T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI
GENEL SOSYOLOJİ VE METODOLOJİ BİLİM DALI

SURİYELİ SIĞINMACI ÇOCUKLARIN SOSYOLOJİK PROFİLİ (ELAZIĞ İLİ ÖRNEĞİ)

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ömer AYTAÇ

HAZIRLAYAN
Pelin KILINÇ

ELAZIĞ-2020

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI
GENEL SOSYOLOJİ VE METODOLOJİ BİLİM DALI

SURİYELİ SIĞINMACI ÇOCUKLARIN SOSYOLOJİK PROFİLİ (ELAZIĞ İLİ ÖRNEĞİ)

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN **HAZIRLAYAN**
Prof. Dr. Ömer AYTAÇ **Pelin KILINÇ**

Jürimiz, …… tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans / doktora tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1.
2.
3.
4.
5.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun …... tarih ve ……. sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ömer Osman UMAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Doktora Tezi

Suriyeli Sığınmacı Çocukların Sosyolojik Profili (Elazığ İli Örneği)

Pelin KILINÇ

Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı
Genel Sosyoloji ve Metodoloji Bilim Dalı
Elazığ - 2020, Sayfa: XV+319

Suriye'de yaşanan iç savaş, sonrasında büyük bir insani krize dönüşerek küresel ölçekte de büyük bir insanlık sınavı haline gelmiştir. Dünya gündemini etkileyen bu mülteci meselesi ile karşı kaşıya kalan Türkiye'de, milyonlarca Suriyeli sığınmacıya kapısını açmıştır. Suriyeli sığınmacıların yaşadığı trajik durumlar ve özelde de Suriyeli çocukların yaşadığı durumlar konunun ne kadar hassas bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Bu nedenle mülteci grubunun en kırılgan gruplarından biri olan çocukların bugünkü durumları, sorunları, gündelik yaşam pratikleri, yaşadıkları değişim ve dönüşümler ile bunların etkilerinin göç ve sığınmacı olma kimliği altında nasıl deneyimlendiğinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Hem savaşa tanıklık hem de zorunlu olarak göç etmek ve bunların etkileri çocukları birçok açıdan zorlamaktadır. Sığınmacı çocuklar yeni ama yabancı oldukları mekânlarda pek çok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Bu zorlukların en başında da eğitimden mahrumiyet, dil sorunu, düşük ekonomik koşullar, çocuk işçiliği ve entegrasyon problemi gibi sorunlar gelmektedir.

Çalışma özelinde Elazığ il merkezinde ikamet eden Suriyeli çocukların göç öncesi ve sonrasında hayatlarında ne gibi değişimler olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Eğitim, barınma, sosyo-ekonomik durum, karşılaşılan risk ve güvenlik sorunları, sosyal izolasyon ve uyum konusunda yaşadıkları değişim ve dönüşümler bunlardan bazılarıdır. Suriyeli çocukların göç sonrasında eğitim imkanlarından mahrumiyet, düşük ekonomik koşullar içinde yaşama, çocuk işçiliği, dil sorunu, ötekileştirilme ve entegrasyon sorunu

gibi problemler ile iç içe oldukları tespit edilmiştir. Çocukların gündelik yaşam pratikleri de bu sorunlar etrafında şekillenmektedir. Bu açıdan çalışma kapsamında Suriyeli çocukların zorunlu göç deneyimleri ve sonrasında hayatlarında ne gibi değişim ve dönüşümlerin olduğunun ortaya koyulması amaçlanmıştır.

Suriyeli çocukların sığınmacı olma kimliği altında toplumsal alandaki görünürlüklerinin nasıl şekillendiğinin, bunun entegrasyon sürecine etkilerinin ve çocukların yaşadığı sorunların neler olduğuna yönelik bir durum tespitinin yapılması planlanmıştır. Bu bağlamda da Elazığ il merkezinde ikamet eden 10-18 yaş aralığındaki 308 Suriyeli çocuğa nicel araştırmaya dayalı yarı yapılandırılmış anket formu uygulanmıştır. Verilerin elde edilmesinde ayrıca gözlem ve çocukların ifadelerinin yer aldığı görüşme notlarından da faydalanılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Göç, zorunlu göç, Suriyeli sığınmacı çocuklar, risk ve problemler, gündelik yaşam pratikleri, entegrasyon.

ABSTRACT

Doctorate Thesis

The Sociological Profile of Syrian Refugee Children (The Case of Elazığ)

Pelin KILINÇ

The University of Fırat
The Institute of Social Science
The Department of Sociology
Discipline of General Sociology and Methodology
Elazığ - 2020; Page: XV+319

The civil war happening in Syria has later turned out to be major human crisis and become a great struggle for humanity globally. Turkey, facing this issue of refugees that affects the world's agenda, has welcomed millions of Syrian refugees into the country. The tragic situations that Syrian refugees experience, and situations of children in particular demonstrate how critical and significant the issue is. Therefore, it is aimed to show the current conditions of children, who are one of the most fragile groups within the refugee group, their problems, daily life practices, the changes and transformations they experience and how their effects are experienced under the identity of refugee and migration. Both witnessing the war and forced migration and their effects are challenging children in many different ways. The refugee children face many problems in the place where they are new but foreign. Among the top of these problems are being deprived of education, language problem, low economic conditions, child labor and integration problems. Study specific, it was tried to reveal what kind of changes occurred in the lives of Syrian children residing in Elazig city center before and after migration.

Some of these are the changes and transformations they have experienced in education, housing, socio-economic situation, risks and security problems, social isolation and adaptation. It has been determined that Syrian children are intertwined with problems such as deprivation of educational opportunities, living in low economic

conditions, child labor, language problems, marginalization and integration problems after migration. Children's daily life practices are also shaped around these problems.

In this respect, within the scope of the study, it is aimed to demonstrate what kind of changes and transformations Syrian refugee children have in their lives during after the forced migration experiences. It is planned to determine the situation of how visibility of Syrian refugee children in the public sphere is shaped under the identity of refugee, its effects on the process of integration and other problems the children face. In this regard, a semi-structured survey form based on qualitative research was conducted with 308 Syrian children, in the age range from 10 to 18, who were determined with convenience sampling technique residing in Elazig province center. To collect data, observations and interview notes including the expressions of children were used, as well.

Keywords: Migration, forced migration, Syrian refugee children, risks and problems, daily life practices, integration.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **II**
ABSTRACT ..... **IV**
İÇİNDEKİLER ..... **VI**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **XI**
GRAFİKLER LİSTESİ ..... **XIV**
ÖN SÖZ ..... **XV**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE **6**
1.1. Göç ve Göç Türleri 6
1.1.1. Göç Kavramı 6
1.1.1.1. Göçmen 8
1.1.2. Göç Türleri 10
1.1.2.1. İlkel/Basit Göç 10
1.1.2.2. Geçici ve Kalıcı Göç 11
1.1.2.3. Serbest/İsteğe Bağlı Göç 12
1.1.2.4. Grup/Kitle Göçü (Toplu Göç) 14
1.1.2.5. Zorunlu Göç 17
1.1.2.6. Mülteci Göçü 23
1.1.2.7. İşçi Göçü 25
1.1.2.8. Beyin Göçü 29
1.2. Çeşitli Disiplinler Açısından Göç Olgusu 32
1.2.1. Sosyolojik Açıdan Göç 32
1.2.2. Psikolojik Açıdan Göç 34
1.2.3. Ekonomik Açıdan Göç 37
1.2.4. Demografik Açıdan Göç 39
1.3. Göç Kuramları 40
1.3.1. Ravenstein'in Göç Kanunları 41
1.3.2. Everett Lee'nin Göç Kuramı (İtme-Çekme Teorisi) 45
1.3.3. Parekh'in Göç Teorisi 47
1.3.4. Kesişen Fırsatlar Teorisi 48

1.3.5. Petersen'in Göç Tipleri 49
1.3.6. Ağ (Network) Teorisi 51
1.3.7. Dünya Sistemleri (Merkez-Çevre) Kuramı 55
1.3.8. Göç Sistemleri Kuramı 58
1.3.9. Ekonomik Temelli Kuramlar 62
1.3.9.1. Neo Klasik Göç Kuramı 62
1.3.9.2. Yeni İşgücü Göçü Ekonomisi Kuramı 65
1.3.9.3. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı 66
1.4. Yerinden Edilenler İçin Yasal Tanımlar ve Ulusal ve Uluslararası Hukuksal Düzenlemeler 70
1.4.1. Mülteci 70
1.4.2. Sığınmacı 76
1.4.3. İkincil Koruma 78
1.4.4. Şartlı Mülteci 79
1.4.5. Geçici Koruma 79

İKİNCİ BÖLÜM

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ 81
2.1. Araştırmanın Konusu 81
2.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi 84
2.3. Araştırmanın Problemi 87
2.4. Araştırmanın Yöntemi 89
2.4.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi 93
2.5. Araştırmanın Hipotezleri 98
2.6. Araştırmanın Sınırlılıkları 100

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ 103
3.1. Sığınmacı Çocukların Sosyo-Demografik Özellikleri 103
3.1.1. Cinsiyet 104
3.1.2. Yaş 106
3.1.3. Anne-Baba İle Birlikte Yaşama Durumları 107
3.1.4. Anne ve Baba Eğitim Durumları 110
3.1.4.1. Anne Eğitim Durumları 112
3.1.4.2. Baba Eğitim Durumları 113

3.1.5.1 Anne Meslek Dağılımı 117
3.1.5.2. Baba Meslek Dağılımı 117
3.1.6. Hanedeki Aile Sayısı ile Hanedeki Toplam Birey Sayısı 120
3.1.7. Hane Reisi 123
3.1.8. Göç Öncesi Yaşadıkları Bölgeler 125
3.1.9. Göç Sonrası Süreç 128
3.1.10. Göç Sürecinde Çocuklara Refakat Edenler 131
3.2. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Çalışma Hayatları ve Ekonomik Yaşam Koşulları 132
3.2.1. Suriye ve Türkiye'deki Hane Aylık Gelirleri 132
3.2.1.1. Suriye'deki Aylık Gelirleri 133
3.2.1.2. Türkiye'deki Aylık Gelirleri 136
3.2.2. Hanedeki İş Gücü 140
3.2.3. Çocuk İşçiliği 143
3.2.3.1. Sığınmacı Çocuk İşçiliği 145
3.2.3.2. İş Arama ve Çalışmaya İsteklilik Durumu 151
3.2.3.3. Çocukların Çalıştıkları İşler 154
3.2.3.4. Çocukların Çalışma Süreleri 159
3.2.3.5. Çocukların Aldıkları Ücretler 162
3.2.3.6. Okul ve Çalışma İkileminde Çocuk 165
3.3. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Eğitim Hayatları 167
3.3.1. Suriye'deki Öğrenim Durumları 171
3.3.2. Türkiye'deki Öğrenim Durumları 173
3.3.2.1. Okul Türü ve Sınıf Düzeyleri 176
3.3.2.2. Eğitime Dair Yaşadıkları Durumlar 178
3.3.2.3. Okula Gitmeme Nedenleri 180
3.3.3. Türkçeyi Öğrenme Düzeyleri ve Süreleri 183
3.4. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Barınma ve Yaşam Koşulları 186
3.4.1. Suriye'deki Barınma Koşulları 189
3.4.1.1. Suriye'de Barındıkları Yerin Mülkiyeti 190
3.4.1.2. Kimlerle Birlikte Yaşadıkları 192
3.4.1.3. Ayrı Bir Odanın Bulunma Durumu 193
3.4.2. Türkiye'deki Barınma Koşulları 194

3.4.2.1. Barınma Tipi 195
3.4.2.2. Konutun Mülkiyet Durumu 195
3.4.2.3. Barınılan Konutun Mahiyeti 197
3.4.2.4. Mevcut Hanede Kimlerle Birlikte Yaşadıkları 201
3.5. Sığınmacı Çocuklar ve Sağlık 202
3.5.1. Sığınmacı Çocukların Fiziksel Sağlıkları 202
3.5.1.1. Mevcut Sağlık Sorunları 203
3.5.1.2. Beslenme Durumları 204
3.5.1.3. Sağlık Hizmetlerinden Faydalanma Şekilleri 206
3.5.2. Sığınmacı Çocukların Psikolojik Durumları 208
3.5.2.1. Yaşanılan Kayıplar 209
3.5.2.2. Ciddi Bir Kaza/Yaralanma Durumu 211
3.5.2.3. Hayatının Büyük Bir Tehlikede Olduğunu Düşünme 212
3.5.2.4. Savaşta Hatırlamayı İstemediği Bir Olayın/Durumun Varlığı 213
3.5.2.5. Psikolojik Sorun Yaşama Durumu 215
3.5.2.5.1. Psikolojik Sorunlarına Yönelik Çözümler 217
3.6. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Entegrasyonu ve Arkadaşlık İlişkileri 218
3.6.1. Yerli Halkın Tutum ve Davranışlarından Beğendiği Yönler 223
3.6.2. Yerli halkın Tutum ve Davranışlarından Beğenmediği Yönler 224
3.6.3. Dış Görünüşünden Dolayı Rahatsızlık Duyduğunu veya Dışlandığını Düşünme 227
3.6.4. Yerli halktan Arkadaşlarının Olup Olmadığı 229
3.6.4.1. Yerli halktan Arkadaşlarıyla Dil Problemi Yaşayıp Yaşamadığı 231
3.6.4.2. Arkadaşlarıyla Nasıl Vakit Geçirdiği 232
3.6.4.3. Yerli halktan Arkadaşlarının Davranış Şekilleri 235
3.6.5. Yerli halktan Arkadaşlarının Olmama Nedeni 236
3.7. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Göçü Deneyimleme Halleri 238
3.7.1. Suriye'den Ayrılma Nedenleri 238
3.7.2. Savaş Hakkındaki Düşünceleri 239
3.7.3. Suriye'deki Durumla İlgili Düşünceleri 242
3.7.4. Türkiye'de Kalıcı Olma Durumları 243
3.7.5. Suriye'ye Dönmeyecek Olsalar Elazığ'da Kalıcı Olma Durumları 245
3.7.6. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Nasıl Göç Ettikleri 246

3.7.7. Göçün Meydana Getirdiği Değişim 248
3.7.8. Göç Ettikten Sonra Yaşamlarını Zorlayan Faktörler 251
3.8. Sığınmacı Çocukların Risk ve Güvenlik Problemleri 253
3.8.1. Oturulan Yerde Kendini Güvende Hissetme 253
3.8.2. Yerli halk Tarafından Kötü Söz/Muameleye Maruz Kalma 256
3.8.2.1. Kötü Söz/Muameleye Maruz Kalma Nedeni 258
3.8.2.2. Yerli Halkın Çocukları Tarafından Dışlanma veya Kötü Muamele Görme 259
3.8.2.3. Çocuklara Yüksek Sesle veya Saldırganca Bağırıp, Zarar Vermek İsteyenlerin Olma Durumu 260
3.8.2.3.1. Kimlerin Böyle Davrandığı 260
3.8.3. En Çok Korktuğu/Tedirgin Olduğu Şeyler 261
3.9. Suriyeli Çocukların Gözüyle Sığınmacı Olmak 263
3.9.1. İhtiyaç Duyulan Şeyler 263
3.9.2. Yaşamlarını Zorlayan Şeyler 264
3.9.3. Suriye'de Özlem Duydukları Şeyler 266
3.9.4. Gerçekleşmeyen İstencin Yıkımı 269
3.9.5. Gelecek Hayali 273
3.9.6. Göç Sonrası Yaşadıkları Sorunlar 276
3.9.6.1. Maddiyat Sorunu 277
3.9.6.2. Okul İle İlgili Sorun 277
3.9.6.3. Türkçe Sorunlarının Olup Olmadığı 280
3.9.6.4. Kıyafet Sorunu 281
3.9.6.5. Dışarıya Çıkma Sorunu 281
3.9.6.6. Arkadaş Çevresinin Sınırlılığı 283
SONUÇ 286
KAYNAKÇA 299
EKLER 316
Ek 1. Orijinallik Raporu 316
Ek 2. İzinler 317
ÖZ GEÇMİŞ 319

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Cinsiyet Dağılımları 105
Tablo 2. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Yaş Dağılımları 106
Tablo 3. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Anne-Baba İle Yaşama Durumlarına Göre Dağılımı 108
Tablo 4. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Annelerinin Eğitim Durumları 112
Tablo 5. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Babalarının Eğitim Durumları 113
Tablo 6. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Annelerinin Mesleki Dağılımı 117
Tablo 7. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Babalarının Mesleki Dağılımı 118
Tablo 8. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Kaldıkları Hanedeki Toplam Fert Sayısı 122
Tablo 9. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Suriye'nin Hangi Bölgesinde Yaşadıkları 126
Tablo 10. 2011 Nüfus Sayısına Göre Suriye'deki En Büyük 10 Şehir 126
Tablo 11. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Türkiye'ye Kimlerle Birlikte Göç Ettikleri 131
Tablo 12. Suriye'deyken (Savaştan Önce) Ailenin Aylık Geliri (TL Olarak) 133
Tablo 13. Suriye'deki Gelirin Yeterli Olma Durumu 135
Tablo 14. Türkiye'de Bir Gelire Sahip Olma Durumu 136
Tablo 15. Türkiye'deki Toplam Aylık Gelirleri 137
Tablo 16. Türkiye'deki Gelirin Yeterli Olma Durumu 139
Tablo 17. Hanede Çalışan Kişiler 142
Tablo 18. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Çalışma Durumlarına Göre Dağılımı 146
Tablo 19. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Yaş Dağılımlarına Göre Çalışma Durumları 149
Tablo 20. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Cinsiyet Dağılımlarına Göre Çalışma Durumları 151
Tablo 21. Çalışmayan Çocukların İş Arama Durumları 152
Tablo 22. Çalışmayan Çocukların Bir İşte Çalışmayı İsteme Durumları 153
Tablo 23. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Çalıştıkları İşler 155
Tablo 24. Herhangi Bir İşte Çalışan/Çalışmış Suriyeli Sığınmacı Çocukların Günde Kaç Saat Çalıştıklarının Yaş Faktörüne Göre Dağılımı 161
Tablo 25. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Aldıkları Ücretler (Aylık) 162
Tablo 26. Okula Gitmeyi Ya Da Çalışmayı İsteme Durumu 165
Tablo 27. Çalışma Durumlarına Göre Sığınmacı Çocukların Okul veya Çalışma Yaşamını Tercih Durumları 166
Tablo 28. Okula Gitmiş Olan Çocukların Öğrenim Durumu 172

Tablo 29. Cinsiyetlerine Göre Suriye'de Okula Gitme Durumu 172
Tablo 30. Türkiye'de Okula Giden Çocukların Okul Durumları 176
Tablo 31. Cinsiyetlerine Göre Türkiye'deki Öğrenim Düzeyleri 177
Tablo 32. Eğitimle İlgili Yaşadıkları Durumlar 178
Tablo 33. Okula Gitmeme Nedenleri 181
Tablo 34. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Türkçeyi Öğrenme Durumları 183
Tablo 35. Türkçeyi Öğrenme Süreleri 184
Tablo 36. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Cinsiyetlerine Göre Türkçeyi Öğrenme Düzeyleri 185
Tablo 37. Suriye'de Birlikte Yaşadıkları Kişiler 192
Tablo 38. Suriye'de Birlikte Yaşanılan Kişilerle Oturulan Konutun Aidiyet Durumuna İlişkin Dağılım 193
Tablo 39. Kaldıkları Konutun Türü 195
Tablo 40. Konutun Mülkiyet Durumu 196
Tablo 41. Ödenilen Kira Miktarı 196
Tablo 42. Oturulan Konutun Oda Sayısı 198
Tablo 43. Birlikte Yaşadıkları Kişiler 201
Tablo 44. Sağlık Sorunlarının Olup Olmadığı 204
Tablo 45: Beslenme Durumları 205
Tablo 46. Sağlık Hizmetlerinden Faydalanma Şekli 207
Tablo 47. Ciddi Bir Kaza/Yaralanma Geçirdin mi? 211
Tablo 48. Savaştan Dolayı Hayatının Tehlikede Olduğunu Düşünme Durumu 212
Tablo 49. Suriye'de Savaşta Etkilendiği/Hatırlamayı İstemediği Bir Olay/Durum 214
Tablo 50. Psikolojik Sorunların Giderilme Durumu 217
Tablo 51. Türkiye'deki Suriyelilerin Toplumsal Etkilerine ilişkin SWOT Analizi Tablosu 222
Tablo 52. Yerli Halkın Tutum ve Davranışlarından Beğenilen Yönler 223
Tablo 53. Yerli halkın Tutum ve Davranışlarından Beğenilmeyen Yönler 225
Tablo 54. Dış Görünüşünden Dolayı Rahatsızlık Duyulduğunu Veya Dışlandığını Düşünme Durumu 228
Tablo 55. Yerli halktan Arkadaşlarıyla Nasıl Vakit Geçirdiği 233
Tablo 56. Yerli halktan Arkadaşlarının Davranış Şekli 235
Tablo 57. Arkadaşlarının Olmama Nedeni 236
Tablo 58. Suriye'den Ayrılma Sebebi 238
Tablo 59. Savaş Denilince Akla Gelen Şey 240

Tablo 60. İleride Suriye'nin Durumunun Düzeleceğine ve Döneceklerine Olan İnanç 242
Tablo 61. Suriye'ye Dönülmeyecek Olsa Elazığ'da Kalıcı Olma Durumu 245
Tablo 62. Nasıl Göç Ettikleri 246
Tablo 63. Kaçak Gelenlerin Yaşadıkları Sorunlar 247
Tablo 64. Göçün Hayatlarında Meydana Getirdiği En Büyük Değişim 248
Tablo 65. Göç Ettikten Sonra Buradaki Yaşamında En Çok Zorlandığı Hususlar 251
Tablo 66. Oturulan Yerde Kendini Güvende Hissetme Durumu 255
Tablo 67. Yerli halk Tarafından Kötü Söz/Muamele Görme Nedeni 258
Tablo 68. Çocuğa Yüksek Sesle/Saldırganca Bağırıp, Zarar Vermek İsteyenler Kimler 261
Tablo 69. (Türkiye'de veya Yaşadığı Yerde) Çocuğu En Çok Korkutan/Tedirgin Eden Şey 262
Tablo 70. Çocuğun Kendisinin ve Ailesinin İhtiyaç Duyduğu Şeyler 263
Tablo 71. Çocukların Yaşamlarını Zorlayan Şeyler 265
Tablo 72. Suriye'de En Çok Özlem Duyulan Şey 267
Tablo 73. Yapmayı İsteyip De Yapamadığı En Önemli Şey 270
Tablo 74. Geleceğe Dair Hayalleri 274
Tablo 75. Geleceğe Dair Hayali İle Türkiye' deki Öğrenim Durumuna İlişkin Dağılım 275
Tablo 76. Okula İlgili Sorun 278
Tablo 76.1. Okula Gitmenin Sorun Olup Olmama Durumu 278
Tablo 76.2. Okula Gitmemenin Sorun Olup Olmama Durumu 279
Tablo 77. Türkçe Sorunu 280
Tablo 78. Kıyafet Sorunu 281
Tablo 79. Dışarıya Çok Az Çıkabilme/Çıkamama Sorunu 282
Tablo 80. Okula Gitme Durumlarına Göre Sığınmacı Çocukların Dışarıya Çok Az Çıkabilme/Çıkamama Durumları 282
Tablo 81. Arkadaş Çevresinin Sınırlılığı Durumu 284

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Kaldıkları Hanelerdeki Aile Sayısı 121
Grafik 2. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Yaşadıkları Hanenin Reisi 124
Grafik 3. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Ne Kadar Süredir Türkiye'de Oldukları 129
Grafik 4. Çalışma Süreleri 160
Grafik 5. Suriye'de Okula Gitme Durumu 171
Grafik 6. Türkiye'de Okula Gitme Durumu 174
Grafik 7. Suriye'deki Evin Aidiyet Durumu 191
Grafik 8. Suriye'deki Evlerinde Kendilerine Ait Ayrı Bir Odaya Sahip Olma Durumu 194
Grafik 9. Oturulan Evden Memnuniyet Durumu 198
Grafik 10. Aileden Veya Yakın Çevreden Kaybedilen Yakınları 210
Grafik 11. Psikolojik Sorunlar Yaşama Durumu 215
Grafik 12. Yerli halktan Arkadaşlara Sahip Olma 230
Grafik 13. Dil Sorununun Olup Olmadığı 231
Grafik 14. Sence Savaş Nedir? 240
Grafik 15. Türkiye'de İyi Bir Hayatının Olması Durumunda Suriye'ye Dönme İsteği 244
Grafik 16. Yerli halk Tarafından Kötü Söz/Muamele Görme Durumu 256
Grafik 17. Yerli Halkın Çocukları Tarafından Dışlanma/Kötü Muamele Görme Durumu 259
Grafik 18. Çocuğa Yüksek Sesle/Saldırganca Bağırıp, Zarar Vermek İsteyenlerin Olma Durumu 260
Grafik 19. Maddiyatın Sorun Olma Durumu 277

ÖN SÖZ

Birçok dönemde göç hareketleriyle karşı karşıya kalan Türkiye, son yıllarda yoğun bir şekilde Suriyeli göçmene ev sahipliği yapmaktadır. Bu göç hareketi içinde özellikle Suriyeli çocukların mevcut durumlarının ne olacağı, bu çocukların göç ve gündelik yaşam hikâyeleri, vatanlarından ayrılmak zorunda kalarak yeni bir hayata tutunmaya çalışmaları ile ilgili durumlar konunun hassasiyetini ortaya koymaktadır. Türkiye'ye göç eden Suriyeli çocukların bugün içinde bulundukları koşullar onların hayatlarında nelerin değiştiğini ve toplumla nasıl bir ilişki ve etkileşim içinde olduklarını özetler niteliktedir. Gelecekten beklentileri, hayalleri, arzuları savaşla birlikte yerle bir olan Suriyeli çocuklar travmatik bir sürece tanıklık etmektedir. İşte bütün bunlar Suriyeli çocukların durumlarını anlayabilmek için beni bu çalışmaya teşvik etmiştir.

Öncelikle bu çalışmayı zorlu göç deneyimlerini, duygularını ve düşüncelerini, hayat tecrübelerini benimle paylaşan çalışmanın kahramanlarına, Suriyeli çocuklara, teşekkürlerimi sunarak başlamak istiyorum. Bu çalışmanın ortaya çıkmasında çok büyük bir emeğiniz var. Çok teşekkür ederim. Ve tercümanım Suriyeli Nesrin İDRİS'e teşekkür ediyorum.

Suriyeli çocuklara umut olması ve onların sesine kulak verebilmesi gayesiyle yola çıktığım bu kapsamlı ve meşakkatli çalışmada değerli katkılarını benden esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Ömer AYTAÇ'a, bilgi alışverişinde yapıcı ve yönlendirici tutumları ve destekleri ile yanımda olan Dr. Öğr. Üyesi Ayşe MERMUTLU'ya, mesai arkadaşlarıma, beni zor anlarımda motive eden değerli dostum Ayşe KEMERLİ'ye ve oda arkadaşım Arş. Gör. Sema ORUÇ'a çok teşekkür ediyorum. Hayatımın her döneminde varlıklarını hissettiren, beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan, maddi-manevi desteklerini esirgemeyen çok kıymetli aileme, her zaman bana güvenen ve zor zamanlarda yanımda olan canım babam Mehmet BUDAK'a ve canım annem Gülsen BUDAK'a, bu süreçte beni motive eden ve destekleyen değerli zamanlarını bana ayıran kardeşlerim Melek BUDAK, Seval BUDAK ve Cemil Turgay BUDAK'a iyi ki varsınız diyor ve çok teşekkür ediyorum. Son olarak varlığıyla hayatımı anlamlandıran sevgili eşim Enis KILINÇ'a çok teşekkür ediyorum. Ayrıca Doktora öğrenim sürecimde burs desteğiyle yanımda olan Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'na (TÜBİTAK) teşekkür ederim.

ELAZIĞ-2020 **Pelin KILINÇ**

GİRİŞ

Savaş olgusu sebepleri ve çeşitleri ne kadar farklı olsa da sonucu itibariyle aynıdır. Yaşam alanları istila olur, insanlar ölür, dengeler bozulur, yıkımlar gerçekleşir, topraklar işgal edilir, yağmalanır ve insanlar yurtlarını terk eder. Savaşla birlikte birçok insani değer de anlamını yitirir ve karşımıza bir kitlesel hareket olarak göçmen akımlarını çıkarır. Suriye savaşının da neden olduğu zorunlu göç olayı küresel boyutta olağanüstü bir insan hareketliliği olarak değerlendirilmektedir. Birçok insanın yerini, yurdunu terk etmek zorunda kalması, hem göç edenler hem de göç alan yerler açısından birçok soruna neden olmaktadır. Özellikle doğdukları ülkede büyüyemeden hayallerini savaşın yok ettiği topraklara gömen Suriyeli çocuklar, göç sonrası birçok sorun ve riskle baş etmek zorunda kalmaktadır. Sosyo-ekonomik, psiko-sosyal ve kültürel boyutlar başta olmak üzere, dil, ırk, etnisite, aidiyet ve kimlik sorunu, yabancılık, dışlanma ve yaşam tarzı farklılığı gibi pek çok boyut, Suriyeli çocukların hem yaşam koşullarını hem de uyum süreçlerini olumsuz etkilemektedir.

Suriye'deki iç karışıklık ve savaşın neden olduğu en büyük mülteci göçü sorunu olarak karşımıza çıkan bu kitlesel göç akımının büyük bir kısmını çocuklar oluşturmaktadır. Şüphesiz bu durum da günümüzün en önemli sorunlarından biri olarak dünya gündemini meşgul etmektedir. Göç konusunda şimdiye değin yapılan birçok araştırma, göçün neden olduğu pek çok olumsuz durumu ve bireyler üzerindeki psiko-sosyal ve sosyo-ekonomik etkilerini ortaya koymaktadır. Bu süreçten en çok etkilenen ve en fazla zarar gören gruplar arasında yer alan çocukların da göç sürecinde birçok olumsuz durumu tecrübe ettiği ve bu olumsuzluklardan etkilendiği aşikârdır. Çocukların bu olumsuz yaşam deneyimleri, görüp görebilecekleri her türlü zorluğa maruz kaldıklarını göstermektedir. Bu durum çocukları, savaşın ve göçün neden olduğu birçok sorunun da öznesi yapmaktadır.

Göç olgusunun karmaşık ve çok boyutlu doğası ve Suriye'nin içinde bulunduğu belirsizlik, konunun farklı düzlemlerde ele alınmasını gerektirmektedir. Bu çalışma da konunun göç ve çocuk boyutu ele alınmaya çalışılmıştır. Göçün çocuklar üzerindeki etkisini göçün mahiyeti, ailenin durumu, sosyo-ekonomik özellikler, eğitim durumları, uyum vb. gibi birçok faktör etkilemektedir. Bundan dolayı çocukların göçten etkilenme durumlarını genel manada sosyo-kültürel ve ekonomik bağlamda ele almak ve göç eden çocukların nasıl bir hayat yaşamakta olduklarını tespit etmek gerekmektedir.

Ülkemizdeki statüleri Geçici Koruma kapsamında tanımlanan Suriyeli çocuklar, savaş ortamından zorunlu bir şekilde göç ederek yabancı bir yerde yaşamaya çalışmaktadır. Elbette bu yaşamın beraberinde getirdiği birçok sorun bulunmaktadır. Çocuklar yeni bir hayat karşısında önceki hayatından çok farklı bir tabloyla karşı karşıyadır. Eğitimleri sekteye uğramış, çalışmak zorunda kalan, sosyal hayattan uzak ve ekonomik imkânsızlıklar içinde bir hayat yaşamak zorunda kalmaktadırlar. İşte bu durumlar Suriyeli sığınmacı çocukları birçok risk durumuna maruz bırakmaktadır.

Bilinmeyen bir kültüre ve topraklara göç eden insanlar için hayatlarını sürdürmeye çalışmak güç bir durumdur. Bu güç durum çocuklar açısından düşünüldüğünde, daha karmaşık ve sorunsal bir tabloya dönüşmektedir. Çocuklar göç sonrasında dağılan/parçalanan aile hayatları, bir hanede birden fazla aile ile birlikte yaşama zorunluluğu, hane sorumluluğunu üstlenmesi, yoğun işgücü gerektiren ağır işlerde düşük ücretlerle çalışması, çeşitli sebeplerle eğitim hakkından yararlanamaması veya eğitim imkânlarının henüz yeterli şartları taşımaması, güvenlik endişesi, sosyal hayattan izole bir hayat yaşamak, temiz/hijyenik olmayan mekânlarda barınma ve sağlıklı beslenememe gibi birçok sorun yaşamaktadır. Bu sorunlar ekseninde sığınmacı çocukların nasıl bir hayat yaşadığını, göç pratiğinin onların gündelik yaşam pratiklerini nasıl etkilediğini analiz etmek gerekmektedir. Bunun yanı sıra eğitim imkânı bulabilen sığınmacı çocukların dili öğrenmeye başlamaları hem kendileri hem de aileleri için çevre ile sosyalleşebilme imkânı, kurumsal desteklerden faydalanma, özgüven vb. gibi birçok avantajlar sağlamaktadır. Bu avantaj durumunun da çocukların entegrasyonu konusunda önemli bir yeri bulunmaktadır.

Sığınmacı çocukların yoksulluk, yoksunluk içinde bir hayat yaşamalarının yanı sıra okula gidememe ya da olumsuz eğitim/okul deneyimleri, sosyal hayattaki olumsuz ilişkiler, çocuk işçiliği gibi durumlar onların geleceğe daha karamsar bir bakış açısıyla bakmalarına neden olmaktadır. Endişe ve belirsizliklerle dolu bir hayat içinde yeni bir mekânda var olmaya çalışan sığınmacı çocukların dünü ve bugünü arasında yaşanan değişim ve dönüşümler bu açıdan önemlidir. Eğitim sorunu, çalışma hayatı, sağlık problemleri, hizmetlere/i erişememe/edinememe, dil problemi vb. gibi göç pratiğinin doğurduğu sorunlar göçün en zayıf halkalarından biri olan savaş mağduru sığınmacı çocukları etkilemektedir. Bununla birlikte sosyal hayattan mahrumiyet, uyum problemleri, akran ilişkilerinin zayıflığı veya olumsuz ilişkiler, maddi sorunlar, yabancılık hissi vb. gibi faktörler de çocuğun gelişimini olumsuz etkilemektedir. Yerli

halkla olan etkileşim ve iletişimin boyutu da çocukların toplumsallaşma ve uyum süreçlerini etkileyen önemli bir etkendir. Suriyeli sığınmacılar arasında kurulan sosyal ağların varlığı yerli halkla olan iletişim ve etkileşimi etkilemektedir. Bu nedenle Suriyeli sığınmacı çocukların yerli halkla olan iletişim ve etkileşimlerinin nasıl olduğu da önemli bir husustur. Sığınmacıların aynı yerleşim alanına yerleşmeleri kendilerini yalnız, korumasız, yabancılaşmış vb. türden duygulardan kurtarma adına bir avantaj sağlamaktadır. Sığınmacı çocuklar için bu yerleşim ağı kendi kültürü ve diline sahip akranlarıyla zaman geçirmeleri, dış dünyadan soyutlanmamaları adına önemli bir işlev sağlamaktadır.

Göçü deneyimleyen insanlar kendi kültürlerinden, yerlerinden, yurtlarından ayrılmış olmakla birlikte yeni bir kültürel alan içinde var olmaya başlarlar. Bu süreçte bireyler gündelik hayatlarını yeniden şekillendirmek ve inşa etmek zorundadırlar. Sosyo-kültürel açıdan farklı yapıda olan Suriyelilerin aynı dini inancı taşıyor olmaları toplumla bütünleşme açısından yeterli olmamaktadır. Gelenekler, örf ve adetler, yaşam tarzındaki farklılıklar gündelik hayat ve pratiklerinin de farklılaşması demektir. Bu nedenle sığınmacı çocukların sosyal hayatta karşılaştıkları her türlü olumsuz muamele bu farklı olma durumunun ürünü olmaktadır.

Büyük bir insani kriz olarak değerlendirilen Suriye savaşı ve etkileri birçok insanı yerinden yurdundan etmiştir. Bu krizin de ağır yükü altında ezilen çocukların yaşam umutları, hayalleri, eğitimleri, sağlıkları ve daha birçok şey tehlike altına girmiştir. Savaş ve güvenlik sorunu nedeniyle başka bir ülkeye göç etmek zorunda kalan insanların mevcut durumları, sığınmacı olarak bir başka ülkede yaşamayla birlikte değişime uğramıştır. Bu yeni statü yani sığınmacı olma, güvenli bir yaşam arayışının neticesidir. Ancak sığınmacılar için savaş ve çatışma ortamından kaçmak bütün sorunları geride bırakmak anlamına gelmemektedir. Sığınmacılar gerek göç sürecinde gerekse de göç sonrasında birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar. Sığınılan ülkede yaşanılan sosyo-ekonomik koşulların yetersizliği, dil sorunu, farklı bir kültüre uyum sorunu vb. gibi birçok durum temel sorunlarından sadece bazılarıdır. Bu sorunları çocuklar özelinde düşündüğümüzde ise zorunlu göçün sebep oldukları daha trajik bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Suriyeli sığınmacı çocukların yaşadığı travmalar onlar üzerinde oldukça tahripkâr etkiler bırakmaktadır. Göç sonrası yaşadıkları temel sorunlarla birlikte çocukların karşılaştıkları, yaşadıkları olumsuz durumlar dezavantajlı konumlarını pekiştirmektedir.

Çocuklar hassas bir gelişim dönemi içinde olduklarından korunmaya, desteğe ve yardıma ihtiyaç duymaktadırlar. Bu açıdan onların korunması ve desteklenmesi, ihtiyaçlarının giderilmesi ve sağlıklı bir gelişim süreci için ulusal ve uluslararası mekanizmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Bunlardan da en önemlisi BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS)'dir. Sözleşme çocuklara hiçbir ayrım yapmadan, tüm çocukların eşit haklara sahip olmaları gerektiğini vurgulayan evrensel bir belgedir. Çocuğun yüksek yararını ve refahını gözeten bu tür mekanizmalar, çocuğun iyi olma halini esas alarak hareket etmektedir. Savaş ve göç mağduru olarak çocukların bu uluslararası mekanizmalarla ne kadar korunabildiği ve ne derece iyi olma hali içinde oldukları tartışma konusudur.

Bu araştırmayı yapmaya teşvik eden (neden böyle bir çalışmaya ihtiyaç duyulduğu) ana argümanlarımız ise, çocukların göç süreci boyunca (göç öncesi, sırası ve sonrası bağlamında) tecrübe ettiklerini hayat hikâyelerine de yer vererek ortaya koymaktır. Bu argümanlarla çocukların göç sonrasında hayatlarında nelerin değiştiğini, bu değişimleri nasıl deneyimlediklerini, toplumsal uyum süreçlerini, gündelik hayat pratiklerini ve sığınmacı olma durumunun onları nasıl etkilediğinin sosyolojik profili oluşturulmaya çalışılacaktır.

Bu araştırma da, genel olarak sığınmacıların yaşadığı problemlerin çocuklar özelinde nasıl vuku bulduğunu ortaya koyabilmek amaçlanmaktadır. Özellikle başta yoksulluk/yoksunluk karşısında bilmediği/ait olmadığı topraklarda yaşamaya çalışmanın yurdundan edilmiş savaş mağduru çocuklar için nasıl bir travmatik durum oluşturduğunu ortaya koymak gerekmektedir. Bununla birlikte savaşın ve göçün çocuklar üzerindeki etkilerini, çocukların yaşama koşullarını, karşılaştıkları risk ve dezavantaj durumlarını, yaşadıkları değişimler ve bunu nasıl deneyimledikleri, toplumsal alandaki görünürlükleri, uyum durumları ve bütün bu durumların çocukların günlük yaşam pratiklerini nasıl etkilediğinin tespiti yapılmaya çalışılacaktır. Böylece, çocukların göç ve sığınmacı olgusu bağlamında değişen ve dönüşen yaşamları sosyolojik olarak analiz edilmeye çalışılacaktır.

Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm göç ile ilgili kavramsal ve kuramsal bir çerçeve sunmaktadır. Bu bölümde göç olgusu kavramsal olarak izah edildikten sonra göçün farklı disiplinler açısından nasıl ele alındığı açıklanmaktadır. Yine bu bölümde göç türlerinin, göçe ilişkin kuramsal yaklaşımların ve yerinden edilenler için yasal tanımlama ve hukuksal düzenlemelerin neler olduğu ele alınmaktadır. Göç olayı nedenleri ve sonuçları ve elbette etkileri itibariyle çok boyutlu olarak ele alınması

gerekmektedir. Bu nedenle göçü açıklama çabaları içinde olan çeşitli disiplinler göç olgusunu sosyolojik, psikolojik, ekonomik ve demografik açılardan izah etmeye çalışmaktadırlar. Elbette bu açıklama girişimlerinin yanı sıra göçü meydana getiren çeşitli sebepler ve sonuçlar göçün meydana geliş biçimlerini de etkilemektedir. Bu da göçün farklı şekillerde gerçekleşmesine neden olmaktadır. Göç olgusunun bu çok boyutlu yapısı itibariyle akabinde çeşitli kuramların göç olgusunun hangi boyutlarına, hangi farklı noktalarına odaklanarak nasıl bir çerçeve sunmaya çalıştıkları ele alınmaktadır. Ardından mülteci, sığınmacı, ikincil koruma, şartlı mülteci ve geçici koruma gibi yerinden edilenler için kullanılan yasal tanımlara ve bunlarla ilgili ulusal ve uluslararası hukuksal yönetmeliklerin neler olduğunu yer verilerek bölüm sona ermektedir.

İkinci bölümde araştırmanın metodolojisi yer almaktadır. Araştırmanın konusu, amacı ve önemi, problemleri, yöntemi, hipotezleri ve sınırlılıkları yer almaktadır. Araştırma nicel bir araştırma olarak tasarlanmaktadır. Bu bağlamda araştırma evreni Elazığ il merkezi olarak belirlendikten sonra basit rastgele örneklem seçim yöntemiyle ile örneklem grubu oluşturulmaktadır. Yarı yapılandırılmış anket formu ile örneklem grubuna uygulanmaya karar verilen soru formlarının yanı sıra gözlem ve görüşme notlarından da faydalanılmaktadır.

Son bölümde ise araştırma kapsamında elde edilen verilerin analizi ve bulguların değerlendirilmesi yer almaktadır. Bulgular kısmında, Suriyeli sığınmacı çocukların sosyo-demografik özellikleri, çalışma hayatları ve ekonomik yaşam koşulları, eğitim hayatları, barınma koşulları, sağlık durumları, entegrasyon ve arkadaşlık ilişkileri, göçü deneyimleme halleri, risk ve güvenlik problemleri ve onların gözünden sığınmacı olma durumları ortaya koyulmaktadır. Bulgular neticesinde, Suriyeli çocukların zorunlu göç ile birlikte başlayan sığınmacı olma durumları nedeniyle çocukların yaşadıkları değişimler, bu değişimleri nasıl deneyimledikleri ve gündelik hayatlarının nasıl etkilendiği veriler ışığında anlaşılmaya ve açıklanmaya çalışılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Göç ve Göç Türleri

1.1.1. Göç Kavramı

Göç olgusunun karmaşık doğası nedeniyle kavram ile ilgili literatürde yapılmış birçok farklı tanımlama bulunmaktadır (Altun ve Birinci, 2015:104-105). Genel manada göç Erder'e göre, (1986:9) "anlamlı bir uzaklık ve etki yaratacak kadar bir süre içinde gerçekleşen bütün yer değiştirmeler" olarak ifade edilse de göç tanımına ilişkin genel kabul görmüş bir tanım bulunmamaktadır. Ancak yine de bu olguya ilişkin bir tanımlama yapılacak olunursa; "Dini, iktisadi, siyasi, sosyal ve diğer sebeplerden dolayı bireylerin ya da grupların hayatlarının tamamını veya bir kısmını geçirmek üzere bir yerleşim yerinden, bir başkasına yerleşmek suretiyle yaptıkları coğrafi yer değiştirme hareketi" "göç" hareketi şeklinde tanımlanmaktadır. Göç bir ülke sınırları içinde olabileceği gibi uluslararası düzeyde de olabilir. Göç olgusu, süreç bakımından geçici veya sürekli göç şeklinde sınıflandırılırken; sebepleri bakımından gönüllü veya zorunlu göç olarak sınıflandırılmaktadır. Zorunlu göç ise, "bireylerin istekleri dışında bazı etki ya da zorlamalar sonucunda ortaya çıkan iç ya da dış, bireysel ya da kitlesel göç hareketi" (Özkul ve Vermez, 2009:145) olarak tanımlanmaktadır. Bu göç türü doğal afetler nedeniyle olabileceği gibi doğal olmayan insani faalliğin yapıp etmeleri sonucunda ortaya çıkan felaketler, afetler nedeniyle de gerçekleşebilir (Keser, 2011:10-11).

Nüfusun artması ve akışkanlığı, dünyanın küreselleşmesi ve bilgi toplumuna geçiş göç kavramını kullanılabilir olmaktan çıkarmaktadır (Tekeli, 2015:63). Küresel gelişmeler göç ile ilgili birçok tanımlama yapılmasını zorunlu kılmıştır. Göçle ilgili literatürün fazla olması, göç kavramının farklı perspektiflerden hareketle açıklanmaya çalışılmasından kaynaklanmaktadır. Öyle ki bu açıklamalar göç olgusuna ilişkin çeşitli tanımlamalar getirmiş olsa da her bir tanımlama birbirinden farklı hususları ele almaktadır. Tanımlamalardaki ortak nokta göçün bir yer değiştirme, çevresel hareketlilik olarak izah edilmeye çalışılmış olmasıdır. Buna ilişkin olarak göç, genellikle sınırlar üzerinde ikametin kalıcı ya da geçici şekilde yer değiştirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Wood, 1994:607).

Göçle ilgili çeşitli tanımlar mevcuttur. Karpat'a göre göç, asıl yerinden, ulaşılmak istenen yere hareket iken, Lee, göçü genel olarak kalıcı ya da yarı kalıcı yer değiştirmeler olarak tanımlamıştır. Akkayan'a göre göç, kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere, bir iskân ünitesinden (köy, kasaba, kent gibi) diğerine yerleşmek kaydıyla yaptıkları coğrafi bir yer değiştirme olayıdır. Eisenstadt ve Jackson ise göçün sosyal boyutunu dikkate almış ve göçü, coğrafi olarak yer değiştirmeden öte bir toplumdan başka bir topluma yapılan hareket olduğuna işaret etmişlerdir. Özer'e göre göç, coğrafi mekân değiştirme sürecinin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketidir. Bu tanım göç sonucunda oluşan toplumsal yapı farklılıklarına vurguda bulunmaktadır (Yalçın, 2004:11-12). Yalçın ise göçü "ekonomik, siyasi, çevresel veya kişisel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve süreç itibariyle kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş ya da sürekli yerleşim hedefi amaçlayan coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketi" şeklinde tanımlamaktadır (Yalçın, 2004:13).

Adıgüzel ise (2016) göçü, insanların/toplulukların ekonomik, sosyal, politik ve çevresel nedenlerden ötürü coğrafik olarak yer değiştirmeleri şeklinde açıklamaktadır. Bu tanımlamaların her biri göçün farklı yönlerine vurgu yapmaktadır. Göç, insanlık var olduğu müddetçe devam edecek bir olgudur. Öyle ki dünyada yaşanan işsizlik, savaşlar, açlık/yoksulluk, gelir eşitsizliği, istihdam, hayat standartları, iklim, özgürlük vb. gibi birçok sebepler göç olgusunu mecburi hale getirmektedir. Bu mecburiyetler de göç kavramına ilişkin açıklamaların çeşitlenmesine, farklılaşmasına sebebiyet vermektedir. Bu nedenle göç kavramına ilişkin birçok farklı tanımlama getirilmiştir. Bu farklı tanımlamalar içinde kısaca göçü, sadece coğrafi mekânın değiştirilmesi değil, sosyal ve kültürel yapıların da değiştirilmesini kapsayan bir olgu olarak açıklayabiliriz.

Göçün farklı tanımlamalarına baktığımızda, yasal düzlemlerde de göç ve göçle ilintili kavramlara ilişkin açıklamalar getirilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Bu bakımdan İç İşleri Bakanlığı'nca IOM (Uluslararası Göç Örgütü) için hazırlanmış bir "göç terimleri sözlüğü" bulunmaktadır. Sözlükte göç kavramı, "Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir" şeklinde izah edilmektedir (www.goc.gov.tr).

Göç, insanoğlunun temel eylemlerinden biridir. Öyle ki tarih boyunca insanlar birçok sorunla karşı karşıya kalmış, kimi zaman bu sorunlarla baş edebilmişken, kimi zaman ise yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Ekonomik ve siyasal değişimler, çalkantılar, savaşlar, afetler, salgın hastalıklar, açlık vb. gibi sebeplerle ya kendi rızalarıyla ya da başkalarının baskı ve tehditleri sonucu topraklarını gönüllü/zorunlu olarak terk etmek etmektedirler (Çağlar, 2011:55-56). Göç olayına neden olan bu faktörler nedeniyle asırlar boyunca bireyler ya da kitleler göç etmiş, etmeye de devam edecektir. Göç, toplumsal dinamikleri olan, değişim ve dönüşümleri içinde barındıran aktif bir süreci içeren bir toplumsallaşma formudur diyebiliriz.

Bu toplumsallaşma formunu içeren göç olgusu ile insanlar sadece fiziksel açıdan yer değiştirme hareketi içinde olmazlar, aynı zamanda bireysel ve toplumsal hayatlarını sarmalayan bütün ilişki ve etkileşimlerini bu yeni yerleşim alanlarında yeniden kurarlar. Çünkü göçmenler veya mülteciler, bir fiziksel mekândan bir diğerine yol alırken sadece eşyalarını değil, tüm hayat tecrübelerini, anlam dünyalarını, yaşam formlarını ve pratiklerini, anılarını, hayallerini, dillerini ve kültürlerini de götürürler (Adıgüzel, 2016:3). Bu açıklamalardan hareketle göç ile ilgili genel anlamda şu üç temel özelliğine vurgu yapıldığını söyleyebiliriz: Birincisi mekân, ikincisi zaman ve üçüncüsü ise göçün nedenselliği yani göçün niçin yapıldığı ve amacının ne olduğudur (Özyakışır, 2013:7). Göç ile ilgili yapılan tanımların genel hatlarla bu özellikler etrafında şekillendiğini ifade edebiliriz.

1.1.1.1. Göçmen

Göç kavramı gibi göçmen kavramıyla da ilgili birçok tanımlama yapılmıştır. Göç eden kişinin içinde bulunduğu şartlar göz önüne alınarak yapılan bu tanımlamalar kavramsal bir izah getirme gayesi taşımaktadır. Göç Terimleri Sözlüğü'nde yer alan göçmen ifadesi genellikle, kişinin göç etme kararını kendi özgür iradesiyle ve 'kişisel rahatlık' nedenleriyle aldığı tüm durumları kapsayan bir tanımlama şeklinde açıklanmaktadır. Dolayısıyla bu ifade, göçmenin ekonomik ve sosyal yaşam koşullarını iyileştirmesi, hem kendileri hem de ailelerine ilişkin beklentilerini karşılamaya çalışması gibi amaçlarla başka bir ülke veya bölgeye hareket eden bireyler ve aile fertlerini ifade etmektedir (www.goc.gov.tr). BM ise göçmeni; "göçün nedenleri, gönüllü olarak yapılıp yapılmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bir birey" olarak tanımlamaktadır. BM'nin tanımında

dikkat çeken husus, göçmen olabilmenin şartının süre şartına bağlanmış olmasıdır (Adıgüzel, 2016:5). Bir başka ifadeyle göçmen; çoğunlukla ekonomik nedenlerle veya içinde bulunduğu sosyal yapıdan yana duyulan hoşnutsuzluk durumu veya sosyal ortamdaki olumsuz koşullar nedeniyle ülkesini kendi isteğiyle terk ederek bir başka ülkeye, yasal veya yasadışı yollardan ulaşarak, orada yaşamaya çalışan yabancı olarak ifade edilmektedir (Koyuncu, 2014:25). Göçmen kavramıyla ilgili tanımlara baktığımızda temelde iki noktaya temas edildiğini görmekteyiz. Birincisi göç olayının çoğunlukla ekonomik kaynaklı olması, ikincisi ise kişi(nin)/(lerin) kendi istekleriyle göç etmeyi istemesidir.

Göçmenleri mülteci ya da sığınmacı olmaktan ayıran birkaç temel nokta vardır. Çoğunlukla maddi sebeplerden ötürü ülkelerini terk eden göçmenler aynı zamanda vatandaşı oldukları ülkenin korumasından ve haklarından da yararlanabilirler. Ancak mülteciler-sığınmacılar açısından durum böyle değildir. Ayrıca göçmenler, zulüm görecekleri endişesi ve korkusu nedeniyle ülkelerini terk etmezler. Mülteciler-sığınmacılar için ise durum bunun tersidir (Beter, 2006:5). Türkiye özelinde ise göçmen kavramının mevzuata ilişkin tanımı, yerleşmek amacıyla Türkiye'ye gelen ve henüz Türkiye vatandaşlığını kazanmamış kişi veya kişileri ifade etmektedir (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011:60).

Göçle ilgili birçok kurumsal ya da bilimsel platformlarda uluslararası göçmenlere ilişkin, kimlerin uluslararası göçmen olarak kabul edileceği, kimlerin gittikleri ülkede ne kadar sürelerle kalabileceği vb. gibi konular yer almaktadır. Bu konuların yer aldığı uluslararası mevzuatlar göçmenlerin ele alınış biçimlerine yer vermekte ve böylece ulusal yasalar ve düzenlemelere de yön vermektedir. Her ülkenin kendi çekinceleri ve ulusal mevzuatı gereğince, uluslararası kabul gören ve uygulaması mümkün olan bir göçmen tanımı mümkün olmamaktadır. Bu nedenle, tek bir evrensel göçmen tanımı, hem uluslararası göçün farklı boyutlarını ele almaya çalışan araştırmacılara hem de hükümet yetkililerine tam anlamıyla yeterli gelememekte ve onların ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014:28).

Göçmen tanımlarından hareketle farklı gruplara ayrılan göçmen tanımlamalarının da olduğunu görmekteyiz. Bunlar ise şöyledir:

Düzensiz Göçmen: Bir ülkeye yasal olmayan yollarla giriş yapan ve giriş koşullarının ihlali veya vizenin geçerlilik tarihinin sona ermesi nedeniyle transit ya da ev sahibi ülkede hukuki statüden yoksun olan kişiyi ifade etmektedir (Adıgüzel, 2016:5).

Ekonomik Göçmen: İçinde bulunduğu yaşam koşullarını ve kalitesini iyileştirebilmek amacıyla menşe ülkesinin dışında başka bir yere yerleşmek üzere alıştığı, yaşadığı ikamet yerini terk eden kişidir. Bu terim, daha çok göçmenler ile zulüm ortamından kaçan mültecileri birbirinden ayırt etmek için kullanılmaktadır (Adıgüzel, 2016:5).

Kaçak göçmen: Bir başkasına parasal veya maddi kazanç sağlayarak, tabiiyetine veya daimi ikamet iznine sahip olmadığı bir Devlete yasadışı yollardan girebilen bir göçmen olarak ifade edilmektedir (www.goc.gov.tr).

1.1.2. Göç Türleri

Göç, insanlık tarihi kadar eski ve insanoğlu var olduğu sürece de devam edecek bir olgudur. İnsanoğlunun var olduğu günden bu yana da pek çok türde göç ortaya çıkmıştır. Göç çok boyutlu bir olgudur. Ekonomik, politik, sosyo-kültürel, psikolojik gibi yönleri de içerdiğinden birçok farklı disiplinle ilişkili bir şekilde ele alınmaktadır. Bu farklı ve karmaşık yapıya rağmen göç olgusu bir bütündür. Bu bütünün içinde göç olayının öncesi, sonrası ve sürecini kapsayan çeşitli sebepler ve sonuçlar bulunmaktadır. Bu nedenle göç olgusunu türlerine göre incelemek gerekmektedir. Göçün farklı şekillerle gerçekleşme biçimlerine bakacak olursak: Yasallığa göre, yasal göç ve yasadışı göç: Sebebine göre, gönüllü göç ve zorunlu göç: Büyüklüğüne göre, bireysel göç, grup göçü ve toplu göç: Gidilen yere göre, iç göç ve dış göç: Zamana göre, geçici (kısa süreli) göç ve sürekli (uzun süreli) göçtür.

Petersen, göç türleri ile ilgili olarak göçün ilkel, zorlama ile yapılan, serbest ve kitlesel göçler şeklinde dört farklı türü olduğunu belirtmektedir (Akt. Yalçın, 2004:14-16). Bununla birlikte bu başlık altında farklı göç türlerine değinilecektir.

1.1.2.1. İlkel/Basit Göç

İlkel göçler insanlığın ilk evreleriyle eşleştirebileceğimiz göçlerdendir. İnsanların daha çok doğal afetlerden ya da tarım ve hayvancılık için uygun yerlere göç etmek zorunda kalmaları ilkel göç kapsamına girmektedir. Aslında ilkel göç ekolojik faktörlerin baskın olduğu göç türlerindendir.

Bireylerin ya da grupların, kıtlık, kuraklık ya da diğer çevreyle ilgili-tabii etkenlerle baş edemediklerinden, bu durumlardan kaçmak amacıyla bir göç hareketi başlatırlar, bu hareketi de ilkel diğer adıyla basit göç şeklinde ifade edilmektedir. Tarih

boyunca bu nitelikteki olumsuz faktörlerin de etkisiyle ortaya çıkan sayısız ilkel/basit göç hareketiyle karşı karşıya kalınmıştır. Bu olumsuz faktörler (itici nedenler) nedeniyle bu göç türünü "fiziksel veya iklimsel göç" şeklinde ifade etmek yanlış olmaz (Naz, 2015:19). Göçe neden olan bu ekolojik baskılar ise daha çok kötü hava koşulları, kuraklık vb. gibi nedenlerle ortaya çıkmakta ve toplu göçlere sebep olmaktadır (Ela Özcan, 2017:194).

1.1.2.2. Geçici ve Kalıcı Göç

Geçici göç, kavramsal açıdan göç olayının geçici bir zaman aralığını kapsadığını ifade etmektedir. Genel olarak geçici göç, belli bir işte (ancak sınırlı bir şekilde), belli bir sürede ve açık/belli bir amaçla çalışmak üzere bir başka ülkeye göç etmeyi ifade eden bir göç çeşididir. Geçici göç, ilkin işçi göçü gibi anlaşılsa da aslında daha geniş bir içeriğe sahiptir. Bir başka ülkeye giden ve sürekli konuk olmayacak statüdeki kişilere verilen izinler de bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Bu göç çeşidi kapsamına birkaç örnek vermek gerekirse: "Konuk işçi programları bu kapsamda örnek verilebilir. İlk olarak 1950'li ve 1960'lı yıllarda İsviçre'de, Fransa'da ve diğer bazı Avrupa ülkelerinde konuk işçi programı uygulanmıştır. Yine Meksikalı işçilerin ABD'ye göç etmelerinin kabulünde ve istihdamlarında uygulanan "Bracero" programını, Latin Amerika'nın güney kesimlerinden Arjantin'e, Kolombiya'dan ve Güney Amerika ülkelerinden Venezuela'ya, çeşitli bölge ülkelerinden petrol üreticisi Ortadoğu ülkelerine yönelik göçleri, kabul ve istihdamlarıyla ilgili programlar bir arada düşünülünce bunlar geçici göçlere örnek niteliği taşımaktadır. Ayrıca uluslararası şirketler veya örgütlerce istihdam edilen yüksek derecede uzman göçmenleri, yabancı ülkelerde istihdam edilen ve görev yapan diplomatik personeli, herhangi bir işi uzmanı olarak yerine getirenleri, sanatçıları, artistleri ve aktrisleri ve hatta öğrencileri yabancı ülkede bulundukları süre zarfınca geçici göçmenler şeklinde görmek, yapmış oldukları hareketi de geçici göç şeklinde değerlendirmek gerekmektedir" (Naz, 2015:20).

Geçici göç, diğer göç türleri de dâhil olmak üzere istihdam için yapılan göçle eş değer olma eğilimindedir (gerçekten de işçiler en büyük geçici göç grubudur). Mesela, ABD, farklı göçmen tiplerini kapsadığı için, ülkeye giriş yapanlardan bazılarının çalışacağı anlayışını kabul ederken (örneğin, mevsimlik işçiler, mülteciler, anlaşmalı tüccarlar, sermayedarlar), bazılarının da ne belli şartlar altında olmasından ne de çalışmaları beklenildiğinden (örneğin, öğrenciler, değişim misafirleri, bu misafirlere bağlı olanlar) bunlara göçmen olmayanlar kavramını kullanmaktadır. Ayrıca geçici

göçmenlerin kalıcı göç ülkelerine girişi de önemlidir. İstihdam ve Göç-Kanada'nın (Employment and Immigration Canada) hazırladığı raporda, 1985'te Kanada'daki geçici işçilerin -pearson dağılıma göre hesaplandığında- tüm yıl boyunca Kanadalı işgücüne dâhil 71.954 kişinin eş değer bir katkı sağladığını bulmuşlardır (Kritz, 1987:953).

Ampirik olarak gözlemlenen bir başka çalışmanın güçlü bir şekilde desteklediği durum ise şöyledir: Bir göçmen tipik olarak ev sahibi ülkede sadece geçici olarak kalmayı planlamaktadır (3-6 yıl). Fakat aslında göçmenler, bir süre sonra geri dönüş tarihini daha az muhtemel hale getirecek şekilde bu geri dönüş tarihini ertelemektedir. Yani diğer bir değişle, geçici göç kalıcı göçe dönüşmeye başlamaktadır. Bu tür davranışlar için en iyi bilinen örneklere konuk işçi grubundakiler verilebilir. Türkiye'den Almanya'ya yapılan bazı işçi göçleri, Almanya'da ya da Orta ve Güney Amerika'dan ABD'nin güney kısmına yapılan göçler gösterilebilir (Berninghaus ve Seifert-Vogt, 1988:195). Geçici göçlerin, kimi zaman nasıl kalıcı göçe dönüşebildiğini özetleyen bu açıklamalardan hareketle kalıcı göçü ise şu şekilde izah edebiliriz: Kalıcı göç, geçici göçün karşıtını ifade eden bir göç çeşididir. Bu yönden değerlendirdiğimizde göç edilen ülkede süresiz kalmayı, oraya yerleşmeyi amaç edinen her uluslararası göçün, aynı zamanda birer kalıcı göç olduğu söylenilebilir (Naz, 2015:20). Örnek olması açısından bahsetmek gerekirse, Türkiye'ye Balkanlardan gelen göçler -özellikle Osmanlı-Rus Savaşı ve Balkan Savaşı sonrası- ile Orta Doğu'dan gelen göçlerden, geri dönüşler gerçekleştir(e)meyen her bir göçün kalıcı göçe dönüşmesi bu durumu açıklamaktadır (Yıldız, 2018).

1.1.2.3. Serbest/İsteğe Bağlı Göç

İsteğe bağlı şekilde göç etmenin altında ekonomik temelli faktörler yatarken bu konuda ise daha çok itme-çekme faktörleri üzerinde durulmuştur. İtici ve çekici faktörlerin bir araya gelmesiyle bireyler kendi irade ve istekleri doğrultusunda göç etme kararı vermektedirler. Bir yanda yaşadıkları yerdeki itici faktörler diğer yanda ise gitmek için uygun, cazip görünen ve çekici etmenler barındıran yerin sunduğu fırsatlar bulunmaktadır. Yani, bireyin göç etmeye ilişkin kararını, makro düzeydeki bazı değişkenler biçimlendirmektedir. Örneğin; yüksek ücretler, çalışma koşullarının iyi olması, demokratik hak ve hürriyetlerde ilerilik, güvence ve istikrarlı iş imkânı gibi etkenler çekici etkenlerdir. Ayrıca, düşük ücret, kötü ve istikrarsız çalışma koşulları, çalışma için araçların yetersizliği, mesleki kaygılar, katı idari düzen, siyasal haklara yapılan baskılar, siyasal belirsizlikler, iş ve aile ortamındaki huzursuzluklar gibi nedenler

bulunulan ülke yönünden ise itici etkenleri oluşturmaktadır. İşte bu iki etkenin karşılaştırmasını yapan birey, göç etme kararını bu nedenlere ilişkin sonuçlardan ortaya çıkan baskın değere göre vermektedir (Gençler, 2002:28-29).

Buradaki önemli bir diğer husus ise, çekici ve itici faktörler arasında kararını verecek olan bireyin bu eyleminde iradesiyle hareket edip etmeyeceği kriteridir. Yani bireyin bu kararının iradesiyle ya da iradesi dışında gerçekleşip gerçekleşmediğidir. Çünkü kişinin iradesiyle gerçekleşen göçler genelde gönüllü göçler olup, ekonomik amaçlar ve bireysel istek ve arzulardan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bireyler kendi istekleri doğrultusunda bir göç eyleminde bulunmaktadırlar (Gökdere, 1978:11).

Bu itici ve çekici etkenlere ulaştırma, iletişim ve piyasa mekanizmaları alanlarındaki teknolojik ilerleme ile medya ve iletişim alanlarındaki etkiler ve dolayısıyla küreselleşmenin etkisi de ilave edildiğinde, gittikçe artan fiziksel ve toplumsal hareketliliğe sebep olmuştur. Böylece bu durum, ülke sınırlarını aşan yoğunlaşmış bir göçe dönüşmüştür. Harvey'in (1989) "zaman-mekân sıkışması" olarak tarif ettiği küreselleşme, kişilerin göç etme niyetini eyleme dönüştürmelerini kolaylaştıran bazı fırsatları da beraberinde getirmiştir. Öyle ki mekânın zaman tarafından yok edilmesi (özellikle ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmelerle); yani kapitalizmin gelişmesiyle mekânsal engellerin aşılması, mekânı yeniden şekillendirmektedir. Mekânlar arasındaki bu akışkanlık ve hızlanma ile insanların dünya üzerindeki hareketleri de artmıştır. "Örneğin, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler (televizyonun yaygınlaşması, cep telefonları, internet, vs.) göç etmemiş kişilerin dünyanın farklı coğrafyalarına dağılmış akraba ve tanıdıklarıyla daha kolay iletişime geçmelerini ve bu araçlarla sağlamlaştırılan ilişkiler sayesinde göç imkânlarının artmasını sağlamıştır. Aynı şekilde ulaşım alanındaki gelişmeler (seyahat araçlarındaki çeşitlenme, ulaşım ücretlerinde düşme, vs.) göç planlarının gerçekleştirilmesini mümkün kılmıştır." Özetle, teknolojik gelişmelerle (bu hususta iletişim ve ulaşım teknolojilerinin gelişmesiyle) dünya küçülmüş, mekânsal engeller kalkmış, bu da insanları birbirine yakınlaştırmış ve göçü kolaylaştırmıştır. Kişilerin daha kolay göç edebilmesi de elbette serbest göç hareketini kapsamaktadır (Danış, 2011:271-272). Mesafelerin aşılamaz olmaması, dünyanın en uzak köşesindeki bir gelişmenin veya bir olayın aynı gün bütün dünyada yayılmasını sağlayan bütün bu teknolojik gelişmeler, insanların istedikleri ekonomik imkânlara veya fırsatlara ulaşabilmek adına göç etme fikir ve kararlarını güçlendirmiştir (Güven, 1977:14). Böylece, ülkelerinde arzuladıkları bir hayat standardına ulaşamayan, imkân ve

fırsatlardan faydalanamayan, beklentileri karşılanamayan, çoğunlukla yaşamlarını devam ettirmede zorluklar yaşayan bir kısım insanlar, bu vb. gibi sebeplerle başka bir ülkeye göç etme yolunu tercih etmektedirler. Bu tercih de çoğunlukla kendi iradeleri ile gerçekleştiğinden serbest (isteğe bağlı) göç şeklinde gerçekleşmektedir. Yani göçmenlerin iradesinin belirleyici unsur olduğu serbest göçlerle de, insanların pasif ya da iradelerinin önemsiz olmadığı vurgulanmaktadır (Petersen, 1958:263).

Serbest (free) göç tipinde kişiler, topluluklar ve toplumlar üzerine uygulanan herhangi bir zorlayıcı durum ve itici bir güç yoktur. Bu nedenle zorunlu göçten farklıdır. Petersen'in tipleştirdiği serbest göçte, göçmen kesin ve kararlı bir şekilde kendi göç kararını vermekte ve buna göre hareket etmektedir. Bu göç tipi büyük kitlesel göçleri değil, bireysel tercihlerle ilerleyen kişisel göçleri tanımlamaktadır (Çağlayan, 2006:76). Başka bir deyişle, kural olarak grupları değil kişileri içine alır, bu nedenle göç başvuruları bireysel şekilde yapılır. Bu bağlamda kişilerin başvuru yapabilmesi için gerekli olan bütün koşulların yerine getirilmiş olması gerekmektedir. Bu süreç, "içe göçü kabul edecek ülkenin diplomatik temsilciliklerine yapılan "serbest göç vizesi" başvurularının, gerekli denetim ve onaylardan sonra "serbest göçmen vizesi" verilmesi ya da uygun bulunmayarak kabul edilmemesi şeklinde sürdürülmektedir" (Naz, 2015:22). Türkiye ise 5543 No'lu İskân Kanunu'nun 3. Maddesi e bendinde serbest göçmeni şu şekilde tanımlamaktadır: "Serbest göçmen; Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip, devlet eliyle iskân edilmelerini istememek şartıyla yurda kabul edilenlerdir." (İskân Kanunu, 2006). Kısacası, serbest göçmen olabilmenin şartı Türk soyundan olma kriterine bağlı kılınmaktadır.

1.1.2.4. Grup/Kitle Göçü (Toplu Göç)

Serbest göç her zaman oldukça küçük bir kesimi kaplar, çünkü güçlü motivasyona sahip kişiler için yenilik arama ya da geliş(tir)me sıradan bir şey değildir. Ancak kitlesel/toplu göç daha büyük insan gruplarını kapsamaktadır. Bir başka yere göç eden gruplar öncüler olarak adlandırılmaktadır. Öncü olanların en önemli özelliği, diğer yaşam alanlarında olduğu gibi, onları takip eden diğerlerine öncülük etmeleridir ve bazen bunu yapanların sayısı geniş bir akıma dönüşmektedir. Aslında göç bir stil haline gelmekte, yerleşik bir model ve kolektif bir davranış örneği olmaktadır. Bir kere göç süreci iyi başladığında, böyle bir hareketin büyümesi yarı otomatiktir; göç edecek insanlar olduğu

sürece, göçün temel nedeni göçten önce gelir. Zira birey, Lindberg'in ifadesinde, “dengesiz bir denge durumunda” dır, ki her iki yönde yalnızca küçük bir dürtü rotasına karar verir. Bu nedenle göç etmeye atfettiği sebepler ya önemsizdir ya da daha muhtemel olduğunu düşündüğü genellemeleri beklemektedir. Bu açıdan bireylerin toplu bir şekilde göç etmeleri bir kartopu gibi büyüyebilmektedir. Kolektif davranış olarak göçün gelişimi, İsveç vakası tarafından açık bir şekilde gösterilmektedir. On yıl boyunca, 1861-70 yılları arasında ortalama göçmen sayısı yıllık 9.300'e yükseldiğinde, kitlesel göçün üçüncü aşamasına geçişin başladığı ifade edilmektedir. Kitlesel göçü etkileyen asıl olay ise, ulaştırma tesislerinin gelişimidir: Demiryolları iç bölgeyi liman şehirlerine bağlamış ve yelkenli gemi yerini daha hızlı ve daha güvenli bir gemi ile değiştirmiştir. Kitlesel göçle ilişkisi önemliyken, ulaşım tesislerindeki bu gelişme bir neden değildir; aksine, “göç ve taşımacılığın gelişmesinin büyük ölçüde aynı güçlerden kaynaklanmış olması" mümkün ve hatta muhtemeldir (Petersen, 1958:263).

Petersen’e göre dünyadaki göçün üçüncü basamağı olan bu göç tipi, yukarıda da ifade edildiği gibi teknolojik gelişmeyle paraleldir ve burada göç kitlesel ve kolektif hale gelmektedir. Serbest göç tipine örnek olarak, Amerika ve Avrupa kıtasına göç eden bireysel, öncü göçmenlerin, göçün kitlesel hâle dönüşmesindeki öneminin büyüklüğü verilebilir. Ayrıca öncü serbest göçmenler, göç ettikleri yerin farklı hayat tarzını benimsemiş ve bu kazanımlarını diğerlerine aktarmışlardır. Bir diğer ifadeyle, teknolojik gelişme ve öncü göçmenlerin kurdukları göçmen ağları, yeni göçmenleri göçe cesaretlendirmiş, göç kararlarını hızlandırmış ve kitlesel göçü meydana getirmiştir (Çağlayan, 2006:76). Weiner’e göre de kitlesel göçlerin altında bu sebepler yatmaktadır. Öyle ki iletişim ve ulaşım ağlarının bir sonucu olarak, ülkeler arasında kitlesel göçler yaşanmakta ve bireylere göç için bilgi ve fırsatlar sağlanmaktadır (Weiner, 1993:92-93). Bu göç akımı, çoğunlukla ekonomik fırsatlar, daha yüksek ücretler vb. gibi elde etmek isteyen insanlara öncülük eden bireylerin sağlamış oldukları ağlarla gerçekleşmektedir. Temelde bu göç türünün de altında ekonomik gerekçeler yer almaktadır.

Weiner’e göre (1996) kitlesel akınlar, sığınılan ülkeleri zor duruma sokabilir ve bu kitlesel hareketlerin temelde beş nedeni vardır. Bunlar devletlerarası savaşlar, etnik çatışmalar, sivil çatışmalar (siyasal ve ideolojik), baskıcı otoriter ya da devrimci rejimler, doğal afetler ve çevre sorunlarıdır. Kitlesel göç akınları, en çok komşu devletlere yönelik olarak gerçekleşmektedir. Bunun nedeni ise, geri dönebilme olanaklarının daha kolay olması ve ülkelerini aceleyle terk etmiş olmalarıdır. Ayrıca yakın yere sığınma olanağı,

ulaşımın daha kolay olmasından dolayı sığınmacı sayısını arttıran en önemli özelliktir (Koçancı ve Namal, 2017:236-237). Kitlesel göçlerde yaşanan artış nedeniyle göç alan ülkede de başta sosyo-ekonomik sorunlar olmak üzere birtakım sorunlar da meydana gelmektedir. Bu nedenle kitlesel göç akımlarına ve ortaya çıkan sorunlara yönelik sağlıklı çözümler ve politikalar geliştirilmeli ve süreç iyi bir şekilde yönetilmelidir.

2007'deki uluslararası göçmen stokunun -doğum ülkesi dışındaki bir ülkede yaşayan toplam insan sayısı- 1980 yılında 102 milyon ve 2000 yılında 173 milyona kıyasla 258 milyon olarak tahmin edilmiştir. Bununla birlikte, dünya nüfusunda uluslararası göçmenlerin oranı, geçtiğimiz yıllarda kaydedilenlerden yalnızca biraz daha yüksektir; bu rakam, 2017'de yüzde 3,4'e, 2000'de yüzde 2,8'e ve 1980'de yüzde 2,3'e eşittir. Zaman içinde göçmen stok verilerindeki değişikliklere dayanarak, araştırmacılar küresel olarak, her 5 yılda bir 35-40 milyon insanın göç ettiğini tahmin etmektedir (www.iom.int). Bu da her ülkenin hem göç vererek hem de göç alarak uluslararası göç sürecine girdiğini ve göçün artık küresel boyuta taşındığını göstermektedir. Göçe ilişkin yıllar içerisinde artış gösteren bu sayılar, göçün "bireysel" boyutu aşarak "kitlesel" boyuta taşındığını göstermektedir.

Şimdiye değin kitlesel göçün ekonomik yönüne değinilmiş olsa da, kitlesel göç ekonomik, politik gerekçelerle olabileceği gibi iklim/doğa sebebiyle yaşanan olaylarla da gerçekleşmektedir. Örneğin, 1996-1997 döneminde Kenya'da yaşanan yıkıcı kuraklık, insanların çiftlik hayvanlarını da yanlarına alarak komşu ülke Somali ve Etiyopya'ya toplu göç etmelerine neden olmuştur. Yine Aralık 2000'de, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komisyonu Afganistan'da "yüz binlerce insanın hayatını tehlikeye atan acımasız bir kuraklığın" olduğunu belirterek, tıpkı komşu ülke Pakistan'a olduğu gibi, binlerce Afgan vatandaşının ülke içindeki mülteci kamplarına toplu göçünü başlattığını bildirmiştir (Smith, 2007:624). Bunun gibi birçok örnek, kitlesel göçlerin sadece ekonomik nedenlerle gerçekleşmediğini de göstermektedir.

Kitlesel göçe sebep olabilecek bir başka faktör ise, bir etnisite ya da din gibi ortak özellikleri bulunan insanların uğradıkları baskıcı, ayrımcı politikalar ve uygulamalar nedeniyle, grup(lar) halinde bulundukları ülkeden göç etmek zorunda kalmalarıdır. Bu göç çeşidi, iki ülke arasında herhangi bir anlaşma olmamasına rağmen, genel olarak coğrafi yakınlık ve kültürel benzeşim mesafesindeki ülkenin de açıkça ortaya konan rızasıyla bu ülke topraklarına gerçekleştirilmektedir. Bulgaristan'dan Türkiye'ye gerçekleşen 1989 "soydaş" göçü, bu şekilde bir göç hareketidir (Toğrol, 1991:60).

Bugün birçok ülke potansiyel kitlesel göç durumu ile karşı karşıyadır. Örneğin, işçilerin düşük ücretli, yoğun nüfuslu ülkelerden Asya ve Latin Amerika'dan, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'ya göç etmeleri için onları teşvik eden güçlü nedenleri vardır. Avrupa ülkeleri, Kuzey Afrika ülkelerinden gelen işçilere, potansiyel kitlesel göç durumu ile benzer bir durum yaşamaktadır (Lundborg ve Segerstrom, 2002:177-178). Yine az gelişmiş ekonomilerde yaşanan olumsuz ekonomik durum ile göçmenlerin Batı ekonomilerine olan ekonomik beklentileri arasındaki genişleme, kitlesel göç için potansiyel bir haklı neden meydana getirmektedir. Son yıllarda, daha az gelişmiş ekonomilerden herhangi birinde bir işçinin ekonomik beklentileri ile bu işçinin Batı Avrupa ülkelerindeki herhangi bir beklenmedik durum içinde başarabilecekleri arasındaki genişlemedeki uyumsuzluk kitlesel göç için bir potansiyel yaratmıştır. Örneğin, Üçüncü Dünya'dan bir göçmen, Almanya'da ekonomik olarak işsiz kalmanın, evde çalışmaktan daha iyi bir fikir olabileceğini düşünerek hareket edebilmektedir (Schmidt, Stilz ve Zimmermann, 1994:185-186). Bu vb. birçok örnek aslında kitlesel göç için önkoşul olma niteliğindeki nedenleri sıralamaktadır. Ayrıca öncü olanların katkısı, ulaşım ve göçmen ağlarının gelişmesi kitlesel göçleri hızlandıran ana etkenlerdendir.

1.1.2.5. Zorunlu Göç

IOM Göç Terimleri Sözlüğünde zorla göç, doğal ya da insan yapımı nedenlerden dolayı içerisinde yaşama ve refaha yönelik tehditleri de içeren bir zorlama unsuru bulunan göç hareketi olarak tanımlamaktadır. Örneğin mültecilerin, ülkesinde yerinden edilmiş kişilerin hareketleri ve doğal, çevresel, kimyasal, nükleer felaketler, açlık ya da kalkınma projeleri nedeniyle gerçekleşen hareketler zorla göç grubunda yer almaktadır (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013:103). IOM'a göre, zorunlu göçün, "dinamikler farklı olmasına rağmen, zorlama, zorunluluk veya baskı içeren bir göç hareketi" olduğu ve "Uluslararası bir hukuk kavramı olmasa da bu terimin mültecilerin, yerlerinden edilmiş kişilerin (felaketler veya kalkınma projeleriyle yer değiştirenler dâhil) ve bazı durumlarda insan ticareti mağdurlarının hareketlerini tanımlamak için kullanıldığı belirtilmektedir. Uluslararası düzeyde, bu terimin kullanımı, gönüllü/zorunlu bir ikilikten ziyade var olan bir faaliyetin sürekliliğinin yaygın olarak kabul edilmesi nedeniyle tartışılmaktadır. Bazıları bunun yerine uluslararası koruma için mevcut yasal düzeneği zayıflatma riskiyle ilgili endişelerini dile getirmektedir" (migrationdataportal.org).

Zorla ya da istemsiz göçte (bazen zorla ya da istem dışı yerinden etme olarak adlandırılır), çatışma ile afet kaynaklı yer değiştirme arasında bir ayrım yapılır. Çatışma ile indüklenen yer değiştirmeye, tipik olarak insanların neden olduğu ifade edilir, oysa doğal sebepler tipik olarak afetlerden kaynaklanan yer değiştirmelere neden olur. Bu kavramların tanımları yararlıdır, ancak bunlar arasındaki çizgiler pratikte bulanık olabilir, çünkü doğal kaynaklar üzerindeki anlaşmazlıklar nedeniyle ortaya çıkabilecek çatışmalar olabilir ve insan etkinliği heyelanlar gibi doğal afetleri tetikleyebilir (migrationdataportal.org). Bu açıdan zorla göçe sebep olan faktörler birbirinden farklı nedenlere dayansa da, temelde göçe sebep olan bir zorlama veya baskı durumu söz konusu olmaktadır. Kısaca ülkeler arası çıkar çatışmaları, etnik veya politik vb. gibi sebeplerle ortaya çıkan iç savaşlar ve aşırı kargaşa, zulüm ve baskı, doğal afetler, kıtlık-açlık, salgın hastalıklar ve bununla baş gösteren yaygın insan hakları ihlalleri, milyonlarca insanı yaşadığı toprakları, legal veya illegal yollardan terk etmek zorunda bırakmış, bırakmaya da devam etmektedir. Bununla birlikte bazen bir ırk veya dine mensup bireyler de (genel veya bölgesel) otoriteler tarafından göç etmeye zorlanabilir (Özyakışır, 2013:12).

İlkel göçlerde etkili faktör ekolojik baskı iken, zorunlu göçlerde devlet ya da işlevsel olarak eş değer bir sosyal kurum göçe neden olabilmektedir. Petersen, göçmenlerin göç edip etmemeye ilişkin karar verme güçlerinin kendilerinde bulunmasını yönlendirilen göç olarak ifade etmenin daha kullanışlı olduğunu belirtir. Genellikle yönlendirilen göç ile zorunlu göç arasındaki sınırın -seçimin nominal hale geldiği noktada- belirlenmesi zor olabilir. Ancak tarihsel açıdan bakıldığında analitik olarak bu durum açıktır. Örneğin, Nazilerin çeşitli Yahudi aleyhtarı eylem ve yasalarla Yahudi göçünü teşvik etme politikası (kabaca 1933-38) ile ve daha sonra (kabaca 1938-45) Yahudileri hayvan trenlerine sürerek onları kamplara nakletme politikası her iki göç arasındaki farklılığı gösteren gerçek bir örnektir (Petersen, 1958:261). Daha açık ifade etmek gerekirse, sosyal bir baskıya rağmen göç etmede bireyler ya da gruplar bir karar mekanizması kullanabiliyor ve bu karar mekanizmasının işletme gücünü ellerinde bulunduruyorlarsa, Petersen için bu yönlendirilen göç anlamına gelmektedir. Şayet potansiyel göçmenler, göç kararı üzerinde herhangi bir inisiyatifte bulunamıyorsa, bu Petersen için zoraki göçe karşılık gelmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, sosyal bir baskı ve zorlama sonucunda potansiyel göçmenlerin ellerindeki karar mekanizmasını kullanma şansına sahip olmamaları ya da ellerinde bulundurdukları karar

mekanizmasını kullanamamalarıdır (Çağlayan, 2006:76). İşte zorunlu göçü yönlendirilen göçten ayıran çizgi bu karar mekanizmasını kullanma gücü olmaktadır.

Zorla veya sınırlandırılmış göç türlerini tanımlayabildiğimiz ikinci bir kriter ise göçmen tarafından değil, göçü teşvik edici vasıtalar tarafından tanımlanmış işlevidir. Kişiler basitçe vatanlarından ayrılmak için hareket etmeye teşvik edilebilirler; böyle bir göç, göçmenlerin yaşam tarzlarında normalde bir değişiklik yaratmadığından tutucu göç ile benzerlik gösterir ve bunun altında toplanabilir. Diğerleri, emek güçlerinin başka yerlerde kullanılabilmesi için hareket etmeye teşvik edilir ve yerelde olduğu gibi davranış modellerinde de bir kayma oluşturan bu tür bir göç, inovasyon olarak belirlenmiştir (Petersen, 1958:261). Zorunlu göç sadece göçmenler tarafından değil, göç etmeye teşvik eden vasıtalar aracılığıyla da mümkün olmaktadır. Bunlarda ya yaşadıkları yerleri terk etmeleri için teşvik edici politika veya uygulamalarla ya da emek gücünün kullanılması için göçü teşvik eden faktörlerle olmaktadır.

Castles, zorunlu göç olgusunun sosyolojinin bir alt dalı olarak işlev görmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre zorunlu göç sosyolojisinin kendisini, ortaya çıkan küresel sosyal düzenin (veya bozukluğun) doğasında var olan toplumsal dönüşüm süreçlerini anlama girişiminin bir parçası olarak tanımlaması gerekir. Genel olarak göç, özellikle de zorunlu göç, küresel bağlantıların ve süreçlerin en önemli sosyal ifadeleri arasındadır. Dolayısıyla, zorunlu göç sosyolojisi sadece kendi içinde bir sosyolojik araştırma alanı olarak değil, aynı zamanda "küresel sosyolojiye" büyük katkı sağlama potansiyeli olan bir alan olarak da önemlidir. Sosyoloji -bireyin, toplumun ve yapılar ve grup süreçleri arasındaki ilişkinin incelenmesi olarak- göç sürecinin tüm yönleriyle ilgili araştırmalara katılmaktadır. Görevi, zorla göçün sosyal dinamiklerini genel olarak anlamada farklı bakış açılarını bir araya getirmeye yardımcı olmaktır. Bunun bir tarafı zorla göçün çeşitli düzeylerde (küresel, bölgesel, ulusal ve yerel) sosyal ilişkiler, fikirler, kurumlar ve yapılarla birleştirilmesidir. Diğeri, kimlik kaybı ve toplumun parçalanması ve ardından kimliğin yeniden tanımlanması ve topluluğun yeniden inşası süreçlerinin incelenmesidir. Dolayısıyla zorunlu göç sosyolojisi çitlerle çevrili bir araştırma alanına sahip değildir, ancak bunu diğer birçok disiplinle paylaşmaktadır. Zorunlu göç sosyolojisinin kendisini, disiplinler arası bir girişim içinde bir bileşen olarak anlaması gerekmektedir. Bir yerden bir yere göç, insan yaşamının her bölümünü etkileyen varoluşsal bir değişimdir. Tek başına hiçbir disiplin bu deneyimi tek başına yeterince tanımlayamaz ve analiz edemez (Castles, 2003:8-9).

Bununla birlikte, şiddet ve zorla göç, sosyal dönüşüme de neden olmaktadır. Bu durum (daha çok dezavantajlı yönlerine vurgu yapılan), ekonomik kaynakların yok edilmesi, geleneksel yaşam tarzlarının baltalanması ve toplulukların parçalara ayrılması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Zorunlu göç, az gelişmişliği derinleştiren, sosyal bağları zayıflatan ve toplulukların ve toplumların olumlu değişim sağlama kapasitelerini azaltan bir faktördür. Çatışma sonrası yeniden yapılanma nadiren çatışma öncesi durumun restorasyonuna yol açmakta, bunun yerine yeni ve sıklıkla sorunlu sosyal ilişkilere yol açmaktadır. Dolayısıyla zorunlu göç çalışması, gelişim sosyolojisinin merkezi bir parçası olmalıdır. Zorunlu göç, Mark Duffield'in son zamanlarda söylediği gibi, ek bir anlamda sosyal dönüşümde rol oynayan bir faktördür (Castles, 2003:5).

Zorla göçün bir dizi bağlantısız acil durumun sonucu olmadığını anlamak yerine, Kuzey-Güney ilişkilerinin ayrılmaz bir parçası olmak, zorla göçün teorisini yapmak ve onu ekonomik göçle ilişkilendirmek için gerekli kılmaktadır. İki kutuplu dünya düzeninin yerini almasından bu yana hacim ve önem kazanmış olan küresel eşitsizliklerin ve toplumsal krizlerin ifade biçimleriyle yakından ilişkili (ve gerçekten de ayırt edilemez) (Castles, 2003:5).

Küreselleşmenin neden ekonomik göçü anlamak hususunda bir bağlam sağladığını görmek kolaydır, ancak bunun zorunlu göçle nasıl bir ilişkisi vardır? Bu sorunun cevabı iki bileşenden oluşuyor. Birincisi, küreselleşme, adil bir şekilde yapılandırılmış bir küresel ekonomiye, topluma ve politikaya adil bir katılım sistemi değil, eşitsizliği koruyan ve şiddetlendiren, belirli alan ve grupların seçici bir şekilde dâhil edilmesi ve dışlanması sistemidir. Bu süreçler çatışmaya ve zorla göçe yol açar. İkincisi, zorunlu göç ile ekonomik göç arasındaki ayrım ki bu da sonuç olarak bulanıklaşıyor. Başarısız olan ekonomiler, genellikle zayıf devletler, talancı yöneten sınıflar ve insan haklarını kötüye kullananlar anlamına gelmektedir. Bu durumda, 'iltica-göç bağı' şeklinde ifade edilebilecek bir kavrama yol açmaktadır: Göçmen ve sığınmacılar için meydana gelen hareketlilik ekonomik kökenli birçok başka sebeplerden de dolayı gerçekleşebilmektedir. Elbette bu hareketliliğin birçok nedeni vardır (Castles, 2003:4). Ancak bu nedenler haricinde, sebep ya da sonuçları itibariyle her göç olayı ekonomik açıdan dezavantajlıdır. Bu açıdan zorunlu göç hareketi hem küresel boyutta etkileri olan hem de ekonomik boyutu da kapsayan bir harekettir. Bu nedenle zorunlu göç olayı küreselleşmenin de etkilerinin görülebileceği bağlamlar taşımaktadır diyebiliriz.

Castles'e göre, çağdaş toplumda ve mevcut değişim süreçlerinde zorla göçün önemine işaret eden sosyolojik bir argümana ihtiyacımız var. "Hareketliliğin en güçlü ve en çok istenen katmanlaştırıcı faktör haline geldiğini" iddia eden ilk ipucu Zygmunt Bauman tarafından sağlanmıştır. Yoksulların evde kalması amaçlanırken, yeni küresel ekonomik ve politik seçkin sınıflar istedikleri zaman sınırları geçebilirler: "Zenginlik küresel, sefalet yerel". Sığınmacıların ve belgesiz göçmenlerin sayılarındaki artışın açıklamasına yardımcı olan şey ise kuşkusuz, dünyada dışlananların çoğu ve göç etmek konusunda çaresiz olanların, hareketliliğin zenginlik şansı getirdiğini algılamasıdır (Castles, 2003:3-4). Zorla göçün bu hareketlilik kavramı ile izahından çıkarabildiğimiz belki de en önemli sonuç, hareketliliğin önemli bir fırsat imkânı sağlayacağı (göçmenler açısından algılanan) ama aslında olan şey ise göçün insanları katmanlaştırıcı ya da keskin sınırlarla ayrıştırıcı bir duvar örmesidir. Özellikle de zorunlu göç ile gelenler için bu sınırlar çok daha belirgindir.

Zorunlu göç olayında bazen göç veren ve göç alan taraflarda (aktive eden vasıtalar) bu süreci tayin edebilmektedir. Öyle ki bu süreç iki ülkenin kendi etnik kökenlerinden ve kültüründen oluşan kitleleri/toplulukları değiş-tokuş etmeleri veya yalnızca bir kitlenin/topluluğun başka bir ülkeye göç etmesi şeklinde gerçekleşebilmektedir. 1922-1930 döneminde meydana gelen Türkiye ile Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesi, her iki ülkedeki kitleler/gruplar yönünden "zorunlu göç'e bir örnektir. Öyle ki din unsuru ölçüt olarak alındığında Türk oldukları halde Hristiyan Karamanlılar da Türkiye'den göç etmek zorunda bırakılmıştır (Naz, 2015:21).

Giddens'a göre, tarihin en büyük insan hareketlerinin pek çoğunda, insanlar gönüllü olarak yer değiştirmemiştir. Giddens, bu gönüllü olmayan göç olayının izahı için tarihten örnekler aktarır: "17. ve 18. yüzyıllarda 15 milyon insan Afrika'dan köle olarak alınmış ve gemilerle Brezilya, Karayipler ve Kuzey Amerika'ya taşınmıştır. 19. yüzyılda 10 ile 40 milyon arasındaki sözleşmeli işçi (vasıfsızlar), özellikle Çin ve Hindistan'dan büyük topluluklar halinde dünyanın dört bir tarafına gönderilmiştir. Yine 20. yüzyılda Avrupa ve Asya'da meydana gelen savaşlar milyonlarca kişiyi yurdundan etmiştir". Giddens'a göre, herhalde en büyük zorunlu göç olayı 1947'de Hindistan'ın bölünmesinden sonra, 7 milyon Müslümanın Hindistan'dan Pakistan'a gitmek için yollara düşmesidir. Bu zorunlu göç, 7 milyon Hindu'nun ters yöne doğru kaçışları sırasında gerçekleşmiştir (Giddens, 2017:522).

Zorunlu göçe ilişkin Wood bir model geliştirmiş ve bu modelin zaman içerisinde farklılaşabileceğini de belirtmiştir. Şekil 1'de de gösterildiği gibi, Wood'un (1994:614) geçici bir zorunlu göç modeli olarak sunduğu çalışması, zorunlu göçü tetikleyen çeşitli faktörleri üç ana alan içinde gruplandırmaktadır:

Şekil 1. Zorunlu Göç Modeli

Zorunlu Göç Akımları: Ulusal(tı) Nedenli Faktörler ve Uluslararası Göç Kategorileri

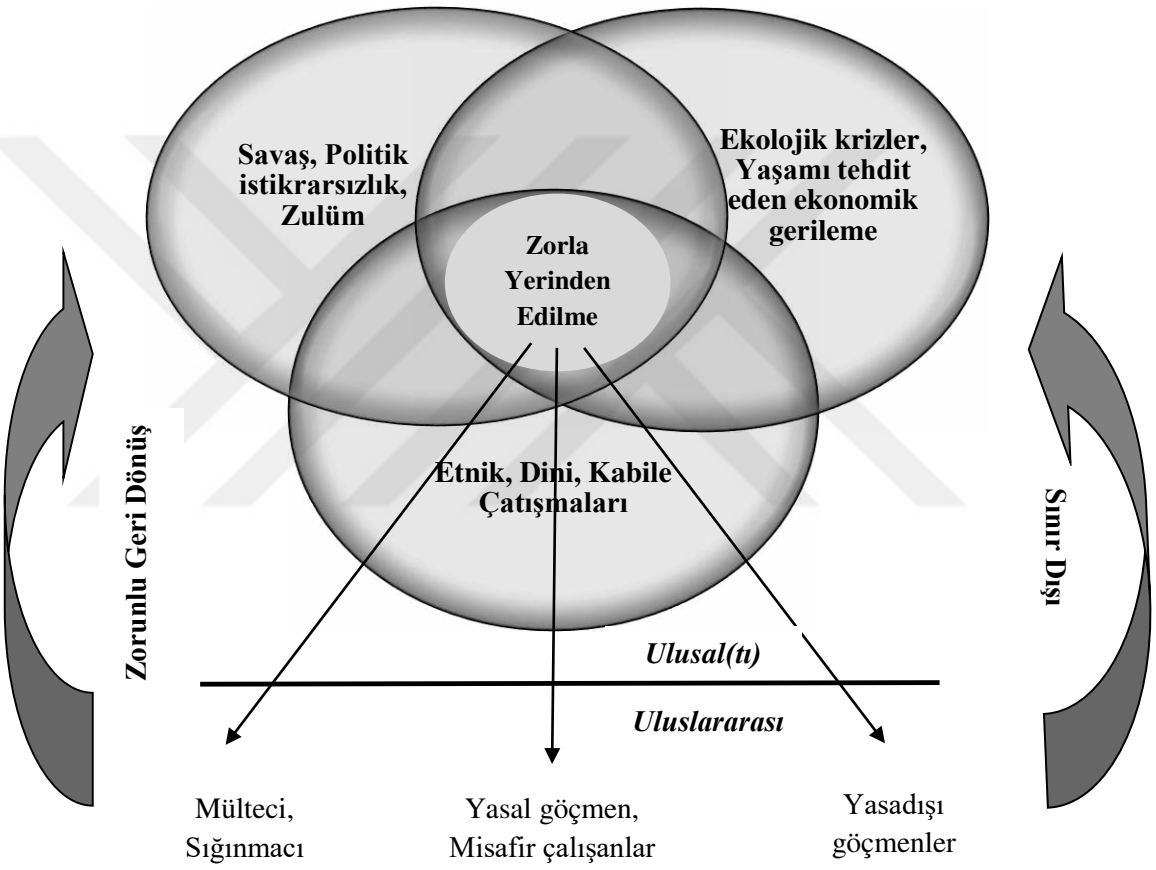

Kaynak: Wood, 1994

Wood, belirlemiş olduğu şemanın 3 ana eksenini şu şekilde özetlemektedir:

1) Politik istikrarsızlık, savaş ve zulüm, genellikle mülteciliğe yol açmakla suçlanan koşulları; 2) Hayatı tehdit eden ekonomik gerileme ve ekolojik krizler - genellikle uluslararası "ekonomik" göçmenlere (örneğin, "misafir işçiler", "yasadışı" göçmenler ve içtenlikle "çevre mültecileri" olarak adlandırılan) neden olmakla suçlanan koşulları; ve 3) Etnik, dini ve kabile çatışmaları -yoğun bölgesel ve milliyetçi duygulara,

"yabancıların" hoşgörüsüzlüğüne ve “etnik temizlik” e neden olan koşulları taşımaktadır (Wood, 1994:615). Şekil 1’den görüleceği gibi; savaş, zulüm, ekolojik krizler, etnik ve ırksal çatışmalar gibi ulusal düzeyde yaşanan çatışmalar uluslararası düzeyde mültecilik, yasal göçmenlik ve yasadışı göçmenlik şeklindeki zorunlu göçlere dönüşmektedir. Bundan sonra yaşanan süreçte ise göçmenler iki seçenek ile karşı karşıya kalmaktadır: Zorunlu geri dönüş veya sınır dışı. Yasal olarak mültecilerden başvuruları kabul edilmeyenler ya da yasal olarak yerleşme hakkı bulamayanların geri gönderilme ya da sınır dışı edilme durumu ile karşı karşıya kaldıklarını ifade edebiliriz.

1.1.2.6. Mülteci Göçü

“Mülteci göçü” (içinde sığınmacıların da yer aldığı) esas itibarıyla, bulundukları ülkede siyasi otorite veya rejimle anlaşmazlık, iç karışıklık veya çatışma durumunda olan, zulüm ve baskı gören, bu itibarla da pek çok kez can ve mal güvenlikleri tehdit altında olan kişilerin/grupların başka bir ülkeye, genellikle de illegal yollarla ve/veya sahte belgelerle gerçekleştirdikleri göç çeşididir. Kritz ve Keely’ye göre göçün en dramatik formu mülteci göçüdür. Bu dramatikliğin sebebi bilindiği üzere hem göçün sebeplerinde hem de göçün şekil ve sonuçlarında yer almaktadır. Yukarıda da sıralanan sebepler nedeniyle göç etmek zorunda kalan insanların, kitleler halinde kimi zaman göç yollarında yaşadığı zorluklar, ölümler; kimi zamanda göç sonrasında kamplarda ya da kamp dışında yaşadıkları sıkıntılar trajik bir tablo ortaya koymaktadır. İnsanlık tarihinde, bu alanda uluslararası dayanışma ve yardım gereğinin siyasi yönden öneminin kavranması ve tanınması ise çok da eskiye dayanmamaktadır. Mülteci problemleriyle 1921’den önce öncellikle ve neredeyse yalnızca özel gönüllü kuruluşlar alakadar olmuşlar ve yalnızca bunlar yardım çağrılarını gözler önüne sermişlerdir (Çavuşoğlu, 2006:95). Mülteci göçleri ağırlıklı olarak son yıllarda -özellikle Suriye’deki karışıklıklar nedeniyle- artmış olsa da tarihte her zaman bu göç türüne rastlamak mümkün olmuştur. Örneğin, 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra Türkiye’den Avrupa ülkelerine yoğun bir bireysel ve küçük gruplar halinde mülteci göçleri olmuştur. Yine 1946’da Arjantin’de Peron hükümeti, ülkeye beyin göçünü özendirmek için açıkça mülteci kabul etme programı başlatmış, bu amaçla işbirliği yaptığı “Uluslararası Mülteciler Örgütü” yaklaşık 5 yıl içerisinde bu ülkeye (birçoğu Yugoslavyalı) 32 binden fazla mültecinin sığınmasını sağlamıştır. Her ne kadar bu ve benzeri uygulama ve politikalar bazen sınırlandırılmaya çalışılsa da, öncelik komşu ülkelerden olmak üzere, yine de gizli yollardan ilticalar

sürmeye devam etmiştir. Bir başka örnek ise, bu dönemde İngiltere'de sürgündeki Polonya ordusu subay ve askerlerinin de dâhil olduğu 17.500 Polonyalının ülkesine iltica etmesine izin vermesidir (Çavuşoğlu, 2006:95).

Mülteci göçüne ilişkin UNCHR'nin 2017'de yayınladığı Küresel Eğilimler Raporu'nda, 2017 yılı sonu itibarıyla 68,5 milyon kişinin zorla yerinden (zulüm, çatışma ve genelleştirilmiş şiddet sonucunda) edildiğini açıklamıştır. Zorla yerinden edilen kişilerin neredeyse üçte ikisi ülkelerini terk etmemiş, kendi ülkeleri içerisinde yerinden edilmişlerdir. Bu 68,5 milyon kişinin; 25,4 milyonu mülteci (bununda 19,9 milyonu UNHCR'nin yetkisi altında olan mülteciler ile 5,4 milyonu UNRWA'nın görev alanına giren Filistinli mültecilerden oluşmaktadır), 40 milyonu ülke içinde yerinden olmuş insan ve 3,1 milyonu ise sığınmacıdır. 25,4 milyon mültecinin, yalnızca beşte birinden biraz fazlası UNRWA'nın sorumluluğu altındaki Filistinlilerden oluşmaktadır. UNHCR'nin sorumluluğu altındaki geri kalanının ise üçte ikisi yalnızca beş ülkeden -toplamda, dünya çapındaki tüm mültecilerin üçte ikisinden fazlası (yüzde 68) yalnızca bu beş ülkeden geldi- gelmektedir: Suriye (6,3 milyon), Afganistan (2,6 milyon), Güney Sudan (2,4 milyon), Myanmar (1,2 milyon) ve Somali (986,400). Bu ülkelerdeki çatışmanın son bulmasının, zorla yerinden edilmeye ilişkin küresel olan bu tabloyu önemli ölçüde etkileyebilme potansiyeli vardır (UNHCR, 2017).

Zorla yerinden edilme ya da zulüm ve baskı altında kaldığı için göç etmek *zorunda* kalanları tanımlamak için ifade edilen ve zorunlu göç kategorisinde değerlendirilen mültecilik ve sığınmacılık, çeşitli nedenlerle insanları, ülkelerini terk etmek zorunda bırakan bir olgudur. Mültecilerin, sığınmacıların öncelikli amaçları yaşamalarına yönelik bir tehdidin olmadığı, can güvenliklerini sağlayabilecekleri emniyetli bir çevrede yaşamlarını devam ettirmektir. Mültecilik, zorlu koşulları içinde barındıran ve geleceği belirsizlikler içeren bir yaşamı ifade eder. Göç psikolojisine ilaveten, mültecileri ülkelerinden göç etmeye zorlayan nedenler de çoklu travmaların görülmesine sebep olabilmektedir. Bu çoklu travmalarla beraber gelinen ülkedeki yaşam koşulları, sığınma politikası ve insan haklarına verilen değer ile uygulanan prosedür ve politikalar mültecilerin kaderini tayin etmede önemli unsurlar olarak rol almaktadır. Mültecilerin genellikle geldikleri ülkede yaşadığı birçok olumsuz deneyim ve tecrübeleri bu çoklu travmaları etkilemekte/arttırmakta ve bu nedenle ihtiyaç duydukları psikososyal destek yerine ülkedeki kötü yaşam koşulları içinde çaresiz bırakılmaktadırlar. Ayrıca gelinen ülkede mültecilerin kendi ayakları üzerinde durmasına yardımcı olacak ve sosyal

işlevselliklerini harekete geçirecek olan çalışma hakkı genellikle verilmemektedir (Buz, 2004'den akt: Gökçan, Açıkyıldız ve Ataman, 2010). Bu vb. birçok etken bir araya geldiğinde mültecilerin insani yaşam standartlarını sağlamada bile ne kadar komplike durumlarda kaldıklarını söylemek zor olmayacaktır.

Ayrıca kitlesel göç hareketlerinin dünyada neredeyse tüm sınırlar arasında gerçekleşmesi, devletlerin bu konu üzerine eğilmesini zorunlu kılmıştır. Kitlesel hareketler küresel ölçekte ülkelerin bu konuda sağduyulu ve sağlıklı politikalar üretmesini gerektirmiştir. Bu nedenle göç ve kitlesel sığınma durumlarına ilişkin çözümler üretme anlamında uluslararası kuruluşlar kurularak birtakım evrensel sözleşmeler imzalanmıştır. Böylelikle göç ve iltica konularına yaklaşım, özellikle insani yardım ve insan hakları bağlamında değerlendirilmeye başlanmıştır. Mültecilere yönelik kalıcı -sağlıklı ve sürdürülebilir- çözümler üretme konusunda vurgu yapılmaya başlanmış, kişilerin ülkelerine geri dönüşlerini kolaylaştıracak çabalar veya kişilerin can güvenlikleri koruyabilmek adına geri gönderilmemelerine ilişkin yasal düzenlemeler yapılmıştır. Uluslararası düzenlemelerde mültecilere yönelik yürütülen çalışmalar ise, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi, 1967 tarihli Protokol ve 1969 Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi çerçevesinde yürütülmektedir (Buz, 2004'den akt: Gökçan, vd., 2010). Böylelikle mültecilerin ve sığınmacıların uluslararası platformlar ve devletlerarası işbirlikleriyle en başta insani yaşam hakları güvence altına alınmaya çalışılmaktadır.

1.1.2.7. İşçi Göçü

Göç hareketlerinin sebep ya da sonuçları itibariyle ekonomik yönü muhakkak ön plana çıkan bir husus olmaktadır. İş gücü göçünün de en önemli özelliği bu açıdan ekonomik yönlü yapılan göç çeşidi olmasıdır. Kişilerin iş bulmak veya daha iyi şartlar içinde daha iyi bir ücretle çalışmak ya da kendilerine, ailelerine daha iyi bir hayat standardı sunmak amacı ile iş olanakları ve refah oranı daha yüksek olan bir bölgeye ya da ülkeye gitmek istemeleri göçe sebep olmaktadır. İşte bu sebeplerle istihdam amaçlı sınır içi ya da sınırlar dışı yapılan hareketler iş gücü göçü olarak adlandırılmaktadır (Yalçınkaya ve Dülger, 2017:1647).

Yaşadıkları ülkede iş imkânı bulamayan ya da yaptığı işten herhangi bir nedenden dolayı (ekonomik ve sosyal tatminsizlik, ağır iş yüküne karşılık düşük ücret, fırsat eşitsizliği) memnun olmayan ve bundan dolayı başka ülkelere iş bulabilmek veya

hâlihazırda bulduğu işte çalışmak amacıyla giden göçmenlerin bu yer değiştirme hareketleri "işçi göçü" olarak tanımlanmaktadır. 1960'larda başlayan, Türkiye'den başta Almanya ve diğer Avrupa ülkeleri olmak üzere gelişmiş ülkelere yönelik gerçekleştirilen göçler buna örnektir. Bu tür göç hareketi, ayrıca, iş gücünün niteliği bakımından da incelenebilir: "Beyin göçü" adı verilen eğitimli insan göçü ve kalifiye olmayan (hedef ülkelerdeki değerlendirilmeye göre) göçler, işçi göçünün nitelik yönüne bakmaktadır (Yılmaz, 2014:1687).

İşçi göçlerini değerlendirirken olayın emek boyutuyla da ilişkisini ele almak gerekmektedir. Emek göçü olarak da literatürde karşımıza çıkan bu durum emeğin sosyal ve ekonomik nedenlerden dolayı dış göç veya iç göç yoluyla yer değiştirmesi olarak nitelendirilmektedir. Emeğin dışarıya göçü, ekonomik yönden bulunduğu ülkede iyi bir yaşam standardına sahip olmayan ya da daha iyi fırsatlar yakalamak isteyenlerin göçü olarak ifade edilmektedir. Günümüzde dünya nüfusunun önemli bir kısmının yoksulluk sınırının altında yaşadığı da düşünüldüğünde göç akımlarının da sürekli olacağını söylemek abartı olmayacaktır. Daha iyi şartlar altında yaşamak için göç eden insanlar, göç ettikleri ülkelerde de çeşitli sıkıntılarla karşılaşmaktadırlar. Bu aslında göç olayının çok boyutlu ve komplike yapısının doğasında bulunmaktadır. Sanayileşmiş Batı Avrupa ülkelerine göç eden ve göç ettikleri ülkelerde hem göçmen hem de etnik azınlık durumunda olan insanlar bulunmaktadır. Göç sonrası karşılaşılan bu gibi dezavantaj durumları göçmenleri vasıfsız işçi pozisyonuna düşmelerine sebebiyet vermektedir. Burada da ya işin karşılığı olan yüksek ücreti alamamaktadırlar ya da düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu durumda elbette en çok işverenlere avantaj sağlarken yerli işçiler için ise sorun teşkil etmektedir. Özellikle Suriyeli sığınmacıların çalışma hayatındaki bu pozisyonlarının yerli halk tarafından bir tehdit unsuru olarak algılanması bu duruma en iyi örnek teşkil etmektedir. Ancak kimi zaman daha farklı bir tablo ile de karşılaşılabilmektedir. Yerli işçiler ücretlerin yüksek tutulmasını isteyebilmekte ve sendikalar vasıtasıyla baskı yaptıklarından dolayı, işveren için dışarıdan düşük ücretle çalışmaya razı olacak işgücü ithal etmek bir çözüm olarak ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca yerel işçiler mesleki hiyerarşi bakımından da daha üst basamaklara tırmanmak isteyebilmektedir. Yerli işçinin yükselme talebini karşılayabilmek için, en alt basamakta statü ve itibar kaygısı bulunmayan sadece para biriktirmek isteyen bir iş gücü bulundurmak bu sorunu kısmen de olsa çözmektedir (Yıldırımoğlu, 2005:2-3).

İşçi göçü, bir ülkedeki kişilerin/grupların emek güçlerini satmak, yani "işçi statüsü"nü baştan kabul ederek bu statünün gerektirdiği görevleri yerine getirmek üzere bir ülkeden başka bir ülkeye göç etmesidir. İşçi göçmenler, özellikle sanayileşmiş/gelişmiş Batı Avrupa ülkelerini ve ABD'yi üs seçmiştir. Türkiye'den de 1961-1975 döneminde 1 milyon civarında emek sahibi, Batı Avrupa ülkelerine göç etmiştir. Bu amaçla gerçekleştirilen göçler sonucunda, Batı Avrupa ülkelerindeki toplam Türk nüfusunun, daha 1980'de 2 milyona ulaştığı ifade edilmektedir. McLean'a göre, Avrupa ülkelerinin özellikle de Fransa, Britanya ve Hollanda'nın koloni ülkelerindeki varlıkları, zamanla, bu ikincilerden birincilere işçi göçünü kolaylaştıran kanallar oluşturmuştur. Bu kanallar sayesinde de Avrupa'ya özellikle II. Dünya savaşı'ndan sonra ciddi rakamlara ulaşan bir işçi göçü yaşanmıştır (Çavuşoğlu, 2006:96). Ayrıca II. Dünya Savaşı'ndan itibaren Avrupa (önceki döneme nazaran) çok daha fazla işçi göçü ithalatçısı durumuna gelmiştir. Yugoslavya, İspanya, Portekiz, İtalya, İrlanda ve Türkiye, Avrupa'nın ileri düzeyde sanayileşmiş bölgelerine en büyük işçi göçü sağlayan ülkeler olmuşlardır. Son değişiklik ise ironiktir: Batı dünyasının restorasyonunda, yoksul göçmenlerden kimi, az eğitimli olmayan insanlar olarak görülmüş ve bu tür göçlerin neden olabileceği aksaklıklardan korkulmuştur. Stephan Castles ve Godula Kosack'ın da belirttiği gibi Fransa, Batı Almanya, İsviçre ve Büyük Britanya, diğerlerinin yanı sıra kendi kirli işlerinin (their dirty works) yapılması için hemen hemen tamamen yabancı işçilere bel bağlamışlardır. Yine bu insanlara sürekli kalabilmelerini garanti etme konusunda düşmanca bir tutum takınmaktan ise uzak durmamışlardır. "Zenofobi" (yabancı düşmanlığı) elbette ki yeni bir şey değildir, ancak Batı Avrupa ülkelerinden aldığı destek ise olağandışıdır (Tilly, 1976:19-20). Avrupa'nın son beş yüzyıldaki uzun mesafeli göçü, çalışma (iş) hususunda bize üç ana faktörü göstermektedir:

1) İstihdam için fırsatların coğrafi dağılımının değiştiği,

2) Doğal artışta bölgesel farklılıkların değiştiği,

3) Ulusal devletlerin eylemleri ve politikaları -önemli savaşlar yapmak, göçü kontrol etmek ve belirli etnik ve dini grupları isteyerek görevlendirmek, kovmak veya yer değiştirmek şeklindedir. İlk iki faktör beş yüz yıl boyunca göçü şekillendirmiştir. İşçilerin niçin ve nasıl çalıştıklarını açıklamak için, kapitalizmin genişlemesinin, bir bütün olarak Avrupa nüfusunun proleterleşmesinin, kentleşme ve sanayileşmenin ilerleyişinin planı çizilir. Üçüncü faktör ise -ulusal devletlerin eylemleri ve politikaları- beş yüzyıl boyunca sürdüğü gibi önem kazanmıştır (Tilly, 1976:22-23).

II. Dünya Savaşı'ndan, özellikle de 1960'ların başlarından itibaren Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'nın kapitalist ekonomilerinin büyümesi, eğitim ve başarmak odaklı inancın yayılması ve eğitim fırsatlarının gelişmesi, vasıfsız ve yarı-vasıflı kol gücüne dayanan (ve yerli bireylerin girmek istemedikleri) iş sahalarını genişletmiştir. Bunun sonucu ABD'ye ve Batı Avrupa'ya işçi göçü akımları başlamış oldu: Pakistanlılar, Hintliler (Indians) ve Batı Hintlileri (West Indians) Büyük Britanya'ya; İspanyollar, Cezayirliler ve kara Afrikalılar (black Africans) Fransa'ya; Türkler, Yugoslavlar, İtalyanlar ve İspanyollar (o zamanki adıyla) Federal Alman Cumhuriyeti'ne göç ettiler. Son olarak, Amerika kıtasına, daha 1849-1907 arasında (yani sadece 60 yıllık bir zaman dilimi içerisinde) Avrupa'dan kovulan ve iş gücü (işçi) göçü kapsamında değerlendirilebilecek yaklaşık 5,5 milyon İrlandalı, Alman, İskandinavyalı ve İtalyan'ın göç ettiğini eklemek gerekmektedir (Çavuşoğlu, 2006:97).

Uluslararası iş gücü göçü hareketlerinin genel olarak güney ve doğu'daki yoksul ülkelerden batı ve kuzey'deki gelişmiş ülkelere doğru bir yönü olduğu söylenebilir. Bu göçün artmasına sebep olan faktörlerden biri de zengin ve yoksul ülkeler arasındaki artan uçurumdur. Elbette bu göç hareketine sebep olan faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler ise "itici" ve "çekici" faktörlerdir. Kişilerin içinde bulundukları şartlar itibariyle (ekonomik, toplumsal, siyasal) yoksul ülkeden zengin ülkeye doğru yönelmelerini sağlayan faktörlere iten faktörler, zengin ve gelişmiş ülkelerin olanakları, sunduğu imkân ve avantajları ise o ülkelerin çeken faktörler olarak tanımlanabilir. Bu faktörlere göre günümüzde; "1-Eğitimsiz iş gücü ihtiyacı gittikçe küçülmektedir ve göç kabul eden ülkeler eğitimsiz iş gücü göçünde kısıtlamalar yaparak eğitimli, donanımlı, yetişmiş iş gücünü tercih etmektedirler. 2-Göçmenler artık daha fazla yasal haklara sahip olmak ve gittikleri ülkede o ülkenin çalışanları gibi tanınmak istemektedirler. Bu da göç alan ülke ile o ülkeye göç eden kişiler arasında kimi zaman gerilimlere neden olmaktadır. 3-Göç alan ülkeler göçmen işçilere nazaran kendi yerli halkına daha fazla sosyal hizmet sunmakta ve daha çok kaynak ayırmaktadırlar." Bu nedenle kimi zaman -bazen de çoğunlukla- yerli halk ile göçmenler arasında özellikle sosyal yardım ve kaynakların paylaşımından ötürü huzursuzluklar çıkabilmektedir (Tüzünkan, 2013:166-167). Göçmen daha iyi bir hayat yaşamak için ülkesini bırakan ve genellikle geçici veya kalıcı olarak başka bir yerde iş arayan kişidir. Göçmenler çeşitli nedenlerle ülkelerinden ayrılmaktadırlar. Bazıları için bu ayrılış isteğe bağlıdır. Bazılarında ise seçim şansının olmadığı yani kendi ülkelerinde ekonomik zorluklar veya başka sorunlar yaşadıklarını

düşünmektedir. Bu nedenle göç ederler ama bu defa da hızlı bir şekilde savunmasız hale gelebilir ve insan haklarının sayısız ve ciddi ihlalleri sonucu acı çekebilirler. Durumları nedeniyle, eğitim, sağlık veya barınma gibi temel haklara erişmeleri zorlaşabilir, zorla veya köle olarak çalıştırılabilir veya işteki genel ayrımcılık gibi emek sömürüsüne maruz kalabilirler (Chaisse ve Meng, 2016:54).

ILO'nun göçmen işçiler hakkındaki küresel tahminlerine göre, 2017 yılında, göçmen işçiler dünyanın yaklaşık 258 milyon uluslararası göçmeninin 164 milyonunu oluşturuyor. Göçmen işçiler varış ülkelerindeki büyüme ve gelişmeye katkıda bulunurken menşei ülkeler gelirleri ve göç deneyimleri sırasında edindikleri becerilerden büyük ölçüde faydalanmaktadır. Bununla birlikte, göç süreci yönetişim, göçmen işçilerin korunması, göç ve kalkınma bağlantıları ve uluslararası işbirliği açısından karmaşık zorluklar getirmektedir. ILO, dâhil olan herkes için iş gücü göçünün faydalarını en üst seviyeye çıkarmak için politikalar oluşturmaya çalışmaktadır (www.ilo.org/global/topics).

1.1.2.8. Beyin Göçü

Beyin göçü; iyi eğitim görmüş, kalifiye, nitelikli, seçkin, uzman ve yetenekli iş gücünün yetiştiği az gelişmiş veya gelişmekte olan bir ülkeden daha gelişmiş bir ülkeye en verimli olduğu dönemde çalışmak veya araştırma yapmak için göç etmesi olarak tanımlanabilir (Yıldırımoğlu, 2005:4). TDK sözlüğünde ise beyin göçü, "İleri düzeydeki meslek ve bilim adamları ile uzmanların bir başka gelişmiş ülkede yerleşip çalışmak amacı ile kendi ülkelerinden ayrılması" olarak ifade edilmektedir (www.tdk.gov.tr). Eğitimli ve alanlarında uzmanlaşmış kişilerin, genellikle bu pozisyonlarını göz önünde bulundurarak daha iyi çalışma koşullarına, daha uygun bir statüye ve daha yüksek bir gelir düzeyine sahip olmak amacıyla başka ülkelere göç etmeleri "beyin göçü" (brain drain) olarak adlandırılmaktadır. Beyin göçü, yüksek eğitimli kişilerin, genellikle teknik bilimler alanında uzmanlaşmış ve sayıca sınırlı zümrenin, söz konusu koşullara, statüye ve gelire sahip olma olasılığı bulunmayan veya bu olasılığın çok düşük olan az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerden, gelişmiş/sanayileşmiş ülkelere doğru gerçekleşmektedir. Bu nedenle konu, kalkınma ile ilgili çevreleri ve araştırmacıları fazlasıyla meşgul eden bir önem kazanmaktadır (Çavuşoğlu, 2006:97).

Bir ülkenin sahip olabileceği en önemli kaynaklardan biri de o ülkenin eğitimli ve alanında uzmanlaşmış olan insanlarıdır. Bulundukları ülkede istedikleri koşullara sahip

olamayan bu kişiler, bu nedenle kendilerine daha iyi fırsatlar sunacak başka ülkelere göç etmektedirler. Bu insan sermayesi hareketinin yönü ise genellikle, az gelişmiş olandan görece daha fazla gelişmiş ülkeye olmakla birlikte, gelişmiş ülkelerin kendi aralarında da olabilmektedir. Öyle ki aynı ülke içinde yer alan farklı bölgeler arasındaki insan sermayesi hareketleri dahi beyin göçü kavramı içerisinde değerlendirilmiştir. Beyin göçü kavramının ilk ortaya çıkması, 1950'li yıllarda ABD'nin savunma ve havacılık alanlarına yaptığı büyük yatırımlar sonucunda bilim ve teknoloji dünyası adına bir cazibe merkezi haline gelmesi ve bunun akabinde İngiltere'den bilim adamları ve teknik personelin bu ülkeye göçü ile birlikte olmuştur. İşte bu yeni durumu tanımlamak için İngiliz Kraliyet Akademisi "Beyin Göçü (Brain Drain)" kavramını ortaya atmıştır. Bundan sonra beyin göçü üzerine 1950'li yıllardan beri çok sayıda makale yayınlanmış, 1980'lerin sonunda akademik çalışmalarda ise bu konu ön plana çıkmaya başlamıştır. Özellikle bu realitenin ekonomik, sosyal ve kültürel yönleri hem göç veren ülkeler hem de göç alan ülkeler açısından irdelenmiştir (Yalçınkaya ve Dülger, 2017:1647). 1950'lerle kavramlaştırılan bu göç hareketinin günümüzde de halen daha devam ettiğini görebilmekteyiz.

Beyin göçünü yaşayan az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler için bu durum elbette onların aleyhinedir. Zaten kıt ve sınırlı kaynakları ile yetiştirilen vasıflı iş gücünü kaybeden bu ülkelerin beyin göçü nedeni ile gelişme güçleri de yavaşlamaktadır. Diğer taraftan, gelişmiş ülkelerin yetişmiş beyinlere arzu edilen hizmet ve fırsatları ile daha yüksek ücret ve daha iyi olanaklar sağlaması sayesinde gelişmeleri daha da hızlanmaktadır. Bu da aslında ülkeler arasındaki gelişmişlik farkının daha da artmasına sebep olan faktörlerden biridir. Tıpkı iç göç ve dış göç şeklinde ayrılan göç olayındaki ayrımdan beyin göçünde de bahsetmek mümkündür. Doğal olarak, eğitimli uzman kimselerin ülke içindeki yer değiştirme hareketine iç ve ülke dışına olan beyin göçüne ise dış beyin göçü adı verilir. Ülke bazında iç beyin göçünün ülkeye pek fazla dezavantajı olmazken dış beyin göçünün elbette ülke adına zararları olmaktadır (Yıldırımoğlu, 2005:4-5).

Beyin göçü kavramına ilişkin tanımlar yapılırken bu göçün neden yapıldığı da kısmen izah edilmektedir. Ancak beyin göçünün nedenlerine ilişkin sorular, "itici-çekici nedenler", "merkez-çevre ülkeler" ve "arz-talep dengesizliği" gibi başlıca üç yaklaşım çerçevesinde açıklanmaya çalışılmaktadır. *"İtici-çekici nedenler"* yaklaşımına göre; göç veren ülkenin koşulları olumsuz ve dezavantajlarla dolu ise itici, göç alan ülkenin koşulları ise avantajlı ve fırsatlarla dolu ise çekici işlev görmektedir. *"Merkez-çevre*

ülkeler" yaklaşımına göre beyin göçü, dünya sistemindeki dengesiz ekonomik dağılımın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşıma göre, ülkeler arasında var olan mevcut dengesizlik (asimetri), çevre ülkelerdeki ekonomik imkânların yetersizliği nedeniyle kişileri bulundukları durumdan kendilerini soyutlamaları için gelişmiş merkez ülkelerdeki arayışlara yönlendirmekte ve bu da beyin göçüne neden olmaktadır. *"Arz-talep dengesizliği"* yaklaşımına göre ise, beyin göçü, özellikle yabancı ülkelerde eğitim görenlerin, kendi ülkelerindeki uzmanlaşma ve teknoloji düzeyine uymayacak derecede aşırı uzmanlaşmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu aşırı uzmanlaşma talep edilenlerin karşılanamaması nedeniyle beyin göçüne sebebiyet vermektedir (Çavuşoğlu, 2006:97-98).

Bir başka dikkat çekici husus ise beyin göçünün, veren ve alan ülkeler bakımından yararları ve zararları konusunda öteden beri tartışma konusu olmuş olmasıdır. Bu konudaki görüşler ise "insaniyetçi model" ve "ulusalcı model" altında toplanmaktadır. İnsaniyetçi model, beyin göçünü desteklemekte ve esasen sanayileşmiş/gelişmiş ülkelerin benimsediği bir modeldir. "*İnsaniyetçi model"e göre*; bilim uluslararası bir nitelik taşıdığından bilimin evrenselliği söz konusudur ve dünyanın hangi ülkesinde yetişmiş olursa olsun, bilim adamı her şeyden önce bilimin ve dolayısıyla da insanlığın hizmetinde olan kimse demektir. Bu nedenle beyin göçüne, tek kalıba sıkıştırılmış düşünce ve ideolojik kalıplar ya da prestij açısından değil, dünya refahını ve sağlık yapısını azami düzeye çıkarma açısından yaklaşmak gerekmektedir. Beyin göçü, bu türden kalıplara dayanılarak değil, ekonomik ilkelerin ışığı altında ele alınmalı ve insan sermayesinin kârını arttırabilmek için bunu sağlayan bölgeye/ülkeye kaydırılmalıdır. Bu çerçevede de sadece kendine değil, tüm insanlığa hizmet etme fırsatı yakalayacağı gerçeğine göre değerlendirilmelidir. Bilim, bir bireyin ya da grubunun veya ülkenin değil, tüm insanlığın ortak ürünüdür ve tüm insanlığın emrindedir. İnsanlığa hizmet edecek kişilerin bu nedenle fırsatlardan faydalanmaları için göç etmeleri kolaylaştırılmalıdır. Beyin göçünü desteklemeyen ve esasen beyin göçü veren az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin benimsediği *"ulusalcı model*'e göre ise; beyin göçü, refah içinde yüzen gelişmiş/sanayileşmiş ülkelerin lehine işlerken, azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin aleyhine olmakta ve bunların kalkınma olanaklarını daraltmaktadır. Hâlbuki bu ülkelerde kıtlığı (darlığı) çekilen stratejik öneme sahip insan sermayesinin, üretimi arttırmanın, gelir düzeyini yükseltmenin, sosyal hizmet sağlayabilmenin, sağlık sorunlarıyla baş edebilmenin başlıca ve hatta zorunlu unsurlarını oluşturduğu açıkça ortadadır. Buna

rağmen ekonomik yetersizlik içindeki bu ülkelerde, bir bilim adamının yetiştirilmesi hiç de kolay olmamaktadır. Özellikle, tamamen veya kısmen halktan toplanan ve çoğu zaman ağır vergilerle finanse edilen eğitim hizmetlerine yapılan yatırımın değeri, beyin göçüyle başka (gelişmiş/sanayileşmiş olmasına rağmen hiçbir bedel ödemeyen) bir ülkeye devredilmiş olmaktadır. Aslında tablonun bu yüzü daha sarsıcıdır. Çünkü bir bilim adamının, yıllarca süren emeği, ülkenin çok kısıtlı olanaklara sahip olması ve ulusun bu uğurda daha az mal, hizmet ve ulusal gelirden pay alma uğruna katlandığı fedakârlıkları söz konusudur. Hal böyle olunca, kaybın ne kadar büyük, telafisinin ne kadar zor olduğunu anlamak zor olmayacaktır (Çavuşoğlu, 2006:98). Belki de bu ülkeler için en trajik olan durum ise, bu kayıpların telafisi için aynı döngünün tekrar edip durması olacaktır: Yoğun çabalar ve fedakârlıklar, uzun ve sıkıntılı dönemler ve göçler.

1.2. Çeşitli Disiplinler Açısından Göç Olgusu

Bu bölümde göç olgusuyla yakından bağlantılı bazı alanlardan hareketle, göç konusunda bu perspektiflerin nasıl bir yol haritası çizdiğini açıklamaya çalışacağız.

1.2.1. Sosyolojik Açıdan Göç

Göç, bütünselliği ve dinamik yapısı itibariyle toplumun ekonomik, kültürel, sosyal, siyasal, dinsel vb. gibi birçok alanıyla yakından ilişkilidir. Bir yaşam alanından başka bir yaşam alanına gönüllü olsun olmasın, bireysel ya da kitlesel olarak yapılan göç olayında, bireyler ya da gruplar sadece mekân değiştirmekle kalmazlar. Aynı zamanda sosyo-kültürel ve ekonomik koşullarını, çevresiyle iletişim ve etkileşimlerini vb. gibi hayatındaki birçok şeyi de değiştirmek zorunda kalırlar. Bu zorunlu değişiklikler de bir nevi, göç olayının doğal yapısı itibariyle meydana gelmektedir. Çünkü göç olayı, göç edenler ve göç alan yerdeki insanlar açısından olumlu veya olumsuz etkileri içinde barındıran sosyal bir hareketlilik olayıdır.

Bu sosyal hareketlilik nedeniyle göçü sadece basit bir mekân değiştirme olayı olarak tanımlamak eksik bir tabir olacaktır. Bu mekân değiştirme hareketi insanlık tarihi boyunca var olmuştur. Ancak yer değiştirme hareketinin sosyal hayatı birçok yönden etkileyen mühim faktörlerden biri olmaktadır. Bu hareketlerin farklı anlamlar (siyasi, ekonomik ve sosyal açılardan) kazanması ise ulus-devlet oluşumu sonrasına denk gelmektedir (Altun ve Birinci, 2015:104). Göç olayını açıklamaya çalışan sebeplere baktığımızda göçün toplumsal, ekonomik, siyasal, dini, coğrafi, vb. gibi insan hayatını

derinden etkileyen olaylar ekseninde cereyan ettiğini görmekteyiz. Özellikle sanayi devrimiyle birlikte meydana gelen toplumsal değişimler ve paralelinde artış gösteren göç olayı, birçok disiplinin de incelediği önemli bir konu haline gelmiştir. Öyle ki bu göç serüvenini, kırdan kente göçler, uluslararası göçler derken küreselleşen göç çağı içinde yaşadığımız bir dünyaya doğru evirildiğimizi gösteren süreçten de görebilmekteyiz. Bu göç sürecinin de elbette her açıdan birbirleriyle etkileşimi olan birçok faktörü içinde barındıran bir süreç olduğu aşikârdır. Göç olayının bu etkileri nedeniyle, göçün hem neden hem de sonuç olarak toplumları, ekonomiyi, kültürleri vd. birçok etmeni etkileyen aktif bir süreç olduğunu söylemek mümkündür. Tolan, (1996) göç ile ilgili bu hususa vurgu yaparak göçün sadece coğrafi olarak açıklanmasının yetersizliğine değinmektedir. Bu coğrafi yetersizlikten kasıt, göçün sadece mekân olarak yapılan bir yer değişikliği olmadığı, aynı zamanda insanların ve toplumların anlam ve değerler dünyasını da etkileyen bir olaya temas ediyor olmasıdır. Mekân faktörü insanların, toplumların yaşam alanlarını düzenlediği ve bu alanda varoluşlarını gerçekleştirdiği yaşamsal bir faaliyet alanıdır.

Özellikle aidiyet ve kimlik oluşumunda bir yere ait olma duygusu yani mekân önemli bir faktör olmaktadır. Vatan, millet, devlet, ırk, etnisite, inanç, aile, kültür vb. gibi sosyal ve siyasi birliktelik veya ayrışmaların meydana gelmesinde mekân olgusu başat unsurlardan biri olmaktadır. Bu nedenle bireylerin ya da toplulukların içinde yaşadıkları mekânların koşullarına uyum sağlayıp sağlayamamaları ile bu tür yapıların var olma, hayatta kalma ve gelişim düzeyleri arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Bu bağlamda aile kurumu başta olmak üzere siyasal sistemlerin ya da medeniyetlerin ortaya çıkması, gelişimi, çözülmesi ve çökmesinde bu mekânsal koşullara olan uyumda yaşanan olumsuzlukların da mühim bir yeri olduğu kabul edilmektedir (Ekici ve Tuncel, 2015:12). Göç olgusu da mekândan kopma, aidiyet duygusunu yitirme ve yeni bir mekâna alışma gibi birçok değişim ve dönüşümü içinde barındırmakta ve yeni toplumsal alanların inşasında etkili bir rol oynamaktadır. Göç olayı ve ortaya çıkan artış ile birlikte dünya genelinde bir göç dalgası meydana gelmektedir. Bu da özellikle göçlerin bazı bölgelerde veya kentlerde yığılmasına neden olmaktadır. Elbette göç nedeniyle yaşanan bu yığılma başta nüfus artışına sebep olurken, ekonomik, sosyal, kültürel vd. alanlarda da birtakım sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Bu durum göç ve göçe dair olan konuların sosyolojik olarak incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Göçe neden olan çeşitli sebepler düşünüldüğünde, bu sebepler toplumsal yapılarda da birtakım kırılma noktaları meydana getirmektedir. Gidilen yerde oluşan yeni toplumsal ve yaşamsal alan ile yeni ilişki ağları sosyolojik bir tablo ortaya çıkarmaktadır. Göç edenler açısından yaşanan ekonomik, kültürel sorunlar ile ırkçılık, kimlik, asimile sorunları gibi vb. birçok sorun ayrıca bir toplumsal deformasyon sorunudur. Çünkü göç edilen yerdeki insanlar/topluluklar için bu sorunlar, tehdit edici bir unsur olarak gördükleri göçmenler nedeniyle yaşanılmaktadır. Bütün bu karşılıklı her türlü etkileşimler göç olayının sosyolojik olarak yorumlanmasını gerekli kılmaktadır.

Göç konusunda sosyolojik olarak dikkat çeken bir diğer husus ise, göç eden birey, grup veya hane fertlerinin göç etme kararını nasıl aldığıdır (Gürkan, 2006:9). Göç edecek bireylerin bu kararı nasıl aldıkları ve kimin bu kararda etkili olduğu, göç etmeye sebep olan faktörler kadar önemlidir. Böylece göç kararıyla birlikte bir göç ağı meydana gelmekte ve böylece insanlar, toplumlar ve ülkeler arasında iletişim ve etkileşimler de ortaya çıkıp gelişmektedir. Böylece göç, birçok alanda geçişkenliğe zemin hazırlayarak toplumsal değişim ve dönüşümün de işlevsel bir unsuru olmaktadır (Ekici ve Tuncel, 2015:19). Ancak bu işlevsellik, yapılar arasında kimi zaman sistemin daha işlevsel olmasını sağlarken, kimi zaman anomik durumlara da sebebiyet vermektedir.

1.2.2. Psikolojik Açıdan Göç

Bireyin mekânla olan bağı onun doğumuyla birlikte başlamaktadır. Bu bağ ise mekândan ayrılmakla birlikte kopmakta ve insanların ruhsal dünyalarında birtakım sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Doğal ve sosyal çevresiyle uyumlu insan bir yönüyle sağlıklı bir insandır. Uyum kaybı ise insanların sahip olduğu inanç, düşünce, alışkanlıklar, yaşam tarzı, tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkileyerek anlam ve değerler dünyasında sorunlar yaşamalarına sebebiyet vermektedir. Çevrenin veya mekânın değişimi anlamına da gelen göç, bu nedenle bireylerin birçok sorunla karşı karşıya gelmelerine neden olmaktadır. Bu da bireyi yeni bir stres, gerilim ve travmaya sürüklemektedir (Ekici ve Tuncel, 2015:19). Bu gerilim ve travma hali göç sonrası bireyin yeni yerleşim alanına uyum sağlayıp, mekân ve çevreyle bir bağ kurabilmesine kadar devam edecektir. Ancak farklı bir mekân ve uyum sağlayabilmenin önünde de birçok engel bulunmaktadır.

Göç olgusunun göçü deneyimleyen bireyler üzerinde birçok psikolojik etkisi bulunmaktadır. Bu etkiler, göçle birlikte başlayan bir süreç olarak ele alınmamalıdır. Öyle

ki kompleks bir yapıya sahip olan göç olayının öncesi, göç sırası ve sonrası şeklinde gelişen evreleri içerisinde gerçekleşen etkileri de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu süreç içerisinde yaşanan tüm olumlu ya da olumsuz olaylar, bireyler veya gruplar üzerinde psikolojik etkiler meydana getirmektedir. Bu durum özellikle bir de zorunlu olarak göç edenler üzerinden düşünülecek olunursa yaşanan psikolojik etkinin daha derin olacağını söylemek çok zor olmayacaktır. Bu sebeple aslında daha göç olayı başlamadan önce yaşanan psikolojik süreç göçle birlikte daha da karmaşık bir serüvene dönüşmektedir.

Göç etme ikileminde olan insanlar, bir yandan göç etmeye neden olan faktörler diğer yandan da yerinden yurdundan kopacak olmanın travmasıyla bir karar vermek durumunda kalmaktadırlar. Ayrıca hem geride bırakılacak olanların sebep olduğu bunalımla hem de göç edilecek yerle ilgili olan muğlaklıkla baş etmek zorundadırlar. Yurdundan kopacak olmakla birlikte geride bırakılacak olanlar ne kadar önemli ise göç olayının psikolojik etkisi de o denli ağır ve kötü olacaktır. Ayrıca geride bırakılacak hiçbir şeyi olmayanlar için göç süreci geçmişle bağın daha kolay kopmasını sağlayan bir etki de oluşturmaktadır. Elbette geride bırakılanların da neler ve nasıl olduğu da ayrı bir önem taşımaktadır.

Göç etmeye karar vermeyle birlikte geride bırakılanların ve kaybedilenlerin varlığı da psikolojik açıdan insanları zorlayan bir başka boyuttur. Bu varlıklar insanın yakın çevresi, bunlarla olan ilişki ağları, kültürü, dili, eğitimi ve işi, ekonomik durumu, evi, köyü, kenti, bütün memleketidir. Geride bırakılanlar/kaybedilenler ne kadar çoksa travmatik durumun riski de o kadar artmış olacaktır. Ayrıca göç sırasında karşılaşılan zorluklar, gideceği yere dair aidiyet duygusunun yaşattığı zorluklar ile göç sonrası risk durumları da psikolojik olarak bireyleri zorlayan süreçlerdendir (Sayar, 2015). Bu durumlarda en sık görülen psikolojik sıkıntılar depresyon, anksiyete (bunaltı/endişe) ve ilişki problemlerdir. Göç edenler/etmek zorunda kalanlar bu tür sorunlara karşı bağışık değildir. Bu nedenle bu zorlukların ortaya çıkma ve bunlarla baş etme yolları her açıdan farklı olabilmektedir (Kuzu ve Paker, 2005). Bu risk faktörleriyle baş edebilmek de göç edenlerin mevcut durumlarına göre farklılıklar göstermektedir. Öyle ki yeni bir başlangıç için en önemli olan şeylerden biri ekonomik güçtür. Yanlarında birikimleri ile gelenlerin ilk etap hiçbir maddiyatı olmayanlara göre daha az endişe ve korku yaşaması onları psikolojik olarak daha dirençli kılabilir. Herhangi bir el sanatına dayalı ya da aranan niteliğe sahip mesleği olanların olmayanlara göre daha kolay iş bulması, kişilerin daha hızlı kendilerini toparlayabilmesine imkân verebilir. Kişilerin göç sonrasında yaşanan bu

problemlerle nasıl, ne şekilde ve ne kadar bir süre içerisinde başa çıkabildiği de bu açıdan önemli bir husustur.

Özellikle de zorunlu olarak göç etmek durumunda kalanlar için tablo daha trajik bir haldedir. Bu durumda olanlar göç etmeye gönüllü bir şekilde karar vermemiştir. Bu nedenle göç etmek zorunda kalmak, geride bırakılanların ve kayıpların ağırlığı bireyde daha derin sorunların oluşmasına neden olabilmektedir. Yıllar boyunca topladığı servetini, malını ve mülkünü kaybetmek büyük maddi kayıplar olduğundan ötürü bu durum daha sonra elde olunmayan ciddi psikolojik travmalara dönüşebilmektedir. Mülteci bir anda kendini farklı bir yerde bulmakta, bu da kişide bir tür şok hali meydana getirmektedir. Belirsizlik halinde olan insan çatışma haline girer, kişiliği ve benliği yara alır, hayatına dair anlamsal şeyleri yitirir ve bunun da beraberinde depresyon hali meydana gelir. Sonuç olarak durum, duygusal travma veya kültür şoku şeklinde kendini gösterebilmektedir (Abdülfez, 2013). Kişinin alıştığı, yaşadığı ortamdan kopması, uzaklaşması, yalnızlık ve karamsarlık yaşaması, yabancılaşma, ötekileştirilme, değersiz hissetme, akraba, komşu, arkadaşlarının yokluğu vb. gibi duygular bireyi psikososyal açıdan etkilemektedir. Bu da göç eden kişilerde pek çok psikiyatrik sorunun ortaya çıkmasına sebebiyet vermekte, özellikle; anksiyete bozuklukları, depresif bozukluklar, samotoform bozukluklar ve uyum bozukluklarının sık görüldüğü belirtilmektedir. Bireyin içinde yer aldığı gruptan, çevreden ve kültüründen ayrılması yani aidiyetini yitirmesi ruhsal birtakım sorunlara sebebiyet vermektedir. Sosyal yaşantıdan kopma, yalnızlık duygusu, statü kaybı, sosyal rollerdeki değişimler, kültürel norm ve değerlerdeki belirsizlik ve bunun neden olduğu kültürel şok, göçmenlerde yaşanan stresi açıklayan ve ruhsal bozukluklara işaret eden değişkenler olarak sıralanmaktadır (Tuzcu ve Bademli, 2014:61).

Göç eden her grup için (kadın, erkek, çocuk, yaşlı gibi) belli başlı daha özel sorunsal alanlar da bulunabilmektedir. Söz gelimi göç eden çocuklar için başta eğitim sorunundan bahsedilebilir. Çocuklar başka bir yerde, farklı bir dil ve kültür ortamında eğitimlerine devam etseler dahi iletişim sorunu yaşıyorlarsa ve ötekileştiriliyorlarsa bu onlarda ciddi psikolojik sorunlara sebebiyet verebilmektedir. Bunun dışında erken yaşta çalışmak zorunda kalmak da akranlarıyla iletişim kurmanın önündeki engellerden bir diğeridir. Bu da çocukların ilerleyen süreçlerde asosyal bireylere dönüşmesi anlamına gelmektedir. Yaşanan dışlanma veya yabancı olma duygusu gibi durumlar, toplumdan uzaklaşan göçmen çocukları ve gençleri asosyalleştirerek, bundan başka birçok psikolojik

soruna da zemin hazırlayabilmektedir (Abdülfez, 2013). Belirsizlik hali ve geleceğe dair bir beklentisi kalmayan çocukların silik bir kişilik ve kimliğe sahip bir birey veya sorunlu ya da suça yönelimli birer birey olma ihtimalleri de yüksek olacaktır diyebiliriz.

Göçle ilintili olarak yapılan birçok çalışma (kentleşme, asimilasyon, yoksulluk, kültürleşme, entegrasyon, yaşam şansı vb. gibi) göç ile ruhsal sorunlar arasındaki ilişkinin önemini ortaya koymaktadır. Toplumsal izolasyon, kültürel şok ve değişme gibi kuramlardan bazıları bu ilişkiyi açıklamaya çalışan kuramlardan bazılarıdır (Şahin, 2001:62). Göçün baştan sona bireyler üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu, bütün faktörleri göz önünde bulundurarak değerlendirmek gerekmektedir.

Göhler' e göre göçmenlik olgusu çeşitli duygu durumlarını da beraberinde getirmektedir. Bunlar; yalnızlık, yabancılık, aidiyet sorunu, özlem, kişilik sorunu, değer yargılarının aşağılanması, anadilinin aşağılanması, aşağılık duygusu, kuşkuculuk, kırgınlık, suçluluk duygusu ve ön yargı olarak belirtilmiştir. Bunlara daha başka birçok sorun eklenebilir. Göç eden bireylerin yaşadığı her türlü sorun karşısında çözüme yönelik adımların olması gerekmektedir. Gidilen yerdeki ekonomik durum ve entegrasyon süreci ne kadar az sancılı geçer ise psikolojik olarak taşınan riskler de o kadar az olacaktır (Gürkan, 2006:15-16).

1.2.3. Ekonomik Açıdan Göç

Toplumların tarihsel seyir içinde, toplumsal ve ekonomik nedenlerle göç etmeleri bu anlamda göçü bir sonuç kılarken, göçün kendisi de sosyal ve iktisadi dönüşümler üzerinde etken bir faktör olduğundan bu manada göç bir nedendir (İçduygu ve Sirkeci, 1999:250). Göç denilince ilk akla gelen sebeplerden birisi ekonomidir. Ekonomik olarak daha iyi bir iş, maddiyat, yaşam şansı, hayat standardı vb. yakalamak adına insanlar göç etmeye karar vermektedirler. Göç konusunda ilk bilimsel çalışmayı yapan Ravenstein, 1889 yılında yayımladığı bir makalesinde; kötü veya baskıcı kanunlar, ağır vergiler, kötü iklim koşulları vb. gibi durumların neden olduğu göç dalgalarının hiçbirisinin kişilerin ekonomik manada daha iyi olmayı arzulayarak meydana getirdiği göç dalgalarıyla karşılaştırılamayacağını belirtmiştir (Ravenstein'den akt: Yalçın, 2004:26). Ravenstein, her ne kadar ekonomi temelli göçün dışında yapılan göçleri asli bir göç sebebi olarak ele almasa da savaş, sürgün ya da siyasi baskılar, kıtlık gibi zorunlu halleri göç sebebi olarak ele almıştır. Ancak bu haller dışında (Ravenstein'e göre bunlardan çok daha önemli olan) göçlerin temel motivasyonu ekonomidir (Adıgüzel, 2016:46).

Ekonomik açıdan daha iyi bir iş imkânı ve maddiyat beklentisi amacıyla göç edenler için öncelik bu ihtiyacı karşılayacak yerlerin analizini yapmaktır. Gidilecek yerin iş imkânı, ücret doygunluğu, sunduğu fırsatlar bu açıdan önemlidir. Emek konusunda arz ve talep noktasında coğrafi farklılıklar bulunduğundan dolayı bu da uluslararası göç hareketlerini etkilemektedir. Emek fazlasına sahip ülkelerin ücret piyasası düşükken, sınırlı işgücüne sahip ülkelerin ise ücret düzeyi yüksektir. Ücret piyasasındaki bu farklılık nedeniyle, düşük ücretle çalışan işçiler, yüksek ücretli ülkelere göç etmektedirler (Abadan-Unat, 2002:6). Bu şekilde göç hareketleri ile emek-sermaye arasında bir denge ilişkisi sağlanmakta ve bireylerin ekonomik ve sosyal statülerinin de iyileşebileceği gibi bir sonuç varsayılmaktadır.

İş imkânı ve iyi bir gelir kazanma amacıyla yapılan uluslararası işçi göçlerinin temelinde ekonomik nedenler yatmaktadır. Gelişmemiş veya az gelişmiş ülkelerden gerçekleşen dış göç hareketi, ülkelerindeki olumsuz ekonomik koşullar nedeniyle bireylerin böyle bir eylemi gerçekleştirmesi olarak ifade edilebilir. Aslında bu dış göç olayı, bir nevi, bireylerin bu olumsuz koşullara verdiği tepkiler olarak da değerlendirilebilir (Yalçın, 2004:122). Uluslararası düzeyde, göç olgusunun gelişimine paralel olarak göç veya işgücü göçünün sosyolojik olarak analiz edilmesine ilişkin modernleşme-gelişme ve merkez-çevre ilişkileri kuramları geliştirilmiştir. Ekonomik açıdan karşılaştırıldığında; modernleşme-gelişme görüşünü savunanlar, işçi gönderen ülkenin kalifiye olmayan işçilerini göçe katarak iş gücünü aktif hale getirdiğini ifade etmektedir. Böylece hem ekonomiye rahatlık sağlayacağını hem de göçmen işçilerin yurt dışında edindikleri mesleki-teknik bilgi, kazanım ve becerilerini ülkelerine döndüklerinde kendi ülkelerinin gelişmelerine katkı sağlayacağını vurgulayarak toplumsal değişmeyi de hızlandıracağını belirtmektedirler. Buna karşın merkez-çevre görüşünü savunanlar ise tersi yönde görüş beyan etmektedir. İşçi göçünün kapsamında kalifiye olmayan iş gücünden daha çok yarı kalifiye ve kalifiye işçi yer almaktadır. İşçilerin gittikleri ülkelerde yeterli mesleki-teknik eğitim alamadıkları ve birikimlerini ülkesinin ekonomisinin gelişmesi için kullanamadıklarını savunmaktadırlar. Ayrıca göçmenlerin gittikleri yerlerin değerlerinden, kültürlerinden fazla etkilenmediklerini de belirtmektedirler (Şahin, 2001:61). Bu ve benzeri birçok ekonomik temelli kuram açısından göç artı ve eksileriyle birlikte değerlendirilmektedir. Göçmen açısından meydana gele(bile)n her türlü risk durumu içinde öncelikli sırada ekonomik sorunlar yer

almaktadır. Bu açıdan göç ve ekonomi ilişkisi en çok ele alınan, tartışma konusu olan ve olmaya da devam edecek konuların belki de en önemli ikililerindendir.

1.2.4. Demografik Açıdan Göç

Nüfusbilimi veya nüfus coğrafyası olarak tanımlanan demografi, kısaca insan nüfusunun durum ve gelişimini konu alır. Demografi bilimi, farklı kaynaklarda, sınırları belli bir coğrafyada bulunan nüfusun yapısını, özelliklerini ve değişimlerini inceleyen bilim dalı olarak ifade edilmektedir. Birleşmiş Milletler'in hazırladığı sözlükte ise demografi, "amacı insan nüfusunu incelemek olan ve bu nüfusun boyutlarını, yapısını ve çeşitli niteliklerini sayısal açıdan irdeleyen bir bilimdir" olarak tanımlanmaktadır (Danış, 2016). Nüfusun dünya üzerindeki dağılımını etkileyen faktörlere baktığımızda doğal ve beşeri faktörlerin bu dağılımı etkileyen başat faktörler olduğu açıktır. Özellikle nüfus ve yerleşim yerleri açısından dengeleri değiştiren ve beşeri faktörler içinde bu dağılımda önemli payı olan göç olayının da etkisi büyüktür. İnsanoğlunun tarih boyunca gerçekleştirdiği göç hareketi nüfus olayını etkileyen önemli olaylardan biridir. Bu nedenle göç, bir ülkenin veya yerleşim yerinin nüfusundaki artış ve azalışta demografik açıdan etkili olan bir faktördür. Son yıllarda Suriye'deki savaş dolayısıyla yaşanan zorunlu göç olayı ile birlikte yaklaşık altı milyondan fazla insan göç etmek zorunda kalmıştır. Dünya üzerinde çeşitli sebeplerle göç eden kişi sayısı ise 68,5 milyondur (www.unhcr.org). Bu rakamların sabit kalmadığını ise zaman içinde değişen sayısal verilerden de görebilmekteyiz. Bu sebeple nüfustaki akışkanlığın ve muğlaklığın göçlerle birlikte devam edeceğini söylemek güç olmayacaktır.

Dünyanın farklı yerlerine göç eden/etmek zorunda kalan insanlar gittikleri yerlerde nüfus dengelerinde bir değişime sebep olmaktadır. Nüfus dengelerindeki değişim demografi biliminin inceleme alanına girmektedir. Temel olarak nüfus artışını etkileyen iki faktörden bahsedilmektedir. Bunlar, doğurganlık oranının artması ile ölüm oranının düşmesidir. Ancak nüfus artış olayı sadece bu sebeplere bağlı kalarak değişmemektedir. Bunun yanında göçlere bağlı olarak da dünya üzerinde değişimler gerçekleşmektedir. Hızlı nüfus artışının sebep olduğu göçler, dünya genelinde az gelişmiş ülkelerde, ülke bazında ise gelişmemiş bölgeler veya kırsal alanlarda meydana gelmektedir. Nüfus artışı doğrudan doğruya ekonomiyi de etkilediği için konut, sağlık, eğitim vb. gibi alanlardaki harcamaları da etkilemektedir. Ancak nüfus artışının iş gücü artışına da sebebiyet vermesi ekonomik gelişmeyi olumlu yönde etkileyebileceği gibi,

artan nüfusun kişi başına düşen gelirde azalmaya sebep olarak olumsuz yönde etkilemesi de söz konusu olmaktadır (Başel, 2011:524-525).

Göç nedeniyle yaşanan nüfustaki hareketlilik yerleşim yerlerindeki homojenliğin de değişmesi anlamına gelmektedir. Çünkü göç, niceliksel bir değişiklikle birlikte niteliksel değişiklikleri de kapsamaktadır. Göç eden ve göç alan yerler açısından sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik, sağlık, eğitim, barınma, dini, siyasi vb. pek çok alanda da değişimlerin yaşandığı yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu nedenle göç olgusuyla birlikte pek çok bilim dalı ilişkili ve hatta iç içedir.

Göç kavramı bir başka yerde yaşamayı, bir yerden diğerine yapılan hareketliliği yani mekân değişikliğini ifade etmektedir. Göçün yönü, süresi, şekli vb. gibi açılardan pek çok şekli bulunmaktadır. Bu nedenle göçe dair farklı tanımlar mevcuttur. Kimi sosyal bilimciler göçü, coğrafi yer değiştirme şekline göre kat edilen mesafe veya yer değişikliğinin sınırları açısından tanımlamaktadır. Nitekim bu tanımlamalarda bu yer değişikliği esasıyla meydana gelen göç olayı sonucunda değişen bölgesel nüfus hareketleri, göçün yönü, meydana gelen değişiklikler hakkında bilgi vermektedir. Bu nedenle gerek ulusal gerekse de uluslararası göç sürecinde yaşanan nüfus değişiklikleri demografi bilimi açısından her zaman önemli bir çalışma alanı olacaktır.

1.3. Göç Kuramları

Genel geçer kabul görmüş bütüncül bir uluslararası göç kuramı yoktur. Aksine ekseriyetle birbirinden ayrı ve parçalanmış çok sayıda kuram geliştirilmiştir. Bunlar, her zaman disiplin sınırlarıyla birbirlerinden ayrılmamıştır. Uluslararası göçe ilişkin örüntüler ve eğilimler, çağdaş göç süreçlerinin tam anlamıyla anlaşılmasının tek bir disiplinin imkânıyla veya tek bir analiz düzeyine odaklanılarak açıklanamayacağını göstermektedir. Tersine göç sürecinin kompleks ve çok yönlü doğası çeşitli yaklaşımları, düzeyleri, eğilimleri ve varsayımları içeren sofistike bir kuramı gerektirmektedir (Massey vd., 2014:12).

Göç kuramlarının her biri göçün farklı boyutlarını ele alarak göç olgusunu anlamaya ve açıklamaya çalışmaktadır. İnsanların bir yerden bir yere hareketliliği, kitlesel ya da bireysel göçler, zaman ve mekân açısından farklılaşan boyutları, göç mekanizmaları ile süreç ve etkilerini anlamak için göç kuramları ve modellerinin de sınıflandırılması önemlidir. Dönem dönem birçok araştırmacı farklı ölçütleri esas alarak göçe ilişkin sınıflandırmalar yapmıştır. Bu belki de toplu bir göç kuramı oluşturma

çabasının bir parçasıdır. Göç kuramlarının analiz düzeyleri açısından ise sınıflandırılması Makro kuramlar, Mezzo kuramlar ve Mikro kuramlar şeklinde yapılmaktadır. Bunlar ise hangi düzey ilişkileri, süreçleri veya örüntüleri anlamaya ve açıklamaya çalıştığımızla bağlantılıdır. Ayrıca bazı genel geçer teoriler esas alınarak sınıflandırma yapmak da mümkündür. Örneğin, "King (2012) teorik odaklanmalar üzerinden bir girişimde bulunmuş ve itme-çekme kuramı ve neoklasik yaklaşım; göç ve kalkınma çeşitleri; tarihsel-yapısal ve politik ekonomi modelleri; sistem ve ağların rolü; "yeni ekonomi" göçü; göç çalışmalarında "ulusötesi" yaklaşım ayrımlarını belirtmiştir. Diğer bir yaklaşımı Pryor'de (1981) görebiliriz: temel gelişim modeline dayalı olarak; klasik (işlevselcilikle bağdaştıranlar), çatışma (Marksizmle bağdaştıranlar) ve sistemler (genel kuram sistemleriyle bağdaştıranlar) olmak üzere üçlü bir ayrımı belirtmiştir. Benzer olarak, Goss ve Lindquist (1995) işlevselci, yapısalcı ve entegre yaklaşımlar şeklinde bir sınıflandırma yapmıştır. Portes ve Rumbaut (2006) ise daha sonra kısmen Massey ve arkadaşlarının benimsediği göç süreçlerinin temel aşamalarını dikkate alan dörtlü bir sınıflandırma yapmıştır: a) Göçün kök(neden)lerinin belirleyicileri, b) göçün devamının ve yönlülüğünün belirleyicileri, c) göçmen emeğin kullanımı ve d) göçmen yerleşim ve adaptasyon biçimleri. En yaygın kabul gören sınıflandırma Massey ve arkadaşlarının (2003) Population and Development Review dergisinde yayınladıkları derlemede önerdikleri göçün başlangıcını ve göçün devamını açıklamaya çalışan modeller ayrımına dayanan sınıflandırmasıdır." (Sirkeci ve Göktuna Yaylacı, 2019:19). Kısaca çerçevesi çizilmeye çalışılan göç olgusuna ilişkin sınıflandırmalar, göçün farklı noktalarına odaklanılarak daha toparlayıcı bir çerçeve sunmaktadır. Alandaki bütün kuramlara değinilememiş olunsa da göç hakkında yazılan ve geliştirilen kuramları aşağıdaki başlıklar etrafında toparlamak mümkündür.

1.3.1. Ravenstein'in Göç Kanunları

Kuramsal açıdan göç olgusunu ilk kez ele alan Ravenstein, W. Farr'ın "göçün herhangi bir yasaya (kanuna) bağlı olmadığı" düşüncesinden hareketle ve 1871 nüfus sayımıyla birlikte göçe ilgi duymaya başlamıştır. Bu nüfus sayımıyla ilgili olan raporda Ravenstein göç olgusunun incelenmesi gerektiğini belirtir ve ana hatlarıyla insanların neden göç ettiklerinin/edeceklerinin sebeplerini sıralar: İyileştirilmiş yollar, demiryolu sistemi altında sunulan tesisler, deniz ticaretinin harika gelişimi, seyahat etme alışkanlığı ve işçilerin artan bilgi birikimi, bütün bunların hepsi, insanların emeğinin talep edildiği

yerlerde istenmediklerinde bu durum onların hareket etme meyillerini kolaylaştırmaktadır (Ravenstein, 1885:167). Ravenstein, bu durumu açıklamak için başka birçok faktör daha sıralamaktadır. Ancak onun göç konusuna olan ilgisi çalışmasında iki olgu etrafında şekillenir: Sanayileşme ve kentleşme. Özellikle 19. yüzyılın sonlarına doğru meydana gelen sosyo-ekonomik gelişmeler, çalışmanın kuramsal olarak altyapısını meydana getirmektedir. Sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan yeni iş imkânları ve ulaşım ağları, insanları Avrupa ve Kuzey Amerika gibi yerlere göç etmeye yöneltmiştir. İşte böyle bir süreçte Ravenstein, *The Laws Of Migration* adlı çalışmasıyla göç olayını incelemiştir (Özyakışır, 2013:45).

Göç olgusunun genel geçer kanunları hakkında bilgi veren Ravenstein, sanayi ve ticareti göç akımlarının ana nedenleri olarak değerlendirmektedir (Ravestein, 1885:198). 1871 ve 1881 yılı İngiliz nüfus sayımı istatistiklerinin verilerini baz alan Ravenstein, bu verilerden hareketle yedi göç kanunu belirlediği bir çalışma yayınlamıştır. Bu çalışma ise daha sonra geliştirilecek olan göç kuram ve modellerine rehberlik eden bir çalışma olmuştur. Ravenstein'in 1885'te yayınlanan eseri, bu açıdan göçle ilgili ilk çalışma olma niteliğindedir (Yalçın, 2004:22).

Ravenstein "yasa" kavramını kullanmakla, demografik hareketlerin şaşmaz kesinliğine işaret ederek "yasa"sını şöyle bir varsayıma oturtmaktadır: "Göç hareketlerinin büyük çoğunluğunun kısa mesafelere, uzun mesafeli göçler ise ticaret ve sanayinin yoğunlaştığı odaklara doğru olmaktadır." Düşünüre göre göç hareketleri, insanların durumunu maddi açıdan düzeltme isteğinden meydana gelmektedir (Abadan-Unat, 2017:52). Ravenstein'in 1885 ve 1889 yıllarında yayımladığı Göç Kanunları (The Laws of Migration) başlıklı iki makalesinde yedi maddelik bir göç kanunu önermiştir. Ravenstein'in önerdiği bu göç kanununun maddeleri şunlardır (Adıgüzel, 2016:23-24-25):

1.Göç ve mesafe: Göçmenlerin çoğu sadece kısa mesafeli bir yere göç eder. Bu süreç, gidilen yerde göç dalgaları yaratan bir etkiye sahiptir. Böylece ortaya çıkan göç dalgaları daha fazla göçmeni içine alabilecek olan büyük sanayi ve ticaret merkezlerine doğru bir "göç akımı" meydana getirmektedir. Büyük merkezlere doğru yönelen göçün boyutlarını etkileyen şey ise bu gelişen sanayi kentlerindeki yerli nüfusun yoğunluğudur. Yani Ravenstein, göç edilen merkezlerdeki iş imkânlarının çokluğunun o kentte yaşayan nüfusa oranının, göçün boyutunu belirlediğini ifade etmektedir.

2. Göç ve basamakları: Bir kentte sanayileşme ve ticaretin gelişmesine bağlı olarak meydana gelen hızlı ekonomik büyüme, kenti çevreleyen yakın yerlerdeki kişileri -kırsal göçmenleri- hızla kente çekmektedir. Kırsal bölgede meydana gelen seyrelme, uzak bölgelerden gelen göçmenlerle, uzak bölgelerden gelenlerin meydana getirdiği boşlukta o bölgelere daha yakın yerlerden gelenlerle doldurulacaktır. Her bir basamak kente yakınlaşıp, kentin avantajları diğer göçmenler tarafından algılandıkça göç tüm ülkeye yayılacak ve ülkenin her yerinde hissedilecektir. Kısacası bu göç dalgası, basamaklı bir şekilde seyrelen ve boşalan yerlerin yakın bölgelerden gelen göçmenlerce doldurulmasıyla oluşan dalgalardır. Aslında Ravenstein'in ikinci kanunu, birincisinin açıklayıcısı gibi görünmektedir. Bu mesafelerin nereleri kapsadığı ve göçün nasıl bir seyir izlediği birinci kanunu açıklar. Ravenstein'in ortaya koymuş olduğu kısa mesafeli göç olgusu, onun birinci göç tipini oluşturmaktadır. Daha sonraki kanunlarda ikinci göç tipi olarak uzun mesafeli göçlerden bahsetmektedir.

3. Yayılma ve emme süreci: Göç konusunda bu iki süreç birbiriyle bağlantılıdır ve ikisinde de temel nokta ulaşılmak istenen amaçtır. Yani bir amaç birlikteliği vardır. Ravenstein'e göre göç, kendi başına amaç olamaz. Bu nedenle bireyler sadece göç etmek istediği için yer değiştirmezler. Onlar için amaç, kentte gelişen ekonomik ve ticari faaliyetin getirisinden pay almaktır. Bu pay alma yani daha iyi yaşama arzusu, yayılma sürecini desteklemektedir. Hızla gelişen sanayinin ihtiyaç duyduğu iş gücü ise göçle karşılanmakta ve böylece gelen göç, kentsel sanayi merkezlerince emilmektedir. Her iki süreç -yayılma ve emme(absorbe)- göçle ihtiyaçlarını karşılamakta ve amaç bakımından birliktelik içerisindedir.

4. Göç zincirleri: Göç zincirleme bir şekilde gelişen bir olaydır. Bu nedenle göç alan yerleşim yerleri aynı zamanda göç de vermektedir. Böylece her bir göç dalgası, tetikleyici etki göstererek, kendisine rakip olacak bir diğer göç dalgasını üretmektedir. Ravenstein'e göre göç, bu açıdan bir bölümüyle zincirlemedir ve bir kez başladığında ardı ardına devam eden bir süreçtir.

5. Doğrudan göç: Ravenstein'in beşinci kanunu doğrudan, uzun mesafeli ve basamaksız göç türünü izah etmektedir. Fakat ilk dört kanunda basamaklı ve zincirleme bir göçten bahsedilmektedir. Uzun mesafeli göçlerde, göçmenler büyük ticaret veya endüstri merkezlerine yönelmekte ve basamaksız şekilde, doğrudan bu kentlere yerleşmeyi tercih etmektedirler.

Burada şu hususu vurgulamak gerekmektedir: Ravenstein'in ortaya koyduğu ilk beş göç kanunu, temelde iki göç modelinden bahsetmektedir. İlk modelde, göçün basamaklı bir şekilde, kısa mesafeli ve zincirleme olarak sanayi ve ticaret merkezlerine doğru gerçekleştiği; ikinci modelde ise basamaksız, uzun mesafeli ve dolaysız olarak ticaret ve sanayi merkezlerine doğru olduğudur. Kısaca, göçün ticaret ve sanayinin geliştiği büyük kentlere doğru olması bu çerçevede ortaya çıkan ortak noktadır.

6. Kır kent yerleşimcileri farkı: Kent yerlileri, kırsal kesimdekilere göre daha az göç etme eğilimindedirler. Bu hem kentin sunduğu imkânlar nedeniyle kırsaldakilerin göç etme arzusundan hem de kente yönelen göçlerin, kentte yaşayanları çok fazla yerlerinden etmemelerinden kaynaklanmaktadır. Oysaki kırsal kesimden kırsal kesime yapılan göç, kırsalda yaşayanları yerinden oynatarak göç dalgaları ve basamaklı bir göç meydana getirme eğilimindedir.

7. Kadın erkek farkı: Göç konusunda cinsiyetçi bir açıklama getiren bu kanuna göre kadınlar, erkeklere oranla daha fazla göç etme eğilimindedirler. Ravenstein, 1889 yılında yayımladığı ikinci makalesinde, kadınların içgöçler ve kısa mesafeli göçlerde erkeklerden daha fazla göç eğiliminde olduğunu tekrarlamış ve bir ekleme yapmıştır: Erkekler uzun mesafeli ve yurtdışı göçlere daha fazla katılmakta ve daha yüksek bir göç eğilimi taşımaktadırlar.

Ravenstein daha sonra kendisine yöneltilen eleştirilerden hareketle başka bildiriler de sunmuş ve açıklamalar yapmıştır. 1889'da yayımlanan Göç Kanunları adlı çalışmasında göçün tek bir nedene bağlanamayacağını; kötü ve baskıcı kanunların, ağır vergilerin, itici iklim koşullarının, sıkıcı bir sosyal çevrenin ve çeşitli zorunluluklardan kaynaklanan durumların göç akımı üreteceğini belirtmiştir. Ancak yine de en başat faktör ekonomik olarak bireylerin gerçekleştirdiği göç akımlarıdır. Ayrıca Ravenstein göçün "sürekliliğine" de vurgu yaparak göçün adım adım artış gösterdiğine de değinmektedir. Kendi yaşadığı dönem itibariyle sanayi ve ticaretin hızla geliştiği İngiltere'sini değerlendiren Ravenstein, dönemin göç hareketlerini analiz eden ve İngiltere için geçerli olabilecek kanunlar ortaya koymuştur. Bu nedenle çok boyutlu ve neden-sonuç ilişkileri taşıyan göç olayını aslında tam olarak açıklama yetersiz kalmaktadır (Özyakışır, 2013:46-47). Ravenstein'in bu çalışması özellikle başta neo-klasik yaklaşımlı göç çalışmalarına öncülük etmesi açısından önemlidir. Ancak Castles ve Miller, Ravenstein'ın göç kanunlarından bahsederken birkaç tespitte ve eleştiride bulunmaktadır. Temel olarak teorinin tarihsel olmadığını (ahistorical) ve bireysel tercihlere dayandığını

vurgulamışlardır. Çünkü Ravenstein'ın teorisinin temeli, göçmenlerin gidecekleri yer konusunda rasyonel olarak yaptıkları bir maliyet-kazanç hesabına dayanmaktadır. Ayrıca Castles ve Miller, düşük gelirli yerlerden yüksek gelirli yerlere yönelen göç hareketlerinin, ekonomik temelli olmasından dolayı bunun aslında klasik itme-çekme teorisi olarak da adlandırılabileceğini belirtmektedirler (Castles ve Miller, 1998:20-21'den akt.; Çağlayan, 2006:71). Bu nedenle Ravenstein'in çalışması yetersizlikleri olan bir çalışma olarak eleştirilse de göçe ilişkin ilk kuramsal açıklamaları getirmesi açısından da önemlidir.

1.3.2. Everett Lee'nin Göç Kuramı (İtme-Çekme Teorisi)

Lee kendi kuramını oluşturmaya başlamadan önce Ravenstein'in göç kanunlarını revize eder. Lee, Ravenstein'ın göç yasalarını; farklılaşan koşullar altında ortaya çıkan göç hacmi, akımlar ile karşı akımların gelişimi ve göçmenlerin özelliklerine ilişkin hipotezler ekleyerek yeniden şekillendirmiştir. Böylece Lee, göç araştırmalarındaki vurgunun salt açıklayıcılıktan ziyade daha analitik bir yaklaşımla açıklanmasını sağlamıştır (Ela Özcan, 2017:193).

Lee, Ravenstein'nin ekonomik nedenlerin baskın olduğu ve maddeler halinde sıraladığı göç kanunu ve bunun sonuçlarının öneminden hareketle bu kanunlar hakkında bir değerlendirme yapar (Lee, 1966:47). Bu bağlamda Ravenstein göç kuramında, gelişmiş ticari ve sanayi bölgelerinin birer cazibe merkezi olması ve kırsaldan bu bölgelere yoğun göçlerin olmasından bahsetmesi itici ve çekici faktörler hakkında bilgi verirken bu aynı zamanda Lee'nin kendi kuramı için de çoğunlukla ilham verici olmuştur (Özyakışır, 2013:50).

Lee kuramında, göçmenden daha çok göçe odaklanmış fakat göçmenin de göz ardı edilmemesi gerekliliğini ifade etmiştir. Lee göç ile ilgili kuramında hem yaşanan yerde hem de gidilecek yerde, itici ve çekici faktörlerin bulunduğunu ifade etmektedir (Adıgüzel, 2016:25). Bu faktörler (itici-çekici) göçün özellikle sebeplerini açıklama noktasında başvurulan önemli argümanlardandır. Lee'ye göre göç sürecini başlatan dört temel faktör vardır (Adıgüzel, 2016:26):

1- Yaşanan yerle ilgili faktörler

2- Gidilmesi düşünülen yerle (hedef bölge) ilgili faktörler

3- İşe karışan engeller

4- Bireysel faktörler

Lee'ye göre, her yerleşim yerinde insanları oraya çeken veya oradan iten sayısız faktör vardır. Bu faktörlerden kişilere olumlu sayılanlar (çekici olanlar) "+" sembolüyle, olumsuz sayılanlarda (itici olanlar) "-" sembolüyle gösterilmektedir (Özyakışır, 2013:50-51). Ayrıca herkes için eşit önemde olan, insanların kayıtsız kaldıkları bu nedenle de nötr "0" olan faktörler de bulunmaktadır. Ancak bunların teori için hiçbir etkisi yoktur. Lee'nin kuramı orijin (başlangıç yeri), varılacak hedef (göç edilecek yer) ve bu ikisi arasında ortaya çıkabilecek engeller olmak üzere üç eksende şekillenmektedir. İşte burada üzerinde durulan nokta, bireyleri bulundukları yerden hareket ettirecek itici faktörler ile varılacak hedefi çekici kılan faktörlerin varlığıdır (Özyakışır, 2013:51). Bireyleri yaşadıkları yerlerden başka bir yere göç etmeye iten ekonomik, sosyal, kültürel, ailevi veya başka kişisel sebepler olabilir. Lee'ye göre bu faktörler kişiden kişiye göre de değişebilmektedir. Örneğin, iyi bir iklim neredeyse herkese çekici gelirken iklimin kötü olması elbette itici gelmektedir. Ama çocuklu bir aile için gidilecek yerdeki eğitim imkânları çekici bir faktör olurken çocuksuz bir aile için bu durum nötr bir durum olabilir. Çekici faktörlerin etkisi ile göç sürecine katılmak isteyen ve bir yere ulaşmak isteyen bireylerin önüne bazı engeller çıkar. Gidilecek yere olan uzaklık ilk engellerden biri iken mesafe kısa olmasına rağmen göç yolculuğunun zorlu ve tehlikeli olması da bir başka engel olabilmektedir (Adıgüzel, 2016:26). Göç etme potansiyeli olan kişiler için bütün bu itici, çekici ve nötr olan faktörler bir arada değerlendirilerek karar verme aşamasına geçilmektedir. Çekici faktörler baskın ve önündeki engeller daha kolay aşılabilir nitelikteyse göç etmeye daha kolay karar verilebilmektedir.

Bu kastedilen niteliklere Lee kuramında, göçün belirleyenleri olarak vurgu yapmakta ve göçün belirleyenlerini iki boyutta ortaya koymaktadır. Bu belirleyenlerden ilki, kişisel (mikro) faktörler, diğeri ise kişisel olmayan (makro) faktörlerdir. Göçün beraberinde getireceği hukuksal ve sosyal belirsizlik, göç mesafesi, ulaşım için ödenecek bedel ve ulaşım imkânları gibi çeşitli mikro engeller yanında; katı göç kanunları, ırk ya da ulusal kimliğe gönderme yapan göç sistemleri, göç için fiziksel uygunluk ve sağlamlık kontrolleri gibi göçmenlerin karşılaşabileceği makro engeller de bulunmaktadır (Adıgüzel, 2016:26). Potansiyel göçmen pozisyonundaki yerleşikler, yaşadıkları yerdeki olumlu ve olumsuz faktörlerin neler olduğunu, bu faktörlerin kendileri için ne anlama geldiğini çok iyi bilmektedir. Yani itme-çekme faktörlerinin hesabını çok rahatlıkla yapabilmektedirler. Potansiyel göçmen olan bu yerleşikler, yaşadıkları yerden ayrılmadıklarında bu süreçte ortaya çıkan olumlu ve olumsuz faktörlerin neler olabileceği

hakkında fikir sahibi olabilmektedirler. Ancak onlar için göç sürecini belirleyen şey, var olan durum içerisindeki belirsizlikler, göç edilecek yerdeki sosyal yapı, göçmenlerin kendileri adına olan beklentileri ve hâlihazırda olan risklerdir. Bu açıdan, göçün kendisinin başlı başına bir belirsizlik ve bu belirsizliğin de kişileri göç sürecinden alıkoyan bir durum olduğu da söylenebilir (Çağlayan, 2006:74).

1.3.3. Parekh'in Göç Teorisi

Hindistanlı siyaset bilimci Parekh, üç farklı göç teorisinin varlığından bahsetmektedir. Bunlar, liberal görüş, toplumcu görüş ve etnik/milliyetçi görüş. Bu görüşleri ise şu şekilde açıklamaktadır:

1. ***Liberal görüş:*** Bu görüşe göre, insanlar eğer herhangi bir toplumun gereksinim duyduğu minimum beklentileri karşılayacak kapasitede iseler, göç etmelerinin önünde herhangi bir engel olmayacağından, rahatlıkla göç ederek o toplumun birer üyesi durumuna gelebilirler. Bu görüştekilerin çoğuna göre, göç olayları bir çeşit otomatik işlemler zinciridir. Eğer bir ülkede iş gücüne ihtiyaç duyuluyorsa göçmen işçilerin geleceğini ve ihtiyaç bittiğinde ise göçün duracağını ve böylece gelen göçmenlere ihtiyaç kalmadığında ise ülkelerine geri döneceğini savunurlar. Kısaca, burada vurgulanan şey, ülke ekonomisinin gelişmesi için her yolun mubah sayılması gerekliliğidir. Bu yolla aslında göçmen işçilerin birer mekanik unsur olarak çarkın bir parçası haline geldiği varsayımı kurgulanmaktadır. Liberal görüşün göçü mekanik bir şeymiş gibi algılaması, onun içerisine düşmüş olduğu en büyük yanılgıdır denilebilir.

2. ***Toplumcu görüş:*** Bu görüş liberal görüşün aksine, tek tek bireyleri değil de toplumu bir bütün olarak ele almaktadır. Bu görüşe göre, gelişmiş bir ülke fazla iş gücüne gereksinim duyarsa, ne tür insanların o ülkeye göçmeye izin verileceği çok önemli bir mesele olarak görülmektedir. Bu nedenle bu görüş, göçmenlerin toplumun kültürel dokusuyla uyuşması gerektiğini ve "uyum" konusuna dikkat çekerek göçmenlik hususunda seçici davranılması gerektiğini ileri sürmektedir. Yani göç alan topluma en iyi uyum sağlayacak olanların seçilmesi gerektiğini savunmaktadır.

3. ***Etnik ya da Milliyetçi görüş:*** Bu görüş, bir ülkeye göç edecek kişilerin ancak o ülkeyle kan bağı ve kolektif içgüdüleri varsa kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Eğer dışarıdan gelecek iş gücüne ülkenin talebi varsa, bunlar ancak geçici bir süreliğine kabul edilebilir, yani misafir statüsünde olabilirler (Yalçın, 2004:40-44).

Parekh göçü, devlet-toplum-birey üçgeninde ele almakta ve öncelikle bireysel özgürlüklere dikkat çekmekte, sonrasında ise toplumsal bağlamıyla analiz etmektedir. Bu görüşte öncelik göçmenler değil, onları kabul eden toplumlar ya da ülkelerdir. Vurgulanmak istenen şey aslında burada toplumların çıkarları olmaktadır (Özyakışır, 2013:62). Liberal yazarların temel noktası "ülkeler arası göçlerin tamamen ekonominin denetiminde olduğu" düşüncesi olduğundan serbest bırakılması gerektiğini savunmalarıdır. Bu görüşün ilk planda gerçekle ne kadar ilgisiz olduğu ortadadır. Uygulamada bir örneği olmayan bu görüşün en fazla yanlışa düştüğü nokta ise, göçmeni pasifleştirmiş olmanın yanı sıra bireylerin ekonomide kullanılan araçlardan farklı şeyler olduklarını yadsımalarıdır (Yalçın, 2004:44-45).

1.3.4. Kesişen Fırsatlar Teorisi

1940 yılında göçle ilgili Stouffer tarafından başka bir teori ortaya atılır: *Kesişen Fırsatlar Teorisi*. Stouffer çalışmasında, Clevland'ın anakent bölgesine ait nüfus istatistiklerini kullanarak evlerinden taşınan kişileri veri kabul edip çalışmasını geliştirmiştir. Bu kuram genel olarak, mikroya yönelik olup, göç konusunda bireylerin kararları ve bu kararların sebepleri üzerine odaklanan ve göçmeni sosyal aktör olarak ön plana çıkaran bir kuramdır. Kurama göre göç olgusunda önemli olan noktalar, göç edilecek mesafe, göç edilecek yerdeki fırsatlar ve bu fırsatların miktarıdır. Fakat Stouffer kuramında, mesafe faktörünü analiz nesnesi olarak diğer faktörlerin önüne koymaktadır. Stouffer'a göre, göç çalışmalarında çekim etkisi önemli bir husustur. Bu nedenle iki farklı merkezdeki çekim etkileri, göç edilecek yerle çekim merkezi arasındaki mesafe dikkate alınarak analiz yapılmalıdır (Çağlayan, 2006:77). Kuram açısından, çekim etkisi ile mesafe arasındaki ilişkinin göç sürecini etkileyen iki ana etken olarak karşımıza çıktığını ifade edebiliriz.

Stoufer'e göre, belirli bir mesafeden göç eden kişilerin sayısı, gittikleri yerlerdeki fırsatların sayısıyla doğru orantılı iken, kesişen fırsatların sayısı ile de ters orantılıdır. Buna göre yerleşim yerindeki fırsatlar (istihdam olanakları ve diğer ekonomik fırsatlar) ne kadar fazlaysa oraya göç edecek olan bireylerin sayısı da o kadar fazla olmaktadır (Özyakışır, 2013:48). Ayrıca göç edilecek hedef yerle kaynak yer arasındaki mesafenin kısa olması da göç etmeyi düşünen kişiyi cesaretlendirmekte ve göçü olumlu anlamda etkilemektedir. Yani kısaca, göç edilecek yerdeki iş imkânlarının çokluğu ve göç

mesafesinin kısalığı, o çekim merkezine göç eden kişilerin sayısını artıran faktörlerdir (Çağlayan, 2006:77).

Bu kuramın literatüre katkısı, mesafe faktörüne bağlı olarak göç sırasında meydana gelebilecek zorlukları da göz önünde bulundurmasıdır. Göç mesafesinde, aşılacak olan sınırlar ve geçişlerin, göç üzerinde olumsuz bir etkisinin olduğu aşikârdır. Çünkü her aşılacak olan sınır, bir kontrol sistemi ve mekanizması da demektir. Bu durumda uluslararası göçü zorlaştıran ve sınırlama getiren bir etken olmaktadır. Bir bölgede var olan iş imkânları ve bunların sunduğu cazibe bu kuramın temel işleyişini oluşturmaktadır. Bu nedenle kuramın, çok geniş kapsamlı ve yaygın olmasa da, daha çok ekonomik temelli çalışmalar ile işçi göçü çalışmalarında sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Ancak çağımızda özellikle küreselleşmenin de etkisiyle, iş gücü göçünün iyi eğitimli ve nitelikli kişilerin ucuza çalıştırılması şekline dönüştüğünü görmekteyiz. Artan ucuz iş gücü talebi ve bunu destekleyen yasadışı göçleri, bu kurama göre değerlendirebilmek, ölçmek ve anlamak ise gerçekten mümkün görünmemektedir. Bu durumda göç edenlerin aslında var olan fırsatlardan ve bu fırsatların niteliğinden yararlanmaktan çok; alışkanlık, zorunluluk ve öğrenilmiş çaresizliğin sonucu şeklinde hareket ettiklerini göstermektedir (Çağlayan, 2006:77-78).

1.3.5. Petersen'in Göç Tipleri

Peterson, göçle ilgili çalışmalarında analiz etmekten ziyade çoğunlukla tanımlayıcı olma eğilimindedir. Bu nedenle sınırlı verilerin içine oturtulan teorik izahların da oldukça basit olduğunu ileri sürmektedir. Peterson çalışmasında, genel bir göç teorisi ortaya koyma amacıyla, hem iç hem de dış göçe ilişkin daha açık analizleri tek bir sınıflandırma içinde bir araya getirme çabasında olduğunu belirtmektedir (Ela Özcan, 2017:193).

Petersen, Fairchild tarafından geliştirilen göç modelindeki her insanın aynı olduğu ve göçün de normal bir şey olduğu yaklaşımına karşı çıkar. Petersen çalışmasına, "eğer her insan aynıysa neden bazıları göç ediyor da bazıları göç etmiyor" şeklinde sorarak başlar. Petersen'in temel olarak aradığı şey ise, itme-çekme faktörlerinin altında yatan asıl sebeplerin ne olduğudur. Petersen, tarihsel döngünün önemine işaret ederek, belli bir zaman göç için itici olan faktörlerin, belli bir dönemde çekici olabileceğini ifade etmektedir. O, ekonominin her zaman göç için önemli bir faktör olduğunu kabul ederken, göçü anlayıp sınıflandırmak için ekonominin göçü nasıl etkilediğini ve ekonomik yapının

belli sınıflar için de ne anlama geldiğinin incelenmesi gerektiğini belirtir. Çünkü ekonomide yaşanan dalgalanmalar üst, orta ve alt sınıfları farklı şekillerde etkilemekte ve kişilerin farklı tepkiler vermelerine neden olmaktadır (Çağlayan, 2006:75).

Petersen, çalışmasında öncelikle iki ana hat üzerinden giderek göç analizi yapmaktadır: Yenilikçi göç ve muhafazakâr göç. Ona göre bazı göçmenler mevcut durumu değiştirmek için coğrafik olarak yer değiştirirken (yenilikçi); bazılarıysa mevcut koşullarındaki herhangi bir değişikliğe karşı geldikleri için (muhafazakâr) coğrafik olarak yer değiştirmektedir. Bu ikili ayrımdan hareketle Petersen göçe ilişkin bir sınıflandırma yapmak için geniş çaplı bir çerçeve sunmaktadır (Özyakışır, 2013:49). Bu çerçeve Petersen, göçleri beş temel kategoride ele almaktadır (Adıgüzel, 2016:27; Özyakışır, 2013:49-50):

1. İlkel göçler: Göçebe toplulukların dönemlik göçlerini bu göç tipi içerisinde ele alan Petersen, buradaki ilkelliğin doğrudan insanlığın ilkel dönemleri ile ilişkilendirilmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu göçler kuraklık, kötü hava şartları gibi çevresel (ekolojik) faktörlerden kaynaklanan doğal çevrenin yarattığı itme etkisiyle oluşan göçlerdir. Ona göre bu tür muhafazakâr göçler, itme-çekme faktörlerinin etkisiyle oluşmaktadır.

2. Zorlama ile yapılan göçler: Zoraki göç tipinde sosyal durumun yarattığı baskı (devletin ya da işlevsel olarak eşdeğer bir kurumun) ayırt edici bir özellik olarak kullanılmaktadır. Bu göç tipinde bir zor kullanma veya gücü elinde bulunduran yönetimin baskısı vardır. Bu nedenle topluluklar bu süreçte kendi inisiyatiflerini kaybetmektedir. Bu göç tipi iki kategoride değerlendirilmektedir. Birincisinde göçe tabi tutulan topluluk göç sürecini az çok kendisi kontrol edebilirken, ikincisinde göç süreci tamamen topluluğun iradesi dışında gelişmektedir.

3. Yönlendirilmiş göç: Sosyal ya da politik durumun neden olduğu baskı ile göçe zorlanan, ancak buna karşılık kendi kararlarını vererek hareket eden bireylerin gerçekleştirdiği göçlerdir. Zorlama göç ile benzerlik taşısa da ondan farkı bireylerin hareket etmede kendi inisiyatiflerini kullanabiliyor olmasıdır.

4. Serbest göç: Diğer iki göçten farkı, göç kararını bireyin veya topluluğun kendisinin veriyor olmasıdır. Bu göç tipine örnek olarak bir başka ülke veya kente çalışmak üzere giden, emek göçü gerçekleştiren işçiler gösterilebilir.

5. Kitlesel göç: Petersen kitlesel göçleri, serbest göçlerin bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Teknolojik gelişmenin katkısıyla ivme kazanan bu göç tipinde

kolektif bir olgu göze çarpmaktadır. Yani başka bir ülkeye serbest göç ile giden öncü göçmenler, göç ettikleri ülkenin hem hayat tarzını hem de maddi kazançlarını geldikleri yerdeki diğer kişilere de anlatarak zincirleme bir göç dalgası başlatırlar. Kurdukları göçmen ağları, yeni göçmenleri göç etme konusunda cesaretlendirmekte ve kitlesel göçü başlatabilmektedir.

1.3.6. Ağ (Network) Teorisi

Göç ağı teorisi, göçmenlerin diğer göçmenlerle nasıl bir sosyal bağ kurduklarını ve sürdürdüklerini ve geriye döndüklerinde aile ve arkadaşları arasında kurulan bu sosyal ağları oluşturan faktörlerin nasıl ortaya çıktığını açıklamaktadır. Bu ağlar, daha fazla göçe olanak sağlama eğiliminde olan orta-düzey (mezzo) sosyal yapılardır. Savaş, sömürgecilik, fetih, iş, askerlik ve işçi alımı gibi faktörlerin yanı sıra ortak kültür, dil ve coğrafi yakınlık gibi faktörler de göç sürecinin başlatılmasında çok önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte, hedefe çok sayıda göçmen yerleştiğinde, diğer güçler devreye girer. Bu şekilde öncü göçmenler veya işverenlerin yaptığı seçimler sonraki göçmenlerin yer seçimlerini etkilemektedir (Castles, Haas ve Miller, 2014:39-40).

Kişilerarası ilişkiler sonraki göç kalıplarını şekillendirdiği için göçün yola bağlı bir süreç olduğu fikri oldukça eskidir. Daha önceki düşünürler "zincirleme göç" kavramını kullanmışlardır. Son literatürde, 'ilişkiler ağı göçü' terimi yavaş yavaş zincirleme göçün yerini almıştır. Göçmen ağları, göçmenleri, eski göçmenleri ve göç etmeyen göçmenleri, hedef bölgeleri akrabalık, dostluk ve ortak topluluk menşeli bağlarla birbirine bağlayan kişilerarası bağlar kümesi olarak tanımlanabilir. Göçmen ağları, insanların başka yerdeki kaynaklara erişmek için kullandıkları bir yere özgü sosyal sermaye biçimidir. Bu nedenle finansal ve beşeri sermayenin yanı sıra, sosyal sermaye, insanların göç etme kabiliyetlerini ve isteklerini etkileyen üçüncü bir kaynaktır. Ayrıca göçmen ağları, göçün ekonomik, sosyal ve psikolojik maliyetlerini azaltma eğilimindedir. Bu nedenle göç, içinde bir difüzyon süreci olarak kavramsallaştırılabilir (Castles, Haas ve Miller, 2014:40). Göç süreci içinde kurulan bu sosyal ağlar, göç akışını sağlamakta böylece göç ağları oluşmakta ve genişlemektedir.

"...ağların genişlemesi, hareket maliyetlerinin düşmesine ve göç olasılığının artmasına neden olmaktadır; bu eğilimler birbirini besler ve zamanla göç toplumun tüm kesimlerini kapsayacak şekilde dışarıya doğru yayılır. Bu geri bildirim, ağların göç eylemi tarafından yaratılması nedeniyle oluşur... Kaynak alandaki ağ bağlantılarının

sayısı kritik bir düzeye ulaştığında, göç kendi kendine kalıcı hale gelir, çünkü göç kendisini sürdürmek için sosyal yapı oluşturur" (Massey, 1990:8'den akt Castles, Haas ve Miller, 2014:40).

Yerleşik olan göçmenler çoğu zaman 'köprübaşı' vazifesi görürler; bilgi sağlayarak, seyahat düzenleyerek, iş ve konut bularak ve yeni bir çevreye uyum sağlamada yardımcı olarak sonraki göçü kolaylaştırıp yerleşim risklerini azaltmaktadırlar. Göçmen gruplar kendi sosyal ve ekonomik altyapılarını da geliştirirler: İbadet yerleri, dernekler, dükkânlar, kafeler, profesyoneller (avukatlar ve doktorlar gibi) ve diğer hizmetler. Bu nedenle, bir varış yerindeki bir göç topluluğunun oluşumu aynı yere daha fazla göç etme olasılığını arttırır (Castles, Haas ve Miller, 2014:40-41). Göç edilen yerde kurulan ve gelişen sosyo-ekonomik ve kültürel ağlar, çeşitli imkânlar ve sunulan hizmetler bu varış yerini elbette cazibeli kılmaktadır. Göç etmeyi düşünen bireyler için bu durum teşvik edici ve riskleri hafifletici imkânlar sağlamakta ve göç sürecini kolaylaştırmaktadır. Bunu en net olarak ülkemize kitlesel akım şeklinde giriş yapan Suriyeli sığınmacıların yerleştikleri bölgelerde kendi aralarında kurdukları iletişim ağlarında görebilmekteyiz. Zaman içerisinde belli bir mekânda/mahallede toplanmaları, sivil dernekler kurmaları, kendilerine ait dükkân, bakkal, lokanta vb. gibi iş yerleri açmaları vb. yaşadıkları yerle kurdukları ve geliştirdikleri sosyo-ekonomik altyapıları göstermektedir. Devam eden göç akımları da öncü göçmenlerle kurulan bu ağlar sayesinde daha kolay ve güvenilir bir işleyiş kazanmaktadır.

Göçmen ağları, göçmenlerin sosyo-kültürel çevreleri ile ilişkilerini şekillendiren görünmez bir toplumsal sözleşme ya da göçmeni koruyup ayakta tutan bir güvenlik ağı gibidir. Bu açıdan göçmen ağları, göçmenlere sosyal sermaye oluşturmaları için imkânlar sağlamaktadır. "Topluluk içindeki ilişkiler ağına ve karşılıklı değişim ilişkilerine dâhil olunarak erişilebilen kaynak olan sosyal sermaye; bireylerin eyleyiciliği ve bilinçli yoğun çabaları ile inşa edilir. Sosyal sermaye üretimini sağlayan kaynaklar da mütekabiliyet, güven ve dayanışma duygularıdır. Bunlar sosyal ağların ortaya çıkmasının ön koşulu ve sürekliliğinin garantisidir. Böylece bu ağlar sayesinde göçün hem maddi hem de manevi maliyetleri ve risklerini hafifletici ve "şok emici" bir vazife görmektedir" (Ihlamur Öner, 2015:312-313).

Yabancı bir ülkeye ilk kez giden göçmenler, özellikle illegal yolları kullanmaları halinde, yardım alabilecekleri bir ilişkiler ağı olmadığında yüksek miktarlardaki masrafları göze almak zorundadırlar. Onları izleyen her yeni göçmen akrabalık ve dostluk

esasına dayanarak destek görebileceği için göç masrafları da azalmaktadır. Bu şekilde göç hareketi süreklilik kazanmaktadır. Göç alan ülke ile göç veren ülke arasında göçmenlerin kurdukları sosyal ağların varlığı ve bu ağların süregiden karşılıklı göçler üzerine olan etkisi bu süreci etkilemektedir. Ayrıca bu ağlar hemen her tür sosyal temele ve değişkene bağlı olarak kurulmuş güçlü ve zayıf ağlar olabilir (Abadan-Unat, 2017: 64). Wilpert'e göre de, bu ağlarla kurulan alt yapı yeni göç dalgalarını harekete geçirir ve göç edenler ilk gelenlerin tecrübelerinden yararlanırlar. Bir diğer önemli nokta ise, zamanla göçün kendi kendini devam ettiren bir hal alması olmaktadır (Yalçın, 2004:50). Bunlardan hareketle diyebiliriz ki ilişkiler ağı teorisinde iki durum göze çarpmaktadır: Bu ağlarla potansiyel yeni göçmenlerin göç süreçlerinin kolaylaşması ve göçün süreklilik kazanması.

Bu tanımlamalarda bahsedilen durumlara ilaveten, ekonomik ve siyasi faktörlerde göz önünde bulundurulmalıdır. İlişki ağları zamanla her iki ülkede yoğunlaşarak farklı boyutlara ulaşmaktadır. Bu nedenle kuram açısından asıl önemli olan nokta, hem ağın içeriği hem de ağın kurulmuş olmasıdır. Ancak önemli olan husus ise, ağın içeriğinden ziyade ağın varlığıdır. Ağ genişleyip geliştikçe farklı boyutlara kaymakta ve giderek daha kompleks bir hal almaktadır. Bunun en güzel örneğini, Almanya'ya göç eden Türk işçilerin kurduğu göçmen ilişkiler ağında görebiliriz. İlk dönemlerdeki ağın içeriği, Türkiye'den Almanya'ya göç edenlerin uyum sağlamasını kolaylaştıran, iş ve kalacak yer bulma gibi durumlara yönelik iken, günümüzde ise hâlâ bu ilksel durumların varlığının yanında ekonomik ilişki ve Almanya siyasetinde etkin olma gibi noktalara da kaymış olmasını gösterebiliriz (Çağlayan, 2006:86).

Göçmen ilişkiler ağının Gurak ve Caces'a göre bir başka özelliği de ağın üst düzey bir örgütlenme biçimi ve komplike bir sistem olması zorunluluğunun olmayışıdır. Göçmen ağlarının bir oluşum formülü ve reçetesi bulunmamaktadır. İlk aşamada bu ağlar çeşitli sebeplerle kendiliğinden oluşur ve zamanla gelişir. Ne var ki, bu ilişkiler ağının gelişimini destekleyen en önemli etken göçün sürmesi ve desteklenmesidir. Çünkü ilk göç aşamasıyla kurulan sosyal ağlar sonraki göçlerle güçlenerek büyür ve devam eder (Yalçın, 2004:49). Burada vurgulanmakta olan nokta, ağın göçmenleri destekleyip potansiyel göçmeleri ise olumlu yönde etkilemesi ve göçün devamlılık arz etmesidir.

Bu ilişkiler ağı sayesinde göçün hem ekonomik (ekonomik yükler, yardımlaşma mekanizmaları ve bürokratik olaylar) hem de sosyal (yardımlaşma ve yalnızlık hissinden kurtarma) maliyeti azalmaktadır. Ayrıca sosyal ağların olumlu yanları olduğu kadar

olumsuz tarafları da mevcuttur. Öyle ki göçmen ilişki ağları sayesinde, göç edecek olanlara daha kolay bir geçiş sağlanmakta ve uyum süreçleri kolaylaşmaktadır. Göçmenleri uyuma götüren temel süreçlerden bir tanesi de okul sürecidir. Özellikle çocuklar ve aileleri için okul süreci uyum noktasında çok önemli bir faktör konumundadır. Bunun yanında gelinen ülkelerde göçmen ailelerin ataerkil aile formasyonlarında belli kırılmaların yaşandığı gözlemlenmiştir. Özellikle küreselleşme ile birlikte ucuz iş gücüne talebin artması kadın ve çocukların da çalışma hayatına dâhil olmasına sebebiyet vermiştir. Göçmenlerin daha fazla kazanma, gittikleri ülkede tutunma ve yaşama istekleri kadınları da iş hayatına dâhil etmiş ve aile formasyonunu ekonomik ve sosyal açılardan yeniden yapılandırmıştır. "Buna göre denilebilir ki, göçün oluşturduğu ilişkiler ağları sadece göçmene destek hizmeti vermekle kalmıyor, aynı zamanda toplumsal rollerinde yeniden üretimini sağlıyor" (Çağlayan, 2006). Göçmenlerin göç ettikleri yerlerdeki değişen statüleri ve toplumsal rolleri bu nedenle aile formasyonlarını da değiştirmektedir.

İletişim ağlarının birçok avantajının yanında dezavantajlarının da belirtildiği bu durumlara ek olarak bir başka etki ise, göçmenlerin içinde bulundukları toplumdan kendilerini yalıtma, kendi grubunun içine kapanmalarıdır. Tüm ihtiyaçlarını kendi grubunun içerisinde karşılayan yeni göçmenler, kendilerini gruplarının içine kapatarak yerli halkla temastan kaçınmaktadır. Bu duruma örnek olarak Almanya'ya göç eden ve yıllarca orada yaşayan Türklerin arasında hala Almanca bilmeyen, yaşadığı Türk mahallesinden dışarıya çıkmamış insanların varlığı belirtilmektedir. Bu durum da göçmen ağı ilişkiler sisteminin tam anlamıyla kişileri nasıl kendi kültürünün içerisine kapatıp göç edilen ülkenin beklediği uyumdan uzaklaştırdığını göstermektedir (Yalçın, 2004:53-54). Bu duruma son zamanlarda en yakın tanıklık ettiğimiz örnek ise Suriyelilerin göç ederken özelikle akrabalık bağlarını kullanarak yerleşmiş olmaları verilebilir. Akrabalık veya tanışık olma durumu göç etme sürecinde onlara kolay ve güvenilir bir mekanizma olma imkânı sağlamaktadır. Bazen göç edilen yerde aynı bölgeden gelmiş olanların daha fazla olduğunun gözlemlenmesi ilişkiler ağı sistemini ve işleyişini bir kez daha ortaya koymaktadır. Belli mahalle veya bölgelerde toplanmaları, kendilerine bu alanlarla sınırlı bir mekân oluşturmaları yerli halkla uyum süreçlerini elbette olumsuz etkilemektedir. Buna bir de bu alanların ekonomik ve sosyal açılardan dezavantajlı mekânlar olmaları da eklenince toplumsal anlama dışlanma/ötekileşme gibi durumların ortaya çıkmasına da uyum sürecini ayrıca bir olumsuz etkilemektedir diyebiliriz.

1.3.7. Dünya Sistemleri (Merkez-Çevre) Kuramı

Göç olgusuna farklı bir açıklama getirmeye çalışan Bağımlılık Okulu'nun geliştirdiği "Merkez-Çevre Kuramı", Modernleşme Okulu'nun Denge Kuramı'na bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu kuram merkez ile çevre (ya da gelişmiş-az gelişmiş ülkeler) arasındaki ilişkileri açıklamaya çalışmaktadır. Bu yaklaşım açısından göç, modernleşme ve gelişmeye katkı sağlamaktan ziyade, göçmen işgücü kaynaklarının gelişmiş ülkelere aktarılması ve onların yararına kullanılmasını sağlarken, gelişmekte ya da az gelişmiş olan ülkelerin sosyo-ekonomik gelişmelerini ise olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle uluslararası, bölgesel veya kent düzeyinde olsun, merkez-çevre kuramcıları, modernleşme kuramlarındaki varsayım ve modellere tepki göstererek Denge Kuramını reddetmişlerdir. Buna göre dengenin yerini dengesizlik, ikilikli kuramında yerini tekçi görüş almaktadır. Gelişmiş merkezlerden az gelişmiş yerlere olan sermaye akımı, bölgesel ve ülke düzeyindeki dengesizliği arttırmaktadır. Göç olgusunu bu bakış açısıyla değerlendirmeye çalışan bu akımın temsilcileri, göçün göç veren yöreyi, insan gücü ve emek açılarından devamlı kayıplara uğrattığını, kaynaklarını tükettiğini savunmaktadırlar (Çakır, 2011:136). İkili dünya (merkez-çevre) birbirine ekonomik temelde bağımlı olmaktadır. Modern ekonomi ve kapitalizmin de gelişmesine koşut olarak, bağımlılık ekonomik temeli kapitalist bağlara dönüşmüştür. Buna göre, merkez-çevre kuramının modern dünyadaki işleyiş sistemi kapitalizm ve ulus-devlet temellidir. Bu kuramın düşünürlerine göre, dünyada tek bir sistem hâkimdir. Bu sisteme de ortak bir adlandırmayla "dünya sistemi" denilmektedir (Çağlayan, 2006:78-79).

Dünya sistemi teorisi, "kapitalist dünya ekonomisinin" dinamiğini "toplam sosyal sistem" olarak açıklamaya çalışan makro sosyolojik bir bakış açısıdır. Dünya sistemi teorisi hem politik hem de entelektüel bir çaba olarak yorumlanabilir. Aynı zamanda tarihsel sosyoloji ve ekonomik tarih alanlarına da girmektedir. Ayrıca, kalkınma ve uluslararasında eşit olmayan fırsatlara verilen önem nedeniyle, kalkınma teorisyenleri ve uygulayıcıları tarafından da benimsenmektedir. Bu bağlamda Wallerstein ise, çalışmalarını metodolojik olarak Marx ile Weber arasında bir yerde, her ikisinden ilham alarak geliştirmiştir. Wallerstein'ın çalışmalarının ortaya çıktığı zaman diliminde ise, modernleşme teorisi birçok cepheden saldırı altındaydı. Kendisi de bundan hareketle alternatif bir açıklama yapmaya çalışmıştır. "Modernleşme" teorileri ile net bir şekilde kavramsal mola vermeyi ve böylece kapitalizmin, sanayiciliğin ve ulusal devletlerin ortaya çıkması ve gelişmesine ilişkin araştırmaları yönlendirmek için yeni bir teorik

paradigma sağlamayı amaçlamıştır. Modernleşme eleştirileri arasında ise şunlar yer almaktadır (Sorinel, 2010:220):

-Ulus devletin tek analiz birimi olarak yeniden birleşmesi,

-Bütün ülkelerin sadece tek bir evrimsel gelişim yolunu takip edebileceğini varsaymak,

-Yerel ve ulusal kalkınmayı kısıtlayan ulusötesi yapıların dünya tarihi gelişimini göz ardı etmek,

-Ulusal durumlara göre hazırlanmış ve uygulanan "modernite"ye karşı tarihsel ideal "gelenek" türlerini açıklamak.

Buradan hareketle Wallerstein, aslında dünya-sistem analizinin, küreselleşme teorisinin öncüsü değil de oldukça farklı bir şey olduğunu ifade eder. Bu yüzden O'na göre, dünya-sistem analizi hiçbir zaman alternatif teoriler listesi arasında yer almamıştır. Kendisi, ana akım sosyal bilimler çerçevesinin tümünün reddedilerek formüle edilmesi gerektiğini belirtir. Bu nedenle dünya sistemleri kavramıyla durumun açıklanması gerekmektedir. O, dünya sistemleri analizi için, sosyal bilimlerin entelektüel çerçevesinin şiddetli bir şekilde yeniden şekillendirilmesi ve disiplinlerarası bir yeniden yapılandırılması çağrısında bulunmuştur (Wallerstein, 2013:7).

Dünya Sistemleri kurgusu noktasında, Wallerstein önceki yaklaşıma karşı çıkarak kendi yaklaşımını şöyle ortaya koymaktadır: "Sözcük kullanımı açısından Frank ve Gills'i benden ayıran bir ayrıntıya dikkatinizi çekerim. Onlar bir "dünya sistemi"nden söz ediyorlar. Ben "dünya-sistemleri"nden söz ediyorum. Ben bir tire işareti kullanıyorum; onlar kullanmıyorlar. Ben çoğul kullanıyorum; onlar tekil kullanıyorlar; çünkü onlara göre tarihsel zaman ve uzam boyunca sadece tek bir dünya sistemi var oldu ve var olageldi. Bana göre birçok dünya-sistemi var olmuştur. Örneğin ben, birçok tarihçinin Çin veya Çin İmparatorluğu dedikleri şeyin tek bir sistem olduğunu düşünmüyorum. Çin olarak adlandırılan coğrafi bölgede birbirini izleyen birtakım sistemler var olmuştur. Han yükseldi ve düştü. Tang veya Ming coğrafi mekânları, görünürdeki formları (bir "Dünya İmparatorluğu") ve bazı kültürel özellikleri aynı olsa bile, aynı tarihsel sistemi yansıtmıyordu. "Modern dünya sistemi" (veya "kapitalist dünya-ekonomisi") birçok sistemden sadece biridir. Onun kendine özgü özelliği çağdaşlarını yok edecek kadar güçlü olduğunu göstermiş olmasıdır" (McNeill, Frank, Gills vd., 2003:531-532).

Wallerstein (1974), ilk tanımında, dünya sisteminin bir "temel mal ve hammaddelerin üretim ve değişiminin, nüfusun günlük yaşamları için gerekli olan çok

kültürlü bir iş birliği bölümü" olduğunu söylemektedir. Bu iş bölümü, bir bütün olarak dünya ekonomisinin üretim güçleri ve üretim ilişkilerini ifade eder ve birbirine bağlı iki bölgenin varlığına yol açar: *çekirdek* ve *çevre*. Bunlar coğrafi ve kültürel açıdan farklı, biri emek yoğun, diğeri sermaye yoğun üretim odaklıdır. Çekirdek-çevre ilişkisi yapısaldır. Yarı-çevresel durumlar, çekirdek ve çevre arasında bir tampon bölge olarak hareket eder ve üzerlerinde var olan faaliyetler ve kurumların bir karışımına sahiptir. Mevcut dünya sisteminin en önemli yapıları arasında, güçlü ve varlıklı "çekirdek" toplulukların zayıf ve fakir çevre topluluklarına hükmedip sömürdüğü, çekirdek ve çevre arasındaki güç hiyerarşisi bulunmaktadır. Bu durumda ileri düzey veya gelişmiş ülkeler çekirdek/merkez, daha az gelişmiş ise çevredir (Martínez-Vela, 2001:4). Bu durumda merkez ülkeler, genel olarak kapitalist ilişkiler sistemini uygulayan ülke iken, çevre ülkeler kapitalist ağlar ve değerler ile kuşatılmış ve merkez ülkelere bağımlı olan ülkelerdir. Kapitalist sistem içerisinde merkez ve çevre ülkeler karşılıklı olarak birbirine bağımlıdırlar. Ucuz iş gücü, hammadde ve üretilen mamul malın pazarlanması için çevre ülkelere ihtiyaç duyulmaktadır (Vural, 2007:14-15). Çevre ülkeler ise, kapitalist gelişimleri ile ekonomik refahlarını yükseltmek için merkez ülkelerle bu tür bir ilişki sistemine dâhil olmaktadırlar. Burada dikkat çeken nokta, bağımlılığın tek taraflı olmadığıdır. Ayrıca kuramın işleyiş şemasına göre, kapitalist etkiler ve bu etkilerin yarattığı işleyişler sistemi de çok önemlidir. Bu sistem içerisinde kapitalist ağların etkisiyle çevre ülkelerde bir nüfus hareketi meydana gelmektedir. Zolberg, bu hareketi tarihsel bir perspektifle izah etmeye çalışarak geçmişteki ve günümüzdeki göçleri, özellikle de çağımızdaki iş gücü göçlerinin çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru aktığını ifade etmektedir (Çağlayan, 2006:80-81).

Merkez-çevre ilişkisi özelinde göç olgusunu ele aldığımızda merkez ülkelerin ucuz işgücü ihtiyaçlarını karşılamak için, sınırlayıcı da olsa, özellikle günümüzdeki boyutlarıyla ele aldığımızda göçmen politikalarını işlettiklerini gözleyebiliriz. Ancak günümüzde uygulanan bu politikalarda birçok ağır şartlar bulunmaktadır. İyi yetişmiş, kalifiye, yetenekli olmak aranan şartlar arasında yer almaktadır. Çevreden merkez ülkelere gelen bu tip göçmenler düşük ücretle çalıştırılmakta ve bu şekilde üretim maliyetleri düşürülmektedir. Ayrıca bir diğer görüntü de vasıfsız işçilerin göçüdür. Merkez ülkeler bu göçmenleri emek yoğun sektörlerde kendi ülkesinin vasıfsız işçilerinden daha ucuza çalıştırmaktadır. Fakat gelişen ekonomik küreselleşme ile birlikte, bu durumun değiştiği gözlenmektedir. Artık ucuz iş gücü, sermayenin ülkesine

merkez ülkeye gitmiyor, tam tersine sermaye, girdi ve işçilik maliyetlerinin ucuz olduğu ülkelere gitmektedir. Bu akışta kapitalist ilişkilerin yoğunlaşıp derinleşmesini sağlamaktadır. Bağımlılık ilişkisi içerisinde derinleşen bu durum, çevre ülkelerde değişimlere neden olmaktadır. Kapitalist firmaların çevre ülkelerde kurduğu fabrikalar ve bu fabrikalarda çalışan işgücü, çevre ülkelerdeki geleneksel üretim mekanizmalarını ve sistemlerini de zayıflatmaktadır. Böylece geleneksel üretim etkinliklerinden kopan yeni işçiler, ucuz emek piyasasına dâhil olarak piyasayı da canlı tutmaktadır. Ayrıca bu kapitalist işleyiş, geleneksel üretim tarzlarından kopan işçileri sanayi merkezlerine doğru yönelterek çevre ülke içinde de göçe neden olmaktadır (Çağlayan, 2006:80). Kısacası, iş gücü ile kapitalist etkileşim arasındaki bu ilişkisel sistem, küreselleşme olgusuna yani küresel çağdaki iş gücü hareketine değinmektedir. Merkez ile çevre arasında kurulan bu küresel kapitalist bağlar tarihsel olarak gerçeğe işaret etmesinin yanı sıra, küreselleşmenin hızlı gelişimi ve bunun sonuçları da merkez-çevre ülkelerde değişimlere sebebiyet vermektedir. Bu değişimde merkez-çevre görüntülerindeki netliğin kaybolmasına işaret etmektedir. "Çünkü gerek politik ve kültürel küreselleşme gerekse de ekonomik küreselleşme, merkez olarak adlandırılan ülkelerin varlığı yerine ulus aşırı şirketleri koymuştur. Artık sadece herhangi bir ulus-devlete ait sermayenin güç kaybetmesi ya da böyle sermaye gruplarının yok olması, bu süreci hem desteklemekte hem de hızlandırmaktadır" (Çağlayan, 2006:81-82).

1.3.8. Göç Sistemleri Kuramı

Göç teorisinin tarihselleşmesi, değişen toplumsal gerçekler ışığında teorik kaygıların ve açıklamaların değiştirilmesi gerektiği anlamına gelir. Böylece, geçmiş çeyrek yüzyıl tarihçesi ve teorisi arasındaki bağlantılar gözden geçirilerek bir sonraki dönemde ne bekleyebileceğimiz belirlenmeye çalışılır. Yakın zamandaki yeni döneme ait yapıların ana özelliklerinden her birinin gelecekte ne gibi değişiklikler yapabileceğini sorarak öngörülebilecek "sonraki dalgalar" hakkında bir ipucu elde edebiliriz (Zolberg, 1989:404). Göç teorisi hakkında oluşturulan kuramlar ve izahlarda, bu bağlantılar aracılığıyla göçün nasıl bir sistem olduğu ve ne şekilde işlediğini izah etmeye çalışmaktadır. İşte bu kuramlardan biri de göç sistemleri kuramıdır. Bu kuram, uluslararası ilişkiler çerçevesinde, ekonomik ve politik temelli olarak geliştirilmiş bir kuramdır. Bu kurama göre göç sistemini ve ilişkiler zincirini oluşturan şey, iki veya daha fazla ülkenin karşılıklı olarak göçmen değişiminde bulunmasıdır. Bu ilişki(ler) bütünü

yakın iki ülke arasında kurulabileceği gibi, birbirileriyle aralarında mesafe bulunan ülkeler veya bölgeler arasında da kurulabilir (Çağlayan, 2006:82).

Göçün bu karşılıklı kurulan ilişkiler sistemi, göçün, daha geniş sosyal dönüşüm ve gelişim süreçlerine nasıl dâhil edildiğine dair anlayışımızı derinleştirmemize izin vermektedir. Göç sistemleri teorisine öncülük eden coğrafyacı Mabogunje (1970), göç sistemlerinin şekillendirilmesinde bilgi akışının ve yeni fikirlerin (iyi yaşam ve tüketim kalıpları gibi) rolüne odaklanmıştır. Göçmenlerin varış yerleri ve varış yerindeki gelişmeleri ile ilgili bilgilerin, menşe yerine geri aktarıldığı geri bildirim mekanizmalarının önemini vurgulamıştır. Daha sonra ise bu elverişli bilgiler daha fazla göçü teşvik eder hale gelmektedir. Göç sistemleri insanları, aileleri ve toplulukları uzamda birbirine bağlar. Bu, belli uzamsal yollar boyunca göçü teşvik eder. Sonuç, nispeten istikrarlı bir değişimler kümesidir; uzayda ve zaman içinde ısrar eden tanımlanabilir bir coğrafi yapı oluşturmaktır. Göç sistemleri yaklaşımı, göç akımlarının her iki ucunu da inceleme ve sadece göçle ilgili olmayan yerler arasındaki tüm bağlantıları da inceleme ihtiyacını vurgulamaktadır (Castles, Haas ve Miller, 2014:43).

Bir makalesinde Massey (1990), Myrdal'ın (1957) ifade ettiği "Göçün bir başka göçü muhtemel kılan sosyal ve ekonomik yapılarda değişime yol açtığı fikri" kümülatif nedensellik kavramını yeniden ortaya koymaktadır. Göçten etkilenen topluluklar ve toplumlardaki daha geniş göç etkilerinden etkilenen değişiklikleri "bağlamsal geri bildirim" mekanizmaları olarak kavramsallaştırabiliriz. Göçmenler tarafından gönderilen para, bu tür bağlamsal bir geri bildirim mekanizmasına iyi bir örnektir. Havale, menşe topluluklarındaki gelir eşitsizliğini artırabilir ve bu da daha sonra göreceli yoksunluk duygularını ve dolayısıyla göçmen olmayanlar arasındaki göç durumlarını artırabilir. Göreceli yoksunluk ve göçü kolaylaştıran ağ etkileri genellikle birbirlerini güçlendirirken, havale işlemleri de yeni yolculuklar için ödeme yapmak için kullanılabilir. Öncü göçmenler genellikle nispeten iyi durumda olsalar da, bu geri bildirim mekânizmaları, yoksul gruplar için göçü daha erişilebilir hale getirebilir ve topluluklar içinde ve arasında göçün yayılmasına neden olabilir (Castles, Haas ve Miller, 2014:44).

Bu teoriye göre, göç hareketleri menşe ve hedef ülke arasındaki makro ve mikro ilişkilere ve bağlantılara dayandırılmaktadır. Bu bağlantılarda göç akışlarını ve bu akışlardaki amaçların sorgulanmasını sağlamaktadır (Kara, 2017:28). Bu bağlantılar ise, 'devletlerin birbirleriyle ilişkileri, karşılaştırılmalar, kitle kültürü bağlantıları, aile ve toplumsal ağlar' olarak sınıflandırılabilir. Bu teori, göçün genellikle göç veren ve alan

ülke arasındaki sömürgecilik, siyasal etkileşim, ticaret, yatırım veya kültürel bağlara dayanan ve önceden var olan bağlantılar ile ortaya çıktığını iddia eder. Bu nedenle Meksika'dan ABD'ye yaşanan göç 19. yy.'da ABD'nin güneybatıya doğru genişlemesi ve 20. yy.'da Amerikalı işverenlerin Meksikalı işçilere olan planlı talebine dayanır. Dominik Cumhuriyeti'nden ABD'ye yaşanan göç ise 1960'lardaki Amerikan askeri işgaliyle başlamıştır… Almanya'daki Türk nüfus ise Almanya'nın 1960'lar ve 1970'lerdeki doğrudan emek talebinin bir sonucudur. Yani ya ucuz iş gücüne olan ihtiyaç ya da askeri işgaller ile göç ilişkilerinin yaşandığını görmekteyiz (Castles ve Miller, 2008: 36). Bu şekildeki göç ilişkilerine ait örnekleri ise çoğaltmak mümkündür. Göç akışlarındaki bu bağlantılardan ve göçü etkileyen faktörlerden yola çıkarak bu yaklaşımın makro ve mikro yapıları birleştirici bir yol izlediğini de ifade edebiliriz.

Bu teoriye göre, etkileşim içinde olan ülkelerde makro ve mikro yapılarda değişiklikler meydana gelebilmektedir (Adıgüzel, 2016:32). Bu nedenle yaklaşım, herhangi bir göç hareketinin bu makro ve mikro yapılardaki karşılıklı etkileşimin bir sonucu olarak görülmesi gerektiğini vurgular. Makro yapılar büyük ölçekli kurumsal etmenlere işaret ederken, mikro yapılar ağlara, uygulamalara, inanışlara, davranışlara ve göçmenlerin kendi düşünce ve etkileşimlerine göndermede bulunmaktadır. Bu iki düzey, sık sık 'ara yapılar' olarak işaret edilen, bir dizi aracı mekanizmayla birbirine bağlantılıdır. Makro yapılar; dünya piyasasının ekonomi politiğini, devletlerarası ilişkileri ve göç veren/alan ülkeler tarafından göç yerleşimini kontrol etmek amacıyla düzenlenen kanunları, yapıları ve uygulamaları içermektedir. Mikro yapılarsa; göç ve göç sonrası sorunlarla başa çıkmak için göçmenlerin kendileri tarafından geliştirilen enformel toplumsal ağlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözü geçen bu enformel ağ ise kişisel ilişkileri, aile ve ev yapılarını, arkadaş ve cemaat bağlarını, sosyal ve ekonomik konulardaki karşılıklı yardımlaşmayı kapsamaktadır. Bu türden bağlantılar bireyler ve gruplar için hayati kaynaklar sağladığından 'sosyal sermaye' olarak da düşünülebilirler. Enformel ağlar 'hem göçmenleri hem de göçmen olmayanları karmaşık bir toplumsal roller ve kişisel olmayan ilişkiler ağına bağlar' (Castles ve Miller, 2008:36-37).

Gelişen bu yapıyı ve ilişkileri tanımlamak için literatürde daha önceleri göç zinciri kavramı kullanılmaktaydı. Ancak göç zinciri kavramı sadece göçe ait bir durumu açıklarken ağ kavramı göçmenliğe ait durumu da açıklamakta ve göçmenler arasındaki ilişkiler sistemine atıfta bulunarak göçmene de vurgu yapmaktadır. Mikro yapıların dayandığı temel nokta, ortaya çıkan işte bu sosyal ağlardır. Bu sosyal ağların oluşmasını

sağlayan ve aynı zamanda göçmen ağlarının taşıdığı temel değerler "kültürel sermaye" ve "sosyal sermaye" olarak adlandırabilecek referans noktalarına işaret etmektedir (Çağlayan, 2006:83). Mikro yapılarda dikkati çeken husus bu enformel ağlarken, makro yapılarda göç alan ülkelerin göçü nasıl organize ettiği ve uygulamalar geliştirdiğidir.

Göç alan ve veren ülkeler arasındaki göçün kontrolü ve göçmenlerin yerleştirilmeleriyle ilgili oluşan makro boyuttaki ilişkiler ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan yapı, göçe ait bir sosyal hareketin organizasyonunu ve planlanmasını kolaylaştırmaktadır. Ancak bu kolaylaştırma ve planlamaya bağlı olarak göç alan veya almış olan ülkelerinde sınırlarını koruması gerekmektedir. Bu durumu ise Zolberg şöyle ifade ediyor: "duvarları yükseltirken, küçük bir kapı bırakmak" (Çağlayan, 2006:83). Zolberg'in bu ifadesi açık bir şekilde göçü kabul eden (ya da etmek durumunda kalan) ülkelerin nasıl bir politika izlediğini de özetlemektedir. Zira bu ülkelerin koruyucu politikalar ve önlemlerinin yanı sıra bıraktığı açık kapılar ise; biri ihtiyaç duyulan iş gücünün temin edilmesi için, diğeri ise az sayıdaki sığınmacının girebilmesi içindir. Dolayısıyla Zolberg'e göre çok sayıda faktörün şekillendirdiği bir dünyada göçün önündeki uluslararası sınırlar (koruyucu politika ve uygulamalar) küresel eşitsizliği korumaya yardımcı olmaktadır (Özyakışır, 2013:63). Ayrıca göç sistemi, sadece göç kabul eden ülkeler ile göç veren yerler arasındaki insan akışı ilişkileriyle birbirine bağlı değildir. Bu sistem, malların ve sermayenin yoğun değişimine bağlı iki ya da daha fazla yer arasındaki bağlantılardan da oluşmaktadır. Kısacası göç sistemleri teorisi, sadece bölgeler arasındaki insanların bağlantılarını değil, aynı zamanda ticaret ve güvenlik ittifaklarını, sömürge bağlarını, malların, hizmetlerin ve bilginin akışının yanı sıra daha göç akımları başlamadan var olan fikirlerin akımını da ortaya koymaktadır. Örneğin Birleşik Krallık ve Hindistan veya Fransa ve Fas arasındaki sömürge bağları bu ülkeler arasındaki uluslararası göç hareketlerini kolaylaştırmıştır. Bu sebeple göç sistemleri teorisi, hem bireysel ve hane halkı karar verme süreçlerini hesaba katıp hem de makro ve mikro seviyedeki faktörlere odaklandığından çok-disiplinli ve seviyeli bir yaklaşım olma eğilimi göstermektedir. Ayrıca uluslararası göçü, sadece bir kerelik bir olay olarak değil, dinamik bir süreç olarak görerek, uluslararası göçün yönünü ve sürecini açıklamada da oldukça başarılı olmuştur diyebiliriz (Şenol Sert, 2015:42-43).

Faist'e göre göç sistemleri kuramının üç ana niteliği bulunmaktadır (Adıgüzel, 2016:32-33):

1- Kuram, göç sistemlerindeki süreçler üzerinde yoğunlaşır. Dinamik bir yapıya sahip göç hareketi tek seferlik bir hareket değildir. Bir kez başlarsa, bir sürece dönüşür ve sürekli kendini yenileyerek devam eder.
2- Kuram, insanlardan ziyade ülkeler arasındaki bağlar ve bağlantıların varlığı üzerine kurulmuştur. Bu bağlar genellikle göç akınları başlamadan önce kurulmuştur. Bir göç sistemi, birbirine insan akışı ve ters akışlarla bağlı iki ya da daha fazla ulus-devlet içerir. Hatta tersine göçlerle zaman içinde anayurt tekrardan göç alan bir ülkeye dönüşebilir.
3- Göç sistemi kuramcıları toplumsal ağ kuramını güçlü bir şekilde uygulamışlardır. Göç sürecine katılan bireyler, ekonomik eşitsizlikler ve göç alan ülkelerin kabul etme politikaları, hane halkları, ailelerin kalış ve gidiş alternatifleri gibi engelleri aşmak için stratejiler geliştirirler. Bu engellerin aşılmasındaki en önemli faktör, ulus aşırı toplumsal ağlardır.

Thomas Faist, farklı bir bakış açısıyla göç sistemleri kuramını, dünya sistemleri kuramı ile ağ kuramı arasında bir geçiş kuramı olarak kullanır. Ona göre, dünya sistemleri kuramı makro boyuttaki göç faktörlerine vurgu yaparken göçmenlik durumunu temele alan göçmen ağı kuramı ise mikro yaklaşımı ön plana çıkarmaktadır (Adıgüzel, 2016:33). Göç sistemleri kuramı da bütünleştirici bir kuram olarak göç konusunda mezzo bir kuram olma çabası taşımaktadır.

1.3.9. Ekonomik Temelli Kuramlar

1.3.9.1. Neo Klasik Göç Kuramı

Neo klasik göç kuramının göç hakkındaki analizlerini daha iyi anlayabilmek için öncelikle kuramın makro ve mikro boyutlarda göç olgusunu nasıl değerlendirdiği hakkında bilgi vermek gerekmektedir.

*Neo klasiğin **makro** kuramında*;

Uluslararası göç hareketinin en eski kuramının, ekonomik gelişme ile ilgili olarak geliştirildiği görülmektedir. 1950'li yıllarda Lewis ile başlayan ve 60'lı yıllarda Ranis, Fei ve Todaro tarafından geliştirilen teori, göçün yapısal belirleyicileri ile bireysel davranışları kombine eden bir göç teorisi olma özelliği taşımaktadır. Ekonomik göç teorileri, çoğunlukla uluslararası emek göçüne yoğunlaşmış ve iş gücü piyasasındaki farklılıkların uluslararası göçün faktörleri arasında yer aldığını belirtmiştir (Kara, 2017:14). Kurama göre, uluslararası göç ve iç göçün nedeni, emek konusundaki arz ve

talep alanında ortaya çıkan coğrafi farklılık olayından kaynaklanmaktadır. Düşük ücret piyasasına sahip ülkelerde emek fazlası var iken; ücret düzeyi yüksek olanlar sınırlı bir emek piyasasına sahiptir. Ücret farklılığından kaynaklanan bu açıklık nedeniyle düşük ücretle çalışan işçiler, yüksek ücret sahibi ülkelere göç etmektedir. Bu demografik hareket ters bir döngüye sebep olmaktadır. Öyle ki emek zengini ülkelerde emek sektörü daralarak ücretler yükselmeye, buna karşılık sermaye zengini ülkelerde ücretler düşmeye başlamaktadır. Bu döngü ile böylece bir denge oluşmaktadır. Bu tür göç hareketleri, sermaye fakiri ülkelere yatırımlar ve yüksek kârlar sağlamakta, ayrıca sermayenin gelişmekte olan ülkelere akmasına, oralara aynı zamanda yöneticilerin, teknisyenlerin ve diğer nitelikli iş gücünün girmesine yol açmaktadır (Abadan-Unat, 2017:53).

Neo-klasik ekonomi kuramcılarının uluslararası göçe dair bu basit açıklamaları, uzun süre göçmen kabul eden ülkelerin kamuoyunu etkilemiş ve göçle ilgili politika ve uygulamalarını biçimlendirmiştir (Abadan-Unat, 2017:54).

*Neo-klasik ekonominin **mikro** kuramında*;

Bu model, makro ekonomik modele koşut olarak karşımıza çıkmaktadır. Sjaastad, Borjas ve Todaro'nun geliştirdikleri modele göre bireyler; rasyonel düşünce sistemlerini kullanarak maliyet/kâr hesabını yaparlar. Böylece daha yüksek bir kazanç sağlayacaklarını hesap ederek göç etme kararı vermektedirler. Bu şekilde alınan kararların ve ortaya çıkan sonucun bir çeşit insan sermayesi yatırımı olduğunu da söyleyebiliriz. Yüksek kazanç sağlayacakları yerlere göç etme kararı veren bireylerin bu karardan önce yol ve taşınma masrafı, dil problemi ve uyum konuları gibi psikolojik sıkıntılar vb. gibi sorunlarında üstesinden gelebilecek yatırımları yapmaları gerekmektedir. Ayrıca, özellikle illegal yollardan göç edenlerin, sınır dışı edilme ihtimalleri de bu hesaba dâhil edilmektedir. Bu sebeple göç etmeyi planlayan bireylerin gideceği ülkenin, bütün bu fedakârlıklar, sıkıntılar ve yatırımlara karşılık en yüksek kârı sağlama olasılığı sunan yer olması gerekmektedir (Abadan-Unat, 2017:54).

Neoklasik teoriye göre göç, emek, arz ve talebindeki coğrafi farklılıklar ve ortaya çıkan emek zenginliği ile sermaye bakımından zengin ülkeler arasındaki ücret farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Neoklasik yaklaşımın ana argümanı böylece ücretler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Tam istihdam varsayımı altında, ücret farklılıkları ve göç akışları arasında doğrusal bir ilişki olduğunu öngörmektedir. Genişletilmiş neoklasik modellerde göç, gerçek kazançlardan ziyade, beklenen getiriye göre belirlenir ve temel değişken de istihdam olasılığına bağlı kazançlardır (Kurekova, 2011:5).

Modele yapılan diğer düzeltmeler ve ampirik testler, ücret-göç ikilisindeki doğrusallık ilişkisinin geçerli olmadığını ve hem ücret farkının derecesinin hem de ülke gelirinin seviyesinin önemli olduğunu göstermiştir. Benzer şekilde, göç etme kabiliyeti de maliyetlerle ilişkilidir ve bu nedenle göç eden en fakir bireyler ve en fazla emeği gönderen en fakir ülkeler değildir. Bu nedenle gözlemlenen göç kalıpları kambur biçimli olma eğilimindedir: göç oranları, daha fazla kişi ya da hane halkı tarafından finanse edilebildiğinde ülke zenginliğinin artmasıyla birlikte hızlanır. Ardından, ülkenin gelişme seviyesi arttıkça göçün azaldığı ifade edilmektedir. Bu noktalar neoklasik teorinin sadece eleştirisi olarak değil, aynı zamanda teori üzerinde yapılan düzenlemeler (göçün gerçeğini tartışmalı olarak daha iyi yakalayan) olarak da çerçevelenmiştir (Kurekova, 2011:5).

Neoklasik göç teorisi kavramsal bir eleştiriye ve çok sayıda ampirik testlere tabi tutulmuştur. Titiz çalışmaları olsa da teori, göç belirleyicileri açısından mekanik bir yaklaşım sergileyen, piyasa kusurlarını görmezden gelen, göçmenleri ve göçmen toplumları homojenize eden ve tarih dışı ve statik olan bir ürün olarak görülmüştür. Genel olarak ev sahibi devletlerin göç konusunda uygulanan politika ve uygulamaları yalnızca bozucu faktör ya da ek maliyet olarak görmesi şeklindeki gerekçelerle de eleştirilmiştir. Beşeri sermaye teorisi, kazancı en üst düzeye çıkarmak için her zaman gönüllü bir süreç olmayan aşırı derecede iyimser bir göç görüşü sunması nedeniyle eleştirilmiştir (Kurekova, 2011:7). En nihayetinde neoklasik göç teorilerinin üç ana problemi olduğu belirtilmektedir: İlkin, bu teorilerin varsayımı doğruysa, menşe ve hedef ülkelerde pazarlar bir dengeye ulaşır ulaşmaz uluslararası iş gücü göçünün durması gerekecektir. Bu durum ise gerçek hayatta kesinlikle gerçekleşmemiştir. İkinci olarak, neoklasik teoriler uluslararası göçü açıklamak için sadece iş gücü piyasasını dikkate almaktadırlar. Ancak gerçek hayatta, zorla yerinden edilme, eğitim faktörü, bireysel arzu ve istekler, hatta emlak piyasası dahi göç etme kararını etkileyen önemli bir faktör olmaktadır. Son olarak, neoklasik teorilerin varsayımları doğruysa, devletler sadece işgücü piyasasındaki talep ve arzı kontrol ederek göçü yönetebilirler. Gerçekte ise, uluslararası göçü etkileyen ve devletlerin kontrol edemeyeceği sayısız mekanizma bulunmaktadır (Şenol Sert, 2015:32-33). Sadece iş gücü piyasası, emek ve sermaye arasındaki ilişkiye odaklanan teori, göç hareketini açıklamada bu anlamda yetersiz kalmaktadır. Bundan dolayı, neoklasik göç teorisi bir yandan basitleştirici diğer yandan da günümüz göç hareketlerini açıklama veya gelecekteki göç hareketlerini öngörme yeteneğinden yoksun olduğu için eleştirilmektedir. Göçmenlere -akılcı tercihler yapmak için özgür ve seçenekleri

konusunda yeterli bilgi sahibi olan- bireysel piyasa-oyuncuları olarak davranmak da akılcı görülmemektedir. Tarihçiler, antropologlar, sosyologlar ve coğrafyacılar göçmen davranışlarının aile ve cemaat dinamiklerinden olduğu kadar tarihsel deneyimlerden de güçlü bir şekilde etkilendiğini ifade etmektedir. Tersine, göçmenler sınırlı ve çoğunlukla kısıtlayıcı bilgilere sahiptirler ve bir takım engellemelere maruz kalmaktadırlar (özellikle, işverenler ve devletler karşısındaki güçten yoksundurlar). Göçmenler bütün bu zorluk ve sıkıntılarla, gelişen kültürel sermayeleri (kendi durumlarına ve bununla nasıl baş edeceklerine ilişkin kolektif bilgi) ve sosyal sermayeleri (göç ve cemaat oluşumu sürecini düzenleyen toplumsal ağlar) sayesinde başa çıkarlar (Castles ve Miller, 2008:33). Kuramın eleştirilen noktalarının kuramdaki eksiklikleri tamamlayıcı hususlara vurgu yaptığını görmekteyiz. Makro ve mikro açıklamaların bütünlüklü bir şekilde salt ekonomik açıdan göç olgusunu ele almadan değerlendirmede bulunması daha sağlıklı olacaktır.

1.3.9.2. Yeni İşgücü Göçü Ekonomisi Kuramı

Neoklasik ekonomi kuramına karşı olan eleştiriler yoğunlaşınca göçe ilişkin yeni bir açıklama girişimi doğmuştur. Yeni iş gücü göçü ekonomisi kuramı da bu açıklama girişimlerinden biridir. Yeni ekonomi kuramına göre, göç kararı sadece tek tek bireylerin kararları değildir. Gelirdeki riskleri en aza indirmeye çalışan veya çeşitli piyasa sorunlarından kaynaklanan aile üretim faaliyetleri üzerindeki sermaye kısıtlarını aşmaya çalışan hanelerin veya bazen de bir topluluğun kararı olabilmektedir (Şenol Sert, 2015:34). Bu tür kararlar ise, sadece arzu edilen gelirin en üst düzeye çıkarılmasında rol oynamamakta, ayrıca gelirle ilgili risklerin azaltılması ve yerel piyasaların başarısızlıklarını aşmasında da etkin olmaktadır (Abadan-Unat, 2017:55). Ayrıca bu yaklaşımda sermaye, sigorta ve kredi piyasaları gibi diğer bazı faktörlerde göç etme kararında önemli bir yer tutmaktadır. Bu da aslında, mükemmel olmayan piyasa koşullarında göç olgusunun bir tek iş gücü piyasasının şartlarıyla açıklanamamasının bir göstergesi olmaktadır (Kara, 2017:17).

Hane geliriyle ilgili ortaya çıkan rizikolar, gelişmiş ülkelerin büyük bir çoğunluğunda, kurumsallaşmış mekanizmalar aracılığıyla giderilmeye veya engellenmeye çalışılmaktadır. Örneğin, "mahsul sigorta programları, çiftçiyi doğal afetler ve fiyat dalgalanmalarına karşı, işsizlik sigortası ise işçileri yapısal ekonomik değişmelere karşı korumaktadır". Az gelişmiş ülkelerde ise hane halkı, bireylerden ziyade

ailenin verimli gelir kaynaklarını daha etkin biçimde yönlendirip değerlendirebilir. Öyle ki hane halkının bireyleri, ekonomik krizler karşısında değişik stratejiler benimsemektedir. Kimisi kendi bulunduğu bölgede çalışmakta, kimisi aynı ülkenin başka bir kesiminde iş bulmakta, kimisi de yurtdışında çalışma imkânı bulmaktadır. Özellikle de anayurtta ekonomik sarsıntılar baş gösterince hane halkı ekonomisi göç edenlerin yolladıkları paralarla dengesini bulmaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki sermaye ve kredi piyasaları, ailelerin büyük bir çoğunluğu için yeni yatırım yapma imkânları sunmaktayken, az gelişmiş ülkelerde ise göçmenlerin havaleleri bu fonksiyonu yerine getirmektedir. Havale edilen birikimlerin bir kısmı tüketime, bir kısmı da yatırımlara yönlendirilmektedir. Kuramın ana fikri açısından, gelirin neoklasik kuramdaki gibi türdeş bir meta olmayıp önemli olan gelirin kaynağının olması fikridir. Hane ailenin girişimleriyle yeni gelir kaynakları oluşturabilmektedir. Bu kuramın savunduğu bir başka görüş ise, yurtdışına gidenlerin sadece gelirlerini arttırma arzusuyla değil, ayrıca "göreli yoksullukları"nı da düzeltme isteğiyle hareket etmeleridir (Abadan-Unat, 2017:56).

Uluslararası göçün neoklasik teorileriyle bağlantılı olan birçok sorununu çözen yeni iş gücü ekonomisi kuramına (NEML) yönelik en açık eleştiri, devletlere gerçekte sahip olduklarından daha fazla önem atfetmiş olması yönüyledir. Bu da teorinin dayandığı varsayımları sigorta, iş gücü, sermaye ve/veya vadeli işlemler piyasalarını etkileyen politikaları kullanarak göç akımlarını kontrol edebilecekleri şeklinde gerçekleşmektedir. Aslında, uluslararası göçü kontrol etmek işin içinde birçok illegal faktörlerin olması sebebiyle o kadar da basit olmamaktadır (Şenol Sert, 2015:34).

Teoriye getirilen eleştirileri ise şu şekilde özetleyebiliriz: Göçün belirleyicilerini ve etkilerini paralel olarak analiz edebilmekle birlikte, NEML, piyasa kusurlarının etkilerini ve diğer gelir ve istihdam değişkenlerinden kaynaklanan riskleri izole etmedeki güçlükler ve tarafın yanlılığı ve sınırlı uygulanabilirliği nedeniyle eleştirilmiştir. Genel olarak, teorinin fazla takip edilmediği ya da ampirik testten geçmediğini söyleyebiliriz. Temelde bir sosyal seçim hesabı olan teori, hane halklarındaki dinamiklerini (yani cinsiyet rolleri) göz ardı ettiği için ve geleceğe çok fazla odaklı olmaları yönüyle de eleştirilmektedir (Kurekova, 2011:8).

1.3.9.3. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı

Uluslararası göç hareketini açıklama konusunda, her ne kadar neoklasik ve yeni göç ekonomisi kuramları farklı sonuçlar veriyorsa da, aslında her ikisi de mikro düzey

model sayılırlar. Aralarındaki farklılıklar ise, göç kararını kimin verdiği (birey ya da hane halkı), gelirin nasıl hesaplandığı, riziko durumu, eksiksiz işleyen piyasalara karşıt bulunmayan piyasalar ya da düzgün işlemeyen piyasaların varlığı ve göç kararının toplumsal açıdan nasıl değerlendirildiği gibi noktalarda ortaya çıkmaktadır. İkiye bölünmüş piyasalar kuramı, uluslararası göç hareketinin modern sanayi toplumlarının düşük ücretli iş gücü talebinden ileri geldiğini savunarak bu kuramların karşısında farklı bir yer işgal etmektedir. Bu modele göre, uluslararası göç modern sanayi toplumlarının emek yoğun ikinci sektörde gerçekleştirilen, niteliksiz işlerin yürütülebilmesi için gerek duydukları düşük ücretli iş gücü talebinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu modelde göç dinamikleri, talep yanlı bir bakış açısıyla ortaya koyulmaktadır (Aktaş, 2015:204). Kısacası, bu model göç hareketlerini, sektörlerdeki talep doğrultusunda açıklamaya çalışmaktadır.

Kurama göre uluslararası emek göçü, gelişmiş ülkelerin talebine göre ve bu toplumlardaki işveren veya onlar adına hükümetlerce başlatılmaktadır. Yani, göçmen işçi talebi ekonomik gereksinimlerden doğmakta, ücret teklifleri ve uluslararası ücret farklılıkları emek göçünün oluşması için zorunluluk olmamaktadır. Göçmen kabul eden ülkelerdeki düşük ücretler, göçmen işçi sayıları artsa bile yükselmez. Çünkü ücretler, arz ve talep dengesindeki değişimlere karşı bağımsız değildir ve çeşitli mekanizmalar tarafından sabit tutulur. Ayrıca göçmen işçi arzındaki artışa paralel şekilde düşük olan ücretler daha da düşebilir ve buna sosyal ve kurumsal mekanizmalarda engel olamaz. Hükümetlerin ücret veya istihdam oranlarındaki küçük değişimlere neden olan politikalar ortaya koymasıyla uluslararası göçü etkilemesi güçtür. Bu sebeple de göçmenler, modern ekonomilerde yapısal olarak oluşan bir emek talebi içinde şişmektedir (Güllüpınar, 2012:64).

İkili işgücü piyasası teorisinin temel argümanı şudur: Göç, yerli işçilerin kabul etmediği, düşük seviyeli işgücüne olan talep tarafından yönlendirilmektedir (Lordoğlu vd., 2004). Düşük düzeyli ücretleri kabul etmeyen yerli işçilerin yerine buralarda istihdam edilecek iş gücüne ihtiyaç doğmaktadır. Bu nedenle teori, uluslararası göçü, köken ülkelerdeki itici faktörlerle (yüksek işsizlik ya da düşük ücret) değil, hedef ülkelerdeki çekici faktörlerle (kaçınılmaz ve kronik düşük ücretli iş gücü gereksinimi) açıklar. İlk olarak Piore (1979) tarafından ortaya konan bu teorideki temel varsayım, hedef ülkelerde göçmen işgücüne sürekli bir talebin olduğu ve bu talebinde modern sanayileşmiş ekonomilerin yapısal gereksinimlerine bağlı bir özellik olduğudur. Bu durum, gelişmiş

endüstriyel sosyo-ekonomik yapıların dört temel özelliğinin bir sonucudur: "Yapısal enflasyon, motivasyonel sorunlar, ekonomik ikilik ve işgücü arzının demografisi" (Şenol Sert, 2015:33).

Bu özelliklerin birincisi, yapısal enflasyondur. Elde edilen ücretler sadece arz ve talep için değil, aynı zamanda ücret karşılığındaki işe bağlı olan statü ve itibarı da yansıtmaktadır. Mesleki hiyerarşi sıralamasının en altında yer alan işler için vasıfsız eleman arayan işverenler, bu işler için daha yüksek bir ücret de saptayamazlar. Yoksa bu durumda, işin karşılığındaki statünün bağlı olduğu hiyerarşinin tümü sarsılmış olacaktır. Bu durumda hiyerarşideki her kademe ücretleri için zam isteyecektir. Bu nedenle tek çözüm ücretleri düşük tutmaktır. Ancak bu çözüme, yerli işçiler gerek sendikalar gerekse bağlı bulundukları kurumlar dolayısıyla yanaşmayacaklarından, geriye dışarıdan bu düşük ücretle çalışmaya razı olacak iş gücü ithal etme seçeneği kalmaktadır (Abadan-Unat, 2017:58).

Uluslararası göç hareketinin ikinci özelliği, çalışma güdülerinde yatan motivasyonel sorunlardır. İnsanlar sadece ekonomik anlamda gelişim sağlamak için değil, toplumsal statü ve itibarlarını arttırmak için de çalışmaktadır. Ancak, iş hiyerarşisinin en altında yer alanlar için sürdürülebilecek bir statü olmadığından ve yükselmek için çok az yol olduğundan bu da akut motivasyon sorunlarına neden olmaktadır. motivasyon sorunları yapısal ve kaçınılmazdır. İşverenler için ise önemli olan, bu dipteki işleri sadece para kazanmak için bir araç olarak algılayıp çalışmayı statü ve itibarla ilişkilendirmeyen işçilere sahip olmaktır. Göçmenlerin çoğu, ilkin, geldikleri toplumdaki refahlarını arttıracak belli bir amaç için para kazanmaya çalıştıklarından amaçlı-kazanıcı pozisyonundadırlar. Ayrıca, ülkeler arasındaki yaşam standartları farkları, yurtdışındaki düşük ücretlerin bile menşe ülkenin standartlarından çok cömert ve yüksek olarak görülmesine neden olabilir. Bazen de göçmen işçiler, yurtdışındaki bir işin düşük statülü olduğunu anlasa dahi kendisini göç alan topluluğun bir parçası olarak görmez. Kendisini daha çok, hem yurtdışında çalışıyor olmanın hem de köken ülkesine döviz göndermiş olmanın onurlu ve prestijli algısıyla menşe topluluğunun bir parçası olarak görmektedir (Massey vd., 2014:21).

Uluslararası göç surecinin üçüncü özelliği, ekonomik düalizmdir. Gelişmiş ekonomilerin ana özelliklerinden biri iş gücü ile sermaye arasındaki içsel ikilikten kaynaklanan ikiye bölünmüş iş gücü piyasalarıdır. Sermaye üretimin sabit faktörlerinden biri olduğundan, talep düşse dahi atıl kalabilir ancak sermaye işten çıkarılamaz. İş gücü

ise, talep düştüğünde bırakılabilen değişken bir faktördür ve işçiler kendi işsizliklerinin maliyetini karşılamak zorunda kalırlar. Böylece sermaye yoğun yöntemler temel talebi karşılamak için kullanılırken, işgücü yoğun yöntemler mevsimsel ve dalgalı talep için kullanılmaktadır. Bu ikilik ise, işçiler arasında işgücünün ikiye ayrışmasına yol açan farklılıklara neden olmaktadır. Öyle ki sermaye yoğun birincil sektörde çalışanlar istikrarlı, profesyonelleşme eğilimi gösteren, en iyi ekipman ve araçlarla birlikte belirli bir bilgi ve deneyim isteyen işlerde çalışan, sendikalaşan ve tazminat ve işsizlik ödemeleri gibi maliyetleri olan işlerde çalıştıklarından dolayı bu işçileri işten çıkarmak çok maliyetlidir. Bu açıdan bunlar daha çok sermayeye benzerler. Aksine, iş gücü yoğun ikincil sektörde çalışanlar istikrarsız ve kalifiye olmayan işlerde çalışırlar ve işverene çok düşük maliyet getirerek veya hiçbir maliyet getirmeden işten çıkarılabilirler. İşlerin kötü gittiği zamanlarda ikincil sektör işverenlerinin ilk yaptığı şey işten çıkarmadır. Böylece işçiler gözden çıkarılarak üretimin değişken faktörü olarak kalırlar ve işsizlik maliyetini işçilere yüklemiş olurlar. Bu nedenle, emek ile sermaye arasındaki içsel düalizm, bölünmüş bir iş gücü piyasa yapısı biçiminde emek gücüne doğru genişler. İkincil sektörlerdeki düşük ücretler, istikrarsız koşullar ve değişkenliğe yönelik makul olanakların eksik olması durumları birincil sermaye yoğun sektörüne sürüklenen yerli işçilerin ikincil sektöre çekilmelerini zorlaştırır. Bu sebeple ikincil sektörlerdeki talep eksikliğini doldurmak için işverenler yüzlerini göçmenlere çevirirler (Massey vd., 2014: 22).

Uluslararası göçün dördüncü özelliği, emek arzının demografisidir. "Ekonomik düalizm ile birlikte, mesleki hiyerarşilerde görülen motivasyon problemleri ve yapısal enflasyon, hoşnut olunmayan koşullar altında, düşük ücretlerle, artan istikrarsızlıkla ve çok düşük bir terfi şansıyla çalışmaya istekli olan işçilere yönelik kalıcı bir talep yaratır. Geçmişte bu talep kısmen, sosyal statüleri ve karakteristik özellikleriyle bu tarz işlere yatkın olan iki grup tarafından karşılanmaktaydı: Kadınlar ve gençler" (Massey vd., 2014: 22-23).

Bölünmüş iş gücü piyasası kuramı, mikro ekonomi modellerinde ileri sürüldüğü gibi göç etmek isteyenlerin rasyonel bir şekilde, kendi çıkarlarını hesaba alan kararlar verdiğini inkâr etmemektedir. Aksine birçok açıdan, göçmen işçinin kazanç ve tasarruflarının geride bırakılan aileye önemli bir destek sağladığını da kabul etmektedir.

1.4. Yerinden Edilenler İçin Yasal Tanımlar ve Ulusal ve Uluslararası Hukuksal Düzenlemeler

1.4.1. Mülteci

Mülteci kavramının en genel tanımı 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde (Madde 1, A) yer almaktadır: "*1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen*" kişi mülteci olarak tanımlanmaktadır. Aynı sözleşmenin 1. Maddesinin B kısmında;

"*(1) İş bu Sözleşme'nin amaçları bakımından kısım A, Madde 1'deki "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar" ifadesi, ya,*

(a) "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar"; veya, (b) "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar" anlamında anlaşılacak ve her Taraf Devlet bu Sözleşmeyi imzaladığı, tasdik ettiği veya ona katıldığı sırada bu Sözleşmeye göre taahhüt ettiği yükümlülükler bakımından bu ifadenin kapsamını belirten bir beyanda bulunacaktır.

(2) (a) şıkkını kabul eden her Taraf Devlet, herhangi bir zamanda Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne göndereceği bir notla, (b) şıkkını kabul ettiğini duyurarak yükümlülüklerini genişletebilir" şeklinde açıklamalara yer verilmiştir (www.multeci.org.tr).

1967 Protokolü ise, "*Cenevre'de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanan Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme'nin (bundan böyle Sözleşme diye anılacaktır), sadece 1 Ocak 1951'den önce meydana gelmiş olaylar sonucunda mülteci olan şahısları kapsadığını; Sözleşme'nin kabulünden bu yana, yeni mülteci ortamlarının ortaya çıktığını ve bu nedenle, söz konusu mültecilerin, Sözleşme'nin kapsamına giremeyebileceğini; Sözleşme'deki tanımın kapsamına giren bütün mültecilerin, Ocak 1951 tarih sınırlamasına bakılmaksızın eşit hukuki statüden yararlanmalarının arzu edilir olduğunu dikkate alarak ve ayrıca Taraf Devletlerin, iş bu Protokolü, hiç bir coğrafi sınırlama yapılmaksızın uygulayacaklarını*" belirtmektedir (www.goc.gov.tr). 1967 Protokolü, Cenevre Sözleşmesi'nde zamansal olarak sınırlandırılmış olan

(1951'den önce meydana gelen olaylar) tarih konusunda değişim yapmanın gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Böylece devam eden mülteci akımlarını yasal bir zeminde korumaya devam eder bir nitelik taşımaktadır. Bunlardan hareketle diyebiliriz ki bir kişinin mülteci olarak kabul edilebilmesi için ırkı, dini, milliyeti, belli bir gruba mensubiyeti veya siyasi görüşleri nedeniyle,

- "Vatandaşı olduğu ülkede zulüm görmekten haklı nedenlerle korkması,
- Bu korku nedeniyle vatandaşı olduğu devletin korumasından yararlanamıyor ya da bu devletin korumasını istemiyor olması,
- Vatandaşı olduğu ülkenin sınırları dışında bulunması ve zulüm korkusu sebebiyle ülkesine dönemiyor olması gerekmektedir" (Çağlar, 2011:68).

Mülteciler açısından 1951 tarihli Sözleşme, bir "karma haklar statüsü" niteliğindedir. "Sözleşmede, taraf devletlerin mültecilere; mülkiyet edinme (md.13), çalışma (md.17) ve işyeri açma (md.18) hakları açısından yabancılara tanıdıkları haklardan farklı muamelede bulunamayacakları; eğitim (md.22), hukuk mahkemelerine erişim, adli (md.16) ve sosyal yardım ile iaşe konusunda (md.23) ise vatandaşlarına sağladıkları hakların aynısı ile muamelede bulunmakla yükümlü oldukları belirtilmiştir". Türkiye ise Sözleşme'ye "Avrupa'da meydana gelen olaylar" coğrafi şartı sınırlaması ile taraf olmuştur. Coğrafi temelli bu sınırlamaya göre Türkiye, bu durumda sadece Avrupa'dan gelenlere mülteci statüsü verirken, Avrupa dışından gelenlere mülteci olma hakkı tanımamaktadır (Koyuncu, 2014:23-24). Bunun nedeni ise, "1994 tarihli Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" gösteriliyor (Dilek, 2018:139). Günümüze kadar uygulama alanı bulan kısa adıyla 1994 İltica ve Sığınma Yönetmeliği'nde, "Avrupa'da meydana gelen olaylar nedeniyle" başvuranlara mülteci, "Avrupa dışından gelenlere" ise sığınmacı tabiri kullanılmıştır (Özkarslı, 2014:17). Bu sınırlama ile ülkemize iltica eden Suriyelilerin de mülteci statüsünde kabul edilmediği anlaşılmaktadır.

İnsan haklarının üstünlüğü açısından bakıldığında mülteci ile sığınmacı kavramlarının arasındaki ayrımın otomatikman ortadan kalktığını söyleyebiliriz. Aslında mülteci ve sığınmacı kavramları aynı olgunun iki farklı sonucu olarak ele alınsa da devletler, kendi birtakım rasyonel çıkarları için bu kavramları kullanmaktadır. Aradaki uygulama farkı ise, *mülteci* uluslararası koruma arayan ve bu koruma talebi resmi olarak

kabul edilen kişiler iken, *sığınmacı* ise bu talebi henüz resmileşmemiş kişileri ifade etmektedir (Koçancı ve Namal, 2017:235). Göç etme sebepleri ve yaşadıkları süreçler hemen hemen aynı olduğu için kimi zaman sığınmacı kavramı yerine mülteci kavramının tercih edildiği de görülmektedir. Ancak yasal düzlemdeki ayrımdan dolayı ve Türkiye'nin coğrafi çekincesi nedeniyle çalışmada sığınmacı kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

Mülteci ile sığınmacı arasında farklılığa değinen Çiçekli, mülteciliğin statüsünün hukuken "de jure (yasal) mülteci", sığınmacının ise "de facto (zorunlu) mülteci" olarak tanımlandığını ifade etmektedir. Yani mülteci hukuken statüsü kabul edilmiş kişiyi ifade ederken, sığınmacı ise mültecilik statüsü incelenen ve bu nedenle kendisine geçici koruma sağlanan kişiyi ifade etmektedir (Türkoğlu, 2011:104). Söz konusu bu ikili ayrım da göç etme hareketinin dayandığı nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Eğer göç hareketinin nedeni menşe ülkenin hukuk normlarının insan hayatının devamına izin vermemesinden kaynaklı ise mültecilikten, zorunlu herhangi bir sebepten dolayı terk etmeye dayanıyorsa sığınmadan bahsedilmektedir (Koçancı ve Namal, 2017:235). Gönüllü olmayan bir göç hareketi olarak mültecilik ve sığınmacılık, temelde insan hakları açısından olumsuz koşullar altındaki insanların mağduriyeti noktasında birleşmiş olsa da, aralarında ince ayrımların olduğu da görülmektedir.

Gerek mülteciler gerekse sığınmacıların göç türü, diğer türdeki göçmenlerin göçünden farklı bir noktadadır. Mülteciler "zorunlu göç" durumunu yaşarken, diğer türden göçmenlerin makul olarak gönüllü bir şekilde göç seçimini yaptıkları ortak bir algıdır. Ancak şu da var ki, çoğu mültecinin şiddete maruz kaldığı veya şiddetle karşılaştığı ya da bunun tehdidi ile yüz yüze geldiği doğru olmasına rağmen, bu ayrımı gerçekte uygulamak zordur. Öyle ki kimi çeşitli uluslararası anlaşmalarla belirlenen kritere uygun oldukları için mülteci olarak tanınabilirlerken; bazen de bu kriterlere göre durumları resmi mültecilere benzerlik gösterse de mülteci olarak tanınmayabilmektedirler (Bartram, Poros ve Monforte, 2017:229-230).

Bu nedenle mülteci statüsünü düzenleme konusu yapan 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi (1951 Cenevre Sözleşmesi) mülteci kavramına ilişkin genel bir tanımlama getirmiştir. Böylece mülteciliğin neliği konusuna bir çerçeve sunulmuş olmaktadır.

Mülteci olma durumu kişilerin göç etme sebebine göre farklılık göstermektedir. Öyle ki insanlar tek başlarına kendi ülkelerinden çıkıp başka bir ülkeye gittiklerinde, o

ülkeye sığınma talebinde bulunurlar ve böylece münferit mülteci sayılırlar. Kitlesel göç hareketlerinin olduğu zamanlarda bu akım karşısındaki ülkeler, herkesle tek tek görüşme yapma imkânı bulamazlar. Bu nedenle öncelikle ilk etap herkesi mülteci kabul etmektedirler. Ayrıca bu insanların ülkelerinden çıkış nedenleri belli olmasına rağmen yine de BMMYK, peşin hükümlerle göç edildiğini kabul etmek yerine, göç edenlerin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Kişiler başka bir ülkeye, sadece zulüm, ölüm korkusu, savaş vb. gibi nedenlerle gitmeyip eğitim, turistik seyahat gibi sebeplerle de gidebilmektedirler. Gittikleri ülkede sığınma talebinde bulunduklarında (kendi ülkelerindeki şartlar değişince) sığınma başvuruları kabul edildiğinde mülteci olarak kalabilirler. İşte bu konumdakiler de *yerinde mülteci* olarak adlandırılmaktadırlar (Urk, 2010; 14). Özetle bir kişinin mülteci statüsünde olabilmesi için bazı özellikleri barındırması gerekmektedir (Çağlar, 2011:68): Bunlar ise kısaca;

- "Bir kişinin vatandaşı olduğu ülkede bazı nedenlerden dolayı zulüm görmekten haklı olarak korkması
- Kişinin korku nedeniyle vatandaşı olduğu devletin korumasından yararlanamıyor ya da bu devletin korumasına sığınmak istemiyor olması
- Vatandaşı olduğu ülkenin sınırları dışında bulunması ve zulüm korkusu sebebiyle ülkesine dönemiyor olması" şeklinde özetlenebilir.

Mülteci olma durumu sadece basit bir göç hareketi şeklinde algılanmamalıdır. Bu göç hareketi içerisinde kişiler, kendi ülkelerinde bulamadıkları güven ve huzur ortamını gittikleri ülkelerde arama çabası içerisindedirler. Doğdukları/yaşadıkları yerleri, birtakım baskı ve zulme maruz kalma sonucunda (ekonomik ve sosyal yapılardan ve ayrıca ırk, din, etnik ve kültürel farklılıktan dolayı) terk edip bir başka ülkeye gitmek zorunda kalan insanlar, kendilerine göre daha güvenli bölgelere doğru göç ederek sığınma arayışına girmektedirler. Ancak bu sığınma arayışı içerisindeki insanlar, hem terk ettikleri hem de sığınmaya çalıştıkları yerlerde huzur ve güven içerisinde yaşayamamaktadır. Çünkü bu insanlar, terk ettikleri yerlerde istenmeyen insan pozisyonundayken, sığınmaya çalıştıkları yerlerde ise sorun, külfet, düzen bozan topluluk, ajan, terörist, istenmeyen insan ya da sömürü metaı olarak görülebilmektedirler (Urk, 2010:14). Bu durumda mültecileri insanlık dışı bir pozisyona koymaktadır. İnsan olmanın getirdiği hak ve yükümlülüklerin paylaşılamadığına işaret etmektedir.

Arendt, "insanın önce insan olarak var olduğu varsayımına dayanan İnsan Hakları kavramının, insan olmanın dışındaki özelliklerini ve bağlantılarını yitirdiği zaman insan

için artık anlamsız olduğunu" dile getirmiştir. Ayrıca, Arendt mültecilerin haklarının "insan hakları" olarak değil "vatandaşlık hakları" olarak düşünüldüğünü de belirtmektedir (Bozbeyoğlu, 2015:62-63). Böylece mülteciler "[a]nayurtlarından ayrıldıklarında artık yurtsuzdular; devletlerini bıraktıklarında artık devletsizdiler; insan haklarından yoksun bırakıldıklarında artık haksızdılar; yeryüzünün posasıydılar" (Şanlı, 2004:8). Bu dışlanmışlığın içinde belki de en önemlisi, mültecilerin, içinden kurtulmaya çalıştıkları durumdan kaçarken gittikleri yerlerde birçok haklardan mahrum kalmalarıdır. Bu temel haklara bakacak olursak (Urk, 2010:18):

• "Yaşama, özgürlük ve kişi güvenliği hakkı

• Yasa önünde bir kişi olarak tanınma hakkı

• İşkence ya da zalimane, insani olmayan, onur kırıcı ceza ya da muameleye maruz bırakılmama hakkı

• Vicdan ve din özgürlüğü

• Keyfi tutuklanmaya, gözetim altına alınmaya maruz bırakılmama hakkı

• Özel yaşam, aile, ev konusunda keyfi müdahaleye maruz bırakılmama hakkı

• Düşünce ve ifade özgürlüğü

• Eğitim hakkı

• Kölelik ya da kulluk altında bulundurulmama hakkı

• Sığınma talebinde bulunma ve bundan yararlanma hakkı"ndan söz edebiliriz.

Mültecilerin sözü edilen bu hakların talep ettiği olanaklardan faydalanabilmeleri için bazı haklara sahip olmaları gerekmektedir. Bunlarda yasal zeminde yer alması gereken düzenlemeler olarak 1951 ve 1967 protokollerinde mültecilere gittiği ülkelerde nasıl davranılması gerektiği ile ilgili uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır (Urk, 2010:18).

Yine uluslararası mevzuatta insanlık dışı muamele görenlerle ilgili benzer bir sözleşme daha bulunmaktadır: İşkence Ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani Veya Küçültücü Muamele Veya Cezaya Karşı Sözleşme. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1984 tarih ve 39/46 sayılı Kararıyla kabul edilip imza, onay ve katılıma açılmıştır. Sözleşme 27(1). maddeye uygun olarak 26 Haziran 1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşmeyi 25 Ocak 1988 tarihinde imzalamış ve 21 Nisan 1988 tarihinde bir beyan ve bir ihtirazi kayıtla onaylamıştır. 3441 Sayılı Onay Kanunu 29 Nisan 1988 gün ve 19799 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

Bu Sözleşmeye taraf olan devletler;

Birleşmiş Milletler Antlaşmasında ilan edilen ilkelere uygun olarak insanlık aleminin tüm mensuplarının eşit ve vazgeçilmez haklarının tanınmasının, dünyada hürriyetin, adaletin ve barışın temelini oluşturduğunu düşünerek,

Bu hakların, kişinin haysiyetine bağlı olarak meydana geldiğini kabul ederek,

Devletlerin Birleşmiş Milletler Antlaşması ve özellikle 55. madde gereğince İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerine saygıyı dünyada yaymak ve bunlara uyma yükümlerini düşünerek,

Hiç kimsenin işkence veya zalimane, gayriinsani veya küçültücü muamele veya cezaya tabi tutulmamasını öngören, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 5. ve Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 7. maddelerini dikkate alarak,

Genel Kurul tarafından 9 Aralık 1975 tarihinde kabul edilen, İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Tabi Tutulan Kimselerin Korunmaları Hakkında Beyanname'yi keza dikkate alarak,

Bütün dünyada işkence ve diğer zalimane, gayriinsani veya küçültücü muamele veya cezaya karşı mücadeleyi daha etkinleştirmeyi arzulayarak, bu yönetmeliğin maddeleri üzerinde anlaşmışlardır (www.danistay.gov.tr).

Mülteciliği daha hassas bir duyarlılıkla yaşayan çocukların durumu ise, ayrı bir inceleme ve düzenleme alanı içinde yer almaktadır. Mülteci olma durumundan etkilenen çocukların durumları göz önüne alınarak düzenlenen yasal çerçeve ise, 1989 BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 22. Maddesinde yer almaktadır: "*1. Taraf Devletler, ister tek başına olsun isterse ana babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte bulunsun, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası veya iç hukuk kural ve usulleri uyarınca mülteci sayılan bir çocuğun, bu Sözleşmede ve insan haklarına veya insani konulara ilişkin ve söz konusu Devletlerin taraf oldukları diğer Uluslararası sözleşmelerde tanınan ve bu duruma uygulanabilir nitelikte bulunan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alırlar. 2. Bu nedenle, Taraf Devletler, uygun gördükleri ölçüde, Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve onunla işbirliği yapan hükümetlerarası ve hükümet dışı yetkili başka kuruluşlarla bu durumda olan bir çocuğu korumak, ona yardım etmek, herhangi bir mülteci çocuğun ailesi ile yeniden bir araya gelebilmesi için ana-babası veya ailesinin başka üyeleri hakkında bilgi toplamak amacıyla işbirliğinde bulunurlar. Herhangi bir nedenle kendi aile çevresinden sürekli ya da geçici olarak ayrı düşmüş bir çocuğa bu Sözleşmeye göre tanınan koruma, aynı esaslar içinde, ana-babası ya da ailesinin başkaca üyelerinden*

hiçbirisi bulunamayan çocuğa da tanınacaktır" (cocukhaklari.barobirlik.org.tr). Sözleşme sadece çocuğun mülteci olma durumuna ilişkin haklarını değil, geniş bir çerçevede çocuğun korunmasına ve yüksek yararının gözetilmesine ilişkin haklarını da kapsamaktadır. Bahsi geçen madde ise, mülteci çocuğa ilişkin yasal bir koruma zemini oluşturmaktadır.

1.4.2. Sığınmacı

Sığınmacı kavramı ile mülteci kavramı çoğu zaman birbirine karıştırılmaktadır. Hâlbuki bu ikisi arasında net bir ayrım vardır. Sığınmacı, mülteci olgusundaki şartları taşımakla birlikte (mülteci tanımlamasında yer alan nedenlerin sığınmacı tanımında da yer alması), kaçtığı ülkeye sığınma talebinde bulunan kişidir. Bu açıdan, ülkesini terk ederek başka bir ülkeye kaçan bireyin, o ülkenin yetkililerince soruşturma evresinde olması durumu söz konusudur. Bu nedenle iki kavram arasındaki en önemli fark, sığınmacının hukuki açıdan soruşturma geçiriyor olmasıdır (Akıncı, Nergiz ve Gedik, 2015:66). Bu hususta mülteci ise, sığınma başvurusu olumlu sonuçlanan ve gittiği ülkede mülteci olarak kalmasına izin verilen kişidir. Özetle mülteci, birtakım hakları elde etmiş kişilerken, sığınmacı bu durumu kesinleşmemiş, bu haklardan mahrum kalan kişileri ifade etmektedir. Mültecilik hukuksal bir statüye işaret ederken sığınmacılık daha çok işin fiili boyutunu ifade etmektedir. Ayrıca Türkiye'de yasal mevzuat gereği mülteci konusuna bakıldığında, Avrupa dışındaki ülkelerden gelenler mülteci olarak kabul edilmemektedirler (Yaşar, 2014:7).

Kısaca sığınmacı (*de facto* mülteci), kendi ülkesindeki baskı ve zulüm ortamını terk ederek üçüncü bir ülkeye gidip orada sığınma talebinde bulunan kişi olarak ifade edilmektedir. Bu durumdaki kişiler, mülteci olduğu iddiasını taşısalar dahi ancak başvurusu hala sonuçlanmamış kişilerdir (Koyuncu, 2014:24-25). Bu başvuru, ilgili ulusal veya uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen kişilerin bu statüye ilişkin yaptıkları başvurudur. Ancak, bu başvurusu kabul edilmemiş ve çeşitli gerekçelerle ülkede kalmalarına izin verilmemişse, ülkeden sınır dışı edilebilirler (Adıgüzel, 2016:6).

Türk hukukunda ise sığınmacı kavramı, mülteci tanımında yer alan şartları taşımakla birlikte Avrupa dışından gelen ve güvenli üçüncü bir ülke buluncaya kadar kendisine geçici koruma sağlanan kişileri ifade etmektedir. Bu hususta, Türkiye açısından mülteci ile sığınmacı arasındaki fark coğrafi kısıtlamadan kaynaklanmaktadır. Bunun da

nedeni olarak 1994 tarihli "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" (1994 Yönetmeliği) gösteriliyor. Uluslararası hukukta sığınmacı, geçici bir durumu ifade etmekte ve başvuru koşullarının sağlanması halinde mülteci kapsamına alınmaktadır. Bu zamana kadar da sığınmacı gerekli korumadan ve haklardan faydalanabilmektedir. Ancak Türkiye açısından mülteci olma durumu ancak Avrupa'dan gelenlere tanınan bir statü olabilmektedir. Aynı koşullara sahip olsalar bile Avrupa dışından gelenler sığınmacı olarak kalmaktadır (Direk, 2018:139).

Ancak 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra, mülteci statüsü verilmeyen kişiler için kullanılmakta olan sığınmacı kavramının herhangi bir işlevi kalmamıştır. Bu kanunun yürürlüğe girmesinden önce yabancıların mülteci veya sığınmacı olarak ifade edilen statüleri, bu kanunla birlikte üç ayrı statüde düzenleme alanı bulmuştur.

İlgili Kanun'un 3. Kısmında "Uluslararası Koruma" başlığı ile öngörülen düzenleme kapsamında "mülteci", "şartlı mülteci" ve "ikincil koruma" adı altında üç ayrı hukuki statü oluşturulmuştur. Cenevre Komisyonu'nda, sadece mülteci statüsünde bulunanlara ilişkin olarak öngörülen "geri göndermeme ilkesi", 6458 Sayılı Kanun kapsamında mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüsünde bulunanlar için de kabul edilmiştir (Direk, 2018:139).

Türkiye'nin mülteci ve sığınmacılara yönelik yaptığı hukuksal düzenlemelerden biri olan 1994 Yönetmeliği ve Uygulaması'ndan[1] başka, bir diğeri ise 2005 yılında kabul edilen İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı'dır.[2] Bir diğer yönetmelik ise, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)'dur. Yabancıların statülerine ilişkin temel kanun niteliğindeki 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Nisan 2013 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilerek yasalaşmıştır.[3] Yasa'nın genel gerekçesinde de ifade edildiği üzere[4], "Kanun'un yapılmasındaki başlıca hedefler yabancılar ve uluslararası koruma konularındaki çağdaş standartları karşılamaktan

[1] Bkz. http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1994-Yonetmeligi.pdf
[2] Bkz. https://www.goc.gov.tr/files/files/turkiye_ulusal_eylem_plani(3).pdf
[3] Bkz.6458 Sayılı Yabacılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, R.G. Tarih-Sayı: 11.04.2013-28615, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf
[4] Bkz. https://www.goc.gov.tr/icerik6/genel-gerekce_327_328_330_icerik

oldukça uzak olan, 5682 Sayılı Pasaport Kanunu ile 5683 Sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatları Hakkındaki 1950 tarihli iki yasanın değiştirilerek çağdaş esaslara bağlanması ve Avrupa Birliği sığınma ve göç müktesebatı ile uyumun" sağlanmaya çalışılmasıdır. Bu çerçevede, uluslararası düzlemde koruma düzeyinde temel bir düzenlemenin bulunmaması veya bunun aynı şekilde uygulanamaması nedeniyle, idari düzenlemelerin şeffaflıktan yoksun bir şekilde uygulamalara sebebiyet vermemesi ve mağduriyetlerin ve sorunların giderilmesi için Yasa ortaya çıkmış ve öncelikli olarak bu türden durumları hedefine almıştır (Tokuzlu, 2016:1062-1063).

1.4.3. İkincil Koruma

İkincil koruma 1994 Yönetmeliği'nde yer almamasına rağmen, uluslararası koruma statüsüne sahiptir. Aslında ikincil koruma, 1951 sözleşmesinde yer verilen "geri göndermeme ilkesi"nin bir uzantısıdır. Sözleşmenin 33. maddesinde özel bir statüden bahsetmeksizin "hiçbir taraf devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ve özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına her ne şekilde olsun geri göndermemesi veya iade etmemesi" şeklinde düzenleme getirmiştir. Burada bahsi geçen kişiler, 1951 sözleşmesi ile 1967 protokolünden yararlanamayan ama insan hakları açısından tehdit altında olduğundan korunması gereken kişileri ifade etmektedir.

İkincil koruma statüsü, ölüm cezasına mahkum olan, işkence veya insanlık dışı muameleye maruz kalacak olan ya da silahlı çatışma nedeniyle şiddet nedeniyle ciddi tehdit altında bulunan kişilere verilebilir (Akçabay, 2015:130). Özetle mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde;

a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek,

b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak,

c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayrım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü ifade etmektedir (www.goc.gov.tr).

1.4.4. Şartlı Mülteci

Şartlı mültecilik, Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; "ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü ifade eder." Ayrıca "üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına izin verilir." (www.goc.gov.tr).

Türkiye'nin 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesini, 1. maddesindeki mekân bakımından öngörülen seçme hakkını kullanarak "coğrafi kısıtlama" uygulamasını sürdüreceğini beyan etmiştir. Bu şekilde Avrupa ülkeleri dışından gelenleri mülteci olarak tanımayacağı anlamına gelen bu sınırlama ile Türkiye, bu koşullarda olan ve Konvansiyon hükümlerine göre mülteci statüsü taşıyan kişileri "şartlı mülteci" olarak tanımlamakta ve üçüncü bir ülkeye yerleştirilene dek uluslararası koruma sağlamaktadır (Parlak ve Şahin, 2015:70).

1.4.5. Geçici Koruma

Geçici koruma statüsü ise, mültecilik, şartlı mültecilik ve ikincil koruma gibi sığınma statüleri dışında kalan bir statüyü ifade etmektedir. Geçici koruma, tek tek kişilerin statülerinin tespitinin mümkün olmadığı kitlesel akınlar karşısında alınmış grup tabanlı bir koruma sistemidir. Birçok insanın yaşadığı zulüm ve baskı nedeniyle sınırları geçerek ülkelerini terk etmesi acil ve geçici bir korumayı gerekli kılmaktadır. Geri göndermeme ilkesinin bir uzantısı olarak bu korumayı sağlayan bu statü ise, mevcut sığınma sisteminin istisnasını oluşturmaktadır. İlgili yönetmeliğin amaç ve kapsamında, bu statüden yararlanacak olan kişilerin, Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemleri, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirleri ve ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasındaki işbirliğiyle ilgili hususları düzenlemek olduğu belirtilmiştir (Akçabay, 2015:130). Geçici koruma yönetmeliği, Bakanlar Kurulu tarafından 13.10.2014 tarihinde karara bağlanmıştır. Yönetmeliğin 7. Maddesi'nde yabancılara yönelik korumanın kapsamından;

(1) "*Geçici koruma; ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılardan haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılara uygulanır.*

(2) *Geçici koruma, Bakanlar Kurulu tarafından aksi kararlaştırılmadıkça, geçici koruma ilanının geçerliliğinden önce, geçici koruma ilanına esas teşkil eden olayların olduğu ülkeden veya bölgeden ülkemize gelmiş olanları kapsamaz.*

(3) *Geçici korunanlar, Kanuna göre belirlenen uluslararası koruma statülerinden herhangi birini doğrudan elde etmiş sayılmaz*" şeklinde ifade edilmektedir (www.goc.gov.tr).

Bu çalışma kapsamındaki Suriyeli sığınmacıların, geçici koruma kapsamında olduğunu belirtmek gerekmektedir. Türkiye coğrafi sınırlama nedeniyle mülteci statüsü vermediği Suriyelileri, güvenli bir üçüncü ülke buluncaya kadar ya da ülke sınırları içinde ("geri gönderme yasağı"nı da dikkate alarak) koruyabilmek için Geçici Koruma Yönetmeliği'ni çıkarmıştır. Bu yönetmeliğin 6. Maddesi'nde ise geri göndermeme ile ilgili şu ifadeler yer almaktadır:

(1) *Bu Yönetmelik kapsamındaki hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez.*

(2) *Genel Müdürlük, ilgili mevzuata göre ülkemizden gönderilmesi gerektiği halde, birinci fıkra kapsamında ülkemizden gönderilemeyecek yabancılar hakkında idari tedbirler alabilir* (www.goc.gov.tr).

İKİNCİ BÖLÜM

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.1. Araştırmanın Konusu

Göç dinamik, karmaşık ve çok boyutlu bir süreçtir. Bu açıdan göçün ortaya çıktığı bağlamsal unsurlarda bir o kadar önemlidir. Göçün nasıl ve neden gerçekleştiği, oluş biçimleri, zamansallığı, sonuçları ve etkileri ile birlikte göç, birçok kavramsal ve kuramsal değerlendirmeye konu olmaktadır. Çalışmamız özelinde ise *zorunlu göç*ün *Suriyeli çocuklar* özelinde ne gibi etki ve sonuçlar doğurduğunun sosyolojik bir profili oluşturulmaya çalışılacaktır.

Ülkelerinden zorunlu bir şekilde göç ederek yerlerinden olan insanların bir başka ülkeye sığınıp yeni bir yer/yeni bir mesken edinmeleri, göç edenleri göçe zorlayan sebep (savaş, açlık) ve göçün neden olduğu sorunlardan (barınma, sağlık, ekonomik sorunlar vb.) kısmen de olsa kurtarırken; yeni sorunlarla yüzleşmelerine ve dezavantajlı durumlarla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Çeşitli nedenlerle ülkelerini terk ederek bir başka ülkeye sığınan insanlar içerisinde yaşama şansı açısından şüphesiz en dezavantajlı durumda olanlar çocuklar, engelliler, yaşlılar ve kadınlardır. Bu sebeple risk ve dezavantaj durumu açısından daha fazla mağduriyet yaşayacağı düşünülen sığınmacı çocuklar, bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Göç eden ve dezavantajlı durumda olan bireylerin savaş, kaçış ve yeniden yerleşim sırasında karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunlarla baş etme stratejileri, şüphesiz toplumsallaşmalarına ve sosyal statülerine göre farklılaştığı gibi göç ettikleri toplumun toplumsallaşma kültürü ve sunduğu imkânlarla da ilgilidir. Bu nedenle geçmişten günümüze çeşitli nedenlerle yapılan her göç ve göçün öznesi konumundaki bireylerin konumu ve sorunları kendi özelinde incelemeyi ve değerlendirmeyi gerektirmektedir. Sözgelimi günümüzde Suriye'deki iç karışıklık ve savaş nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalarak başka ülkelere göç eden ve sığınmak durumunda kalan Suriyeli çocukların konumu ve yaşadıkları sorunlar, Somali'den göç etmek zorunda kalan Somalili çocukların konum ve yaşadığı sorunlarla birebir örtüşmeyebilir. Bununla birlikte Suriye'den Ürdün'e göç eden Suriyeli çocukların konumu ve sorunlarıyla Türkiye'ye göç etmiş Suriyeli çocukların konumu ve sorunları da birbirinden farklı olabilir. Zira hem bireyin doğup büyüdüğü toplumun kültürel vb. koşulları hem de göç ettiği toplumun

kültürel vb. koşulları birbirinden farklılaşmaktadır. Bu bakımdan gerek sığınmacı çocuklar gerekse de sığınmacı diğer toplumsal kategoriler üzerine yapılacak her çalışma, nüfus hareketlerini, nedenlerini, sonuçlarını da inceleyen sosyoloji bilimi açısından önemli ve dikkate değerdir.

Savaş nedeniyle ülkelerinden zorunlu olarak göç eden Suriyeli çocuklar, yaşam umutlarını, gelecek hayallerini sınırlar ardında aramaya çalışmaktadır. Göç nüfusunun neredeyse yarısını oluşturan Suriyeli çocuklar ekonomik, kültürel, eğitim, psikososyal vb. birçok risk durumuyla karşı karşıyadır. Kültürlerinden, anılarından, yaşam alanlarından kopan Suriyeli çocukların yaşamları göç sonrası yaşadığı birçok sorunla birlikte daha travmatik bir hale dönüşmektedir. Suriyeli çocukların hem karşılaştıkları riskler ve zorlu yaşam deneyimleri hem de savaş ve göç durumu çocukların yaşam kalitelerini düşürmektedir. Ayrıca bir başka ülkede yaşamanın getirdiği birçok sorunun yanı sıra çocukların ötekileştirilme, dışlanma gibi muamelelere maruz kalması onların yerli halkla olan entegrasyon süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Bu ve benzeri birçok durum açısından baktığımızda Suriyeli çocukların her açıdan dezavantajlı durumda olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın konusu Elazığ ilindeki 10-18 yaş aralığındaki Suriyeli sığınmacı çocukların ne tür imkansızlıklar, sorunlar, değişimler yaşadığını sosyolojik açıdan saptamak ve analiz etmekle sınırlandırılmıştır.

Diğer taraftan "Suriyeli Sığınmacı Çocukların Sosyolojik Profili: Elazığ İli Örneği" başlığını taşıyan bu çalışmada şu temel sorunsallar üzerinden hareket edilerek, sığınmacı çocukların toplumsal hayattaki yerlerinin nasıl olduğuna dair bir profil ortaya koyulmaya çalışılacaktır:

- Ülkelerinden zorunlu olarak göç ederek 'yerlerinden olan' insanların bir başka ülkeye sığınıp yeni bir yer/mesken edinmeleri, yeni sorunlarla yüzleşmelerine ve birtakım dezavantajlı durumlara (barınma, ekonomik, sağlık, beslenme, dil vb. gibi sorunlara) maruz kalmalarına yol açmaktadır.
- Çeşitli nedenlerle ülkelerini terk ederek bir başka ülkeye sığınan insanlar içerisinde yaşama koşulları açısından şüphesiz en dezavantajlı durumda olan gruplardan biri çocuklardır.
- Göçmen çocukların yaşadıkları bu dezavantaj durumları, hem kendileri hem de yeni toplumsal alanla ilişkileri açısından birçok sorunla (en başta entegrasyon, dil vd.) karşı karşıya kalmaları anlamına gelmektedir.

Bu genel çıkış noktalarından hareketle, araştırma konusu kapsamında ki 10-18 yaş aralığındaki sığınmacı çocukların sosyolojik profili ile neyi kastettiğimizi (neleri ele aldığımızı) ise şöyle özetleyebiliriz:

- Suriyeli sığınmacı çocukların zorunlu göç nedeniyle yaşadıkları sorunların neler olduğunun tespitini yapabilmek (yaşadıkları değişimler),
- Göç sonrası çocukların hayatlarında nelerin değiştiğinin ve toplumsal alana uyum durumlarının analizini ortaya koyabilmek (bu değişimleri nasıl deneyimledikleri),
- Toplumsal alandaki görünürlüklerinin göç sonrasında nasıl bir değişime uğradığını ortaya koyabilmek,
- Sığınmacı olma durumunun çocukların günlük hayatlarını nasıl etkilediğinin tespitini yapabilmek, şeklinde özetleyebileceğimiz bu sorunsallar sığınmacı çocukların sosyolojik profilleri hakkında bilgi vermiş olacaktır.

Böylece, araştırma çıktısı olarak sığınmacı çocukların ihtiyaçlarının (bireysel ve toplumsal olarak) tespiti de yapılmaya çalışılmış olunacaktır.

Bu araştırma, göç çalışmaları içerisinde özelde de çocuklar üzerinde yapılan bir çalışma olduğu için;

- ✓ Öncelikle göç olgusu ile göçün öznesinin (sığınmacı çocuğun) birbirleriyle ilişkisini ve bağlantılarını ortaya koyabilmek,
- ✓ Çocukların kendi hikâyelerine de yer vererek çalışmayı zenginleştirmek,
- ✓ Yine çocukların kendi hayat hikâyeleriyle sığınmacı olmanın arasındaki bağlantıyı ortaya koyabilmek, araştırmanın konusu kapsamında ele alınan temel argümanlardır.

Özetle bu çalışma zorunlu göç nedeniyle yerlerinden edilen Suriyeli çocuklarla ilgilidir. Zira yaşanan iç savaş ve karışıklıklar nedeniyle ülkelerini zorunlu olarak terk eden bireylerin bir kısmı (Elazığ ilinde ikamet eden Suriyeli çocukların bir kısmı) bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu temel odak noktalarını ön plana taşıyan argümanlar ile birlikte sığınmacı çocukların zorunlu göç deneyimlerini, göç sonrası yeni yaşam alanlarında nelerle karşılaştıklarını ve göçün birer öznesi olarak nasıl bir değişim ve dönüşüm içinde yer aldıkları araştırma kapsamında irdelenecektir.

2.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

2011 Mart ayında Suriye'de ortaya çıkan iç karışıklıklar ve savaş Suriyelileri zorunlu göçe maruz bırakmıştır. İç savaşın başladığı günlerden bu güne Türkiye Suriyeli sığınmacılara kapılarını açmıştır. Savaşın pençesinden kaçarak kendilerine bir kurtuluş yolu arayan sığınmacıların hayatlarını devam ettirebilmeleri için gereken ihtiyaçların artarak devam etmesi, durumu daha da dramatikleştirmiştir. Kitlesel göç ve insani trajedi sadece birkaç ülkenin veya Orta Doğu bölgesinin çözebileceği bir mesele de değildir. Bu krizin ve yaşanılan insanlık dramının, uluslararası platformda gerekli önlemler alınarak ve destekler sunularak çözülmesi gerekmektedir. Şimdiye kadar bu konuyla ilgili yapılan çalışmalar da meselenin başta bu eksen üzerinde durulması gerektiğine işaret etmektedir. Birçok araştırma raporunda Suriye meselesinde mülteciler için yapılan yardımların yetersiz olduğuna değinilmektedir. Özellikle de en fazla Suriyeli mülteciye kapılarını açan Türkiye için yardım ve desteklerin sağlanmaması durumunda, bir müddet sonra sıkıntıların sadece sığınmacılar için değil genel anlamda Türkiye için problem halini alacağı belirtilmektedir. Bunun da en ağır faturasını belki de en dezavantajlı grup olan çocuklar ödeyecektir. Bu araştırmanın önemi de, sığınmacı çocukların sorunlarının ve yaşadıkları hayata ilişkin birtakım tespitlerin yapılarak durumun analizi yapılmaya çalışılarak ortaya çıkmış olacaktır.

Suriye'deki savaşın yarattığı krizin etkileri ekonomik, siyasal, toplumsal ve de insani boyutlarda olmak üzere kendini göstermektedir. Özellikle savaş ve göç sonrası süreçler Suriyeli sığınmacıların yaşam koşullarını zorlamaya neden olmaktadır. Sığınmacıların öncelikli arayışları temel ihtiyaçlarını karşılamaktır. Suriye'deki iç karışıklık bitse dahi Suriye'nin toparlanmasının uzun bir süre alacağı durumu göz önünde bulundurulursa sığınmacılar için uzun soluklu tedbirler ve yardımlar gerekecektir. Hâlihazırdaki çocuk ve bebek sayılarındaki oranlar ilerisi için daha ciddi önlem ve politikalar alınması gerektiğine işaret etmektedir. Bu nedenle bu çalışmayı önemli kılan geleceğin mirasçıları olan savaş mağduru çocukların karşılaştıkları problemleri tespit etmek ve kendi yaşam alanlarından uzakta nasıl yeniden var olabildiklerinin ortaya koyulmasını tespit etmeye çalışmaktır.

Suriye'de yaşanan iç savaşın ve bunun yarattığı trajedinin en ağır faturası da şüphesiz çocuklara kesilmektedir. Ülkemize göç eden Suriyelilerin büyük bir çoğunluğunun çocuklardan oluştuğu göz önünde bulundurulursa en mağdur kitlenin de bu grup olduğu söylenebilir. Hâlihazırdaki bu soruna yönelik gerekli tedbirler alınmaz ise

şimdi ve ileride ortaya çıkabilecek birçok probleme de kapı aralanmış olacaktır. Özellikle eğitim ve dil problemlerine yönelik sağlıklı çözümler üretilerek Suriyeli çocukların rehabilitasyonunu ve sosyalleşmelerini sağlamaya yönelik önlemler alınmalıdır. Yine gerekli güvenlik önlemleri sağlanarak gerek Suriyeli kadınların gerekse çocukların insan ticaretine maruz kalmalarının önüne geçilebilmelidir.

En fazla Suriyeli mülteciyi ağırlayan ikinci ülke olarak Türkiye'nin en az uluslararası yardım alan ülke olması, sığınmacılar açısından hem insani maliyet hem de bölgesel güvenlik için bir tehlike oluşturmaktadır. Bu risk ve tehlike, Suriye'de devam etmekte olan ve belirsizliğini koruyan iç savaş durumuyla birlikte düşünülecek olunursa, gerekli destekler sağlanamadığı takdirde ciddi sorunlara yol açacağı öngörülmektedir. Suriyeli sığınmacı çocuklar için en başta gerekli eğitim ve korumanın sağlanamaması durumunda bu çocuklar çocuk işçiliği, erken evlilik, insan ticareti, uyuşturucu, hırsızlık vs. gibi risklerle karşılaşacaklardır.

Gerek göç konusunda gerekse de mültecilere ilişkin yapılan birçok çalışmada olsun savaş sonrası böylesi bir nüfus hareketinin pek çok etkileri bulunduğu belirtilmektedir. Suriye'deki savaş nedeniyle ülkelerini terk eden birçok Suriyelinin durumu da bugün büyük bir insani kriz yaratmaktadır. Türkiye'nin de ağırladığı birçok Suriyeli vatandaşın hem Suriyeliler hem de Türkiye açısından ne gibi durumlar ortaya çıkardığı da çeşitli araştırmalarla tespit edilmeye çalışılmaktadır. Kısacası, ortaya çıkan sorunlar ve bunlara yönelik çözüm önerileri ve geleceğe ilişkin oluşabilecek tahmini tablolar bu çalışmaların literatüre önemli kazanımlarından bazılarıdır. Suriyeli sığınmacı çocuklara ilişkin sayısal veriler ile ne tür hizmetlerin sağlandığına ilişkin değerlendirmeler de ayrıca kimi araştırma raporlarında yer almaktadır. Özel de bizi bu çalışmaya teşvik eden durum ise sadece kamp alanlarındaki çocukların değil, aynı zamanda kamp dışında yaşayan Suriyeli çocukların durumlarının ve yaşadıkları problemlerin de tespit edilmeye çalışılması gerektiğidir.

Sığınmacılar, göçle başlayan zorlu süreçte birçok problemle karşı karşıya kalmaktadırlar. Kamplarda kalanlara günlük yaşamlarını devam ettirecek veya temel ihtiyaçlarının giderilmesi adına hizmetler sunulmaktadır. Kamp dışında olanlar için ise en başta temel ihtiyaçların karşılanamaması (düzenli yardım alamayanlar için) olmak üzere çeşitli problemler mevcuttur. Günlük yaşamlarını devam ettirmekte sıkıntı yaşayan sığınmacıların problemleri; gıda, barınma vb. gibi konulardaki sıkıntılar, eğitim sorunu, sağlık sorunu, dil sorunu, uyum problemleri ve ekonomik sorunlar olarak

sınıflandırılabilir. Bu sorunlara bireyin evinden, yurdundan ayılmak zorunda kalarak başka bir ülkeye sığınması, kaybettiği statü ve prestiji, aile, akraba ve komşuluk desteğin ve ilişki ağlarından mahrumiyeti de eklendiğinde gündelik yaşam sığınmacılar için daha da zorlaşmaktadır (Buz, 2008:4). Bu araştırmanın da başlıca amaçlarından biri, genel olarak sığınmacıların yaşadığı problemlerin özelde sığınmacı çocuklar açısından nasıl vuku bulduğunu ortaya koyabilmektir. Özellikle başta yoksulluk/yoksunluk karşısında bilmediği/ait olmadığı topraklarda yaşamaya çalışmanın yurdundan edilmiş savaş mağduru bir çocuk için nasıl bir travmatik durum oluşturduğunu ortaya koymak gerekmektedir. Bu trajik durumun yol açtığı ve açacağı sorunlar, bunların tespiti ve çözümleri için neler yapılması gerektiği, araştırmanın tespit etmeyi amaçladığı noktalardandır.

Göç etmek zorunda kalan Suriyeli sığınmacı çocukların genel anlamda toplumsal hayatta ne gibi sorunlarla karşılaştıklarının, durumlarının ve yaşam standartlarının tespit edilerek sosyolojik profilinin ortaya çıkarılması bu araştırmanın amaçladığı hedeflerdendir. Bu risk durumlarının tespitiyle birlikte, sorunlar ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Böylece, araştırılmaya değer olarak ele alınan bu konunun niçin araştırma konusu yapıldığının da önemi ortaya çıkacaktır. Araştırmanın hedeflediği sonuçlar bakımından hem literatüre katkıda bulunmak hem de ilgili kurum ve kuruluşlara bu hususta ışık tutmaya çalışmak araştırmanın ayrıca hedeflediği sonuçlardandır. Böylece bu denli önemli bir konuda gelecek adına bir ülkenin en önemli temsil gücünü oluşturan bir grup olarak çocukların -özellikle de en çok yardıma muhtaç olan savaş mağduru sığınmacı çocukların- sorunlarının ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Dünyada ve Türkiye'de çocukların durumuna ilişkin birçok araştırma yapılmaktadır. Bu araştırma sonucunda elde ettiğimiz veriler ile sığınmacı çocukların sorunlarının ve ihtiyaçlarının tespit edilmesine, sorumlulukların sorgulanması ve paylaşılmasına ilişkin çözümler üretme adına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Özellikle de savaş mağduru olarak ülkesini terk etmiş çocukların yaşadığı dramı, gün geçtikçe artan yoksulluk, eğitim, barınma, dil, çocuk işçiliği, entegrasyon, sosyo-kültürel ve ekonomik sorunları tespit etmek gerekmektedir. Bu araştırmanın amacı da Suriyeli sığınmacı çocukların yaşadıkları değişim ve dönüşümlerin neler olduğunun, günlük yaşam pratiklerinin, imkân(sızlık)larının, uyum sorunlarının neler olduğunu saptamak ve çözümlemektir. Söz konusu bu amaçla hazırladığımız çalışma şüphesiz genel olarak göçün bir alt kategorisi olan zorunlu göç olgusunun ve sonuçlarının çözümlenmesine,

imkân tanımasına ve örnek teşkil etmesine ve özellikle de sığınmacı çocukların sosyolojik profilinin saptanmasına sınırlı da olsa katkı sağlayacak olması bakımından önemlidir. Böylece hem alandaki literatüre katkı sağlayacağı hem de konunun hassasiyeti itibariyle geleceğin yetişkin bireyleri olacak olan çocukların sorunlarının çözülmesine ilişkin politikaların geliştirilmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle Suriyeli sığınmacı çocukların toplumsal alanda yeniden var olabilmeleri ve problemlerinin tespiti adına bu araştırma önem arz etmektedir.

2.3. Araştırmanın Problemi

2011'den bu yana ülkemize gelen Suriyeli sığınmacı çocukların bu yeni toplumsal alanda yeniden nasıl var olabilecekleri, hangi problemlerle karşı karşıya kaldıkları, gelecekten beklentileri, yaşadıkları değişimler ve etkileri gibi konular araştırmayı yapmaya etki eden temel problemlerdendir. Araştırmayı yapmaya sevk eden bu problemler çalışmaya ivme katan odak noktaları niteliğindedir. Özellikle Suriyeli sığınmacı çocuklarla ilgili daha önce yapılmış çalışmalar çocuklara dair bazı istatistikleri sunarak bunlar üzerinden sayısal olarak durumlarını analiz eder niteliktedir. Suriyeli sığınmacı çocukların bugün hangi şartlarda hayatlarını idame ettirmeye çalıştıkları, eğitim, sağlık, barınma, yiyecek vb. gibi temel ihtiyaçlarının nasıl giderilmeye çalışıldığı, savaş mağduru olarak sosyo-psikolojik olarak nasıl bir durum içinde olduklarını, toplumsal alana uyum ve entegre olup olamadıkları, gelecek ile ilgili düşünceleri ve bir çocuk olarak neyi arzuladıkları veya hayal ettiklerini tespit etmeyi amaçlayan bu araştırma argümanları, araştırmayı yapmaya teşvik eden ana faktörlerdir.

Araştırmanın amacını sorgulayan bu temel faktörlerden hareketle, araştırmanın sosyolojik profilini ortaya koymaya çalışan ve bu çalışmayı yapmaya teşvik eden (neden böyle bir çalışmaya ihtiyaç duyulduğuna dair) sorunların ise neler olduğu şöyle sıralanabilir:

Savaşa tanıklık etmiş ve bu nedenle zorunlu göçü deneyimlemiş çocukların;

- Göç sonrası hayatlarında meydana gelen değişimler/dönüşümler nelerdir? (Göç öncesi durumlarıyla da karşılaştırarak)
- Çocuklar bu değişimi nasıl ve ne şekillerde deneyimlemektedirler?
- Toplumsal alandaki görünürlükleri bu değişimler etrafında nasıl açıklanabilir?
- Çocuklar günlük hayat deneyimleri ile sığınmacı olma durumunu nasıl yaşamaktadırlar?

- Anlatılar ve elde edilen veriler neticesinde "çocuk sığınmacı olma", çocukların anlatıları üzerinden nasıl açıklanabilir?

Bu araştırmaya teşvik eden yukarıdaki sorular aslında çalışmanın ana problemlerini de içinde barındırmaktadır. Suriyeli sığınmacı çocukların yaşadıkları değişim ve dönüşümlerin neler olduğunu tespit edebilmek bu araştırmanın en önemli problemlerindendir. Bu problemin neleri kapsadığını ortaya koyabilmek için de araştırma problemi kapsamında ele alınacak birtakım sorular oluşturulmaya çalışılmıştır. Bunlar ise şu şekilde sıralanabilir:

1- Suriyeli sığınmacı çocukların yaşam standartları (ekonomik koşulları, barınma durumları, eğitime ulaşma imkânları gibi açılardan) hem göç öncesinde hem de göç sonrasında genel olarak nasıldır?
2- Suriyeli sığınmacı çocukların mağduriyet, istismar ve yoksulluk hususlarında yaşadıkları sorunlar (risk durumları) nelerdir?
3- Suriyeli sığınmacı çocukların yaşadıkları sağlık sorunları var mıdır?
4- Suriyeli sığınmacı çocukların genel olarak yaşadığı sıkıntılar/sorunlar (dil, maddiyat, uyum vb.) nelerdir?
5- Suriyeli sığınmacı çocuklar eğitimlerine devam edebilmekte midir?
6- Suriyeli sığınmacı çocuklar sosyo-ekonomik açıdan nasıl koşullara sahiptirler?
7- Suriyeli sığınmacı çocukların toplumsal hayattan ve öznel anlamda kendileri ile ilgili beklentileri nelerdir?
8- Suriyeli sığınmacı çocuklar toplumsal uyum ve entegrasyon konusunda neler yaşamaktadırlar ve yerli halkla olan ilişkiler nasıldır?

Bu sorular çalışmanın temel problemlerini özetler niteliktedir. Ayrıca göç araştırmalarının sorunsallarından biri olarak makro-mikro boyutlar açısından, biz bu çalışmada hangi düzeyi ele alacağımızdan ziyade, araştırmada bu düzeylerden hareketle sığınmacı çocuğun göç olgusu içindeki özel konumuna ve zorunlu göçün çocuğun dünyasını nasıl değiştirip dönüştürdüğüne ilişkin konuları ele almayı amaçlamaktayız. Bu nedenle araştırma, mikro seviyede göçmen çocuğun sığınmacı boyutuyla neler yaşadığını ve yeni bir toplumsal alanda nasıl var olmaya çalıştıklarını ortaya çıkarmayı, mezzo düzeyde savaşın etkisinde gerçekleşen göçle birlikte çocuğun değişen dünyasını, entegrasyon durumlarını, yeni hayat düzenlerinin nasıl olduğunu ortaya koyabilmeyi, makro düzeyde de çocukların göçle birlikte bu entegrasyon pratikleri ve göç öncesi-sonrası durumları neticesinde onların nelerle karşılaştıklarını ve sorunlarını inceleyerek,

çocuğun savaş ve göç yapısı içindeki özne konumlarını ortaya koyabilmeyi amaçlamaktadır. Böylece araştırmaya konu olan Suriyeli çocukların genel olarak zorunlu göç deneyimlerinin ve yaşadıkları değişimlerin neler olduğu ortaya konulmuş olunacaktır.

2.4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırılan konu hakkında diğer kişi veya kurumlar tarafından yazılmış, hazırlanmış veya yaratılmış çeşitli yazı, belge, yapım veya kalıntının toplanması ve incelenmesi (Seyidoğlu,1995: 36) anlamına gelen belgesel kaynak tarama tekniği, bu araştırmada özellikle araştırmanın kuramsal bölümünde kullanılırken; yeni bulguların üretilmesinde önemli araç olan anket, bu araştırmanın bulgular ve değerlendirme bölümünün temelini teşkil eden bir araç olarak kullanılmıştır. Diğer taraftan "Farklı yöntemlerle elde edilen verilerin karşılıklı birbirini denetlemesi ve düzeltmesi yoluyla güvenilirliğin artacağı" (Chambers,1991:523; Lachenmann 1982:218; Lental 1982:335'den akt. Wedel, 2001:60) bilgisiyle, bu çalışmada, Honer'in "tek tek yöntemler birbirini tamamlar ve sorgular" diyerek (Honer, 1989:300-301'den akt. Wedel, 2001:60) savunduğu "triangulasyon" yöntemi de benimsenmiştir. Bu bağlamda çalışmanın uygulamalı bölümünün verileri anket tekniği ile elde edilirken; bir olayın anket tekniği ile cevaplanması ile o olayın üzerine konuşulması aynı sonuçları vermeyebilir itkisiyle örneklem grubundaki çocuklara görüşme tekniğine dayalı yüz yüze sorular da yöneltilmiş bununla birlikte gözlem tekniğine dayalı gözlem notları da çıkartılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın bulgular ve değerlendirme bölümünde ağırlıklı olarak anket tekniğine dayalı veriler kullanılmak suretiyle çözümlemesi yapılmakla birlikte, veri analizinde görüşme ve gözlem tekniğine dayalı elde ettiğimiz veriler de daha sağlıklı çözümleme yapabilmek amacıyla kullanılmıştır.

Araştırma, betimleyici ve ilişki arayıcı bir durum tespit çalışmasıdır. Datta, durum çalışmasını şöyle açıklamaktadır: "Bir vaka çalışması, bir bütün olarak ve bağlamında ele alınan olayın kapsamlı bir şekilde tanımlanması ve analizi ile elde edilen o vakanın kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına dayanan karmaşık bir örneği öğrenmek için bir yöntemdir." (Datta, 1990:15). Datta'ya göre iyi bir durum çalışması yapmak, sadece birkaç durumda olanlara bakmaktan daha fazlasını içermektedir. Neler olup bittiğine bakmak, örnekleri seçmek, veri toplamak, bilgileri analiz etmek ve sonuçları raporlamak için özel sistematik bir yöntemdir (Datta, 1990:23). Bu nedenle durum çalışması ilgili

olayları, sosyal gerçekleri ayrıntılı bir şekilde incelemeye imkân sağlar. Yin ise durum çalışmasını; 1) ana araştırma sorularında "nasıl" veya "niçin" sorularına odaklanıldığı, 2) araştırmacının olaylar üzerinde çok az kontrolünün olduğu ya da hiç kontrolünün olmadığı, 3) çalışmanın odağı çağdaş (tamamen tarihsel olanın aksine) bir olgu olduğu zamanlarda kullanılan bir araştırma yöntemi olarak tanımlamaktadır. Bir durum çalışması, çağdaş bir fenomeni ("vaka"), özellikle fenomen ve bağlam arasındaki sınırlar açıkça belli olmadığında, gerçek dünya bağlamında araştırmaktadır (1984:2-3). Bu açıdan durum çalışması sosyal olguları betimlemek, açıklamak için ayrıntılı bir inceleme ve değerlendirmeye olanak sağlar. Ayrıca betimsel ve açıklayıcı durum çalışmalarında betimleme ile kastedilen şey ise, "vaka çalışması sonucunda elde edilen nihai ürünün, araştırılan olgunun zengin ve yoğun bir şekilde betimlenmesi" olarak ifade edilmektedir (Merriam,2013: 43). Bu bağlamda araştırmanın ana iki kavramı olan göç ve göçen olarak çocuk ikilisinin ilişkisel boyutuyla nasıl bir sosyolojik profil ortaya koydukları verilerle incelenerek durum saptaması yapılmaya çalışılacaktır.

Kuramlar, toplumsal olguları inceleyebilmek için analitik çerçeveler sağlar (Sirkeci ve Göktuna Yaylacı, 2019:15). Bu bağlamda göç olayını daha iyi çözümleyebilmek için, göç olgusunu açıklayan tarihsel-yapısal teori ile işlevselci-sosyal teori gibi kuramlar (yapı-fail boyut açısından) nasıl bir değerlendirmede bulunmamız gerektiğinin yol haritasını sağlayacaktır. Zorunlu göçten dolayı, göçü deneyimleyen insanlar açısından bu durum kendi isteği ve arzusu ile gerçekleşmemektedir. Kalmak ya da gitmek eylemine karar verme ve göç sürecini deneyimlemelerinden dolayı, göçenleri, göçün objeleri olarak değil de özneleri olarak ele almanın daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Çünkü göç olgusu göç edenlerle birlikte (göçün aktörleriyle) bir bütündür.

Tarihsel-yapısalcılar, ekonomik ve politik gücün gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasında eşit olmayan bir şekilde dağıldığını, insanların kaynaklara eşit erişim sağlamadığını ve kapitalist genişlemenin bu eşitsizlikleri pekiştirme eğiliminde olduğunu öne sürer (De Haas, 2008:7). Tarihsel-yapısal yaklaşımlar, öncelikle güç eşitsizlikleri ve küresel kapitalizmin genişlemesi üzerine odaklanmaktadır (Karakılıç, 2007:18-19). Suriye'deki savaşın ana sebeplerine (sosyo-ekonomik, politik, mezhepsel nedenler) baktığımızda durum tarihsel-yapısal yaklaşımın dayandığı odak noktalarını ve göçün makro boyutta ele alınan sebeplerini görebilmemize imkân sağlamaktadır.

İşlevselci yaklaşım açısından ise göç hareketi bağımsız ve özgür bireyin aktif bir şekilde rol aldığı süreci (mikro boyutta) kapsamaktadır (www.striking-women.org).

İşlevselci yaklaşımın en önemli iki argümanı vardır: "Sistem" ve "denge" (Poloma, 2012:53). Göç olgusu açısından işlevselciliği, göç alan yerler ile göçenler için bir sistemsizlik ve dengesizlik durumu oluşturduğu şeklinde ifade edebiliriz. Göçün neden olduğu bu dengesizlik durumuna sosyalizasyon sürecinin devreye girmesiyle toplum tekrar denge halini bulacaktır. İşlevselci yaklaşıma göre dengeli ve sistemli olan toplumsal yapı, hem bireylerin paylaştığı ve içselleştirdiği değerler hem de devam eden toplumsallaşma süreci ile var olmaktadır. Göç olgusu açısından düşünecek olursak, yeni bir yere (sisteme-topluma) yerleşen bireyler ile yereldeki topluluk arasında aynı değer ve normların paylaşılmıyor olması, sistemde dengesizliğe yol açacak ve bu da toplumsal değişime neden olacaktır. İşlevselcilik açısından bu dengesizliğin giderilmesinin en kısa yollarından biri toplumsallaşmadır. Sosyal uyum sağlayamayan bireyler bulundukları topluluk içinde sistemin kabul etmediği bozuk parçalar gibi işlev görecektir. Bu açıdan göç olayı söz konusu olduğunda uyum, entegrasyon konuları sık sık karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmada da Suriyeli çocuklar özelinde entegrasyon ve değişim kavramları üzerinde durularak, gerekli analizler yapılmaya çalışılacaktır.

Bir yanda göç olgusu diğer yanda göçün öznesi olan çocuk açısından konunun iyi bir şekilde analiz edilmesi gerekmektedir. Göç sadece olgusal olarak kendi başına var olmamaktadır. Göçün özneleri, failleri de mevcuttur. Bu nedenle, göçü mikro düzeyde açıklayan (insanların kararları, arzuları, isteklerine de önem veren) teorilerle birlikte değerlendirme yapmak daha sağlıklı olacaktır. Bizim de bu çalışma özelinde yapmaya çalıştığımız şey göç olgusuna ait yapıların (makro) fail olan çocuk ile (mikro) olan ilişkinin nasıl birbiriyle iç içe geçtiğinin izahını yapmaktır. Çünkü bu şekilde, elde edilen sayısal verilerin (bunları göçe ilişkin makro yapılar olarak da ele alabiliriz) sadece temel alındığı bir çalışma olmaktan kurtarmak için göçün failinin de -özne olarak- (mikro boyutta) ele alınması gerekmektedir. Aksi takdirde sadece ya göç olgusu odaklı makro boyutlu ya da göçen odaklı mikro boyutlu bir çalışma olmaktan öteye geçemeyecektir. Ayrıca göçün failinin obje olarak kalmaması için özne olmanın atfettiği anlam ve eylemliliğin de esas alınması gerekmektedir. Bu nedenle araştırma verilerinin yorumlanmasında, çocuk failinin aktif bir göç aktörü olarak ele alınması için çocukların anlatılarına (görüşme notları) da yer verilmiştir.

Araştırma da göçün öznesi olan çocukların, göç sürecinde ve sonrasında yaşadıkları ve toplumsal sistem içinde nasıl var olmaya çalıştıklarının tespiti önem arz etmektedir. Böylece göç aktörünün yapı içinde obje olarak konumlandırılmasının önüne

geçilmeye çalışılacaktır. Çünkü toplum bireylerin varlığıyla bir bütündür. Özellikle de kitlesel bir yer değiştirme sonrasında farklı bir yere adapte olma ve entegrasyon süreci göçenler için en önemli sorunlardan biri iken, yerel topluluk için kitlesel bu akım büyük bir tehdit veya sorun olarak görülmektedir. Bu da her iki topluluğu karşı karşıya getirmektedir diyebiliriz.

Elazığ ili özelinde ise, bu çalışmanın niçin Elazığ il merkezi olarak belirlendiğinin de bazı gerekçelerine yer vermek gerekmektedir. Çalışma sahası olarak Elazığ'ı seçerken bazı faktörlerin etkili olabileceği varsayımından hareket edilerek, çalışma sahasını Elazığ il merkezi olarak belirledik. Öncelikle;

I. AFAD'ın Ekim 2017 tarihindeki raporuna göre, Türkiye'de 10 ilde 22 geçici barınma merkezi kurulduğu belirtilmektedir. Adana, Adıyaman, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Mardin, Osmaniye ve Şanlıurfa illerinde 10'u çadır kent ve 12'si konteyner kent bulunmaktadır (AFAD, 2017). Elazığ'ın bu kamplardan biri olan Malatya'ya komşu il olması; bir diğer komşu il Diyarbakır'ın da hem kendi nüfus yoğunluğu hem de kamp şehirlerinden biri olan Şanlıurfa ile komşu olması bize bu illerde ki nüfus akışkanlığının ve insan sirkülasyonunun Elazığ'a göre daha fazla olduğunu düşündürmektedir. Bu durum da bizi Elâzığ'da ilkin kamp alanının olmaması ve ikinci olarak Elazığ'ın daha az Suriyeli nüfusu barındırıyor olması ile Suriyeli sığınmacılar tarafından yaşanılabilir bir kent olarak tercih edileceği yönündeki fikre götürmektedir.

II. İkinci olarak ise, Suriyeli sığınmacılardan Elazığ'a ilk göç hareketini gerçekleştiren grupların birbirleriyle bir ağ kurarak bir göç zinciri oluşturduklarını düşünmüş olmamızdır. Bu da bizi Elazığ'a göç edenlerin Suriye'nin daha çok hangi bölgelerinden (il, ilçe, köy gibi) gelmiş olabileceğini ve böylece göç ettikleri yerler ile sığındıkları bu yeni mekân arasında nasıl bir bağ (sosyo-ekonomik ve kültürel olarak) kurabildiklerini de tespit etmeye de imkân tanıyacağı sonucuna götürmektedir.

III. Ayrıca TÜİK'in verilerine göre Türkiye'deki İllerin Yaşanabilirlik Kriter Değerleri (2018) açısından 44. Sırada yer alan Elazığ'ın; illerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011) raporunda da 39.sırada yer aldığı belirtilmiştir. TÜİK verileri Elazığ'ın, sosyo-ekonomik açıdan sektörel bazda tarım sektörü payının %11,7, sanayi sektörü payının %26,0 ve hizmetler sektörü payının %62,3 olduğunu ortaya koymaktadır (TSO, 2019).

Sosyo-ekonomik açıdan yaşanabilir bir kent olması, her üç sektörün de varlığının ekonomik anlamda iş imkânı sağlayabileceğini düşündürmesi, kamp alanının olmaması ve nüfus yoğunluğunun ve insan sirkülasyonunun görece daha az olması, sığınmacıların aralarında bir göç ağı kurarak göç etmiş olmaları gibi sebeplerden dolayı Suriyeli sığınmacıların Elazığ iline yerleşmiş olabilecekleri varsayılmaktadır. Bütün bu varsayımlar araştırma sahası olarak Elazığ il merkezini tercih etmemizde etkili olmuştur diyebiliriz.

2.4.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

2011'den bu yana ülkemize gelen Suriyeli sığınmacıların sayıları sürekli artış göstermektedir. Nüfusun sürekli değişiklik göstermesi, nüfusa ait istatistiki verilerin ve analizlerin de devamlı güncellenmesini gerektirmektedir. Suriyeli sığınmacı nüfusun akışkan olması, kontrolsüz ve kaçak göçün olması gibi sebepler ilgili nüfusa ilişkin istatistiki bilgilerin yeterince güncel ve analitik olamamasına neden olmakta ve bu da çalışmanın evren ve örneklem tespitinde belirleyici olmaktadır.

Bilineceği üzere Türkiye'ye sığınan Suriyeli sığınmacıların şu anki konumları ve yerleşik hale gelmeleri hususundaki statüleri vb. durumları muğlak olduğu için nispeten uzun süreli sabit bir yerleşim yerleri mevcut değildir. Bu nedenle Türkiye'de yaşamlarını sürdürmeye çalışan Suriyeli sığınmacılar yerleşik durumda değildir. Her an değişik sebeplerle başka yerleşim yerlerine göç edebilmektedirler. Bu durumda incelenmek istenen çalışma evrenini belirlemede sınırlılık oluşturmaktadır.

Nüfusun akışkan olması, başka bir ifadeyle sürekli değişiklik göstermesi, nüfusa ait istatistiksel saptama ve analizlerin sürekli güncellenmesini gerektirir. Türkiye'deki Suriyeli nüfusun akışkan ve değişebilir olmasına karşılık; bu nüfusa ait istatistiki bilgilerin yeterince analitik olmaması da çalışma evrenini belirlemede karşılaşılan ikinci bir sınırlılıktır. Ülkemizdeki Suriyelilerin sürekli yer değiştirmesi, Suriyeli nüfusa ait resmi bilgilerin muğlak, yetersiz ve değişken olması gibi nedenler, hazırladığımız bu çalışmanın evren ve örneklemini belirlemede karşılaştığımız en önemli sınırlılıklardandır.

BM'nin tanımına göre on sekiz yaş altındaki bireyler "çocuk" olarak tanımlanmaktadır. Buna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insanın çocuk sayılacağı ifade edilmektedir.[5] Buradan hareketle, çalışmamız

[5]Bkz: Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi, Madde 1

açısından birebir çocuklarla görüşme planlandığı için okul çağındaki 10-18 yaş aralığındaki Suriyeli çocuklar araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Ayrıca çalışmanın örneklem grubunu oluşturan 10-18 yaş aralığındaki çocukların bu yaş aralığında seçilmesinin de birkaç gerekçesi bulunmaktadır. Bu yaş grubundaki çocuklar öncelikle okul çağı olarak ortaokul ve lise çağını kapsamaktadır. Gelişim psikolojisi açısından da bu grubun kendilerini ifade etmede yeterli, varsayımlarla düşünebilen ve görecelik kazanmaya başladıkları bir dönemde oldukları kabul edilmektedir. Piaget'in Ahlak Gelişim Kuramı'na göre "gerçek iş birliği dönemi" ve Bilişsel Gelişim Kuramı'na göre ise "soyut işlemler dönemi (11-15 yaş)"ne denk gelmektedir. Piaget'ye göre, bu dönemdeki çocuklar içinde bulunulan koşulları dikkate alarak değerlendirmeler yaparlar. Bu dönemde, hipotez kurma, mantık geliştirme, soyut düşünme, fikir yürütme ve karşılaştırma gibi durumlar söz konusudur (Gencer, 2019:75). Daha önce yapılan pilot çalışmada çocukların savaş ve göç süreçlerine dair yaşadıkları durum ve deneyimleri aktarmadaki bilişsel yeterlilikleri çalışmanın 10-18 yaş aralığındaki çocuklarla yapılabileceği yönünde fikir vermiştir. Ayrıca çalışma kapsamına 10 yaşında dâhil edilmesinin de sebebi, 10 yaş grubunun ortaokul çağı içerisindeki 11, 12, 13 yaşındaki akranlarıyla birlikte aynı dönem içinde yer almış olmasıdır.

Türkiye'deki Suriyeli sığınmacı nüfusa dair istatistiki bilgiler, İç İşleri Bakanlığı'na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) tarafından verilmektedir Bu araştırmanın başlangıç tarihi 2016'dır ve GİGM'nin 2016 yılı verilerine göre Elazığ ilinde toplam kayıtlı Suriyeli sayısı 5.261 kişidir[6]. Ancak bu veri, nüfusun akışkanlığına bağlı olarak kesin bir veri olarak kabul edilemeyeceği gibi; bu veriye ait cinsiyet, medeni durum, yaş, hane dağılımı vb. gibi değişkenlere göre dağılımları hakkında ayrıntılı bir veri analizi de yoktur. Çalışmamız açısından önemli olan Suriyeli sığınmacı çocuk sayısı ile bunların yaş grupları ile cinsiyet durumlarına ilişkin ayrıntılı analizi bulunmamaktadır.[7] Bu hususlar çalışmanın evren ve örneklemini belirlemedeki en önemli sınırlılıklardır.

[6]Bkz: http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik , Güncellenme tarihi: 19.01.2016 E.T. 27.01.2016

[7] İç İşleri Bakanlığı'na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nden Fırat Üniversitesi üst yazısıyla Doğu Anadolu Bölgesindeki Suriyelilerin illere göre hane sayısı, cinsiyet, yaş, medeni durum, oturulan yer dağılımları istenmiştir. Ancak bu bilgilerin belirtildiği şekillerde illere göre dağılımının analiz edilmediği ifade edilmiştir.

Evrenin standart sapmasının ve varyansının bilinmediği durumlarda örneklem büyüklüğünün belirlenmesi konusunda araştırmacılara yardımcı olmak amacıyla geliştirilen formüllerden birisi şudur (Özdamar, 2003:116-118):

N: Evren birim sayısı, n: Örneklem büyüklüğü, P: Evrendeki X'in gözlenme oranı, Q (1-P): X'in gözlenmeme oranı, Z_α : α= 0.05, 0.01, 0.001 için 1.96, 2.58 ve 3.28 değerleri, d= Örneklem hatası, σ= Evren standart sapması, $t_{\alpha,sd}$= sd serbestlik dereceli t dağılımı kritik değerleridir (sd=n-1). $t_{\alpha,sd}$ kritik değerleri sd= n-1$\rightarrow$ 5000 olduğunda Z_α değerlerine eşit alınabilir.

1. Evren standart sapması (σ) bilinmiyorsa Z_α yerine t dağılımının kritik değerleri olan $t_{\alpha,sd}$ değerleri alınarak örneklem büyüklüğü;

$$n = \frac{N.s^2.t_{\alpha}^2.sd}{(N-1).d^2}$$

2. Eğer evren varyansı bilinmiyorsa σ yerine s, Z_α ve Z_β değerleri yerine $t_{\alpha/sd}$ değerleri kullanılır.

Bu araştırmada örnekleme ait evren bilinmese de her ailenin anne, baba ve çocuktan oluşacağı farz edilerek, anne, baba ve çocuğun toplamı olan evrenin sayısının (5261) 3 eşit paya bölünmesiyle hata payı olmakla birlikte örnekleme ait evrenin sayısının yaklaşık 1753 olduğu bulunacaktır. Hata olasılığı ile birlikte elde edilen 1753 kişilik evren üzerinden yukarıda verilen $n = \frac{N.s^2.t_{\alpha}^2.sd}{(N-1).d^2}$ formüle göre hata toleransı %5, güvenilirlik düzeyi % 95 alındığında, yaklaşık 258 kişilik bir örneklem seçilebilmektedir.

Diğer taraftan yukarıdaki formül ve benzer formüllerden yararlanarak örneklem sayısına daha pratik bir şekilde ulaşmak için hoşgörü miktarı ve hata olasılıkları da dikkate alınarak hazırlanmış tablolarda vardır. α= 0.05 için $_{+}^{-}$ 0.03, $_{+}^{-}$ 0.05 ve $_{+}^{-}$ 0.10 örnekleme hataları için farklı evren büyüklüklerinden çekilmesi gereken örneklem büyüklükleri hesaplanarak yapılmış tablolardan birisi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

α= 0.05 İçin Örneklem Büyüklükleri

Evren Büyük-lüğü	±0.03 örnekleme hatası (d)			±0.05 örnekleme hatası (d)			±0.10 örnekleme hatası (d)		
	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q= 0.2	p=0.3 q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q= 0.2	p=0.3 q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q= 0.2	p=0.3 q=0.7
100	92	87	90	80	71	77	49	38	45
500	341	289	321	217	165	196	81	55	70
750	441	358	409	254	185	226	85	57	73
1000	516	406	473	278	198	244	88	58	75
2500	748	537	660	333	224	286	93	60	78
5000	880	601	760	357	234	303	94	61	79
10000	964	639	823	370	240	313	95	61	80
25000	1023	665	865	378	244	319	96	61	80
50000	1045	674	881	381	245	321	96	61	81
100000	1056	678	888	383	245	322	96	61	81
1000000	1066	682	896	384	246	323	96	61	81
100 milyon	1067	683	896	384	245	323	96	61	81

Kaynak: Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004:50

Hata toleransı %5, güvenilirlik düzeyi %95 olduğunda ve kitle genişliği(evren) 1000, 2500 ya da 5000 olduğunda Tablo'ya göre seçilecek örneklem miktarı sırasıyla 278, 333 ya da 357'dir.

Tüm bu hesaplamalar da dikkate alınarak bu araştırmadaki örneklem sayısı, 384 olarak belirlenmiştir ki bu sayı, evrenin %10'unundan fazlasına tekabül etmekte olup, araştırmanın güvenilirliğini artırmaktadır.

10-18 yaş aralığındaki Suriyeli çocuk üzerinde anket formu uygulanarak hazırlanan bu çalışmada, aşağıda verilen sistematik aşamalar izlenmiştir:

1. Elazığ il Merkezi mahalle isimleri (36 mahalle) alfabetik olarak listelenmiştir.
2. İlgili kurumlardan istatistiki bilgi temin edilerek Mahalleye göre Suriyeli sığınmacı sayısının tespiti yapılmıştır.
3. 36 mahalle içerisinden tesadüfi sayılar çizelgesine göre 14 mahalle seçilmiştir (Gökçe, 1992:137).[8] Seçilen 14 mahalledeki toplam Suriyeli sığınmacı sayısı 4662'dir ki bu sayı Elazığ ilindeki tüm Suriyeli sığınmacıların %88,6'sını oluşturmaktadır. Bu aşamada 14 mahalledeki evrene ait nüfusun asgari

[8] Tesadüfi Sayılar Çizelgesi ve uygulanan yöntem hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.

düzeyde anne-baba ve çocuktan oluşacağı düşünülerek çalışma evreni belirlenmiştir (1549 kişi).

4. Seçilen mahallelerin niteliği, mahallede ikamet eden Suriyeli sığınmacı sayısı vb. gibi hususlar da dikkate alınarak bu hususlara göre tabakalanma yapılarak basit rastgele yöntemle örneklem seçimi yapılmıştır. Seçilen örneklem sayısı, çalışma evrenini oluşturan muhtemel Suriyeli çocukların %24,7'sini oluşturmaktadır.

5. 14 mahalledeki evren ve örneklem sayısı ve oranları aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir:

Mahalle Adı	**Suriyeli Sığınmacıların Evren ve Örneklemdeki Dağılımı**			
	Evrendeki Suriyeli Sığınmacı Sayısı	**Çalışma Evreni** (Evrene ait aile, yaş, cinsiyet vb. dağılımın yokluğuna bağlı sınırlılıklara göre evrendeki muhtemel Suriyeli Çocuk Sayısı)	**Çalışma Evrenine Göre Örneklem Sayısı**	**Çalışma Evrenine Göre Örneklem Oranı (%)**
Merkez	103	34	28	82.3
Aksaray	418	139	51	36.6
Çarşı	132	44	41	93.1
Çatal Çeşme	33	11	7	63.6
Hicret	41	13	11	84.6
Kırklar	106	35	23	65,7
Mustafa Paşa	269	89	55	61.7
Nail Bey	118	39	12	30.7
Rızaiye	521	173	47	27.1
Rüstem Paşa	784	261	80	30.6
Salı Baba	102	34	16	47.0
Sanayi	1763	587	218	37.1
Sarayatik	201	67	22	32.8
Ulukent	71	23	6	26.0
Toplam	**4662**	**1549**	**384**	**___**

6. Ancak saha çalışması esnasında kimi çocukların kendilerinin kimilerinin ise ailelerinin istememesi nedeniyle görüşme sağlanamamıştır. Bazı çocuklarında soruları cevaplamada çekimser davranması ve araştırma sorularından alınan cevapların araştırmanın niteliği açısından katkı sağlamayacağı düşüncesiyle

görüşmeler yarıda bırakılmıştır. Bu nedenle 384 olarak belirlenen çalışma örneklem grubumuz **308** Suriyeli çocuk ile sınırlı kalarak araştırma tamamlanmıştır.

Ayrıca çalışma ile ilgili ayrıca aşağıdaki şu teknikler de kullanılmıştır:

• Literatür taraması

• Yasal prosedürlerin incelenmesi

• Doküman taraması (STK dokümanları gibi)

• Çeşitli istatistiki veriler

• Uzman mülakatlarının yer aldığı araştırma ve çalışmaların incelenmesi (AFAD ve Göç İdaresinin Raporları ve diğer Mülakat Çalışmaları)

Diğer taraftan anket formları uygulanıp veriler elde edildikten sonra, yarı kapalı ve açık uçlu sorulara verilen yanıtlara göre bu sorular çoktan seçenekli soru ve cevaplar haline getirilerek, tüm veriler SPSS-25 Paket programına aktarılarak veri analizi yapılmıştır.

Özetle;

- Araştırma yöntemsel izlek bakımından nicel yöntemin kullanıldığı yarı yapılandırılmış anket formuna dayanmaktadır.
- Araştırma örneklemi, kantitatif bir çalışma formatında olduğundan dolayı basit rastgele örneklem yöntemiyle belirlenmiş 10-18 yaş aralığındaki 308 Suriyeli çocuktan oluşmaktadır.
- Alan araştırmasında anket formunun yanı sıra gözlem ve görüşme notları gibi tekniklerde kullanılmıştır.

2.5. Araştırmanın Hipotezleri

Bu başlık altında çalışmaya yön verecek bir ana hipotez ile bununla bağlantılı alt hipotezler sıralanmıştır.

Araştırmanın Ana Hipotezi

Suriye'deki savaş ve akabinde yaşanan zorunlu göç olayının neden olduğu birçok sorun ve dezavantajlı durumlar Suriyeli sığınmacı çocukları göç ettikleri yerlerde düşük ekonomik koşullar içinde yaşama, çocuk işçiliği, eğitimden mahrumiyet, dil sorunu nedeniyle iletişim kuramama ve entegrasyon sorunu ile karşı karşıya getirmektedir.

Araştırmanın Alt Hipotezleri

1- Suriyeli sığınmacı çocukların içinde bulundukları düşük ekonomik koşullar ve kötü yaşam standartları ile yoksulluk ve güvenlik riskleriyle (çocuk işçiliği, istismar, vb.) karşı karşıya kalmaları ilişkilidir.

2- Sığınmacı çocukların içinde bulundukları koşulları ile artan kaygı, endişe ve belirsizlik durumları ilişkilidir.

3- Sığınmacı çocukların içerisinde bulundukları koşulların muğlaklığı ile gelecekleriyle ilgili sağlıklı kararlar alamama ve planlar yapamamaları ilişkilidir.

4- Güvenlik, korku, dil bilmeme, risk gibi nedenlerle toplumdan izole olan sığınmacı çocukların kültürel ve toplumsal yapıya entegre olamamaları ilişkilidir.

5- Güvenlik, korku ve istismar faktörleri ile sığınmacı çocukların barındıkları mekânlarda kapalı ve izole bir hayat sürmeleri ilişkilidir.

6- Dini ve kültürel yaşam tarzı benzerliği ile sığınmacı çocukların sosyal entegrasyonu ilişkilidir.

7- Elazığ iline yerleşen sığınmacı aileler kendi akraba veya tanıdıklarının bulunduğu bölge/mahallelere yerleşmeyi tercih etmektedir. Bu da sığınmacı aileler ve onların çocuklarının sosyalleşme ve toplumsal entegrasyonunun önündeki en büyük engellerden biridir.

8- Sığınmacı çocukların ekonomik kaygılar, dil sorunu vb. gibi sorunlar ile eğitim imkânlarından büyük ölçüde mahrum kalmaları ilişkilidir.

9- Sığınmacı çocuklar sağlıksız ve kötü koşullara sahip yerlerde barınmaktadırlar.

10- Dil sorunu, güvenlik, risk gibi durumlar sığınmacıların sıkıntı ve sorunlarını ifade etmelerini etkilediği gibi sığınmacıların yaşadıkları yerlerde dışlanarak, öteki muamelesi görmelerine neden olmaktadır.

11- Suriyeli sığınmacıların gelenek ve görenekleri ile kız çocuklarının okula gönderilmemeleri ilişkilidir.

12- Ekonomik kaygılar ve sorunların artması ile çocuk işçiliğin artması ilişkilidir.

13- Savaş mağduru olmak, erken yaşta evlilik durumuyla karşı karşıya gelme ihtimalini arttırmıştır.

14- Sığınmacı çocuklar, göç pratiği içinde güvenlik ve ekonomik kaygılar nedeniyle çocukluğunu tam olarak yaşayamamakta ya çalışmakta ya da ev içi sorumluluklar almak zorunda kalmaktadırlar.

15- Yeni bir toplumsal alanda farklı bir kültürel yapıyla karşı karşıya kalan sığınmacı çocuklar, yetişkinlere göre daha hızlı dil ediniminden dolayı iki kültür arasında köprü olma pozisyonuna sahiptirler. Sığınmacı çocukların dil edinimini kazanması sosyal problemlerin azalması ve uyum süreçlerinin sağlıklı sürdürülmesi hususunda etkisi olan önemli bir faktördür.

2.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Mülteci ve göçmenlere ilişkin yapılan araştırmalarda seçilen/seçilecek olan metodoloji; araştırmanın hangi durum ve koşullarda yapılacağı ile araştırmada yer alan/alacak olan katılımcıların desteklerinin de hangi bağlamlarda ve nasıl sağlanacağı gibi epey geniş şartlara bağlıdır. Bu nedenle göçmen ve mültecilerle ilgili araştırma yapılırken göz önünde bulundurulması gereken bazı koşullar bulunmaktadır. Bu koşullar;

1. "Kuramsal problemler ve bunların ideolojik temelleri,
2. Dil problemleri,
3. Göç araştırmalarında kullanılacak ölçme araçlarının tercümesinden kaynaklı kavramsal problemler,
4. Örneklem belirleme güçlükleri,
5. Göçenler ile göç alan toplum arasındaki bağlamsal farklılıklar,
6. Göçenlerin etik değerlerine dikkat edilip edilmemesi,
7. Araştırmacıların kişisel özellikleri" (Gün, 2006:29).

Bu çalışma özelinde karşılaşılan sorunlar ve çalışmanın sınırlılıkları genel olarak yukarıda özetlenen durumlarla (mültecilik olgusu) benzerlik gösterse de daha spesifik olarak yaşanan durumlar şöyle ifade edilebilir:

- Çalışmanın en önemli sınırlılıklarından birini, araştırmanın yöntem kısmı oluşturmaktadır. Çalışma yarı yapılandırılmış anket formu ile sınırlı tutulmuştur. Savaş mağduru olarak çocukların daha hassas bir psikolojiye sahip olabileceği, çocukların sorulan soruları daha spesifik bir şekilde cevaplamakta zorlanacağı ve cevapların daha açık ve net olamayacağı gibi kaygılar nedeniyle çalışma anket formu ve gözlem ile sınırlandırılmıştır.

- Evren ve örneklem seçimini yaparken yaşanan durum bir diğer sınırlılıklardandır. Suriyeli sığınmacıların sürekli yer değiştirmesi, Suriyeli nüfusa ait resmi bilgilerin muğlak olması, analitik olamaması, güncelliğini koruyamaması ve çocuklara ait yaş ve cinsiyet bilgilerine dair ayrıntılı veri analizinin olmaması gibi nedenler bu çalışmanın evren ve örneklemini belirlemede karşılaşılan en önemli sınırlılıklardandır.

Çalışmanın yöntemsel kısmı hazırlanırken karşılaşılan sorunlar ve sınırlılıklar yukarıdaki gibidir. Sahaya dair karşılaşılan ve etik açıdan yaşanan sorun ve sınırlılıklara değinilecek olunursa;

- Görüşmelerin büyük bir çoğunluğu çocukların yaşadıkları hanelerde gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle kimi çocuklarla görüşme yapılırken ebeveynlerin müdahalesi ile karşılaşılmıştır. Görüşme esnasında ebeveynlere gerekli müdahaleler yapılmıştır. Ancak bazen görüşmeler, sağlıklı ortamlarda (ebeveynlerin müdahalesi, gürültülü görüşme ortamı gibi) yapılamadığı için görüşmeye devam edilmemiştir. Yapılan müdahalelere rağmen görüşmenin sağlıklı bir ortamda sürdürülemeyeceği anlaşıldığından görüşmeler sonlandırılmıştır.
- Bu çalışma özelindeki en önemli sınırlılıklardan biri dil problemidir. Araştırmada tercüman kullanıldığı için bu durum da birkaç soruna sebebiyet vermektedir:

İlk olarak, aynı dil konuşulamadığı için soruların anlaşılırlığı (soruda ne denilmek istenildiği şeklinde) konusunda karmaşa oluşmaktadır. Bunun çözümü için tercümanın her iki dile de hâkim olmasına özen gösterilmiş ve sahaya çıkmadan önce tercüman ile sorular üzerinde çalışılmıştır. Bu şekilde sorudan kastın veya sorunun neyi hedeflediğinin daha iyi anlaşılması sağlanarak, tercümanın çeviri yaparken sorunun en doğru şekilde aktarımı sağlanmaya çalışılmıştır.

İkincisi, anket formunun hem Türkçeye hem de Arapçaya çevrilerek uygulanması şeklinde çalışma gerçekleştirilmemiştir. Anket formu bilindiği gibi katılımcının bizatihi formu doldurmasına dayanmaktadır. Ancak çocukların büyük bir çoğunluğunun Türkçe okuma-yazması yoktur. Üstelik katılımcılar arasında Arapça okuma-yazması olmayan çocuklar da bulunmaktadır. Bu durum anket formunun her iki dile çevrilip çocuklara doldurulması için verilmesini anlamsız kılmaktadır. Bu sorunun çözümü için ise, her bir çocukla tercüman aracılığıyla görüşüp tercümanın tek tek anket sorularını sorup

görüşmecilerden aldığı cevapları Türkçeye tercüme etmesi şeklinde bir yol izlenmiştir. Bu şekil bir yöntemin tercih edilmesi (tercüman kullanmak), etik açıdan çalışma yürütücüsünü biraz daha pasif bir durumda bırakarak bizzat iletişim yolunu kısıtlamış olmaktadır. Ancak, her bir çocukla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirmenin, Türkçe bilen çocuklarla bizatihi görüşmeler yapmanın, sahada olmanın ve çalışma esnasında kimi zaman daha derinlemesine görüşmeler gerçekleştirebilmenin sağladığı katkı yürütücüyü pasif konumda olmaktan uzaklaştırmıştır.

Üçüncüsü, çalışma anket formuna dayalı olmasına rağmen, çocuklarla görüşmeler gerçekleştirilerek (yukarıdaki sebeplerden dolayı) anket formlarının doldurulması şeklinde çalışma yürütülebilmiştir. Bu da diğer bir sınırlılık olarak ele alınabilir. Ancak dil sorunu nedeniyle bu sorunu aşmanın en sağlıklı yolu olarak görüşmelerin gerçekleştirilmesi, çalışmaya zenginlik (gözlem ve görüşme notları tutularak) kazandırmıştır. Etik açıdan çalışma adına belirlenen yönteme bağlı kalınsa da, nicel verilerin desteklenmesi hususunda hem sayılar hem de çocukların anlatıları (görüşme notları) esas alınarak çalışmanın salt betimsel bir durum çalışması olmaktan kısmen de olsa kurtarılması sağlanmıştır.

- Çalışma kapsamında hedeflenen çocuk sayısı 384 olmasına rağmen, ebeveynlerin görüşmeye izin vermemesi, görüşme esnasındaki müdahaleler ve kimi çocukların kendilerinin görüşmeyi kabul etmemeleri gibi sebepler dolayısıyla çalışmanın da yeterli bir doygunluğa ulaştığına kanaat getirildiğinden 308 çocukla çalışma tamamlanmıştır. Araştırmada belirlenen örneklem sayısına ulaşılamaması etik bir sorun gibi görülse de, verilerin doygunluğu açısından ulaşılan sayı çalışma açısından yeterli kabul görülmüş ve elde edilen veriler bunu desteklemiştir.

Özetle araştırmanın sınırlılıkları bu maddeler çerçevesinde ifade edilebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

"Suriyeli Sığınmacı Çocukların Sosyolojik Profili: Elazığ İli Örneği" konulu çalışma kapsamında, geçici koruma kapsamında Elazığ il merkezinde ikamet eden Suriyeli çocukların, sosyolojik olarak nasıl bir profile sahip olduklarını tespit etmek için saha araştırması gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma kapsamında, zorunlu göçe tabi olmuş Suriyeli sığınmacı çocuklardan seçilen örneklem grubuna anket formu uygulanmıştır. Geçici koruma kapsamındaki Suriyeli çocukların il bazlı yaş ve cinsiyet gibi değişkenlere ilişkin istatistiki verilerin olmaması nedeniyle, örneklem grubu belirlenirken en somut verilere ulaşabildiğimiz Elazığ Milli Eğitim Müdürlüğü Hayat Boyu Öğrenme bürosuna kayıtlı Suriyeli çocuk sayısı baz alınmıştır. Buna göre, 2016-2017 Eğitim-Öğretim yılında 735 Suriyeli çocuğun kaydı bulunmaktadır. Araştırmanın yöntem bölümünde de belirtilen hususlar çerçevesinde 308 Suriyeli çocuğa anket formu uygulanmış ve sahaya ilişkin gözlem ve görüşme notları toplanmıştır. Araştırma boyunca dil problemi nedeniyle tercüman kullanılmış ve tercüman eşliğinde çocuklarla görüşmeler sağlanarak saha çalışması tamamlanmıştır. Bununla birlikte çocukların yaşam standartlarını anlayabilmek için hane yaşantıları, aile ortamları da gözlem ve yüz yüze görüşmeler ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma neticesinde elde edilen anket verileri SPSS 25.0 programı ile analiz edilerek tablolaştırılmıştır.

Araştırma bulguları; sosyo-demografik özellikler, ekonomik koşullar, eğitim, sağlık, göç deneyimleri, entegrasyon, risk ve güvenlik problemleri ile çocukların gözünden sığınmacı olmanın boyutları gibi ana başlıklar altında derinlemesine analiz edilmiştir.

3.1. Sığınmacı Çocukların Sosyo-Demografik Özellikleri

Demografik yapıların ülkeler için hayati önemi bulunmaktadır. Toplumun maddi ve manevi bütün kurumları bu yapı üzerinden işlev görür/kurgulanır. Demografik yapıda olabilecek güçlü sapmaların en önemli iki kaynağı katastrofik afetler (uluslararası savaşlar dâhil) ve göçlerdir (özellikle dış göçler). Her iki faktörde oluşan insani ve maddi kaynaklı yıkımlar, ülkelerin demografik yapılarında ciddi değişikliklere ve sapmalara yol

açmaktadır (www.21yyte.org/tr).[9] Sosyal yapının demografik etkeni onun dinamik yönünü oluşturur. Demografik yapının sürekli değişmesi sosyal yapının da değişmesi demektir. Sosyal yapının değişimi ve çözümlenmesinde göç olgusu da sürecin önemli bir parçası olmaktadır. Mevcut sosyal yapının değişmesine neden olan göç kimlik, statü, sosyal uyum, vb. gibi birçok faktörler üzerinde etkilidir. Bu açıdan bireyin mevcut koşullarını ve durumlarını çözümlemede demografik etkenler önemli bir veri olmaktadır.

Demografik yapıyı etkileyen bu kaynaklardan biri olan zorunlu göçün nasıl bir tablo karşımıza çıkardığını bu başlık altında ele alacağız. Kitlesel akımlarla karşı karşıya kalan bir ülkenin elbette demografik yapısı da bundan etkilenmektedir. Milyonlarca Suriyeli sığınmacıya kapısını açmış Türkiye'nin hangi nitelik ve özelliklere sahip sığınmacı gruplarını barındırdığını tespit etmesi gerekmektedir. Bu bölümde ise, Suriyeli sığınmacı çocukların hem kendilerine hem de ailelerine ilişkin bazı demografik bilgilere yer verilmiştir.

Araştırma grubundaki çocukların sosyo-demografik özellikleri kapsamında cinsiyet, yaş, anne-babanın sağ/ölü/boşanma durumları, anne-babanın eğitim ve meslek durumları, hanedeki aile sayısı ve toplam sayı, Suriye'nin hangi yerleşkesinden geldikleri, ne kadar süredir Türkiye'de oldukları, Türkiye'ye kimlerle birlikte geldikleri ve hanenin reisinin kimler olduğuna dair veriler analiz edilmektedir.

3.1.1. Cinsiyet

Bireyin toplumsal konumu ve rollerini çözümlemede önemli etkenlerden biri cinsiyettir. Aynı zamanda toplumsal değişimin de önemli göstergelerinden biri olan cinsiyet faktörü atfedilen roller, kalıp yargılar ve kültürel dokuyla da ilişkilidir. Toplumsal yapılar içindeki cinsiyete yönelik algı, bakış açısı ve tutumlar toplumsal sistemin dokusunu da etkilemektedir. Ayrıca cinsiyet faktörü toplumsal davranışları da etkilemektedir. Toplumların cinsiyete yönelik tutum ve davranışları bireylerin toplumsal konumlarını, ilişkilerini, statülerini vb. birçok yönden etkilemektedir. Kadınla erkeğin eşit sayılmadığı, ataerkilliğin baskın olduğu bir toplumda kadınların toplumsal statü ve konumları açısından ötekileştirildiği bir sistem hâkim olmaktadır.

Suriyeli sığınmacı çocuklar açısından cinsiyet faktörü çocukların toplumsal görünürlükleri, kimlikleri ve rollerini etkilemektedir. Ataerkilliğin hakim olduğu kimi

[9] Bkz: https://www.21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/suriyeli-siginmacilarin-turkiye-uzerindeki-demografik-baskisi , E.T. 27.06.2019

Suriyeli ailelerde kız çocukların okulların karma olması nedeniyle gönderilmemesi, dışarıya tek başına çıkmalarına müsaade edilmemesi gibi durumlar cinsiyetçi bakış açısının ürünüdür. Bu nedenle cinsiyet faktörü çalışmamız açısından önemli bir etkendir.

Araştırma grubundaki örneklemin cinsiyet dağılımları aşağıdaki tablodaki gibidir:

Tablo 1. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Cinsiyet Dağılımları

Cinsiyet	**Sayı**	**%**
Erkek	169	54,9
Kız	139	45,1
Toplam	308	100,0

İlkin, GİGM son güncel verileri[10] üzerinden ülkemizdeki Suriyeli çocukların cinsiyet durumlarına bakacak olursak; Suriyeli erkek çocuk sayısı toplam erkek nüfusun %44,8'i iken; kız çocuk sayısı toplam kadın sayısının %48,4'ünü oluşturmaktadır. Ülkemize gelen toplam Suriyeli sığınmacı sayısının ise (son güncellenen veriler üzerinden) %46,5'ini 0-18 yaş aralığındaki çocuklar oluşturmaktadır. Buna göre, ülkemize gelen Suriyeli sığınmacıların neredeyse yarısının çocuk nüfustan oluştuğunu görmekteyiz.

Bu araştırma kapsamındaki 308 Suriyeli sığınmacı çocuğun 169'u (%54,9) erkek, 139'u ise (%45,1) kız çocuğundan oluşmaktadır. Buna göre, katılımcıların cinsiyet dağılımları birbirine yakın orandadır.

Araştırma grubundaki Suriyeli çocuklara ulaşmak için Suriyeli sığınmacıların yoğun olduğu mahallelerdeki haneler gezilerek hanede bulunan 10-18 yaş aralığındaki çocuklarla görüşülmüştür. Hanedeki çocuk sayılarının fazla olması hem yaş hem de cinsiyet dağılımı açısından çalışmayı oransal olarak çeşitlendirmiştir. Hanedeki çocuklardan okula giden, gitmeyen ve çalışan durumda olan çocuklarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ancak kimi cevapların yetersiz kalması ya da tekrara düşmesi durumunda anket formları girilmemiştir. Bu şekilde tamamlanan saha araştırması sonucunda birbirine yakın oranlara sahip bir cinsiyet dağılımı elde edilmiştir. Hanede her iki cinsiyetten çocuklarla görüşülmeye gayret edilmiş, bu da araştırma açısından hem

[10] Bkz: https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638 , E.T. 14.08.2019

Suriyeli çocukların hem de ailelerinin hakkında derinlemesine bir analiz yapma imkânı sağlamıştır.

3.1.2. Yaş

Sosyo-demografik özellikler arasında yer alan yaş ve cinsiyet kompozisyonu toplumsal yapının göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Bu kompozisyon, toplumsal değişimin anahtar göstergelerinden biridir. Örneğin her yaş grubundaki kadın ve erkek sayısı, toplumların yaş yapısı bakımından nasıl örgütlendiğini ve demografik dönüşümün nasıl işlemekte olduğunu anlamamızı sağlamaktadır. Ayrıca yaş ve cinsiyet kompozisyonu üç nüfus sürecinin etkileşimiyle biçimlenmektedir: Doğumlar, ölümler ve göç. Konumuz gereği göç üzerinden duruma bakacak olursak, göç belirli yaş gruplarında (özellikle çalışma çağı kuşağı) yoğunlaştığından ve bazen cinsiyet açısından da seçici olabildiğinden (geleneksel olarak erkek nüfusun göçe daha yoğun katılımı gibi) nüfus değişimine büyük ölçüde etki edebilmektedir (Yüceşahin ve Sirkeci, 2018:95-96). Bireyin içinde bulunduğu toplumsal yapıyı, sosyal çevreyi algılaması ve pozisyon almasında yaş faktörü önemli bir faktördür. Bununla birlikte yaş değişkeninin diğer değişkenlerin tespiti, tanımlanması ve çözümlenmesinde de ayrı bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Bu bağlamda yaş faktörü, Suriyeli çocukların diğer değişkenler açısından (eğitim, çocuk işçiliği gibi) durumlarının tespitini ortaya koyabilmek adına önemli bir faktördür: Daha ileri yaştaki kız çocuklarının okula gönderilmemesi, küçük yaşlarda çocuk işçi olmak vb gibi.

Araştırma grubuna dâhil olan örneklemin yaş dağılımları tablo 2'deki gibidir.

Tablo 2. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Yaş Dağılımları

Yaş	**Sayı**	**%**
10-12 yaş arası	119	38,7
13-15 yaş arası	106	34,3
16-18 yaş arası	83	27,0
Toplam	308	100,0

Araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacı çocukların yaş oranlarına baktığımızda 10-12 yaş arasında olanların oranı %38,7, 13-15 yaş arası olanların oranı %34,3 ve 16-18 yaş arasında olanların oranı %27'dir.

Demografik göstergeler arasında yer alan yaş faktörü, toplumsal değişimin diğer bir anahtar ögesini oluşturmaktadır. Araştırmanın yöntem kısmında belirttiğimiz örneklemimize dâhil olması gereken 10-18 yaş aralığındaki her yaş grubundan çocuğun araştırmaya katılımının sağlandığını görmekteyiz Ankete katılım sağlayan çocukların yaş kategorileri açısından oransal olarak çok büyük farklılıklar olmamakla birlikte, katılımcı sayısı kısmi bir farklılık ile (%38,7) 10-12 yaş aralığındaki çocuklardan oluşmaktadır. 16-18 yaş arasındaki çocuklar çalışma kapsamında oransal olarak en düşük kategoride olsa bile araştırmamız açısından her yaş grubu ile görüşmenin gerçekleştirilmesi adına önemli bir veri teşkil etmektedir. Göç idaresinin son verilerine göre[11] ise (kayıtlı olanlar açısından), 0-18 yaş aralığındaki çocuk sayısının toplam Suriyeli nüfus içindeki oranı %46,5'dir. 10-18 yaş aralığındaki bu oran ise, toplam Suriyeli nüfusun %18'ini oluşturmaktadır. Suriyeli sığınmacı çocukların toplam nüfusun neredeyse yarısını oluşturduğunu görmekteyiz. Bu çalışmanın sahasını gerçekleştirirken de dikkatimizi çeken en önemli hususlardan biri, hemen hemen her hanedeki çocuk sayısının fazla olması olmuştur. Sığınmacı çocukların sayıca fazla olmasının elbette birtakım avantaj ve dezavantajları da olacaktır. Çocukların entegrasyonlarının sağlanıp iyi bir eğitim almaları, hem kendileri hem aileleri hem de yerleştikleri ülke adına olumlu katkılar sağlayacaktır. Ancak bu çocukların toplumdan uzaklaşıp asosyal bireylere dönüşmeleri ve eğitim imkânlarından da mahrum kalmaları neticesinde birçok soruna kapı aralanacaktır. En başta yabancı olma, ötekileştirilme/dışlanma, yoksulluk, suça karışma gibi birçok dezavantajlı durumun oluşmasına zemin hazırlayacaktır. Özellikle Suriyeli sığınmacı çocukların ülkelerinde şiddet ortamına maruz kalmaları ve göç ettikleri ülkede de istikrarsız sosyal çevre ve yoksullukla karşılaşmaları, öznel hayatlarında derin travmalara sebebiyet verebilmektedir (Gümüşten, 2017:249). Bu ve benzeri birçok durum, sığınmacı çocuklara yönelik olarak (bu sayısal çokluğun ifade ettiği asıl şey) çocuğun yüksek yararını gözeten politikaların üretilerek hareket edilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

3.1.3. Anne-Baba İle Birlikte Yaşama Durumları

Çocukların ebeveynleriyle birlikte bir hayat sürdürmeleri, onların biyolojik, psikolojik, sosyolojik her türlü gelişimleri açısından çok elzemdir. Savaşa tanıklık etmiş

[11] Bkz: https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638 , E.T. 14.08.2019

çocukların ebeveyn kaybı yaşaması, göç sürecinde ailesi ile birlikte olamaması, bir başka ülkede ebeveyni olmadan hayatta kalmaya çalışması, hanenin sorumluluğunu üstlenmesi vb. gibi birçok durum çocukları biyopsikososyal açıdan olumsuz etkilemektedir. Ağır çalışma koşulları altında çocuklar biyolojik olarak yıpranmakta, ebeveyn yokluğu nedeniyle çocukların psikolojisi olumsuz yönde etkilenmekte ve ebeveyni olmadan kendilerini güvensiz ve risklerle dolu bir toplumsal alanda kapana sıkışmış gibi hissedebilmektedirler. Bu açıdan sığınmacı çocuklardan kaçının ebeveynleriyle birlikte yaşadığını öğrenmek bu araştırma için de önem arz etmektedir. Buna göre, sığınmacı çocukların anne-baba ile yaşama durumları aşağıdaki gibidir:

Tablo 3. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Anne-Baba İle Yaşama Durumlarına Göre Dağılımı

Anne-Baba İle Yaşama Durumu	**Sayı**	**%**
Anne yanında ama baba değil	52	16,9
Anne-baba sağ ve yanında	203	65,9
Anne ve baba ölmüş	3	1,0
Anne sağ, baba ölmüş	36	11,7
Anne ve baba boşanmış	6	1,9
Anne Suriye'de, baba ölmüş	2	0,6
Anne ve baba Suriye'de kalmış	2	0,6
Anne Suriye'de, Baba Katar'da	1	0,3
Anne ölmüş, baba Suriye'de	3	1,0
Toplam	308	100,0

Ankete katılan 308 Suriyeli sığınmacı çocuktan alınan anne-baba ile yaşama durumlarına ilişkin detaylı bilgiler yukarıdaki tabloda görülmektedir. Her iki ebeveyni ile birlikte yaşayan çocukların oranı %65,9 iken, çocukların %34,1'i ise ya her iki ebeveyni olmadan ya da ikisinden herhangi biriyle birlikte yaşamaktadır. Suriye'de yaşanan savaş nedeniyle Türkiye'ye sığınmak için kaçmaya çalışan Suriyeli sığınmacılardan kimileri ya ölüm ya sınırı geçememe sebebiyle ya da başka sebeplerle (aileden birinin esir düşmesi, hastalık vb. gibi) Türkiye'ye geçememektedir. Bu nedenle aile üyeleri birbirlerinden

kopmakta, çocuklar kendi topraklarından uzakta ebeveynlerinden ayrı bir şekilde hayat sürdürmek zorunda kalmaktadırlar.

Anne babanın varlığı, çocukların güven, korunma ve destek kaynağının temel taşıdır. Çocuğun ebeveyniyle birlikte olması, çocuğa yaşam alanını ve anlamını koruyan ve zenginleştiren bir dünya sağlamaktadır (Attepe, 2010:24). Ebeveyn varlığının güven duygusunun oluşumu ve çocuğun gelişimi açısından önemli bir işlevi bulunmaktadır. Kişilik gelişimi, psiko-sosyal gelişim, iletişim kurma becerileri vb. gibi birçok gelişim açısından güven duygusunun önemine çokça vurgu yapan kuramlar mevcuttur. Erikson, 0-1 yaş arasında güven duygusunun oluşmasının sağlıklı bir kişilik gelişimi açısından önemine değinir. Yine Bowlby'e göre anne ile çocuk arasında kurulan güvenli bir bağlanma ilişkisi çocuğa sağlıklı psikolojik gelişim olanağı sağlamaktadır. Bağlanma kuramına göre, insan hayatı için bağlanmanın üç temel işlevi bulunmaktadır; "dünyayı keşfederken geri dönülebilecek güvenli bir liman olma, fiziksel gereksinimleri karşılama, hayata dair bir güvenlik duygusu geliştirebilme şansı". Bowlby, eğer bu gereksinimler yeterli bir düzeyde karşılanmazsa çocuktaki özbenlik algısıyla bağlantılı olarak patolojik durumların ortaya çıkabileceğini ifade eder. Güvenli bağlanma, aile ve arkadaşlık ilişkilerinde uyumlu, daha az sosyal problemler yaşayan ve kendilerine ve başkalarına güvenen bir kişilik gelişimini sağlamaktadır. Güvensiz bağlanma, başkalarıyla yakın ilişki kurmaktan çekinen veya rahatsızlık duyan, karşıdakine güvenmekte oldukça zorlanan, sosyal hayata az uyumlu, duygularını ifade etme güçlüğü yaşayan, strese karşı oldukça duyarlı kişilik yapısına sebebiyet vermektedir (Özdemir, Özdemir, Kadak ve Nasıroğlu, 2012:572-573). Bu nedenle çocuğun sağlıklı bir psiko-sosyal gelişimi için hem ebeveynleriyle bir arada yaşaması hem de onlarla sağlıklı bir ilişki içerisinde olması gerekmektedir.

Savaşa tanıklık etmiş, göç etmek zorunda kalmış ve göç ettikleri yerde birçok dezavantaj durumuna maruz kalmış olan çocukların en büyük dayanağı aileleri olmaktadır. Güvensiz ve korku ortamında onlar için en güvenilir sığınak ebeveynleridir. Çocuğun tüm ihtiyaçlarını karşılamakla sorumlu olan ebeveynler, çocuğun maruz kalacağı/kaldığı her türlü mağduriyetten onu koruma sorumluluğunu da taşımaktadır. Ebeveyninden yoksun olan çocukların maddi ve manevi birçok sıkıntı ve sorunla baş etmede zorlanacağı elbette şüphesizdir. Çocuklar evin maddi sorumluluklarını üstlenmekte, yoksulluk ve yoksunluk durumu yaşamakta, eğitim imkânlarından mahrum kalmakta, dışarıdan gelecek her türlü tehdide açık hedef haline gelmekte ve bunun gibi

birçok sorunla karşılaşabilmektedir. Bu durumu özellikle sığınmacı çocuklar özelinde ele aldığımızda, yukarıda sıralanan sorunları hâlihazırda yaşayan birçok çocuğun olduğu tespit edilmiştir. Buna ilaveten, bir de ebeveyn eksikliği yaşayan çocukların psiko-sosyal açıdan daha çok hassas bir yapıda olduğu araştırma esnasında gözlemlenen durumlardan biri olmuştur. Babası yanlarında olmadığı için onu çok özlediğini ifade eden *Ç-214;(E,18)* kodlu katılımcımızla olan görüşmemiz bu durumu özetlemektedir:

- "*Suriye'de en çok neyi özledin*?"

- "*Babamı*…(ağlıyor…)"

Katılımcı çocuk babasının yanlarında olmamasının çok büyük bir boşluk olduğunu ifade ederken, görüşmeyi bitirebileceğimizi söyledik ancak kendisi görüşmeye devam etmek istedi ve yaşadıkları şeyleri anlatmaya devam etti. Bu durumdaki birçok sığınmacı çocuk için ebeveyn eksikliği yaşanan sıkıntılara ek daha büyük bir sıkıntı olmaktadır diyebiliriz.

3.1.4. Anne ve Baba Eğitim Durumları

Anne ve babanın eğitim durumu, çocuğun da eğitim hayatına katılımını ve akademik başarısını etkileyen önemli bir faktördür. Anne baba eğitim seviyesi yükseldikçe çocuğun eğitime devamiyeti, eğitimden beklentisi ve başarısı da yükselmektedir. Çocuğunun iyi bir eğitim almasını, okumasını ve geleceği adına eğitimli, kültürlü birer birey olmasını isteyen ebeveynler, her koşulda ve şartta çocuğunun eğitim hakkından faydalanmasını istemektedirler. Bu açıdan çocuğun eğitimine ilişkin ailenin eğitim, ekonomik, kültürel açılardan durumunun önemi de ortaya çıkmış olmaktadır. Kasatura (1991)'nın yaptığı araştırmada, öğrenciler başarılarını en başta kendi çalışmalarına borçlu olduklarını belirtirken, yardımcı faktörler olarak da aile, okul ve sosyal etkenleri ifade etmişlerdir. Başarısız öğrencilerin büyük çoğunluğu ise, bunun sebebi olarak ilk sırada ailelerini belirtmiştir. Başarısızlık nedenleri üzerine yapılan bir başka araştırma da ise, öğrencilerin %42 gibi büyük bir kısmı başarısızlıklarını aileden kaynaklı sebeplere bağlamıştır (Dam, 2008:83).

Ailenin çocuğun eğitimine olumlu katkı sağlayabilmesi birçok faktöre bağlıdır. Ailenin sosyo-ekonomik durumu, eğitim düzeyleri, sosyal çevre, kültür, aile ve arkadaşlık ilişkileri vb. gibi birçok sebep sayılabilir. Ayrıca ailelerin çocukların eğitimlerine katkı sağlamaları için okul-aile iş birliği de yapılmaktadır. Özellikle çocukların akademik başarıları adına ailelere yönelik çeşitli uygulama ve programlar, seminerler

düzenlenmektedir. Ailelerin katılımının bu sebeple çocuğun eğitim ve sosyal ilişkilerine faydasının olacağı ifade edilmektedir. Ebeveyn eğitimi, bir çocuğun akademik başarısının en güçlü göstergesi olarak tanımlanmaktadır. Yüksek eğitimli ebeveynlerin çocuklarında okuma, erken okuryazarlık becerilerini geliştirme ve erken yaşta temel içerik bilgisi oluşturma olasılıklarının daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Egalite, 2016). Yine ailenin eğitim düzeyinin, aile katılımını ve çocuklarından beklentilerini yordadığı bulunmuştur. Eğitim düzeyi yüksek olan ebeveynlerin çocuklarının eğitimine daha çok katılımda bulunduğu, çocukların problem çözmelerinde daha fazla destek sağladığı ve çocuklarından daha yüksek beklentiler içine girdikleri tespit edilmiştir (Englund ve diğ. 2004; McNeal Jr., 2001; Okpala ve diğ., 2001; Salıcı-Ahioğlu, 2006; Trivette ve Anderson, 1995; Zellman, 1998'den akt. Keçeli-Kaysılı, 2008:76). Bir başka araştırmada ise, anne-babanın öğretim düzeyi ile öğrencinin gelişimi ve başarısı arasında çok yakın bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Tahsilli anne-babaların çocuklarındaki başarı güdüsünü harekete geçirmekte daha üstün oldukları belirtilmektedir. Nitekim yapılan araştırmalar başarılı öğrencilerin anne-babaların öğretim düzeylerinin, başarısız öğrencilerin anne-babalarının öğretim düzeyinden yüksek olduğunu göstermektedir (Eskicumalı ve Eroğlu, 2014:174). Bu vb. araştırma sonuçları, ailenin eğitim düzeyinin çocukların akademik ve yaşam dünyaları üzerinde ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Coleman, çeşitli faktörlerin okuldaki başarıya etkilerinin incelenmesinde, "aile geçmişi"nin, okullaşma etkilerinden etkilenen tek bir varlık olarak kabul edildiğini ifade etmektedir. Ancak "aile geçmişi" tek tip değildir; aile geçmişi analitik olarak en az üç farklı bileşene ayrılabilmektedir. Bunlar, finansal sermaye, beşeri sermaye ve sosyal sermayedir. Finansal sermaye yaklaşık olarak ailenin serveti veya geliri ile ölçülür. Başarıya yardımcı olabilecek fiziksel kaynakları sağlar; evde çalışmak için sabit bir yer, öğrenmeye yardımcı olacak materyaller, aile sorunlarını düzenleyen finansal kaynaklar gibi. Beşeri sermaye, yaklaşık olarak ebeveynlerin eğitimi ile ölçülür ve öğrenmeye yardımcı olan çocuğa bilişsel bir ortam için potansiyel sağlar. Aile içindeki sosyal sermaye ise ikisinden de farklıdır. Evdeki iki ebeveyn, kardeş sayısı ve ebeveynlerin çocuğun eğitimi için beklentileri gibi bazı önlemlerin bir kombinasyonu şeklinde özetlenebilir (Coleman, 1988:109).

Çocuğun beşeri sermayesi olarak kabul edilen eğitim durumu, bu nedenle araştırmamız içinde önem arz etmektedir. Özellikle Suriyeli sığınmacılardan,

çocuklarının Türkiye'de eğitim almasını isteyen kimi ebeveynlerin varlığı araştırma esnasında gözlemlenen önemli bir husustur. Çocuklarının eğitimleri konusunda okula gitmeleri için kimi ebeveynlerin gösterdiği çabalar saha esnasındaki görüşmelerde sıkça karşılaşılan bir durum olmuştur. Bu sebeple anne ve baba eğitim durumlarının, yukarıda açıklanmaya çalışılan sebepler dâhilinde, çocukların eğitimleri üzerinde dikkate değer bir hassasiyeti bulunmaktadır diyebiliriz. Araştırma esnasında da özellikle eğitim seviyesi yüksek olan anne-babalarla çocuklarının eğitimli bireyler olarak yetişmesi için yardım edilmesi gerektiğine dair sık sık konuşmalar gerçekleştirilmiştir. Suriyeli ailelerin çocuklarının iyi bir geleceği olması için eğitimin önemine dair yaptıkları vurgular, araştırmamızın da önemle üzerinde durduğu konulardan biridir.

3.1.4.1. Anne Eğitim Durumları

Bu kapsamda sığınmacı çocukların anne ve babalarının eğitim durumlarına ilişkin veriler aşağıda yer almaktadır. Tablo 4'te ankete katılan Suriyeli çocukların annelerinin eğitim durumları görülmektedir:

Tablo 4. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Annelerinin Eğitim Durumları

Anne Eğitim Durumu	**Sayı**	**%**
Okur-yazar değil	36	11,7
Bir okul bitirmedi ancak okur-yazar	8	2,6
Sadece okuyabiliyor, yazamıyor	1	0,3
İlkokul terk	43	14,0
Ortaokul terk	20	6,5
Lise terk	7	2,3
İlkokul mezunu	94	30,5
Ortaokul mezunu	42	13,6
Lise mezunu	25	8,1
Üniversite mezunu	32	10,4
Toplam	308	100,0

Araştırmaya katılan Suriyeli sığınmacı çocukların %11,7'sinin annesi okur-yazar değil, bir okul bitirmediği halde okuma yazma bilen %2,6, sadece okuyabilen %0,3,

ilkokuldan terk %14, ortaokuldan terk %6,5, liseden terk %2,3, ilkokul mezunu %30,5, ortaokul mezunu %13,6, lise mezunu %8,1 ve üniversite mezunu olan ise %10,4 kişidir.

Buna göre, ilkokul mezunu ile ilkokul terk olanların dağılımda en fazla yüzdeliklere sahip olduğunu görmekteyiz. Eğitimin önemli kademeleri olarak ele alacağımız lise ve üniversite mezunu olanların sayısı ise 57 kişi (%18,5) ile sınırlıdır. Eğitim durumu açısından annelerin yüksek bir eğitim seviyesine sahip olduğunu söyleyemeyiz. Ancak 263 (%85,4) kişinin kurumsal olarak eğitim almış ya da alma girişiminde bulunmuştur. Annelerin eğitim seviyeleri değişiklik göstermekle birlikte, çocuklarının örgün eğitim almaları yönünde olumlu bir tutum gösterdikleri gözlemlenmiştir. Eğitimin yanı sıra özellikle dil öğrenme konusunda da talepkâr bir tutum göstermişlerdir.

Sahadayken edindiğimiz notlar neticesinde, çocuklarının geçim sıkıntısı nedeniyle çalışmak zorunda kalmalarının dışında, annelerin büyük bir çoğunluğu çocuklarının okula gitmesi taraftarı idiler. Çocuklarla görüşme esnasında bazen de sonrasında ebeveynler özellikle eğitim, okul ihtiyaçları ve sorunları adına görüşlerini beyan ettiler. Özellikle ciddi bir dil eğitimi verilmesi gerektiğine dair ebeveynlerin görüşleri en önemli saha notlarımızdan biridir.

3.1.4.2. Baba Eğitim Durumları

Suriyeli sığınmacı çocukların babalarının eğitim durumlarına ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 5. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Babalarının Eğitim Durumları

Baba Eğitim Durumu	**Sayı**	**%**
Okur-yazar değil	5	1,6
İlkokul terk	19	6,2
Ortaokul terk	11	3,6
Lise terk	16	5,2
Üniversite terk	5	1,6
İlkokul mezunu	90	29,2
Ortaokul mezunu	81	26,3
Lise mezunu	30	9,7
Üniversite mezunu	51	16,6
Toplam	308	100,0

Suriyeli sığınmacı çocukların %1,6'sının babası okur-yazar değil, %6,2'sinin ilkokul terk, %3,6'sının ortaokul terk, %5,2'sinin lise terk, %1,6'sının üniversite terk, %29,2'sinin ilkokul mezunu, %26,3'ünün ortaokul mezunu, %9,7'sinin lise mezunu ve %16,6'sının babası üniversite mezunudur.

Bu verilere göre, okur-yazar olmayan, ilkokul terk ve ilkokul mezunu olanların oranı %37'dir. Lise ve üniversite mezunu olanların (buna üniversite terk olanlar da dâhil) toplam oranı ise 86 kişi ile %27,9'dur. Çocuklarının yabancı bir ülkede, farklı bir dilde de olsa eğitim almalarını isteyen ve bunun için çaba sarf eden ebeveynlerle araştırma boyunca sıkça karşılaşılmıştır. Özellikle eğitim seviyesi yüksek olan anne babaların, gerek dili öğrenme konusunda gerekse de derslerine yardımcı olabilme hususunda çocuklarına somut olarak destek veremeseler de, onları motive edici destekler vermeye çalıştıkları gözlemlenmiştir. Bu somut destekler, bazen ebeveynlerin internetten ya da televizyondan dili öğretebilmek için çocuklarına yardımcı olmaya çalışmaları şeklinde bazen de okumaya yardımcı kaynaklar alma şeklinde veya çocukları için okulda öğretmenlerle bizatihi görüşerek ya da Türkçe öğrenebilmeleri için komşulardan yardım isteme şeklinde olmaktadır. Motive edici destekler de çocuklarına okuyabileceği, yapabileceği, başarılı olabileceği şeklindeki moral motivasyonlardan oluşmaktadır. Görüşülen her hanedeki çocukların ebeveyni eğitime vurgu yapsa da çocukları için ilgi ve çabayla hareket eden kitle ne yazık ki çok sınırlı sayıda kalmaktadır. Çocukları için gerçek anlamda somut şeyler yapmaya çalışan kitlenin eğitim seviyesi yüksek olan ebeveynler olduğu gözlemlenmiştir. Kimi aileler, çocuklarının okulda zorlandığı ve hatta okulu bırakmayı istediğini belirttikleri halde (ders durumlarının kötü olmasından da kaynaklı olarak) onları okula göndermeye devam edeceklerini vurgulamışlardır. Lise ve üniversite mezunu olan ebeveynlerin oranı düşük olmasına rağmen okula giden çocuk sayısındaki tatmin edici bu oranı (%47,7), hem çocukların geleceği adına eğitime olan inanca hem de alınan okul yardımlarına da bağlamaktayız. Genel olarak eğitim açısından lise ve üzeri olanlar, oransal dağılımda azımsanmayacak düzeydedir. Çocukları eğitime yönlendirme ve destekleme ile ebeveynlerin eğitim düzeylerinin birbiriyle ilişkili olduğu düşünülmektedir.

3.1.5. Anne ve Baba Meslek Dağılımları

Anne ve babanın mesleki statüleri, çocukların başta eğitim durumları olmak üzere, yetiştiği çevre, sosyalleşme ilişkileri ve kültürel ortamlarına kadar etki eden önemli bir faktördür. İyi bir mesleği ve dolayısıyla iyi bir geliri olan ebeveynler, çocuklarının daha iyi eğitim almasını ve iyi bir çevrede yetişmesini istemekte ve hayatlarını buna göre şekillendirmektedir. Birçok göç çalışmasında da karşılaştığımız gibi kırdan kente ya da daha iyi fırsatlar sunduğu için başka bir yere göç etme sebeplerinden biri de eğitimdir. Anne babanın bilinçli tutumları, çocuklarının geleceği için birçok durumu göz önünde bulundurarak hareket etme gayreti taşımaktadır.

İş olgusu, kişilerin hayatında merkezi bir konumda yer almaktadır. Bu merkeziyet içindeki zıtlıklar arasındaki farkı belirleyen önemli bir olgudur. Mesela, zenginlik ile yoksulluk, özerklik ile bağımlılık, yüksek ve düşük statü vd. farkları belirler. Sadece bireyin değil, tüm aile üyelerinin de yaşam kalitelerine etki eder. Aynı zamanda iş, bireysel davranışı ve ahlaki normu da etkileyip yönlendiren bir bakış açısı olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla iş olgusu, kişinin yaşamında değer, statü ve saygınlığa yer veren önemli bir faktördür (Bauman, 2015:98-99). Bu açıdan iyi bir işi yani mesleki statüsü ve dolayısıyla iyi bir geliri olan ebeveynler, çocuklarına daha iyi bir yaşam imkânı sağlamaktadırlar. Ebeveynin mesleğinin toplum içindeki saygınlığı ve ailenin gelir düzeyi çocuğun gelişimini ve başarısını etkileyen faktörlerdendir. Mesleğin gerektirdiği eğitim seviyesi, sağladığı gelir, statü ve saygınlık ailenin tüm bireylerini etkilemektedir. Günümüz açısından, yükseköğrenim görmeyi gerektiren ve yüksek kazanç sağlayan meslekler, diğer meslek gruplarından daha çok itibar ve ilgi görmektedir. Çünkü toplumdaki statü ve saygınlığı belirleyen en önemli faktörlerden biri, kişinin öğrenim düzeyi ve mesleki statüsüdür (Eskicumalı ve Eroğlu, 2014:174). Bu nedenle ebeveynlerin mesleki statüsü, ailedeki bireylerin eğitim, sosyalleşme vb. gibi durumlarını etkileyen gelir ve eğitim değişkeni kadar önemli bir faktördür.

Kohn (1963, 1969, 1995'den akt. Şengönül, 2013) meslek statüsü, sosyalleştirme uygulamaları ve çocuk gelişimi arasındaki bağlantıdan bahsetmektedir. Yine Kohn, meslek prestijinin anne-babanın amaçları, değerleri ve çocuk yetiştirme uygulamaları ile ilgili bağlantılarını da tartışmaktadır. Ona göre, daha üst meslek statüsü, anne ve babaların tutumlarını, amaçlarını, dolayısıyla çocuk yetiştirme üzerindeki stratejilerini olumlu olarak etkilemektedir. Meslek noktasında iyi ücret alan ve prestijli anne-babalar, özetle iki önemli yolla çocuklarına yatırım yapmayı amaçlamaktadırlar: "(1) meslekle ilişkili

etkinliklerden yararlanma olanağını arttırarak sosyal sermaye sağlayabilmek, (2) çocuklarına eninde sonunda mesleki başarısını ilerletecek etkinlikler yönünde yol göstererek eğitim ve bilgi sağlayabilmektir" (Şengönül, 2013:131).

Bu nedenle sosyal sınıf ve sosyo-ekonomik açıdan meslek prestiji, ailenin yaşamında önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin düşük sosyo-ekonomik statünün çocuk gelişiminde olumsuz etkileri olabilmektedir. Yüksek sosyo-ekonomik statüdeki ebeveynler ise, çocuklarının başarılı gelişimine (sosyalleşmelerinde, akademik başarılarında, özel bakımlarımda ve hizmetlerinde, gelişimlerinde, onlarla akıl yürütmede vb.) katkıda bulunabilmektedirler (Şengönül, 2013:138-139). Meslek statüsü veya prestiji, çocukların gelişimsel, eğitsel ve sosyalleşmeleri açısından önemli bir faktördür. Mesleki statü ve dolayısıyla ekonomik durum bu denli önemli iken, zorunlu göç sonrası bambaşka bir hayat yaşamak zorunda kalan sığınmacı aileler ve çocukları için daha da önemli hale gelmektedir. Çünkü hayat standartları büyük bir ölçüde kötüleşen aileler göç olayı ile birlikte, var olan mesleki prestijlerini ve hatta mesleklerini kaybedebilmekte, bu da aile fertleri açısından zorluklarla dolu ve riskli bir hayatın yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Anne-baba mesleki statüsünün, çocuk açısından ne derece önemli olduğunu ifade eden yukarıdaki açıklamalar, göçmen çocukların ebeveynlerinin de mesleki durumları hakkında bilgi sahibi olunması gerektiğini düşündürmektedir.

Özellikle savaş ortamından kaçarak başka bir ülkeye sığınan bireylerin göç etme nedeni kuşkusuz gönüllü olarak göç edenlerin sebeplerinden (daha iyi bir hayat yaşama arzusu, eğitim, iş fırsatları vb. gibi çekici faktörler açısından) farklıdır. Ancak savaş sebebiyle göç edenler için öncelikli amaç hayatta kalmaktır. Bu nedenle sığınılan ülkede sığınmacılar için gerekli olan ilk şey temel yaşam kaynaklarını (yiyecek, barınma, giyecek vb. gibi) elde edebilmektir. Bu kaynaklara ulaşabilmek ve yaşam koşullarının düzeni ve iyileşebilmesi adına iş arayışı içerisine giren sığınmacılar, bulabildikleri her türlü işte ucuz iş gücü olarak çalışmak zorunda kalmaktadır. Suriye'de iyi bir mesleği olan eğitimli kesim için belki de en zor olan şey, bedenen yıpratıcı ağır işlerde çalışmaya alışmayan bünyeleri ile buna mecbur olmalarıdır. Eğer aile, geçinebilecek bir maddiyata sahipse çocuklarının eğitim imkânından faydalanmalarını istemekteyken, maddiyat sorunu olan ailelerde çocuklar da ne yazık ki çalışma hayatında yer almaktadırlar. Ne var ki bu zorunlu hâl, eğitim ve meslek durumları ne olursa olsun, ebeveynler için çocuklarına daha iyi bir hayat sunma imkânını zorlaştırmaktadır

Bütün bu anlatılardan hareketle, araştırmamıza dâhil olan sığınmacı çocukların anne-babalarının mesleki durumlarını gösteren tablolar aşağıdaki gibidir.

3.1.5.1 Anne Meslek Dağılımı

Anne meslek durumlarını sorduğumuz sığınmacı çocuklardan elde edilen cevaplara göre dağılım aşağıdaki gibidir:

Tablo 6. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Annelerinin Mesleki Dağılımı

Anne Mesleği	**Sayı**	**%**
Ev hanımı	274	89,0
Öğretmen	21	6,8
Hemşire	11	3,6
Mühendis yardımcısı	2	0,6
Toplam	308	100,0

Tabloya göre, ankete katılan Suriyeli sığınmacı çocukların %89'unun annesi ev hanımı, %6,8'inin öğretmen, %3,6'sının hemşire ve %0,6'sının annesi mühendis yardımcısıdır. Çocukların annelerinin büyük bir çoğunluğu ev hanımıdır. Bir mesleğe sahip olan ebeveynlerin (%11) çocuklarının, yapılan görüşmeler esnasında, anne ve babaları gibi olmak istedikleri ve okumak için gayret ettiklerine dair görüşme notları elde edilmiştir. Bilinçli ve eğitimli ebeveynlerin, çocuklarına her ne koşulda olursa olsun iyi bir rol model olduklarını söyleyebiliriz. Özetle, mesleki prestijin çocuklar için anlamlı bir işlevi bulunmaktadır.

3.1.5.2. Baba Meslek Dağılımı

Baba mesleklerinin tespiti için sorduğumuz bu soruda, yeterli derecede eğitim ve mesleki prestije sahip ebeveynlerin çocuklarının eğitimleri ve gelecekleri için daha endişeli ve daha duyarlı olduğu gözlemlenmiştir. Öyle ki kimileri hem çocuklarının iyi bir eğitim almalarını istemekte hem de ayrıca onlara kendi dillerinde okuma-yazma öğretmeye çalışmaktadırlar. Ancak bunu her aile başaramamaktadır. Çünkü eğitim seviyesi olarak kendi çocuklarına bu imkânı sunabilecek yeterliliğe pek çoğunun ya sahip olmadığı ya da o bilinçte olmadıkları gözlemlenmiştir. Çocukların eğitim almalarını

isteyen ebeveynler için bu durum işin içinden çıkılması zor bir hal almaktadır. Ankete katılan çocuklardan birinin dedesi belki de bu durumu en iyi özetleyen şu cümleleri bize aktarmıştır:

> *"Bizim çocuklarımızın geleceği mahvoldu. Bizler kendi dilimizde okumayı-yazmayı biliyoruz hiç olmazsa. Ama bu çocuklar ne kendi dillerinde okuyup yazabiliyor ne de burada doğru düzgün bir şeyler öğrenebiliyor. Zorlandıkları için gitmeye de bir hevesleri kalmadı. Ya bizim dilimizde eğitim imkânı sunsunlar ya da bu çocuklara önce iyi bir Türkçe eğitimi versinler. Cahil, kaybolan bir nesil olup gidecek yoksa bizim çocuklarımız."*

Kendi çocuklarının hayatlarının mahvolmaması için eğitimi bir kurtuluş kapısı olarak gören ebeveynlerin çoğu için eğitim bu kapının anahtar görevini görmektedir. Özelikle de bu durum, eğitim seviyesi yüksek olan meslek sahibi ebeveynlerde daha baskındır. Bu bilincin çocuğa geçtiği sığınmacı ailelerin de mevcut olduğu gözlemlenmiştir. Öyle ki bazı çocuklar, hayalinde ne olmak istedikleri sorusunu "*annem gibi/babam gibi olmayı istiyorum*" şeklinde cevaplamıştır.

Baba meslek dağılımını gösteren tablo aşağıdaki gibidir:

Tablo 7. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Babalarının Mesleki Dağılımı

Baba Mesleği	**Sayı**	**%**
Esnaf (tuhafiye, telefon, fotoğraf, beyaz eşya, lokanta, fırın, kasap, şoför, muhasebe, mağaza, terzi, berber gibi işlerde çalışanlar)	99	32,1
Çiftçi	31	10,1
İşçi (demirci, çimento fab. çalışanı, mobilya işi, tamirci, inşaat işleri, araba tamiri vb.)	92	29,9
Serbest meslek çalışanı (avukat, doktor, mühendis)	5	1,6
Kamu görevlisi (öğretmen, polis, asker, imam, memur)	62	20,1
Diğer (doğalgaz işi, mazot işi, elektrik teknikeri, fabrika görevlisi)	19	6,2
Toplam	308	100,0

Sosyo-ekonomik durumun belirlenmesinde, baba mesleği başvurulan kriterlerden biridir. Bu kriterin ailenin hem gelir düzeyini hem de statüsünü yansıttığı kabul edilir. Elbette mesleklerin sınıflandırılmasında belli bir ölçüt ya da kalıp belirlemek zordur. Bu nedenle meslekleri gelir düzeylerine göre sınıflandırmaya çalışmak bazı problemleri de beraberinde getirmiş olacaktır. Çünkü pek çok üçüncü dünya ülkesinde de görüldüğü gibi

mesleklerin gelirleri ile statüsü aynı paralelde değildir. Mesleklerin sınıflandırılmasındaki zorluklar üzerinde duran kimi araştırmacılar, sınıflandırmaların araştırmanın kendine özgü koşulları dikkate alınarak yapılmasının daha yararlı olacağını vurgulamaktadır (Duyar ve Özener, 2003:78-79). Dolayısıyla standart bir meslek sınıflandırması hem ülkemiz nezdinde mümkün olmadığından hem de gelişmiş ülkelerin sınıflamaları bizim standardımız ile uyuşmadığından araştırma çerçevesindeki meslekler (baba mesleği, anne mesleği) araştırmanın kendine özgü koşulları dikkate alınarak gruplandırılmıştır.

Suriyeli sığınmacı çocukların %32,1'inin babası esnaf, %10,1'inin çiftçi, %29,9'unun işçi, %1,6'sının serbest meslek çalışanı, %20,1'inin kamu görevlisi ve %6,2'sinin diğer (doğalgaz işi, mazot işi, elektrik teknikeri, fabrika görevlisi) grubundadır. Belli bir eğitim düzeyiyle ilişkili olan serbest meslek çalışanı ile kamu görevlisi grubunda yer alanların oranına baktığımızda bu oran %21,6'dır.

Suriye'deyken mesleki pozisyonlarını sorduğumuz bu soruda, sığınmacı çocukların anne ve babalarının hangi meslek gruplarında yer aldığı tespit edilmeye çalışılmaktadır. İyi bir gelire ve daha iyi bir sosyo-ekonomik yaşama sahip olanlar, çocuklarına daha iyi bir gelecek sağlayabilmenin imkânlarına sahip olabilmektedir. Ailenin yaşadığı çevre, oturulan konutun özelliği, çocukların gönderildiği okulun türü, eğitime destek olabilecek kaynakların çeşitliliği, giyim ve yiyecek temininde sorun yaşamama vb. gibi hizmetlere erişimde ailenin sosyo-ekonomik durumu etkili olmaktadır. Suriye'deyken bu imkânlara sahip olanlar savaş sonrası büyük bir yıkım ve mağduriyet yaşamışlardır. Başka bir ülkeye göç ettikten sonra içinde bulundukları dezavantajlı durumları aşmanın yollarını arayan sığınmacılar için artık hayata tutunabilmekten başka bir seçenek kalmamıştır. Bunun için de hangi meslek grubundan olursa olsun, hane reisleri göç ettikleri yerlerde düşük ücretli, çoğunlukla da beden gücüne dayalı işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Belli bir meslek grubunda yer alanlar için bu durum dezavantaj gibi olsa da aileleri için mecbur kalmaktadırlar. Suriye'de iyi bir mesleki prestije sahip olan ebeveynlerin, başta çocukları için iyi bir eğitim alarak geleceklerinin olması adına daha fazla teşvik edici davranışlarda bulundukları gözlemlenmiştir. Yine araştırma esnasında, Suriye'deyken iyi bir mesleki statüye sahip ebeveynlerin (öğretmen, hemşire, mühendis vb. gibi), çocuklarının hem eğitimleri hem de sosyalleşmeye çalıştıkları çevresel ortama karşı daha duyarlı ve hassas oldukları gözlemlenmiştir. Bu açıdan ebeveynlerin eğitim durumları ve mesleki statüleri en başta çocukları eğitime yönlendirme açısından önem taşımaktadır diyebiliriz.

Göç sonrası sosyo-ekonomik dezavantajlı durumda yaşanan değişim, sığınmacı aileleri her açıdan etkilemektedir. En başta da ebeveynlerin mesleklerini kaybetmelerine, belli bir ekonomik varlık kaybına, kopuşlara ve düzenlerinin alt üst oluşlarına sebebiyet vermektedir. Bu durum da bütün aile fertlerini her açıdan olumsuz etkilemektedir.

3.1.6. Hanedeki Aile Sayısı ile Hanedeki Toplam Birey Sayısı

Suriyeli sığınmacı çocuklara, hanede kaç aile ile birlikte kaldıkları sorusu sorulmuştur. Bununla paralel olarak toplamda hanede kaç kişi oldukları ve barındıkları evin ve odalarının kullanım durumları da sorulmuştur. Hanedeki aile sayısı bireyin özellikle de çocuğun yeni mekânla bütünleşmesinde veya marjinalleşmesinde etkili olabilmektedir. Göç sonrası yeni bir toplum, yeni bir mekân içinde bireyler adaptasyon ve uyum sağlama gibi sorunlarla başa çıkmaya çalışmaktadır. Çocuklar da elbette bu sıkışıp kaldıkları yeni mekânlar içinde kendilerine bir alan oluşturmaya çalışmaktadır. Ancak kimi zaman sığınmacı çocuklar risk, korku, güvenlik endişesi gibi nedenlerle dış dünya ile aralarına mesafe koymak zorunda kalabilmektedir. Bu durum kalabalık aile ortamındaki çocuklar için de düşünüldüğünde çocuğun alanının daha da sınırlandığını söyleyebiliriz. Kalabalık aile ortamları, çocuklara ev içinde rahat edebilecekleri özgür bir ortam sunmamaktadır. Ayrı bir odaya sahip olamayan ya da kendi ve kardeşleri için bile olsa ayrı bir oda imkânı olmayan çocukların öncelikli olarak sağlıklı bir ders çalışma ortamına sahip olmadıkları gözlemlenmiştir. Bir diğer olumsuz durum ise farklı ailelerle birlikte yaşamaktan kaynaklı mahremiyetin sağlanamamasıdır. Kalabalık aile grupları için, özellikle sobalı evlerde yaşamlarını sürdüren sığınmacılar için kış aylarının daha sıkıntılı geçtiği söylenebilmektedir. Araştırma esnasında bu durumda olan kimi sığınmacı aileler bu hususta sıkıntıları olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak ekonomik açıdan yaşanan zorluklar nedeniyle kira, fatura gibi masrafları azaltmak açısından birkaç aile birlikte yaşamak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir.

Bazı spesifik durumlar haricinde, hanedeki birey sayısı ile özellikle sosyo-ekonomik durum başta olmak üzere negatif bir ilişki durumu söz konusudur. Hanedeki birey sayısı arttıkça, günlük yaşam için gerekli olan ihtiyaçların karşılanması, sağlık için gerekli olanaklar, yeterli beslenme düzeyi, oda paylaşım ve kullanım imkânları azalmaya başlayacağından bu da çocukları fiziksel, biyolojik, psikolojik vb. birçok açıdan olumsuz yönde etkileyecektir (Bielicki, 1986; Taner, 1988'den akt. Duyar ve Özener, 2003:84). Hanedeki birey sayısının fazla olmasının neden olduğu bu türden durumlar sığınmacı

çocukların yaşadıkları koşullar özelinde de araştırma esnasında tarafımızca gözlemlenmiştir. Birey sayısının kalabalık olduğu hanelerde, barınılan konutların olumsuz koşullarının da etkisiyle sığınmacı çocukların kalabalık bir ortamda, mahremiyet açısından zorluklar içinde ve sağlık açısından pek de iyi olmayan koşullarda yaşamak zorunda kaldıkları gözlemlenmiştir.

Çalışmamızda tespit edilen Suriyeli sığınmacı hanelerin aile sayılarına ilişkin dağılımı gösteren grafik aşağıdaki gibidir:

Grafik 1. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Kaldıkları Hanelerdeki Aile Sayısı

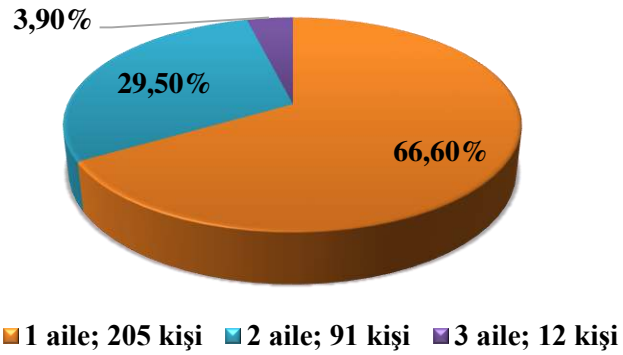

Çekirdek aile dediğimiz anne, baba ve çocuklardan oluşan aile türü, grafikte "1 aile" ile gösterilen kategori içerisinde yer almaktadır. Buna göre Suriyeli çocuklardan %66,6'sı çekirdek aile şeklinde, %29,5'i 2 aile ve %3,9'u ise 3 aile şeklinde yaşamaktadır. Kendi ailesi dışında hanede büyükanne, büyükbaba, hala, teyze, amca, dayı vb. gibi yakın akrabalar ile birlikte yaşayanların toplam dağılımı %33,4'tür. Hanede aile sayısı arttıkça toplam birey sayısı da artmaktadır. Buna göre, hanede toplam kaç kişinin kaldığını gösteren tablo aşağıdaki gibidir:

Tablo 8. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Kaldıkları Hanedeki Toplam Fert Sayısı

Hanedeki Toplam Kişi Sayısı	**Sayı**	**%**
3 kişi	2	0,6
4 kişi	13	4,2
5 kişi	19	6,2
6 kişi	73	23,7
7 kişi	40	13,0
8 kişi	49	15,9
9 kişi	49	15,9
10 kişi	26	8,4
11 kişi	12	3,9
12 kişi	10	3,2
13 kişi	4	1,3
15 kişi	5	1,6
16 kişi	6	1,9
Toplam	308	100,0

Ankete katılan Suriyeli sığınmacı çocukların yaşadıkları hanedeki toplam fert sayısına göre verdikleri cevaplar; toplamda hanede 3 kişi yaşayan çocukların oranı %0,6, 4 kişi yaşayanların %4,2, 5 kişi yaşayanların %6,2, 6 kişi yaşayanların %23,7, 7 kişi yaşayanların %13, 8 kişi yaşayanların %15,9, 9 kişi yaşayanların %15,9, 10 kişi yaşayanların %8,4, 11 kişi yaşayanların %3,9, 12 kişi yaşayanların %3,2, 13 kişi yaşayanların %1,3, 15 kişi yaşayanların %1,6 ve 16 kişi yaşayanların oranı %1,9'dır.

Bir hanenin yaşam standardı açısından yaşanabilir niteliklere sahip olması öncelikle o haneye giren gelirle bağlantılıdır. Haneye giren geliri etkileyen faktörlerden biri olan hanedeki toplam fert sayısı da yaşam standardını etkilemektedir. Hanedeki fert sayısı arttıkça ihtiyaçlar ve hane içi harcamalar da aynı oranda artmaktadır. Bu nedenle fert sayısı arttıkça hanedeki gelir dağılımı düzensizleşmekle birlikte yoksulluk ve yoksunluk durumu da baş göstermektedir diyebiliriz. Sığınmacılar için kalabalık aile birliktelikleri ile birlikte yaşamak bazı hallerde zorunluluk haline gelmektedir. Savaşta yakını ölen veya Türkiye'ye gelemeyen Suriyelilerden kimileri yakın akrabalarının yanına yerleşmek durumunda kalmıştır. Bu da hanedeki fert sayısını arttırmakla birlikte

geçim sıkıntısını da arttırmaktadır. Maddi koşullar açısından geçinebilecek durumda olan sığınmacılar ayrı bir yere taşınmayı/haneleri ayırmayı tercih etmektedirler. Ancak ebeveyninden uzak olan ya da bakıma muhtaç olan aile büyükleri ile birlikte yaşayan sığınmacılar daha kalabalık haneler halinde yaşamaktadır.

Hanede 7 kişi ve üzeri fert sayısı ile birlikte yaşayanların oranı %65,1'dir. Ankete katılan Suriyeli sığınmacı çocukların yarısından fazlası, içinde bulundukları maddiyat ve barınma sıkıntısından dolayı birkaç aile/akraba ile birlikte yaşamaktadır. Ayrıca tabloda en fazla 6 kişinin birlikte yaşadığı hane dağılımı en fazla orana sahiptir. Suriyeli sığınmacıların genelde çekirdek aile birlikteliğine sahip olmalarına rağmen, çocuk sayısının fazla olması, birkaç aile ile birlikte yaşamak zorunda kalmak gibi nedenlerle hanedeki fert sayılarının fazla olduğu görülmektedir. Bu durum ayrıca hane içinde bakıma muhtaç kişi sayısının fazla olduğunu da göstermektedir.

Yapılan bazı araştırmalarda Suriyeli ailelerin yaşadıkları hanelerdeki bireylerin sayısının yüksekliğini ortaya koymaktadır. Buna göre, "hanelerde yaşayan birey sayısının ortalaması AFAD'ın çalışmasında 8,6; Mavi Kalem'in çalışmasında 11,0 olarak saptanmıştır" (AFAD, 2014; Türkmen Sanduvaç ZM, 2013'den akt. Bahadır, Uçku, Varol, Çiçeklioğlu, ve Usturalı Mut, 2016:35).

3.1.7. Hane Reisi

Bu araştırma sorusunda, Suriyeli sığınmacı çocukların yaşadıkları hanelerde hanenin reisinin kim olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Hane/evin reisini, hanenin maddi ve manevi söz hakkına sahip olan, haneden sorumlu kişi, yani genelde hanenin geçimini sağlayan veya hanede en çok sözü geçen/hane kararlarında etkin olan kişi olarak ifade edebiliriz. TDK'ye göre aile reisi, "Kanunlara göre aile yükümlülüğünü taşıyan kimse" dir (www.tdk.gov.tr). Türk Medeni Kanunu'nun (TMK) 369. Maddesine göre ise, hane reisi ev başkanı olarak ifade edilmektedir. Buna göre ev başkanı;

"-Ev halkından olan küçüğün, kısıtlının, akıl hastalığı veya akıl zayıflığı bulunan kişinin verdiği zarardan, alışılmış şekilde durum ve koşulların gerektirdiği dikkatle onu gözetim altında bulundurduğunu veya bu dikkat ve özeni gösterseydi dahi zararın meydana gelmesini engelleyemeyeceğini ispat etmedikçe sorumludur.

-Ev başkanı, ev halkından akıl hastalığı veya akıl zayıflığı bulunanların kendilerini ya da başkalarını tehlikeye veya zarara düşürmemeleri için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür.

-Zorunluluk halinde gerekli önlemlerin alınmasını yetkili makamdan ister."

Evin reisinin/başkanının sorumluluklarından bahseden yukarıdaki tanım, haneden sorumlu esas kişinin yükümlülüklerini sıralamaktadır. Türk toplumu gibi ataerkil yapıya sahip olan Suriye toplumunda da (Yıldırımalp, İslamoğlu ve İyem, 2017:114), hane reisi genelde evin baskın olan yaşlı erkeği olmaktadır. Ancak savaş yaşamış, kayıplar vermiş Suriye toplumu için hane reisi kavramında fail olanın yerinin değiştiğini söyleyebiliriz. Daha önce hane reisi olan kişinin vefatı, ailenin ekonomik sorumluluğunu çocuğun üstlenmesi ile ailede söz hakkına sahip olması, savaş sonrasında hanenin reisi olan bireyin pasifleşmesi vb. gibi araştırma esnasında gözlemlenen durumlar bu değişimin nasıl olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmamız açısından hane reisinin kim olduğuna ilişkin verilen yanıtlar aşağıdaki grafikte gösterilmiştir:

Grafik 2. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Yaşadıkları Hanenin Reisi

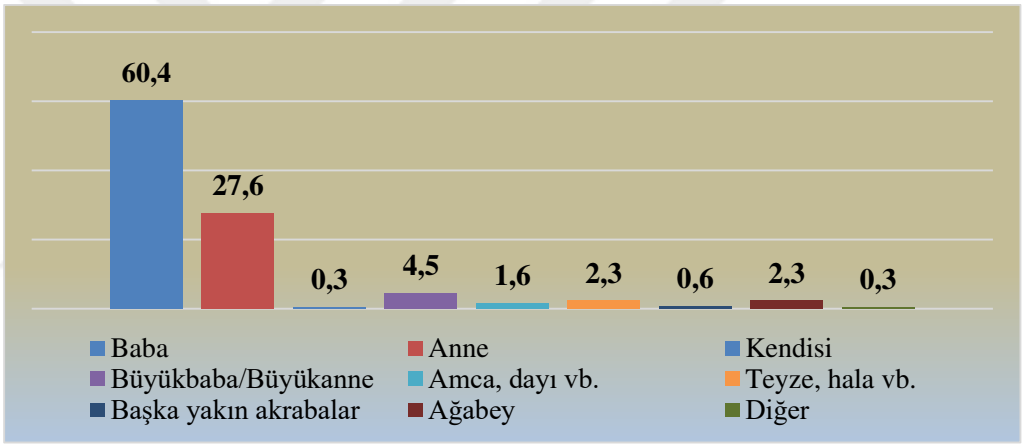

Suriyeli sığınmacı çocukların yaşadıkları hanede babanın hane reisi olduğu dağılım oranı %60,4, annenin hane reisi olduğu dağılım oranı %27,6, çocuğun kendisinin hane reisi olduğu dağılım oranı %0,3, büyükbaba ya da büyükannenin hane reisi olduğu oran %4,5, amca, dayı vb. hane reisi olduğu oran %1,6, teyze, hala vb. hane reisi olduğu oran %2,3, başka yakın akrabaların hane reisi olduğu oran %0,6, ağabeyin hane reisi olduğu oran %2,3 ve diğer grubunda yer alan dağılım oranı (ablası) %0,3'dür.

Ağırlıklı olarak hanede %60,4 ile babanın hane reisi olduğunu görmekteyiz. Çocukların anne ve baba ile birlikte yaşama durumlarını gösteren Tablo 3'te, sığınmacı çocukların %65,9'unun babası ile beraber oldukları sonucu ortaya çıkmıştı. Ancak hane reisi sorusunda "baba" oranının %60,4 olduğunu görmekteyiz. Bu da bizi, birkaç hane bazında -yaklaşık olarak 15 veya 16 hanede- babanın birtakım sebeplerden dolayı

(hastalık, yaşlılık, vb. gibi sebeplerle) hane reisi sıfatları ve görevlerini yerine getiremediği sonucuna ulaştırmaktadır. Savaş ve göç sebebiyle babanın hanede olmayışı hatta kimi ailelerde annenin de olmaması nedeniyle ailedeki diğer üyelerin hane reisi pozisyonunda olduğunu görmekteyiz. Hanede daha baskın, aktif olan veya hane geçiminden sorumlu olan kişinin hane reisi olarak kabul edildiği Suriyeli aileler için, hane reisi/haneden mesul olan asıl kişinin "baba" olarak değerlendirildiği ortaya çıkmaktadır.

3.1.8. Göç Öncesi Yaşadıkları Bölgeler

Suriyeli sığınmacı çocukların Suriye'nin hangi bölgesinde yaşadıklarını tespit etmek, nasıl bir sosyo-ekonomik ve kültürel çevrelerinin olduğu hakkında az çok fikir vereceği düşünülmektedir.

Ülkemizde yaşam standardı açısından daha iyi fırsatlar sunan ama bir o kadarda maddi zorluklar barındıran İstanbul, İzmir, Ankara vb. gibi büyük şehirler bulunmaktadır. Suriye'de maddi durumları iyi olan sermaye sahipleri ve belli bir yatırım gücü olan kesimler bu büyük illerimizde yaşamayı tercih etmektedir. Ellerindeki sermaye ve yatırımlarını getirebilenler, ekonomik olarak ülkemiz adına da ticari yatırımlar yaparak katkılar sağlamaktadırlar. Ancak maddi bir gücü olmayan, maddi kaynaklarını da ancak sınırlardan geçebilmek için harcayan kesim ise, ortalama yaşam standardına sahip olan, pahalı bir yaşam sunmayan (daha ucuz/uygun kiralar, ulaşım, yiyecek vb. gibi ihtiyaçlarını daha rahat karşılayabilecek standartta olan) illeri tercih etmek zorunda kalmışlardır. Elazığ'a gelip yerleşen Suriyeli sığınmacıların ise, hem yukarıda bahsedilen sebeplerden dolayı hem de aralarında kurdukları ağlarla (network), Elazığ'a göç ettikleri araştırma sırasında tespit edilmiştir. Elazığ'ın kendi yaşadıkları şehre benzerliği (hem ekonomik yaşam koşulları hem de dini açıdan) çalışma sırasında hem çocuklar hem de aileleri tarafından vurgulanan saha notlarındandır.

Suriyeli sığınmacı çocukların Suriye'nin hangi bölgesinde yaşadıkları sorusundan alınan cevaplar aşağıdaki tablodaki gibidir:

Tablo 9. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Suriye'nin Hangi Bölgesinde Yaşadıkları

Bölgeler	**Sayı**	**%**
Deyrizor-Merkezinde	59	19,2
Deyrizor-İlçesinde	176	57,1
Deyrizor-Köyünde	12	3,9
Humus-Merkezinde	3	1,0
Humus-İlçesinde	9	2,9
Humus-Köyünde	3	1,0
Halep-Merkezinde	15	4,9
Halep-İlçesinde	7	2,3
İdlip-Merkezinde	5	1,6
İdlip-İlçesinde	14	4,5
Şam-Merkezinde	5	1,6
Toplam	308	100,0

İl merkezi, ilçe ve köylerini ayırmadan şehir bazlı olarak dağılımların oranına baktığımızda, Suriyeli çocukların %80,2'si Deyrizor ilinden, %4,9'u Humus ilinden, %7,2'si Halep ilinden, %6,1'i İdlip ilinden ve %1,6'sı Şam ilinden geldiklerini ifade etmişlerdir.

Elazığ'a göç eden Suriyeli çocukların büyük çoğunluğu (%80,2) Deyrizor'un merkez, ilçe ve köylerinden gelmiştir. Suriye'nin 2011 yılı nüfus sayılarına göre en büyük 10 il sıralamasını gösteren tablo şu şekildedir:

Tablo 10. 2011 Nüfus Sayısına Göre Suriye'deki En Büyük 10 Şehir

Halep	**4,868,000**
Şam	**2,273,074**
Homs	**1,754,000**
Hama	**1,628,000**
Al Hasakah	**1,512,000**
Idlip	**1,501,000**
Deyrizor	**1,239,000**
Latakia	**1,027,000**
Rakka	**944,000**
Tartus	**701,395**

Kaynak: http://www.birlesmismarkalar.org.tr/uploads/Suriye.pdf

Tabloya baktığımızda Elazığ iline göç etmiş Suriyeli sığınmacıların Suriye'nin en büyük on şehrinden olan Halep, Şam, Humus, İdlip ve Deyrizor illerinden geldikleri görülmektedir. Sığınmacı ailelerin çoğunluğunun ise Deyrizor'dan geldikleri görülmektedir. Akrabalar ve tanıdıklar aracılığıyla kurulan ağların varlığı bu sonucu ortaya çıkarmıştır. Katılımcıların çoğu akrabalarının burada olması nedeniyle Elazığ'a yerleştiğini belirtmişlerdir. Kimi, Elazığ ile Deyrizor şehrinin her açıdan benzediğini, kimi pahalı olsa bile kültürel benzerlikleri olduğu için burayı beğendiklerini ifade etmiştir. Ağırlıklı olarak akrabalık bağından dolayı zincirleme bir göç olayının gerçekleştiği ifade edilebilir. Bu durumu daha önce göç kuramları içerisinde ele aldığımız ağ kuramı ve göç sistemleri kuramı ile açıklayabiliriz.

*Ağ kuramı*na göre bir sosyal sermaye biçimi olarak göçmen ağları, insanları başka yerdeki kaynaklara ulaştırmak için kullanılmaktadır. Göçmen ağları, göçün ekonomik, sosyal, psikolojik maliyetini azaltarak yeni gelenler için daha az riskli bir geçiş kolaylığı sağlar. Yerleşik olanlar ise çoğu zaman köprübaşı vazifesi görürler (Castles, Haas ve Miller, 2014:40). Göç edilen yerde kurulan ve gelişen sosyo-ekonomik ve kültürel ağlar, çeşitli imkânlar ve sunulan hizmetler varış yerini elbette cazibeli kılmaktadır. "Bu ağlar (network) göçün hem maddi hem de manevi maliyetlerini azaltmakta, risklerini hafifletmekte ve bir bakıma "şok emici" bir vazife görmektedir" (Ihlamur Öner, 2015:313). İlk aşamada bu ağlar çeşitli sebeplerle kendiliğinden oluşur ve zamanla gelişir. Ne var ki bu ilişkiler ağının gelişimini destekleyen en önemli etken göçün sürmesi ve desteklenmesidir. Çünkü ilk göç aşamasıyla kurulan sosyal ağlar sonraki göçlerle güçlenerek büyür ve devam eder (Yalçın, 2004:49). Bu ilişkiler ağı sayesinde göçün hem ekonomik (ekonomik yükler, yardımlaşma mekanizmaları ve bürokratik olaylar) hem de sosyal (yardımlaşma ve yalnızlık hissinden kurtarma) maliyeti azalmaktadır.

Bir başka göç teorisi olan *göç sistemleri kuramı* da kurulan bağlantı ve ilişkilerin nasıl gerçekleştiğini açıklar niteliktedir. Bu kuram, göçmenlerin varış yerleri ve varış yerindeki gelişmeleri ile ilgili bilgilerin, menşe yerine geri aktarıldığı geri bildirim mekanizmalarının önemini vurgulamaktadır. Daha sonra ise bu elverişli bilgiler daha fazla göçü teşvik eder hale gelerek göç sistemleri insanları, aileleri ve toplulukları uzamda birbirine bağlamaktadır. Bu, belli uzamsal yollar ise göçü teşvik etmekte ve bir uzamsal sistem haline getirmektedir (Castles, Haas ve Miller, 2014:43).

Suriyeli sığınmacılar da en yakın sığınabilecekleri ülke olarak Türkiye'ye bir rota belirlemiş ve aralarında kurdukları ağlarla ülkenin farklı illerine dağılmışlardır. Burada göç sistemleri açısından önemli olan iki husus karşımıza çıkmaktadır: Açık kapı politikası uygulayan Türkiye'ye göç etmeleri (makro) ve göç ederken arlarında kurdukları ağlarla ülke içinde dağılım göstermeleridir (mikro). İşte göç sistemleri kuramının da değindiği makro ve mikro yapılardaki etkileşimler bu göç sürecinde karşımıza çıkmaktadır. Daha öncede değinildiği gibi makro yapılar daha çok kurumsal etmenlere, kanunlara, yapılara, uygulamalara, devletlerarası ilişkilere işaret ederken; mikro yapılar ise, göç ve göç sonrası sorunlarla başa çıkmak için göçmenlerin kendileri tarafından geliştirilen enformel toplumsal ağlar (kişisel ilişkileri, aile ve ev yapılarını, arkadaş ve cemaat bağlarını, sosyal ve ekonomik konulardaki karşılıklı yardımlaşma) olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu türden bağlantılar birey ve gruplar için hayati kaynaklar sağladığından 'sosyal sermaye' olarak da düşünülebilirler (Castles ve Miller, 2008:37). Mikro yapıların dayandığı temel nokta, bu sosyal ağlardır. Bu sosyal ağların oluşmasını sağlayan ve aynı zamanda göçmen ağlarının taşıdığı temel değerler "kültürel sermaye" ve "sosyal sermaye" olarak adlandırabilecek referans noktalarına işaret etmektedir (Çağlayan, 2006:83). Suriyeli sığınmacılar özelinde hem ağ hem de göç sistemleri kuramlarına bu açılardan yaklaştığımızda, kurulan bağlantıları ve ilişkileri daha iyi anlayabilmekteyiz. Ayrıca göç sistemleri teorisi, sadece bölgeler arasındaki insanların bağlantılarını değil, aynı zamanda ticaret ve güvenlik ittifaklarını, sömürge bağlarını, malların, hizmetlerin ve bilginin akışının yanı sıra daha göç akımları başlamadan var olan fikirlerin akımını da ortaya koymaktadır (Şenol Sert, 2015:43). Söz konusu bu ağlar sayesinde sığınmacıların destek ve yol gösterici olarak birbirlerine nasıl rehberlik ettiği gözlemlenmiştir. Ayrıca bu göç sistemi akışı içinde sağladıkları bağlantılarla kendi ürün ve mallarını da ülkemize getirme kanalları kurduklarına ve kendilerine ait bir ticaret sistemi (çay, kahve, baklagiller vb. gibi gıda ve yiyeceklerin satıldığı dükkânlar vd.) kurduklarına çoğu kez şahit olunmuştur. Göç sistemleri kuramında da bahsedildiği gibi, göç sadece insan akışı değildir, aynı zamanda bilginin, hizmetlerin, malların, güvenlik ve sömürge bağlarının da akımı demektir.

3.1.9. Göç Sonrası Süreç

Göç edilen yere entegrasyon süresi oraya yerleşilen süreyle doğru orantılıdır. Başka bir yere yerleşme, o yere ait sosyo-ekonomik yapıya, kültürel dokuya, gelenek ve

göreneklere, alışkanlıklara vb. gibi birçok özelliklere de uyum ve adapte olmayı gerektirmektedir. Bu da elbette belli bir süreyle doğru orantılıdır. Göçmenler, göç ettikten sonraki süreç içinde kendi düzenlerini kurmakta, göç ettikleri yerin imkânlarından ve haklarından faydalanmaya başlamaktadır. Bu nedenle bir yıl kalma süresi ile üç ya da dört yıl kalma süresi arasında elbette fark bulunmaktadır. Entegrasyon ve dil öğrenme süresi elbette bu kalma süreci ile ilişkilidir.

Stein'e göre (1981), mültecilerin/sığınmacıların göç ettikleri ülkelere "zaman boyutunda uyumu" "ilk birkaç ay", "ilk bir iki yıl", "dört beş yıl sonra ve "on yıl sonrasında" farklılık gösterebilmektedir. Mülteciler, yaşadıkları dramatik olayların ve kayıplarının etkisi ile ilk birkaç ay yüzleşmeye çalışmaktadır. Bir iki yıl içinde ise mülteciler, yitirdiklerini yeniden elde etmek, hiç olmazsa yeni bir yaşam düzeni kurma çabası içerisine girmektedirler. Çoğunluğu ilk olarak iş fırsatlarını kollamakta, ayrıca mültecilerin yoğun olduğu semtlerde/mahallelerde oturmayı tercih etmektedirler. Yaklaşık 4-5 yıl sonra ise mülteciler/sığınmacılar entegrasyon süreçlerini tamamlamaktadırlar. Bu süreçle beraber, direnme ve kararlılık kaybolmakta, umutsuzluk duygusu baş göstermekte ve bireyler kendi yaşam ve statülerindeki değişiklikleri kabullenmeye başlamaktadır. Zaman içerisinde ise çoğu hayatından yılmakta ve yorgun düşmekte, git gide yabancılaşmaktadır. On yıllık sürecin ardından ise kalıcı yerleşim tamamlandıktan sonra, statü düşmesini kabul etmek istememektedirler. Bu sebeple, yeni ülkelerinde kurumlarından çok fazla beklenti ve talepleri ortaya çıkmaktadır (Tunç, 2015:34). Bu nedenle Suriyeli sığınmacı ailelerin ve çocukların ne kadar bir süredir Türkiye'de (Elazığ'da) oldukları önemli bir husustur. Bununla ilgili grafik ise aşağıdaki gibidir:

Grafik 3. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Ne Kadar Süredir Türkiye'de Oldukları

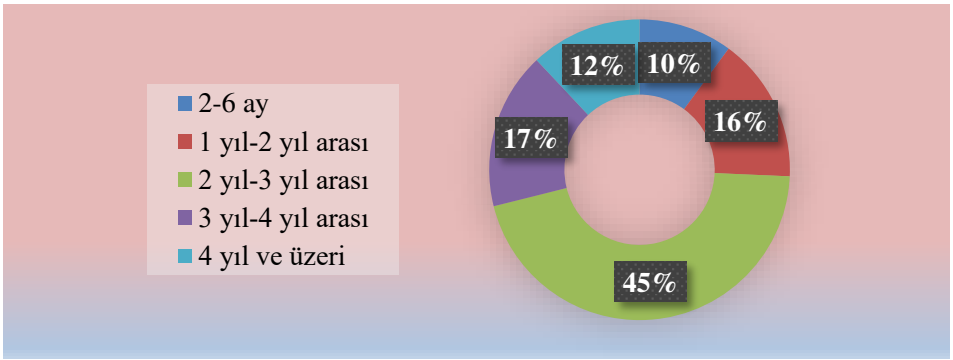

Türkiye'de kalma sürelerinin tespiti için sorduğumuz sorudan elde edilen sonuçlara göre; Türkiye'de 2-6 ay arası kalanların oranı %10, 1-2 yıl arası kalanların oranı %16, 2 yıl-3 yıl arası kalanların oranı %45, 3 yıl-4 yıl arası kalanların oranı %17 ve 4 yıl ve üzeri kalanların oranı %12'dir.

Bu sonuçlara göre, Suriyeli sığınmacı çocukların en fazla (%45) 2-3 yıl kadar bir süredir Türkiye'ye göç etmiş oldukları tespit edilmiştir. Göç edilen yerle sosyal bütünleşme ve entegrasyon için belirtilen tahmini sürenin 4-5 yıl kadar olduğu (Stein'in belirttiği süre) ifade edilmektedir. Ancak gözlemlerimize göre, sığınmacı çocuklar açısından bazı durumların olgunluk aşamasına ulaşması adına 2-3 yıllık bir süre zarfının da yeterli bir zemin oluşturduğu tespit edilmiştir. Yerli halkla iletişim ve etkileşim halinde olan, eğitim imkânlarından faydalanan ve Türkçeyi az çok konuşup anlayabilen, dış dünya ile bağı kopmamış çocukların normal şartlarda 2-3 yıl gibi bir sürede toplumla çok kolay bir uyum sağlayabildikleri tespit edilmiştir. Özellikle okula giden çocukların kendi gayretlerinin de etkisi ile hızlı bir şekilde dili öğrendikleri ve hatta aileleri için de toplumla aralarında köprü görevi gördükleri söylenebilir. Ayrıca grafikten de anlaşılacağı üzere kalma süreleri açısından, araştırmaya katılanların çoğunluğu (2 yıl ve üzeri için) belli bir düzen kurarak yerleşik bir hayat standardını oturtmaya çalışmaktadır. Stein'in de belirttiği gibi, bu süre, yitirilenlerin telafi edilmeye çalışılıp, yeni bir düzenin inşa edildiği süreçtir. Ayrıca çalışma esnasında verilerin sağlıklı analiz edilebilmesi için yeni göç etmiş sığınmacı çocuklarla görüşülmemiştir. Bu nedenle 2 ay ve üzeri değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Yine grafikte dikkat çeken bir diğer husus ise, 1-2 yıl arası kalanların oranının 2-3 yıl arası kalanlardan daha az bir dağılıma sahip olduğudur. Bu iki süre arasında oransal olarak uzak bir dağılım bulunmaktadır. Bunun sebebini, 2 yılını tamamlamayan sığınmacıların, Elazığ ilinde ya belli bir düzen kurmayı başaramamasından, ya akraba desteği olmamasından ya da daha büyük şehirlerin imkânlarından faydalanmayı tercih etmeyi istememelerinden dolayı başka yere göç etmeyi tercih etmelerine bağlayabiliriz. Araştırma verileri ve gözlemlerimiz, çocukların ebeveynlerinin (1-2 yıl arası göç etmiş olanlar bunlar) yukarıda sıralanan sebepleri dile getirmiş olmaları bu durumu izah etmektedir. Bu nedenle iki grup arasında yarıdan fazla oransal bir fark bulunmaktadır. 4 yıl ve üzeri göç etmiş olan Suriyeli çocukların ve ailelerinin de Stein'in de ifade ettiği gibi, bulundukları çevreye ve yaşantılarına daha çok uyum sağladıkları ancak beklenti ve taleplerinin diğer gruptakilere göre daha fazla olduğu gözlemlenmiştir.

3.1.10. Göç Sürecinde Çocuklara Refakat Edenler

Suriyeli sığınmacı çocukların savaş ortamından kaçıp Türkiye'ye göç ederken kimlerle birlikte geldiğine dair elde ettiğimiz bulgular aşağıdaki gibidir:

Tablo 11. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Türkiye'ye Kimlerle Birlikte Göç Ettikleri

Kimlerle Göç Ettikleri	**Sayı**	**%**
Anne, baba ve kardeşlerimle	149	48,4
Babam hariç diğer aile üyeleriyle	63	20,5
Annem hariç diğer aile üyeleriyle	1	0,3
Annem ve babam hariç diğer aile üyeleri ya da akrabalarla	8	2,6
Ailem ve bazı akrabalarımla	46	14,9
Diğer	41	13,3
Toplam	308	100,0

Suriyeli sığınmacı çocuklardan, aile fertlerinden annesi hariç diğer aile üyeleriyle birlikte gelenlerin oranı %0,3, anne ve babası hariç diğer aile üyeleri ya da akrabalar ile birlikte gelenlerin oranı %2,6, diğer kategorisinde yer alanların oranı ise %13,3, ailesinin yanı sıra akrabalarıyla da birlikte göç edenlerin oranı %14,9, babası hariç diğer aile üyeleriyle birlikte gelenlerin oranı %20,5 ve anne, baba ve kardeşleriyle birlikte göç edenlerin oranı ise %48,4'tür. Diğer grubunda yer alanlar çoğunlukla annesi ve diğer yakın akrabalarından herhangi biriyle -büyükbaba, büyükanne, dayı, amca, teyze gibi- göç edenler bu grupta yer almaktadır. Ayrıca anneleri ve kendilerinin yanında tanımadıkları başka aileler ile birlikte veya sadece anne ve çocukların beraber göç ettiği grupta burada değerlendirilmiştir. Bunun dışında kendisi (18 yaşında) ve eşi ile (1 kişi), ablası ve eşinin yanında (1 kişi) ve tanımadıkları insanlarla (4 kişi) birlikte göç eden çocuklar da bu grupta yer almaktadır.

Bu tabloya göre anne ve babasıyla birlikte Suriye'den Türkiye'ye göç eden çocukların oranı %48,4'tür. Dikkat çeken noktalardan biri, çocuklara anne ve baba ile yaşama durumlarını sorduğumuz Tablo 3'te her iki ebeveyni ile birlikte olan çocukların oranı %65,9'du. Aslında bu iki oran arasındaki fark, çocukların ilk etapta göç ederken ebeveynlerinden biri (ki çoğunlukla baba) olmadan göç ettiklerini ortaya koymaktadır. Ebeveynin (babanın) göç ettikten sonra aileye dâhil olduğu anlaşılmaktadır. Ebeveynlerden biri (sadece anne ya da sadece baba) veya her ikisi olmadan göç etmek

zorunda kalan çocukların oranı ise %24,6'dır. Bu oran kendi ülkelerinden başka bir ülkeye göç eden çocuklar için azımsanmayacak bir orandır. Ayrıca babasıyla göç etmeyen çocukların oranı ise %36,4'tür. Bu oran çocukların 1/3'inden fazlasının ailede daha fazla sorumluluk alması, çalışmak zorunda kalması, dolayısıyla eğitimden mahrum olması, tek başına risklerle karşılaşması gibi sorunlar yaşaması demektir. Ebeveynlerden birinin eksikliği sebebiyle zaten güven kaybı, kaygı ve korku yaşayan çocukların, göçle birlikte stres düzeyleri ve endişeleri daha da artmaktadır. Savaşı görmüş, yıkım ve ölümlere tanıklık etmiş çocukların ihtiyacı olan en önemli şey anne ve babanın varlığıdır. Ayrıca, göç sürecinde ebeveynleri olmadan göç sürecine dahil olmak zorunda kalan çocukların sağ salim sınırları aşması ve varacakları yere ulaşmaları da birçok risk barındırmaktadır: Göçmen kaçakçılığı, insan ticareti, çocuk işçiliği, güvenli ve hijyenik olmayan bir barınma yeri, kötü beslenme, psikolojik sorunlar, eğitime erişememe vb. gibi birçok risk durumuyla karşı karşıyadır (Düzel ve Alış, 2018:262; Atasü-Topçuoğlu, 2014). Suriyeli sığınmacı çocukların başlı başına bu durumu yaşamaları bile çocuklarda ağır travmatik durumlara sebebiyet verebilmektedir.

3.2. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Çalışma Hayatları ve Ekonomik Yaşam Koşulları

Araştırmanın bu bölümünde, sığınmacı çocukların ailelerinin Suriye'de ve Türkiye'deki aylık gelirleri, hanede kimlerin çalıştığı, çalışan sığınmacı çocukların hangi işlerde çalıştığı, çalışma süreleri, aldığı ücretler; sığınmacı çocukların iş arama durumları ve çalışmaya isteklilik durumlarına ait veriler analiz edilmeye çalışılacaktır.

3.2.1. Suriye ve Türkiye'deki Hane Aylık Gelirleri

Sosyal sınıfın ya da sosyo-ekonomik düzeyin göstergeleri arasında gelir, eğitim, mesleki prestij ve statü gibi faktörler yer almaktadır. Bu göstergelerin ve dolayısıyla sosyo-ekonomik düzeyin, ailenin eğitim, sosyalleşme, kültür, çevre vb. gibi hususları nasıl etkilediğine dair teorik görüşler bulunmaktadır. Ekonomik modele göre gelir düzeyi yüksek olan aileler, çocuklarının fiziksel ve biyolojik gelişimleri için gerekli olan ihtiyaçları karşılayabilmekte, onlara eğitsel ve sosyal anlamda kaynaklar sağlayabilmektedirler. Yine başarı ve bilgi yönüyle daha donanımlı olmaları için daha iyi fırsatlar sunabilmektedirler. Ayrıca, çocuklarına daha iyi beslenme imkânı, sağlıklı, güvenilir ve yaşanılabilir bir ev ve çevre ortamı ile zengin bir kültürel ve sosyal ağ

donanımı sağlayabilmektedirler (Şengönül, 2013:130). Bu açıdan sığınmacı ailelerin Suriye'de nasıl bir ekonomik durum içinde olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte, Türkiye'deki ekonomik durumları ile Suriye'deki durumlarının da karşılaştırılması sağlanarak, çocukların sosyo-ekonomik açıdan ne gibi dezavantajlı durumlar yaşadığı da tespit edilmiş olunacaktır.

Bu başlık altında, Suriyeli sığınmacı çocukların hem Suriye'deki hem de Türkiye'deki hane aylık gelir bilgileri verilmiştir. Zorunlu olarak göç eden insanlar için maddi anlamda bir iyileşme beklentisi, daha iyi bir yaşam standardına ulaşma arzusu vb. gibi beklentiler pek söz konusu olamamaktadır. Bu nedenle Suriyeli sığınmacı çocukların mevcut ekonomik durumlarının tespiti ve hem Suriye hem Türkiye'deki maddi durumlarının karşılaştırması yapılmaya çalışılmaktadır.

3.2.1.1. Suriye'deki Aylık Gelirleri

Suriyeli sığınmacı çocuklara, Suriye'de iken hanelerine giren aylık toplam gelirlerinin ne kadar olduğu sorusu yöneltilmiştir. Ardından bu gelirlerinin kendilerine yeterli gelip gelmediği de sorularak hane gelirleri açısından geçim düzeyleri hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Aylık gelirlerine dair verilen cevaplar Türk lirasına çevrilerek belirtilmiştir. Bu rakamlar net olarak verilemediğinden yaklaşık olarak verilen rakamlar gelir aralıklarına bölünmüştür. Ayrıca bu gelir bilgileri savaştan önceki gelir bilgileridir. Çocukların büyük bir çoğunluğunun hane aylık gelirleri hakkında net bir bilgisi olmadığından hanenin gelirine dair elde edilen cevaplar çoğunlukla hanedeki ebeveyne sorularak öğrenilmiştir. Buna göre elde edilen veriler aşağıdaki gibidir:

Tablo 12. Suriye'deyken (Savaştan Önce) Ailenin Aylık Geliri (TL Olarak)

Aylık Gelirleri	**Sayı**	**%**
Sabit/Düzenli olmayan bir gelir	10	3,2
700-1400TL arası	17	5,5
1401-2100TL arası	78	25,3
2101-2800TL arası	61	19,8
2801-3500TL arası	44	14,3
3501-4200TL arası	34	11,0
4201-4900TL arası	12	3,9
4901-5600TL arası	30	9,7
5601TL ve üzeri	22	7,1
Toplam	308	100,0

Suriyeli sığınmacı çocukların savaştan önce hanelerinin aylık gelirlerini gösteren tabloya göre; sabit/düzenli olmayan bir gelire sahip olanlar %3,2, 700-1400TL arası aylık gelire sahip olanlar %5,5, 1401-2100TL arası aylık gelire sahip olanlar %25,3, 2101-2800TL arası aylık gelire sahip olanlar %19,8, 2801-3500TL arası aylık gelire sahip olanlar %14,3, 3501-4200TL arası aylık gelire sahip olanlar %11,0, 4201-4900TL arası aylık gelire sahip olanlar %3,9, 4901-5600TL arası aylık gelire sahip olanlar %9,7 ve 5601TL ve üzeri aylık gelire sahip olanlar ise %7,1'dir.

Tablodan da anlaşılacağı üzere en fazla 1401-2100TL ile 2101-2800TL arası gelire sahip olanlar oransal olarak en fazla olan kategoriyi oluşturmaktadır. Savaştan önce değerlendirilmeye alınan 2011 yılı verilerine göre Suriye'nin GSYİH 64,7 milyar $, Kişi başı GSYİH ise 5,100 $ (SAGP, 2011 tah.)[12] olarak bildirilmiştir. Tahmini rakamlar ve göstergeler ülkelerin GSMH hakkında bilgi vermektedir. Suriye'nin 2011 yılı tahmini ekonomik durumu, savaşla beraber büyük bir yıkıma neden olmuştur. ESCWA (Batı Asya İçin Birleşmiş Milletler Ekonomik Ve Sosyal Komisyonu) ve St Andrews Üniversitesi'nin ortak hazırladığı "Syria At War: Five Years On" (Savaşın Beşinci Yılında Suriye) raporu Suriye'nin savaştan sonraki sosyo-ekonomik durumunun geldiği noktayı ortaya koymaktadır. Raporda Suriye'nin 2010 yılındaki yoksulluk sınırının %28 olduğu ve bu oranın savaştan sonraki beş yıllık sürede %80'e ulaştığı belirtilmektedir. Ayrıca raporda 2010 yılında Suriye'deki yoksulluğun derinleşmeye başladığı ve yoksulların çoğunun yoksulluk sınırına yakın harcamalar yaptığı belirtilmiştir. Yoksulluk açığı oranının 2010'da %2 iken 2015'te %16,5'e çıkarak rekor kırdığı da raporda yer almaktadır (www.unescwa.org). Savaştan önce Suriye'deki politik karışıklıkların yanı sıra yaşanan ekonomik sıkıntılar durumu daha da kötüleştirmiştir.

Bu kötüye gidiş ve yaşanan savaş durumu belli bir ekonomik gücü veya gelir durumu olan insanların zorunlu olarak göç etmelerine ve yeniden bir düzen kurmalarına neden olmuştur. Suriye'de iken kendilerinin yeterli bir gelire sahip olduğunu hatta maddi olarak iyi bir durumda olduklarını ifade eden sığınmacı aileler, savaş sonrası her şeylerini yitirmişlerdir. Sığınmacı ailelerin kendi beyanlarına göre 3500TL ve üzeri gelirleri olanlar ekonomik açıdan durumlarının iyi olduğunu ifade etmişlerdir. Sığınmacı ailelerin bu beyanları esas alınarak, 3500TL ve üzeri geliri asgari geçimin üstünde bir gelir kategorisi olarak kabul edecek olursak, sığınmacı çocukların yarısından fazlasının orta ve

[12]Bkz:https://tr.wikipedia.org/wiki/Suriye_ekonomisi;https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye_ekonomisi , Dünya bankası veritabanındaki veri ve göstergeler alınarak hazırlanmıştır.

alt gelir grubunda yer aldığını söyleyebiliriz. Suriyeli çocukların yaklaşık olarak %32'si 3500TL ve üzeri aylık gelire sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Maddi açıdan bu tabloya göre, sığınmacı çocukların orta halli bir gelire sahip hanede yaşadıkları ve ekonomik açıdan sıkıntı yaşayabilecek bir durumda olmadıkları sonucunu çıkartabiliriz. Ayrıca bunun yanı sıra bu gelirin *yeterli olup olmadığı*na dair araştırma sorusundan alınan cevaplarda çocukların ekonomik açıdan ne durumda oldukları hakkında az çok fikir vermektedir. Özellikle de göç ettikten sonra yaşanan ekonomik sıkıntılar kendilerine savaş öncesi durumlarını daha sağlıklı bir şekilde değerlendirme imkânı sunmaktadır. Çünkü çocuklar hem ailenin maddi yükünü üstlenmekte hem de ailenin yaşadığı tüm sıkıntılara ortak olmaktadırlar.

Buna göre, Suriyeli sığınmacı çocukların Suriye'deki gelirlerinin yeterli gelip gelmediğine dair alınan cevaplar aşağıdaki gibidir:

Tablo 13. Suriye'deki Gelirin Yeterli Olma Durumu

Suriye'deki Gelirin Yeterli Olma Durumu	**Sayı**	**%**
Evet, yetiyordu	213	69,2
Orta, idare ediyordu	66	21,4
Hayır, yetmiyordu	29	9,4
Toplam	308	100,0

Suriyeli sığınmacı çocukların %69,2'si Suriye'deki aylık gelirlerinin kendilerine yeterli geldiğini, %21,4'ü idare ettiğini ve %9,4'ü ise yeterli gelmediğini belirtmişlerdir. Suriyeli çocukların %30,8'i Suriye'deki aylık gelirlerinin pek yeterli olmadığını beyan etmişlerdir. Çocukların yarısından fazlası Suriye'deki gelirlerinin yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Bir önceki tabloda çocukların daha çok orta gelir düzeyi veya buna yakın ekonomik düzeye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştı. Çocukların göç ettikten sonraki yeni hayatlarında, ekonomik açıdan birçok sıkıntı yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu nedenle Suriye'deki yaşamlarında ekonomik olarak birtakım zorluklar yaşasalar dahi buradakine kıyasla "evet yeterliydi" şeklinde bu soruya cevap verdikleri görülmüştür. Ayrıca çocukların bu soruya Türkiye'deki durumlarını baz alarak cevap verdikleri de gözlemlenmiştir. Çocuklar Suriye'de ekonomik açıdan refah seviyesinin altında yaşamış olsalar bile göçten sonraki hayatın zorlukları onları Suriye'deki yaşamın daha iyi olduğu

gibi bir çıkarımda bulunmalarına da neden olduğu tespit edilmiştir. Çocukların birçoğunun bu soruyu cevaplarken buradaki yaşamlarının sıkıntılarını örnek göstererek cevaplaması bu açıdan dikkat çekicidir. Bu sebeple çocukların bir kısmı için Suriye'deyken de tam anlamıyla rahat bir ekonomik yaşama sahip olduğunu söyleyememekteyiz. Suriyeli ailelerin Suriye'deki aylık gelir düzeylerini gösteren tablodan da hareketle ailelerin orta ve alt gelir grubunda olması her ne kadar çocukların ekonomik açıdan refah içinde yaşamadığını gösterse de çocuklar Suriye'de daha iyi ekonomik gelir düzeyinde olduklarını ifade etmektedir. Ne var ki çocukların kendi topraklarında daha rahat ve özgür bir yaşam alanına sahip olmuş olmaları, ekonomik manada ciddi sorunlar yaşamayanlar için, haneye giren gelirin onlar için yeterli ve tatminkâr düzeyde değerlendirildiği tespit edilmiştir.

3.2.1.2. Türkiye'deki Aylık Gelirleri

Suriyeli sığınmacı çocukların Türkiye'deki yaşam koşullarını etkileyen en önemli faktörlerden biri ekonomik durumlarıdır. Bu nedenle haneye giren aylık gelirin miktarı bize sığınmacıların nasıl bir sosyo-ekonomik duruma sahip olduğunu gösterecek önemli bulgulardan biridir. Buna göre Türkiye'de bir aylık gelirleri olup olmadığı ve varsa aylık gelirlerini gösteren verilerin dağılımı şöyledir:

Tablo 14. Türkiye'de Bir Gelire Sahip Olma Durumu

Türkiye'de Bir Gelire Sahip Olma	**Sayı**	**%**
Evet, gelir var	287	93,2
Hayır, yok	21	6,8
Toplam	308	100,0

Suriyeli sığınmacı çocukların yaşadıkları hanelerden %93,2'sinin aylık bir geliri (düzenli ve düzenli olmayan) bulunmaktayken, %6,8'inin aylık bir geliri bulunmamaktadır. Geliri olmayanlar "kimsenin çalışmadığı ya da sadece hayırseverlerin arada bir yardım yaptığı" ailelerdir. Bir geliri olan hanelerin ise aylık toplam gelirleri şu şekildedir:

Tablo 15. Türkiye'deki Toplam Aylık Gelirleri

Aylık Gelir	**Sayı**	**%**
201-500TL arası	1	0,3
501-800TL arası	18	6,2
801-1100TL arası	38	13,2
1101-1400TL arası	51	17,8
1401-1700TL arası	50	17,4
1701-2000TL arası	52	18,1
2001-2300TL arası	14	4,9
2301-2600TL arası	15	5,2
2601-2900TL arası	10	3,5
2901Tl ve üzeri	13	4,6
Sabit/Düzenli olmayan bir gelir var	25	8,8
Toplam	287	100,0

Suriyeli sığınmacı çocukların yaşadığı hanelerin aylık gelirlerine bakacak olursak, haneye giren aylık gelirden 201-500TL arası gelire sahip olan %0,3, 501-800TL arası gelire sahip olanlar %6,2, 801-110TL arası aylık gelire sahip olanlar %13,2, 1101-1400TL arası aylık gelire sahip olanlar %17,8, 1401-1700TL arası aylık gelire sahip olanlar %17,4, 1701-2000TL arası aylık gelire sahip olanlar %18,1, 2001-2300TL arası aylık gelire sahip olanlar %4,9, 2301-2600TL arası aylık gelire sahip olanlar %5,2, 2601-2900TL arası aylık gelire sahip olanlar %3,5 ve 2901TL ve üzeri aylık gelire sahip olanlar %4,6'dır. Sabit/Düzenli bir geliri olmayanlar %8,8'dir. Sabit bir geliri olmayanlar içinde, hanede çalışmayan olmamasına rağmen babanın/yakın akrabanın yurt dışından aileye düzensiz miktarlarda para göndermesi durumu da dâhil edilmiştir.

2018 yılı son belirlenen asgari ücret miktarı 1603TL'dir. Buna göre asgari geçim sınırının altında kalan Suriyeli hanelerin oranı % 66,2'dir (1701TL ve altındakiler ile sabit geliri olmayanlar ve sadece yardımlardan faydalananlar eklenmiştir). 2019 yılı belirlenen asgari ücret (2020TL) baz alındığında bu oran %85'e kadar çıkmaktadır. Türkiye'de alınan asgari ücretin bir haneyi geçindirmeye yetmediği de düşünülecek olunursa aslında bu oranın daha da artacağı son derece açıktır. Daha önce çocukların ebeveynlerinin eğitim ve meslek durumlarını tespit etmiştik. Üniversite mezunu ebeveynlerin (anne ve baba)

%27 olduğu ve belli bir mesleki statüye sahip olanların da %32,6 olduğu ortaya çıkmıştır. Bu eğitim ve meslek düzeylerindeki ebeveynlerin Suriye'de belli bir gelir ve mesleki prestije sahip olduğunu söyleyebiliriz. Buna göre çocukların %32,6'sının yaşadığı hanelerde belli bir gelir seviyesinin üstünde, daha refah bir yaşam standardında olduğunu söyleyebiliriz. Ancak göç sonrası her şeyini kaybeden Suriyeliler bu mesleki prestij ve gelirlerini de kaybetmiştir. Suriyeli çocukların büyük bir çoğunluğu asgari geçim sınırının altında yaşamaktadır. Bununla birlikte aylık gelirleri 2000TL ve üzerinde olan hanelerde tek bir kişi çalışmadığı, hanenin geçimi konusunda birkaç kişinin de çalışarak destek verdiği tespit edilmiştir. Bazı hanelerde çocuklar da bu görevi üstlenmekte ve ailelerine maddi destek sağlamaya çalışmaktadır. Özellikle dikkat çeken bir diğer husus, Suriyelilerin daha düşük ücretlerle çalıştırılıyor olmalarıdır. İşverenler açısından kâr kapısı olarak görülen ucuz iş gücü, Suriyelilerin de insani anlamda emeklerinin sömürülmesine sebebiyet vermektedir. Ağır işlerde, uzun iş süresi ile çoğu zaman güvencesiz bir şekilde çalışmanın yanı sıra elde edilen düşük gelir yaşam koşullarını bir kez daha zorlaştırmaktadır. Bunun da en belirgin yansıması çocuk işçiliğinde karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca yukarıdaki oranlar Suriyeli ailelerin asgari geçim düzeylerinin yoksulluk sınırının altında olduğunu göstermektedir.

Elde edilen verilere göre, Suriyeli sığınmacı çocukların yarısından fazlasının ekonomik açıdan yoksulluk ve açlık sınırının altında olduğunu söyleyebiliriz. Verilerimiz destekleyen, yani yoksulluğun çocukları okullardan uzaklaştırdığı, okula devam etme olasılıklarını düşürdüğü, eğitime masraf gözüyle bakıldığı vb. şekilde tespitler ve çalışmalar bulunmaktadır (Dayıoğlu, 2007; Rodgers ve Standing, 1981'den akt. Gün, 2017:61).

Türk-İş'in hazırladığı rapora göre, 2018 Temmuz ayına ait "Açlık ve Yoksulluk Sınırı" araştırmasında[13], dört kişilik bir ailenin aylık gıda harcaması tutarı (açlık sınırı) 1738TL, zorunlu diğer aylık harcamalarının toplam tutarı ise (yoksulluk sınırı) 5,662TL olarak açıklamıştır. 2019 Haziran ayına ait sonuca göre[14] ise,

- Dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması gereken aylık gıda harcaması tutarı (**açlık sınırı**) 2.067,17 TL,

[13] http://www.turkis.org.tr/dosya/6TF2I64A2pl2.pdf , E.T. 23.09.2019
[14]http://www.turkis.org.tr/HAZIRAN-2019-ACLIK-ve-YOKSULLUK-SINIRI-d249748 , E.T. 23.09.2019

- Gıda harcaması ile birlikte giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt), ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılması zorunlu diğer aylık harcamalarının toplam tutarı ise (**yoksulluk sınırı**) 6.733,44 TL,
- Evli olmayan-çocuksuz bir çalışanın **'yaşama maliyeti'** ise aylık 2.558,94 TL olarak hesaplanmıştır.

Bu rakamlar ülkemiz vatandaşlarının yoksulluk ve açlık sınırını tespit etmeye çalışan araştırma sonuçları olsa da, ülkemizde yaşayan göçmenler içinde geçerlidir. Özellikle de ekonomik açıdan sorunlar ve sıkıntılarla karşılaşan mülteci/sığınmacı çocukların zor şartlar altında yaşıyor olduklarının da bir göstergesidir. Yoksulluğu ve yoksunluğu ağır şartlar altında yaşamaya başlayan ve bu koşullarda büyümeye çalışan çocukların sayısı, sığınmacı çocuklarla birlikte daha da artacaktır. Suriyeli sığınmacıların ülkemizdeki mevcut durumları düşünülerek başta çocukların yoksulluk içinde büyümemeleri için sağlıklı ve kalıcı çözümler üretilmesi planlanmalıdır.

Suriyeli sığınmacı çocukların Türkiye'de hanelerine giren aylık gelirlerinin yeterli olup olmadığına dair araştırma sorusunda alınan cevaplar şöyledir:

Tablo 16. Türkiye'deki Gelirin Yeterli Olma Durumu

Türkiye'deki Gelirin Yeterli Olma Durumu	**Sayı**	**%**
Evet, yeterli	40	13,0
Orta, idare eder	148	48,0
Hayır, yeterli değil	120	39,0
Toplam	308	100,0

Suriyeli sığınmacı çocukların hanelerine giren aylık gelirin kendilerine yeterli gelip gelmediğine dair %13'ü "evet, yeterli", %39'u "hayır, yeterli değil" ve %48,1'i "orta, idare eder" şeklinde cevaplamışlardır. Suriyeli çocukların sadece %13'ü aylık gelirlerinin hanelerine yeterli geldiğini belirtmiştir. Geriye kalanlar için hanenin geliri yeterli gelmemektedir. Bir önceki tablo göz önünde bulundurulduğunda, çocukların hane gelirini değerlendirme noktasında doğru bir çıkarımda bulundukları ortaya çıkmaktadır. Görüşülen çocukların büyük çoğunluğunun ekonomik anlamda yaşadıkları sıkıntıların bilincinde oldukları düşünülmektedir. Çocukların geçim kaygısı nedeniyle çalışmak zorunda kalıyor olmaları da bu durumu kanıtlamaktadır.

3.2.2. Hanedeki İş Gücü

Göçmen akımlarıyla birlikte yaşanan insan hareketliliği trafiği, göç edilen yerlerde oluşan bu hareketin düzenlemesini (ekonomik, sosyal, kültürel vd. açılardan) gerekli kılmaktadır. Bu durum, ortaya çıkan iş gücü arzının düzenlenmesi de gerekmektedir. Çünkü göçmenler gittikleri ülkelerin vatandaşları ile aynı haklara sahip olmadıklarından ırk, etnisite, yaş ve cinsiyet gibi ayrımlara maruz kalmaktadırlar. Bu maruz kaldıkları durum iş gücü piyasasında da kendini gösterir ve göçmen işçi arzını oluşturur. Bu işçi arzı, genelde daha kötü koşullarda ve daha düşük ücretlerle çalışmaya razı işgücü arzıdır. Bu şekilde ise, ikincil hatta üçüncül işgücü piyasalarının oluştuğu ifade edilmektedir. Daha düşük ücretle çalışmak, yerel piyasadaki ücretlerin üzerinde bir baskı oluşturur. Elbette bu da yerel işçilerin göçmenleri, işlerini ellerinden alan ve düşük ücretle çalışmalarına sebep olan suçlu bir kitle gibi algılanmalarına sebebiyet verir. Ayrıca, entegrasyon için gerekli yollardan biri olan iş hayatı ve çevresinde gelişen diyalog ve ilişkilerden göçmenlerin dışlanması ve uzaklaştırılmasına da sebebiyet vermektedir. İşsiz kitleler, piyasadaki yedek işgücünü oluşturduğundan, bu sayede her zaman düşük ücretle çalışmaya mecbur kalan bir kitle bulunmaktadır. Bu da, işveren açısından, işçinin sosyal hakları, sigortası, tazminatı gibi yükümlülüklerini ya azaltmakta ya da ortadan kaldırmaktadır. Özellikle Suriyeli sığınmacıların iş gücü pazarındaki durumu bunun bir örneğidir (Atasü-Topçuoğlu, 2015:118-119). Ayrıca Suriyelilere, Ocak 2016 itibariyle iş piyasasına erişim açısından çalışma izni sağlanmıştır (Yıldırımalp, İslamoğlu ve İyem, 2017:110).

Yıldırımalp, İslamoğlu ve İyem'in (2017) yaptığı Suriyeli sığınmacıların toplumsal kabul ve uyumuna ilişkin araştırmanın sonuçlarına göre, araştırmaya katılan katılımcılar, Türk toplumunun kendilerine hak kaybına neden olan kişiler olarak baktıklarını belirtmişlerdir. Bundan dolayı katılımcılar rahatsızlık duyduklarını ve ayrımcılığa uğradıklarını belirtmişlerdir. Zor ve pis işlerde çalıştırıldıklarını, uzun ve düzensiz iş saatlerine ek olarak düşük ücretle ve güvencesiz bir şekilde çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Bu hususun ele alındığı başka çalışmalarda da Suriyeli sığınmacıların en çok çalışma koşulları ve ücretler konusunda sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. İş konusunda, nitelik ve durumlarına göre herhangi bir tercihte bulunamayan Suriyelilerin hem düşük ücretle çalıştıkları hem de ağır koşullara maruz kaldıkları belirtilmiştir. Her ne kadar çalışma izni çıkmış olsa dahi sığınmacı olma durumu onları çoğunlukla bu

koşullarda çalışmaya mecbur bırakmaktadır (Karasu, 2016; Canefe, 2015; Koyuncu, 2014'den akt., Yıldırımalp, İslamoğlu ve İyem, 2017:119).

Göçmenler için iş piyasası sadece olumsuz koşullarla dolu değildir. Olumlu bir işlev olarak iş hayatının hem entegrasyon hem saygınlık hem de toplumsal alanda görünür olma ve yer edinme için de katkısının olduğunu göz ardı etmemek gerekmektedir. İşsiz birey yaşamının değerinin ve toplumsal saygınlığının azaldığının, hatta kimi zaman kalmadığının endişesini taşımaktadır. Bu nedenle iş, kişilere özgüven duygusunun yanı sıra toplumsal saygınlık da kazandırmaktadır. Ayrıca işyeri, bireyi eğitmeye ve toplumsallaştırmaya yarayan bir ortam da sunmaktadır. Özellikle çoğu insanın gününün hatta ömrünün büyük bir çoğunluğunun işyerinde harcadığı düşünülürse, işyerinin işlevselliği ve kazanımları daha geniş bir alan bulmuş olacaktır (Bauman, 2015:99). Bu durumda, göçmenler, mülteciler için herhangi bir işte çalışıyor olmak, bir iş ortamına ve çevresine sahip olmak toplumla olan diyalog ve ilişkilerinin de gelişmesini sağlayacaktır. Ancak yabancı veya öteki olarak algılanıp dışlanmadıkları müddetçe işyerinin entegrasyon konusunda olumlu bir işlevi olduğunu da unutmamak gerekmektedir.

Bir işte çalışıyor olmanın avantaj ve dezavantajları düşünüldüğünde birçok durumla (yukarıda belirtildiği gibi) karşı karşıya kalındığını da unutmamak gerekmektedir. Ancak konumuz özelinde Suriyeli çocukların yaşadıkları hanelerde kimlerin çalıştığını öğrenmek, haneye ekonomik olarak kimlerin katkı sağladığını görmemiz açısından önemlidir. Böylece hanede kimlerin çalıştığı, haneye giren aylık miktarda kaç kişinin desteğinin olduğu daha net bir şekilde ortaya konulmuş olacaktır. Buna göre hanede çalışanlar;

Tablo 17. Hanede Çalışan Kişiler

Çalışan Kişiler	**Sayı**	**%**
Abi(ler) ve/veya Kardeş(ler)	86	27,9
Sadece baba	71	23,1
Sadece kendisi	11	3,6
Baba ve kardeş(ler)/abi(ler)	45	14,6
Kendi ve abi(ler)	13	4,2
Kendi ve kardeş(ler)	5	1,6
Baba, kendi ve kardeş(ler)/abi(ler)	15	4,9
Baba ve kendisi	11	3,6
Kendi, kardeşi ve abi	5	1,6
Abi(ler) ve kuzenler	1	0,3
Kendi, abi/kardeş ve kuzenler	3	1,0
Abla	3	1,0
Dayı, amca, amcaoğlu vb. gibi akrabalar	10	3,2
Çalışan kimse yok	29	9,4
Toplam	308	100,0

Suriyeli sığınmacı çocukların yaşadıkları hanede çalışan kişilerin dağılımı yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. Buna göre, abi ve/veya kardeşlerinin çalıştığı hane oranı %27,9, sadece babasının çalıştığı hane %23,1, sadece çocuğun kendisinin çalıştığı hane %3,6, babası ve kardeşlerin/abilerin çalıştığı hane %14,6, kendisi ve abi(ler)nin çalıştığı hane %4,2, kendisi ve kardeş(ler)in çalıştığı hane %1,6, babası, kendisi ve kardeş/abinin çalıştığı hane %4,9, babası ve kendisinin çalıştığı hane %3,6, kendisi, kardeşi ve abinin çalıştığı hane %1,6, abi(ler) ve kuzenlerinin çalıştığı hane %0,3, kendisi, abi/kardeş ve kuzenlerinin çalıştığı hane %1,0, ablasının çalıştığı hane %1,0, dayı, amca vb. gibi akrabaların çalıştığı hane %3,2'dir. Çalışan kimsenin olmadığı hane ise %9,4'tür.

Tabloda, çalışan Suriyeli çocukların yer aldığı kategorilerden ("kendisi"nin de yer aldığı) çıkan dağılımın oranına baktığımızda bu oran %20,5'tir. Ayrıca sadece çocuğun tek başına çalıştığı hane sayısı ise 11 (%3,6)'dir. Çalışan kimsenin olmadığı hane oranını (%9,4) genel orandan çıkarırsak, %90,6 oranında hanede muhakkak bir kişi de olsa çalışanın olduğu sonucuna ulaşmaktayız. Bu oran üzerinden de (%90,6), %70,1'nde çalışan çocuk bulunmamakta, %20,5'inde ise çalışan çocuk kitlesi karşımıza çıkmaktadır. Hâlihazırda aktif olarak çalışan çocuk oranı ciddi bir orandır. Çalışmanın yapıldığı süreçte ortaya çıkan bu oranın sığınmacı ailelerin zamanla yaşam koşullarını

iyileştirememesi, ihtiyaçlarının artması, vb. gibi durumlar nedeniyle, çocuk işçiliğinin daha da artacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca, genel olarak mevcut iş alanları ve sektörel büyüme olmadan, artan işgücü talebi ve ihtiyaçlar, bireysel ve toplumsal olarak sorunlarında artmasına da sebebiyet vermektedir.

3.2.3. Çocuk İşçiliği

ILO'ya göre çocuk işçiliği, "çoğu kez çocukları çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksilten, fiziksel ve zihinsel gelişimleri açısından zararlı işler olarak tanımlanır (www.ilo.org). Child Labour'un (2004'den akt. Erbay, 2010) aktardığı tanımda çocuk iş gücü, "çocukları, çocukluklarından, potansiyellerinden ve onurlarından yoksun bırakan, fiziksel ve zihinsel gelişimlerine zarar veren bir çalışma" olarak ifade edilmektedir. Bir diğer tanıma göre ise (Alper,1994'den akt. Erbay, 2010), "fizyolojik veya hukuki olarak çocuk kabul edilen yaş sınırları içinde bulunanlardan fikri veya bedeni emeğini arz ederek çalışanlar" çalışan çocuklar olarak tanımlanmaktadır. Çocuk işçiliğine dair bunlardan başka birçok tanımlama daha getirilmiştir (Erbay, 2010:206-207).

Bu tanımları kısaca özetleyen sınıflandırmayı ise Ennew, Myers ve Plateau şu şekilde yapmıştır:

- "Çocuklar tarafından yerine getirilen her türlü çalışma
- Çocukların ekonomik katılımı
- Çocuklar tarafından yerine getirilen tam zamanlı çalışma
- Çocuklar için zararlı olan çalışma
- Okulu engelleyen çalışma
- Tüm ücretli işler
- Ücretli istihdam
- Çocukları sömüren çalışma
- Ulusal çocuk iş gücü kanunlarını ihlal eden çalışma
- Uluslararası standartları ihlal eden çalışma" (Erbay, 2010:207).

Öte yandan, çocukların yaptığı bütün işler, engellenmesi hedeflenen çocuk işçiliği kategorisine girmemektedir. Onların sağlığına ve gelişimlerine zarar vermeyecek ya da eğitime erişimlerini engellemeyecek işlere genelde olumlu bakılmaktadır. Mesela evde anne babaya yardımcı olmak, aile ekonomisinde belirli katkı sağlayıcı işler yapmak, okul vakitleri haricinde cep harçlığı için basit işlerde yer almak gibi. Aslında bu tür çalışmalar,

çocukların hem gelişimlerine, hem aile birlikteliğine hem de beceri ve deneyimlerini geliştirmelerine katkı sağlayarak toplumda üretken birer birey olarak yetişmelerine kolaylık sağlar. Bunun dışında karşımıza çıkan tablolar, çocuklar için olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (www.ilo.org).

Buna göre;

- Çocuklar için zihinsel, fiziksel, toplumsal ya da ahlaki açılardan tehlikeli ve zararlı işlerde,
- Okula düzenli devam etmelerini engelleyerek eğitimlerini engelleyecek işlerde,
- Okullarından erken ayrılmalarına yol açacak işlerde,
- Çocukları okullarıyla aşırı uzun süren ve ağır işleri beraber yürütmek zorunda bırakan işlerde çalışmaları, çocuk işçiliği kapsamında değerlendirilmektedir (www.ilo.org).

Çocuk işçiliğinin aşırı biçimlerinin çocukları köleleştirdiği, ailelerinden kopardığı, onları ciddi hastalık, tehlike ve istismarla karşı karşıya getirdiği ve hatta küçük yaşlarda büyük kentlerin sokaklarında kendi başlarının çaresine bakmaya mecbur bıraktığı durumlara sebebiyet verdiği belirtilmektedir. 182 sayılı ILO Sözleşmesi'nin 3. Maddesinde tanımlanan en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği;

- "Çocukların alım-satımı ve ticareti, borç karşılığı veya bağımlı olarak çalıştırılması ve askeri çatışmalarda çocukların zorla ya da zorunlu tutularak kullanılmasını da içerecek şekilde zorla ya da mecburî çalıştırılmaları gibi kölelik ve kölelik benzeri uygulamaların tüm biçimlerini;
- Çocuğun fahişelikte, pornografik yayınların üretiminde veya pornografik gösterilerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu;
- Çocuğun özellikle ilgili uluslararası anlaşmalarda belirtilen uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticareti gibi yasal olmayan faaliyetlerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu;
- Doğası veya gerçekleştirildiği koşullar itibariyle çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimleri açısından zararlı olan bu işlerin tümü "tehlikeli işler" olarak tanımlanmaktadır" (www.ilo.org).

3.2.3.1. Sığınmacı Çocuk İşçiliği

Göçmenlerin gittikleri ülkelerde oluşturdukları insan kitlesi, aynı zamanda işçi arzı kitlesi anlamına da gelmektedir. Göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun yoksulluk ve zor koşullar altında yaşadığı bilinmekle birlikte düşük ücretlerle ağır çalışma koşulları altında çalıştıkları da bilinen bir gerçektir. Bu gerçeklik içinde ayrı bir hassasiyete sahip olan göçmen çocukların işçiliği de dikkat çekici bir durumdur.

Hem dünyada hem de ülkemizdeki verilere baktığımızda[15] zorla yerinden edilmiş insanların neredeyse yarısını çocukların oluşturduğunu görmekteyiz. "Ailelerinden ayrılma, temel hizmetlere erişimde zorluklar ve artan yoksulluk, çocukların erken yaşta evlenmelerini, reşit olmadan veya tehlikeli ve istismara açık koşullarda çalışmak zorunda kalmalarını, okulu bırakmalarını veya evlerinde, topluluklarında ve okullarında şiddete maruz kalmalarını daha muhtemel hale getirmektedir. Çocuk işçiliğinin, Suriyeli çocuklar arasında artış gösterdiği görünmektedir ve çocuğun erken yetişkinlik hayatına zorlanması eğitim hakkının ihlaline neden olmaktadır" (Sezgin, 2016:54). Bu açıklama ve tanımlamaların içeriğinde ele aldığı her bir husus (yoksulluk, eğitim vb. gibi hususlar), çocuk işçiliğinin ne denli hassas bir mevzu olduğunu gözler önüne sermektedir. Bir çocuğun çalışması, ailenin ekonomik olarak geçinememesi, sosyo-ekonomik ihtiyaçlara cevap verememesi, yoksul ve yoksun durumda olması, vb. gibi sebeplere dayanmaktadır. Çocuğun çalışmak zorunda kalması çocuk işçiliği ve çocuk yoksulluğu gibi kavramları gündeme getirmiş ve bu konuda gittikçe artan bir literatürü ortaya çıkarmıştır. Özellikle mülteci veya sığınmacı durumundaki çocuklarla birlikte bu artışın devam edeceğini söylemekte zor olmayacaktır. Çocuklar evin maddi yüküne destek olabilmek için kimi zaman evin yükünü de tek başına omuzlayarak riskli, güvencesiz ve ağır koşullara sahip işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar.

Araştırmamıza dâhil olan Suriyeli sığınmacı çocukların ise çalışma durumlarını gösteren tablo aşağıdaki gibidir:

[15] Bkz: Küresel Eğilimler Raporu, (2018), https://www.unhcr.org/globaltrends2018/ ; Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Durumu, https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638

Tablo 18. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Çalışma Durumlarına Göre Dağılımı

Çalışma Durumu	**Sayı**	**%**
Okuldan sonra çalışıyorum	5	1,6
Yaz tatillerinde çalışıyorum	22	7,1
Düzenli olarak bir işte çalışıyorum	57	18,6
Düzensiz olarak bir işte çalışıyorum	21	6,8
Çalışmıyorum	203	65,9
Toplam	308	100,0

Suriyeli sığınmacı çocukların %1,6'sı okuldan sonra çalışmakta, %7,1'i yaz tatillerinde çalışmakta, %18,6'sı düzenli olarak bir işte çalışmakta, %6,8'i düzensiz olarak bir işte çalışmakta ve %65,9'u hiçbir şekilde çalışmamaktadır. Tablodan aktif bir şekilde çalışan çocukların (okuldan sonra çalışanlar ile düzenli olarak çalışanlar) sayısının 62 (%20,2) olduğu görmekteyiz. Bunun dışında düzenli ve düzensiz bir şekilde çalışan çocukların toplam sayısı 105 (%34,1)'tir. Ankete katılan 308 çocuktan 105'nin düzenli veya düzensiz bir şekilde bir işte çalışıyor olması önemli bir bulgudur.

ILO'nun 2012-2016 arasını kapsayan "Çocuk İşçiliğinin Küresel Tahminleri" raporunda ise bazı şu gerçekler yer almaktadır:

- "Dünya çapında 5 ila 17 yaş arası 218 milyon çocuk çalışıyor. Bunların arasında 152 milyonu çocuk işçiliğinin kurbanı; bunların neredeyse yarısı (73 milyonu) tehlikeli çocuk işçiliğinde çalışıyor.
- Çocuk işçiliği mağduru olan 152 milyon çocuğun ise neredeyse yarısı 5-11 yaşları arasındadır. 42 milyon (% 28) 12-14 yaş arasındayken; 37 milyonu (% 24) 15-17 yaşları arasındadır.
- Tehlikeli çocuk işçiliği 15-17 yaşları arasında çok yaygındır. Bununla birlikte, tehlikeli çocuk işçiliğinin dörtte biri (19 milyon), 12 yaşından küçük çocuklar tarafından yapılmaktadır.
- Çocuk işçiliğinde 152 milyon çocuktan 88 milyonu erkek, 64 milyonu kızdır.
- Çocuk işçiliğindeki tüm çocukların % 58'i ve tehlikeli işlerde bulunan tüm çocukların % 62'si erkektir. Erkeklerin çocuk işçiliği riskini kızlardan daha fazla karşıladığı görülüyor, ancak bu, özellikle ev içi çocuk işçiliğinde kızların çalışmalarının yetersiz rapor edilmesinin bir yansıması olabilir" (ILO, 2017).

Çocukların çalışıyor olması, elbette içinde bulundukları koşulların etkisiyle (en başta yoksulluk ve sefalet içinde yaşamak) oluşan zorunlu bir süreç olarak değerlendirilebilir. Yoksulluk olgusuna ilişkin literatürde konunun, mutlak yoksulluk, kentsel yoksulluk, çalışan yoksulluk vb. gibi birçok özel başlık altında incelenebilecek bir derinliğe sahip olduğunu görmekteyiz. Örneğin kent yoksulları açısından bakacak olursak meseleye, bu insanlar hayatta kalabilmek ve ekonomik zorluklara karşı direnebilmek adına çoğunlukla doğrudan ekonomik faaliyetlerin (enformel sektörün) içinde yer almaktadırlar. Sistemin kendi yaşantılarını yasallaştırma imkânı sunmadığı kent yoksulları, ekonomik ilişkilerin yer aldığı mekânların dışında ya da kendi aralarında kurdukları ilişki ağlarıyla (Suriyelilere ait dükkân, lokanta gibi işletmeler açmak vb.) yaşama tutunabilmektedirler. Bu sebeple varoşlarda, gecekondularda yaşayan kent yoksulları, bu zorlukların üstesinden gelebilmenin bir yolu olarak da çocuklarını çalıştırabilmektedirler (Gün, 2007:88). Ayrıca, çalıştıkları halde geçinemeyen, kendilerini idame ettirmede sıkıntılar yaşayan, insanca yaşama ölçütlerinin altında kalan kesim de çalışan yoksullar olarak nitelendirilmektedir. Dünya politik gündemini meşgul eden bu kavram, son yıllarda özellikle globalleşmeyle birlikte, hizmet ekonomisine geçiş, göç, sendikaların dağılması, devletin yasal müdahale alanının daralması gibi sebeplerle ortaya çıkmıştır (Aytaç, 2013:71). Bu sınıflama ve tanımlamaların her birini Suriyeli sığınmacılar özelinde de rahatlıkla gözlemleyebilmekteyiz. Yoksulluğu ve görünümlerini her şekliyle izleyebildiğimiz sığınmacıların mevcut durum ve konumları bu nedenle birçok araştırmaya konu olmaktadır. İşin ekonomik boyutu aslında Suriyeli sığınmacıların hayata tutunma stratejileri hakkında da bilgi vermektedir.

En belirgin haliyle bu stratejik ya da mecburi tutum, ekonomik olarak hayatlarını idame ettirmeye çalışan Suriyeli sığınmacıların düşük ücretlerle çalışmaya razı olmalarında görülmektedir. Düşük ücret ailenin geçimini sağlamaya yetmediğinden, ailede çalışacak başka kimse olmadığından ya da ebeveynin iş bulamamasından kaynaklı vb. gibi nedenler çocukların iş piyasasına dâhil olmalarına sebebiyet vermektedir. Yabancısı oldukları topraklarda, hayata tutunmaya çalışan sığınmacılar her türlü işi yapmaya razı bir halde çalışmaktadırlar. Bu da Engels'in dediği gibi hayatta kalabilmek için her türlü çareye başvurmayı gerektirmektedir.

Bu şartlarda iş pazarında yer alıyor olmak, yukarıda da değinildiği gibi ailenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik koşullardan kaynaklanmaktadır. Çocukların iş piyasalarına dâhil olmalarında, babanın işsiz olması, düşük ücretle çalıştırılıyor olması

gibi faktörler de etkili olmaktadır. Ancak çocuk işçiliğinin en önemli nedenlerinin başında yoksulluk gelmektedir. Yoksulluk nedeniyle çalışmak zorunda kalan çocukların ruhsal ve bedensel açıdan sağlık durumları da oldukça çok olumsuz etkilenmektedir. Yine çocuğun okula devam edememesi ya da hem okul hem çalışma durumunun aynı anda yürütülmeye çalışılması eğitimlerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu olumsuz durumlar sadece bunlarla sınırlı değildir. Çocukların her türlü istismara açık hale gelmelerine, can güvenliklerinin olmamalarına, en önemlisi çocukluklarını kaybetmelerine sebebiyet vermektedir. Özetle, çocuk işçiliği sorunu, yoksulluk, eğitimsizlik, işsizlik gibi sosyal sorunlarla iç içedir (Gün, 2017:61; Avşar Kurnaz, 2007:53; Erbay, 2010:207).

Çocuk işçiliğinin dezavantajlarını bir de savaş mağduru çocuklar üzerinden düşünecek olursak daha ciddi sorunlarla karşı karşıya kalınmış olunacaktır. Sığınmacı çocuklar en başta eğitim hakkından mahrum kalmakta, aileleri ile birlikte yaşam mücadelesine ortak olmaktadırlar. Yetişkinlerin iş bulamaması, bazen de işverenlerin daha düşük ücretlerle çocukları çalıştırmayı tercih etmeleri sonucu çocuk işçiliği artış göstermektedir. Çocukların çalıştırılması kayıt dışılığın yüksek olduğu sektörlerde çocuk emeğinin de artması demektir. Tarlan (2016), özellikle Antep, Kilis, Urfa, Antakya gibi sınır illerinde çalışan Suriyeli çocuk işçilerin çeşitli işlerde (tekstil, kuru meyve fabrikaları, ayakkabı imalat atölyeleri, trikotaj atölyeleri, araba tamirhaneleri, sokaklarda mendil-su satıcılığı vb. gibi) çalıştığını ve bu iş kollarının kimi zaman yetişkinlerin dahi tehlikeli bulduğu işler olduğunu ifade etmektedir. Suriyeli çocukların kötü ve ağır iş koşullarında günde 12-14 saat süreyle ve yetişkinlere göre yarı yarıya hatta daha da az bir ücret karşılığında çalıştıklarını belirtmektedir. Bununla beraber, ağır çalışma koşulları altında çalışan çocukların mesleki rahatsızlıklara yakalanma riskinin bulunduğu ve ayrıca çalışma hayatının çocuklarda fiziki ve psikolojik açıdan olumsuz etkiler bıraktığı söylenebilir.

Ankete katılan Suriyeli sığınmacı çocukların çalışma durumları ile yaş ve cinsiyetlerine göre dağılımına ilişkin çapraz tabloya bakacak olursak;

Tablo 19. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Yaş Dağılımlarına Göre Çalışma Durumları

Yaş	Okuldan sonra çalışıyorum		Yaz tatillerinde çalışıyorum		Düzenli olarak bir işte çalışıyorum		Düzensiz olarak bir işte çalışıyorum		Çalışmıyorum		**Toplam**	
	S	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
10-12	4	3,3	9	7,6	7	5,9	3	2,5	96	80,7	119	100
13-15	1	0,9	7	6,6	17	16,0	13	12,3	68	64,2	106	100
16-18	0	0	6	7,2	33	39,8	5	6,0	39	47,0	83	100
Toplam	**5**	**1,6**	**22**	**7,1**	**57**	**18,5**	**21**	**6,8**	**203**	**66,0**	**308**	**100**

Çocuk işçiliğine dair getirilen yasal yaş kısıtlamaları bulunmaktadır. Şöyle ki: "138 Sayılı ILO Sözleşmesi'ne göre (Asgari Yaş Sözleşmesi), asgari çalışma yaşı, on beş yaşın altında olamaz. Çalışma yaşında olanlar dâhil tüm çocukların 182 sayılı ILO Sözleşmesi'nde (En Kötü Biçimlerde Çocuk İşçiliği Sözleşmesi) tanımlanan çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden korunması gereklidir. Çocuklara zarar verebilecek çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinde hangi yaşta olursa olsun çocuklar çalıştırılamazlar. Türkiye'de ise 4857 sayılı İş Kanunu'nun 71. maddesinde ve 'Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'te çocuk işçi, "On dört yaşını bitirmiş, on beş yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış kişi", genç işçi de "On beş yaşını tamamlamış, ancak on sekiz yaşını tamamlamamış kişi" olarak tanımlanmaktadır. Aynı yönetmelikte 2. maddede ise tehlikeli işlerde asgari çalışma yaşı on sekiz olarak belirlenmiştir." Buna göre, çocuklar bu belirlenen yaş sınırlamaları altında kesinlikle çalıştırılamazlar. Ayrıca belirlenen çalışma yaşında olanlar da her iş kolunda ve çalışma koşullarında çalıştırılamazlar. Bu nedenle yasal olarak belirtilen bu sınırlamalar dışında çocukların çalıştırılması, cezai yaptırımları gerektirmektedir (Uyan Semerci, Erdoğan ve Durmuş, 2017:4).

Çalışmaya başlama yaşı, hem fiziksel hem de ruhsal gelişimi doğrudan etkileyen önemli bir faktördür. Çalışmaya başlama yaşı düştükçe, çocukların bu durumdan etkilenme düzeyleri de artmaktadır (Duyar ve Özener, 2003:92). Gerekli önlemler alınmasına ve yasal düzenlemeler yapılmasına rağmen, dünya üzerinde milyonlarca çocuğun 5 yaşından itibaren iş gücü olarak kullanıldığı bilinmektedir (ILO, 2017). Çocuk işçiliğindeki küçük yaş durumu, çocuğu gelişimsel, psikolojik, sosyal açılardan olumsuz

yönde etkilemektedir. Araştırmamıza dâhil olan Suriyeli çocuklar ise belli bir yaş aralığındaki çocuklardan (10-18) oluşmaktadır. Tablodan da anlaşılacağı üzere en düşük yaş grubu olan 10 yaşındaki çocukların dahi çalışma hayatında yer alıyor olması, çocuk işçiliğini özellikle sığınmacılarla birlikte daha kolay görünür hale getirmektedir.

Suriyeli sığınmacı çocukların yaş dağılımlarına göre çalışma durumları tablodaki gibidir. Buna göre çalışma hayatı içerisinde yer alan veya almış olan çocukların yaş kategorilerine göre dağılımları şöyledir: 10-12 yaş aralığındaki çocukların %19,3'ü, 13-15 yaş aralığındaki çocukların %35,8'i ve 16-18 yaş aralığındaki çocukların %53'ü çalışma hayatı içerisinde yer almaktadır. Çalışma hayatı içerisinde diğer kategorilere göre en fazla dağılım gösteren 16-18 yaş aralığı, yaş faktörünün çalışma hayatında aktif rol oynadığı bizlere göstermektedir. Yine düzenli olarak çalışan çocukların da 16-18 yaş aralığında olduğunu, günübirlik ya da tatillerde ve düzensiz bir şekilde çalışanlarında 15 yaş altındaki çocuklardan oluştuğunu görmekteyiz.

Bu tablodaki dikkat çekici bir diğer husus, çalışmanın seçildiği 10-18 yaş aralığındaki bütün kategorilerde çalışma hayatında her yaştan çocuğun bulunmuş olmasıdır. 10 yaşındaki çocuklardan çalışma hayatında yer alanların olduğu tespit edilmiştir. Çocukların içinde bulunduğu yaşam koşulları onları başta ekonomik açıdan zorlamaktadır. Ekonomik yetersizlikler ve yoksulluk halleri çocukları, yaş durumları fark etmeksizin, çalışmak zorunda bırakmaktadır. Bu zorunluluk durumu çocuğu psiko-sosyal açılardan olumsuz yönde etkilemektedir. Küçük yaşta çalışmak zorunda kalan çocukların sadece bedenleri değil, çocuklukları da zarar görmektedir. Oyun hakkından mahrum kalan, eğitime devam edemeyen ve birer yetişkin gibi hanenin ekonomik sorumluluğunu üstlenen çocuklar sosyal hayattan uzak kalmaktadırlar. Bu nedenle çocukların çalışma hayatı içerisinde yer almalarının neden olduğu birçok olumsuz faktör bulunmaktadır.

Tablo 20. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Cinsiyet Dağılımlarına Göre Çalışma Durumları

Cinsiyet	Okuldan sonra çalışıyorum		Yaz tatillerinde çalışıyorum		Düzenli olarak bir işte çalışıyorum		Düzensiz olarak bir işte çalışıyorum		Çalışmıyorum		**Toplam**	
	S	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Erkek	5	3	18	10,6	54	32	18	10,6	74	43,8	169	100
Kız	0	0	4	2,8	3	2,2	3	2,2	129	92,8	139	100
Toplam	**5**	**1,6**	**22**	**7,2**	**57**	**18,5**	**21**	**6,8**	**203**	**65,9**	**308**	**100**

Suriyeli sığınmacı çocuklardan, çalışan/çalışmış erkek çocukların oranı %56,2 iken kız çocukların oranı ise %7,2'dir. Düzenli bir işte çalışan erkek çocukların oranı %32'dir ve kategorideki en fazla aralığı oluşturmaktadır. Hiçbir şekilde çalışmayan çocukların toplam sayısı 203'tür. Bu sayının da %92,8'ini kız çocukları oluşturmaktadır. Erkek çocukların ise %43,8'i hiçbir şekilde çalışmadıklarını belirtmişlerdir. Buna göre erkek çocukların kız çocuklarına göre daha fazla çalışma hayatına dâhil oldukları ortaya çıkmaktadır.

3.2.3.2. İş Arama ve Çalışmaya İsteklilik Durumu

Çocukların göç sonrasında yaşadıkları sosyo-ekonomik durumlar onları çalışma hayatına yönlendirmektedir. Çocuklarda bu nedenle iş aramaya çalışmakta ve çalışma hayatının içerisinde yer almaktadır. Bu başlık altında da çalışmayan çocuklara (aktif olarak çalışan (hem okuldan sonra hem de düzenli bir şekilde çalışan çocuklar aktif çalışanlar olarak değerlendirilmiştir) 62 çocuk dışında), iş arayıp aramadıkları ile çalışıp bir gelirlerinin olmasını isteyip istemedikleri de sorulmuştur. Çalışmayan çocuklar hanenin ekonomik açıdan daha kötü koşullar içinde olması, hanede çalışabilecek kimsenin olmaması, hanedekilerin iş bulamaması nedeniyle çocuğun haneye destek olmayı istemesi vb. gibi nedenlerle iş arayışı içerisinde olmaktadır. Bu durumu tespit edebilmek adına sorduğumuz bu sorudan alınan cevaplara ilişkin dağılım şöyledir:

Tablo 21. Çalışmayan Çocukların İş Arama Durumları

İş Arama Durumu	**Sayı**	**%**
Evet, oldu	30	12,2
Hayır, olmadı	216	87,8
Toplam	246	100,0

Tabloya göre, aktif olarak düzenli bir şekilde çalışmayan 246 Suriyeli çocuğun %12,2'si çalışmak için iş aradıklarını ifade etmişlerdir. %87,8'i ise iş arayışında olmadıklarını belirtmiştir. Bir önceki tablodan düzenli veya düzensiz olarak çalışan çocukların toplam sayısına (105), iş arama durumundaki çocuklarında bir iş bulup çalışacaklarını varsayıp eklediğimizde bu sayı 135 (%46,3) olacaktır. Böylelikle, çalışan ya da çalışma durumuna yakın olan sığınmacı çocukların oranının hayli yüksek olduğuna ulaşılmaktadır.

Ayrıca Suriyeli sığınmacı çocuklardan aktif olarak çalışmayan çocuklara, çalışmayı isteyip istemedikleri de sorulmuştur. Bu soruyla, ailelerinin çalışmasını istemediği halde çocukların kendilerinin çalışmayı isteyip istemediği, okula gitmek yerine çalışmayı mı istediği ya da ailesinin maddi sıkıntıları nedeniyle çalışmak mı istediği şeklindeki durumlarında tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Çünkü kimi çocuklar, ailelerine destek olmak için iş bulmaya çalıştıklarını, kimisi de okula gitmediğinden onlar için çalışmanın daha faydalı olduğunu düşündüğünden çalışmayı istediklerini belirtmişlerdir. Aşağıda bazı çocukların bu durumla ilgili ifadelerine yer verilmiştir:

"Çalışmayı isterim ama sadece tatillerde. Ailemin ihtiyacı var çünkü." Ç-1;(E,13)

"Para kazanmak lazım geçim için ama saatler fazla ücret çok düşük. Ben de bulamıyorum işte." Ç-3;(E,18)

"Okula gitmiyorum, en azından berbere gidip meslek öğrenmek istiyorum." Ç-9; (E,12)

"Maddiyat sıkıntımız var." Ç-29; (E,18)

"Ailemin ihtiyacı var." Ç-35; (E,14)

"Çalışmayı isterim, aileme yardım etmek istiyorum. Ama annem babam izin vermiyor. Küçüksün diyorlar". Ç-62; (E,14)

"Para kazansak daha iyi." Ç-90; (E,16)

"Para lazım ama biraz dilde zorlanmasak belki iş bulmak kolay olur." Ç-92; (E,11)

"Maddiyat lazım, abim de çalışamıyor çünkü." Ç-135; (E,11)

"Kızların yanında iş olursa çalışırım. Aileme yardım etmiş olurum." Ç-151;(K,11)

"Ben çalışmayı istiyorum ama ailem izin vermiyor kız olduğum için." Ç-160;(K,15)

"Evde çok sıkılıyorum, uğraşacak bir şeyler olsun istiyorum." Ç-239;(E,15)

Çocukların ifadelerinden de anlaşıldığı üzere, çocukların çalışarak ailelerine destek olmayı, meslek öğrenmeyi ve uygun koşullar olduğunda çalışmayı istediğini görmekteyiz. Kimi çocuklar ise, cinsiyet durumu nedeniyle (kız olmaları) çalışma hayatına dâhil olamadıklarını ya da bu durumlarına uygun iş bulamadıklarını belirtmişlerdir. Bu durumdaki çocuklar, ailelerinin kız çocuklarını çalıştırmak istememesi nedeniyle çalışamamaktadırlar. Bu da, Suriyeli ailelerin geleneksel, ataerkil bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Çalışmayan çocuklara çalışmayı isteyip istemedikleri sorulmuştur. Buna ilişkin verilerin dağılımı aşağıdaki gibidir.

Tablo 22. Çalışmayan Çocukların Bir İşte Çalışmayı İsteme Durumları

Çalışmaya İsteklilik Durumu	**Sayı**	**%**
Evet, isterdim	54	22
Hayır, istemezdim	192	78
Toplam	246	100,0

Suriyeli sığınmacı çocuklardan 62'sinin aktif bir şekilde (okuldan sonra çalışanlar ile düzenli bir işte çalışanların) çalışma hayatının içerisinde yer aldığı sonucu çıkmıştı. Geriye kalan 246 çocuğun ise ya çalışmadığı ya da düzensiz şekillerde çalıştığı ortaya çıkmıştı. Bu 246 çocuğu ise aktif olarak çalışmayan yani günlük çalışma hayatı içerisinde olmayan çocuklar kategorisi olarak değerlendirmekteyiz. Bundan hareketle Suriyeli sığınmacı çocuklardan aktif bir şekilde çalışmayanlar (246 çocuğun) içinden %22'sinin çalışmayı istediği, %78'inin ise istemediği tespit edilmiştir. Çalışmayan çocukların da çalışmayı istemeleri içinde bulundukları koşulların zorluklarından kaynaklanmaktadır. Ancak aileler okula gitmeleri taraftarı olduklarından, cinsiyet farkından ya da yaşları küçük olduğundan dolayı çocuklarının çalışmalarını istememektedir.

Buna göre, aktif olarak çalışan (okuldan sonra çalışanlar ile düzenli bir şekilde çalışan 62 çocuk) ve düzensiz de olsa çalışma hayatında yer alan (yaz tatillerinde çalışanlar ile düzensiz olarak çalışan 43 çocuk) toplam 105 çocuk ile birlikte çalışmaya

istekli 54 çocuğu da eklediğimizde bu sayı 159 (%56,1) olmaktadır. Çalışan ve çalışmaya meyilli durumdaki çocukların sayısındaki bu yüksek oran, aslında Suriyeli sığınmacı ailelerin ciddi anlamda sıkıntılarının olduğunu göstermektedir.

3.2.3.3. Çocukların Çalıştıkları İşler

Suriyeli sığınmacıların ülkemize gelmesiyle birlikte ortaya çıkan en belirgin etkilerden biri ekonomik alanda olmuştur. Bunu da sanayide, tarımda, küçük çaplı işlerde enformel yollarla ucuz iş gücü olarak çalıştırılmalarında görebilmekteyiz. İşverenler açısından da bu durum birer fırsat olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, sığınmacıların bu tür işlerde yani vasıfsız iş gücü gerektiren iş kollarında çalışmaları, bu alandaki açığın da kapanmasını sağlamaktadır. Bu durum aslında ekonomik anlamda olumlu bir etki sağlamaktadır (Sayın, Usanmaz ve Aslangiri, 2016:9; Tunç, 2015:52). Her ne kadar ekonomik açıkları kapatma adına bu durum olumlu bir işlev görse de sığınmacıların bu tür işlerde illegal şekillerde çalıştırılmaları en başta insani açıdan olumsuz bir tabloyu karşımıza çıkarmaktadır. Buna bir de çocukların çalıştırılması eklendiğinde sonuç çok daha içler acısıdır.

Atasü-Topçuoğlu (2015), göçmen çocukların emeklerinin kullanıldığı alanları ise şöyle sıralamaktadır:

"a. Tekstil sektörü: Kentlerde küçük işletmelerde kaçak olarak çalıştırılıyorlar. Kimi zaman aileleriyle birlikte, kimi zamansa tek başlarına.

b. Hizmet sektörü: Tezgâhtarlık, internet kafelerde garsonluk, bar gibi yerlerde çalışma.

c. Mevsimlik tarım işçiliği: Mevsimlik tarım kayıtsız, örgütsüz ve kötü koşullarda çalışma biçimlerinden birisi.

d. Çobanlık: özellikle Afgan çocukların çobanlık yaptığı biliniyor.

e. İnşaat işçiliği: İnşaatta çalışma gün bazında oluyor, günlük 60 TL ücret alıyorlar" (Atasü-Topçuoğlu, 2015:122).

Bu çalışma özelinde ise Suriyeli sığınmacı çocukların Elazığ il merkezinde hangi iş kollarında ve nerelerde çalıştığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna ilişkin ortaya çıkan verilerin dağılımı aşağıdaki gibidir:

Tablo 23. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Çalıştıkları İşler

Çocukların Çalıştıkları İş Kolları	**Sayı**	**%**
Sanayide	27	25,7
Çeşitli dükkân işlerinde	39	37,1
Mağaza, çanta, gelinlik, tuhafiye gibi tekstil işlerinde	3	2,9
Pazarda, sebze halinde	8	7,6
İnşaat, boyacılık/alçı işi vb. gibi işlerde	5	4,8
Bazı fabrika kollarında	8	7,6
Tarla işleri, Çiftçilik	3	2,9
Mendil satma, ayakkabı boyacılığı, karton/hırdavat toplama işi	4	3,8
Taşımacılık, hamallık	2	1,9
Yevmiyeli işlerde	2	1,9
Diğer (Dernek, cami temizliği, tercümanlık gibi)	4	3,8
Toplam	105	100,0

Ankete katılan Suriyeli sığınmacı çocuklardan herhangi bir işte faal olarak çalışanlar ile çalışmış olanların yaptıkları işlere göre dağılımı tablodaki gibidir. Buna göre, sanayide çalışanlar %25,7'dir. Sanayide çalışan çocuklar; araba tamiri, tamirat, demir işi, alüminyum işi, cam işi, tahta kesimi, dükkân temizliği, çadır işi gibi işlerde çalıştıklarını belirtmişlerdir. Çeşitli dükkân işlerinde çalışan Suriyeli çocuklar %37,1'dir. Çeşitli dükkân işleri; terzi, berber, kahvehane, eczane, lokanta, mobilya, fırın, elektrikçi, tahıl ürünleri vb. gibi dükkân/küçük işletme yerleri diyebileceğimiz iş yerlerinde çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Mağaza, çanta, gelinlik, tuhafiye gibi tekstil işlerinde çalışan çocuklar %2,9; pazarda, sebze halinde çalışanlar %7,6; inşaat, boyacılık/alçı işi vb. gibi işlerde çalışanlar %4,8'dir. Bazı fabrika kollarında (tavuk, plastik kaşık-çatal, tel, yoğurt, çimento fab. vb. gibi) çalışan çocuklar %7,6'dır. Tarla işleri, çiftçilik yapan çocuklar %2,9'dur. Mendil satma, ayakkabı boyacılığı, karton/hırdavat toplama işi yapan çocuklar %3,8'dir. Taşımacılık, hamallık yapan çocuklar %1,9'dur. Yevmiyeli işlerde çalışan çocuklar %1,9'dur. Diğer (Dernek, cami temizliği, tercümanlık gibi) grubunda yer alan çocuklar ise %3,8'dir.

Suriyeli sığınmacı çocukların, ailesine gelir sağlamak için bedenen ağır, zor koşullara sahip ve riskli işlerde çalıştığı görülmektedir. Ayrıca güvencesiz ve düşük

ücretli işlerde çalışmaktadırlar. Çocukların büyük bir çoğunluğu çeşitli dükkân işlerinde ve sanayide çalışmaktadır (%62,8). Bu işlerde genelde tam zamanlı veya kimi zaman daha fazla sürelerde çalışmaktadırlar. Ayrıca en az asgari ücretle çalışılması gereken işler olmasına rağmen, çocuk ve aynı zamanda sığınmacı oldukları için aldıkları ücretler genelde asgari ücretin çok altında olmaktadır. Çalışma durumu ile ilgili, görüşmeler esnasında dikkatimizi çeken ayrıntılardan biri, hanede baba olmasına rağmen ebeveynin değil de çocukların çalışıyor olmasıdır. Bu durumu baba (çalışabiliyor durumda ise), işverenlerin kendilerini yaşlı ve çalışamaz bulduğunu, çocukların daha genç oldukları için onların çalıştırılmak istendiğini belirterek, bundan dolayı çocuklarının çalışmaya mecbur kaldıklarını ifade etmişlerdir. Çocuk emeğinin kolay ulaşılır, ucuz ve yönetilebilir olmasından dolayı çocuk emeğinin iş pazarında yer almaya başlaması, yetişkinlerin de iş bulamaması ve dolayısıyla işsiz kalmalarına neden olmaktadır (Toran, 2010:308). Yetişkin bireylerin işsiz kalması ve dolayısıyla yoksullukları, çocukları da doğrudan etkilemekte çocuk işçiliğine zemin hazırlamaktadır. Bu da çocukların aile içindeki etki ve konumlarının değişmesine, ailenin ve çocuğun da sosyal, kültürel, psikolojik açılardan olumsuz yönde etkilenmelerine sebebiyet vermektedir. Çocuk işçiliğinin nedenleri arasında; ailelerin kalabalık nüfuslu olması (özellikle Suriyeli ailelerde sıkça karşılaştığımız bir durum), ebeveynlerin kolayca iş bulamamaları, ebeveyn kaybı, yoksulluk, geleneksel bakış açısı, eğitime erişimde yaşanan sıkıntılar, işverenlerin çocuk iş gücüne olan talebi, mevzuat ve uygulamaların yetersizliği vb. gibi birçok neden, çocukların bir kısmının kendi, bir kısmının da ailelerinin istekleriyle küçük yaşlardan itibaren çeşitli işlerde çalışmalarına yol açmış, açmaya da devam etmektedir (Harunoğulları, 2016:44-49; Avşar ve Öğütoğulları, 2012:12; Karaman ve Özçalık, 2007:33).

Suriyeli çocukların işçiliği ile ilgili yapılan çalışmaların birinde; "Türkiye'de geçici koruma altında bulunan ve ekonomik faaliyetlerde yer alan Suriyeli çocuklara yönelik herhangi bir resmi veri olmasa da beyana dayalı kanıtlar ve alanda yapılan gözlemler, bu çocukların çocuk işçiliğinin en kötü türü olarak tabir edilebilecek koşullarda çalıştıklarını ve çocukları çalıştırmanın Türkiye'de yaşayan Suriyeli aileler için ekonomik zorluklarla mücadele edebilmenin en yaygın yolu haline" geldiğini göstermektedir (Soyalp, 2016:12). Bu araştırma çıktısı bizim de araştırmamızı destekler niteliktedir. Öyle ki araştırmamız kapsamında sığınmacı çocukların ekonomik sıkıntılar nedeniyle ağır koşullarda çalışmak zorunda kaldıkları tespit edilmiştir. Hatta kimi

Suriyeli ailelerde çalışabilecek nitelikte olan babanın, işverenlerin kendilerine iş vermeyi istemediği için daha fazla iş arayışına girmediği veya iş koşullarını ağır, yorucu veya düşük ücretli bulmalarından dolayı çalışmayı istemediği tespit edilmiştir. Bu durum gözlemlerimize göre, babanın dolayısıyla ailenin, çocuğunun çalışmasından rahatsızlık duymayan, rahat ve kolaycı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu tür hanelerde çalışan kesim ise ne yazık ki genelde çocuklar olmaktadır.

Göçmen ailelerin içinde bulunduğu ekonomik zorluklar ve iş gücü piyasasının yapısal durumu, Suriyeli çocukların kötü ve ağır koşullarda çalışmalarına sebebiyet vermektedir. Suriyeli çocukların işgücü piyasasına dâhil olmalarının en önemli nedenleri arasında "ailelerin yeterli gelir elde edememeleri, çocukların çalışması önünde ciddi engellerin olmaması, çocuk iş gücüne olan talebin yüksek olması ve onlara iş teklif edenlerin düşük ücretle çalıştırmayı tercih etmeleri ve çocukların okul ile ilişkilerinin sekteye uğraması" gelmektedir (Lordoğlu ve Aslan, 2018:719). Bu konu ile ilgili yapılan diğer bir araştırma sonucunda ise şu veriler yer almaktadır: "İstanbul bölgesinde yaşayan Suriyeli göçmen ailelerin % 46,9'nun çocukları ya ailelerine yardım etmek için çalışmak zorunda olduklarından (%26,6) ya da aileler çocukların okul masraflarını karşılayamadıklarından (%20,3) okula gitmemektedir. Aynı araştırma kapsamında anketörlerin sorularına cevap veren Suriyeli göçmen ailelerin %27-28'i çocukları çalışmak zorunda olduklarından onları okula göndermediklerini beyan etmişler." (Kaya ve Kıraç, 2016: 27-28'den akt. Lordoğlu ve Aslan, 2018:723).

Çocukların çalıştırılmasının elbette neden olduğu birtakım riskler bulunmaktadır. Bunlar (Çocuk İşçiliği İle Mücadele, 2004:31-32'den akt. Erbay: 2010:220);

- "**Biyolojik tehlikeler**: Bakteriler, virüsler, parazitler, tehlikeli hayvan ve böceklerden kaynaklanan tehlikeler.
- **Fiziksel tehlikeler**: Aşırı sıcak ya da soğuk, gürültü, yüksek ses, titreşim ya da radyasyon.
- **Kimyasal tehlikeler**: Eriyikler, yanıcı ve patlayıcı maddeler, tarımda kullanılan kimyasal içerikli madde veya ilaçlar.
- **Ergonomik tehlikeler**: Ağır yük taşıma, çok hızlı ya da sürekli tekrara dayalı hareketler, işyerinin rahatsız edici çalışma konumları vb.
- **Psikolojik tehlikeler**: Yalıtılmışlık, tehdit, aşırı çalışma, denetim ve tercihte bulunma imkânının olmaması, suiistimal, vb.

- **Çalışma koşulları**: Uzun çalışma saatleri, gece vardiyası, düşük ücret ya da sözleşme dışı çalışma.
- **Çalışma ortamları**: Yeraltında-su altında çalışma, tehlikeli yüksekliklerde ya da çok dar mekânlarda çalışma, bakımı iyi yapılmayan tehlikeli makine, donanım ve aletlerin bulunduğu yerlerde çalışma" şeklinde sıralanmıştır.

Suriyeli sığınmacı çocukların çalıştığı iş kollarına baktığımızda yukarıda sıralanan hemen hemen bütün risk alanlarının içinde yer aldıklarını görebilmekteyiz.

Çocuk işçiliğinin yani çocuk emeğinin sömürülmesinin sığınmacı veya mülteci olarak ülkemizde yaşayan grupta daha yüksek oranda olduğunu yukarıdaki araştırmaya benzer çalışmalarda bizlere göstermektedir. Tabloya genel olarak baktığımızda, sığınmacı çocukların ağır koşullara sahip iş kollarında çalıştıklarını görmekteyiz. Çocuk işçiliğinin çocukların bedenlerini nasıl yıprattığını çocuklardan birinin ifadesinden de anlayabiliriz:

> *"Patron ne zaman iş olursa arar bizde hemen gideriz, sabahtan akşama kadar taşımacılık yaparız. İşte evlere eşya taşırız, dükkânlara mal gelir taşırız, ne iş olursa. Artık belim ağrıyor, büyük eşyaları kaç kat yukarıya çıkarmaktan belimde ağrılar oluşmaya başladı. Ama yapacak bir şey yok, çalışmak gerekiyor." Ç-34;(E,18)*

Çocukların yaptıkları işlerin ağırlığının fiziksel olarak onları zorladığı ve şimdiden bazı rahatsızlıkların oluşmasına sebebiyet verdiği görülmektedir. Çalışma hayatı, çocukların biyolojik, fiziksel ve psikolojik gelişimini yavaşlatmakta veya olumsuz yönde etkilemektedir. Bu ifadelerin ise kaynağı, çoğunlukla 19. Yüzyılda Kuzey Avrupa özellikle Britanya'daki fabrikalarda çalışan çocuklara ilişkin bulgu ve gözlemlere dayanmaktadır (Duyar ve Özener, 2003:32). Bu konuda yapılan birçok çalışma, çocukların çalışmasının onların sağlığını olumsuz yönde etkilediğini ispatlamaktadır. Bunlardan birkaçını özetleyecek olursak: "Duyar ve Özener'in 14-18 yaş grubundaki 532 erkek çırak çocuğun bedensel yapıları üzerine yaptıkları araştırmada, çalışan çocukların fiziksel gelişimlerinin bilimsel standartların altında kaldığını bulgulamıştır. İşeri ve arkadaşlarının (2005) yaptıkları araştırmada yer alan çocukların ağız ve diş sağlığı hijyen bozukluğunun %38,1, gelişim geriliğinin %11,1, solunum sorununun %4,4 düzeyinde olduğunu tespit etmişlerdir. 15 yaşından küçük yaşta işe başlayan çocukların sigara ve alkol kullanımının, iş kazalarının, anormal gelişim geriliğinin ve anemi hastalığının oranının oldukça yüksek olduğunu bulgulamışlardır" (Toran, 2010:308).

Şimdiye değin söylenenler, çeşitli araştırma bulguları ve bizim de araştırma verilerimizi destekleyen sonuçlardan hareketle çocuk işçiliğinin sebep olduğu durumları kısaca özetleyecek olursak (Duyar, 2010:202);

- Erken yaşlarda çalışmaya başlayan ve fiziksel güç gerektiren işlerde çalışan çocukların fiziksel yapıları olumsuz yönde (bedensel gelişimin geri kalması, çocukların vücutlarının deforme olması gibi) etkilemektedir.
- Bunun yanı sıra iş dünyasının mekanik, yorucu ve yıpratıcı yüzü, çocukların psikolojik ve sosyal gelişimlerini de olumsuz etkilemektedir.
- Henüz küçük yaşlarda aileye katkı sağlamaya çalışan çocukların biyo-psişik gelişimlerine etki ederek çocuğu ağır bir stres altında bırakmaktadır.
- Tüm gün çalışıyor olmak, çocukları akranlarından ziyade yetişkinlerle çevrili bir dünyada sıkıştırıp bırakarak, çocukluklarının olumsuz yönde etkilenmesine hatta yok olmasına sebebiyet vermektedir.
- Erken yaşta çalışmaya başlamak eğitim hayatlarının sekteye uğramasına kimi zaman bitmesine neden olmaktadır.
- Eğitimden uzak bir şekilde büyüyen çocukların yetersiz, bilgisiz, donanımsız ve yetiştiği toplumdan ve dünyadan kopuk birer birey olarak büyümeleri, kendilerine olan özgüven duygularını da olumsuz etkilemektedir.

3.2.3.4. Çocukların Çalışma Süreleri

İnsanın biyolojik yapı ve fonksiyonları üzerinde etkili olan çevresel etmenler, kimi zaman stres kimi zaman da duygusal boşlukların oluşmasına neden olmaktadır. İş yaşamının da getirdiği ağır çalışma koşulları bu türden durumların yaşanmasına zemin hazırlamaktadır. Bu olumsuz durum, yetişkinlere göre çocuklar üzerinde daha belirgindir. İş hayatına ilişkin bu türden olumsuzluklardan biri de elbette çalışma süresidir. Çalışma süresi, ağır koşullar içerisindeki insan bedenini yıpratan faktörlerden biridir. Bu sürenin uzamasının elbette birçok olumsuz etkisi bulunmaktadır. Örneğin, ortalama 10 saatin üzerinde çalışmak, çocukların bedensel gelişimlerini olumsuz etkilemektedir (Duyar ve Özener, 2003:96). Duyar ve Özener'in (2003:143) de belirttiği gibi, çalışma sırasında çocukların ağır işler yaptıkları, uzun süreler ayakta kaldıkları, bünye ve bedensel gelişimlerine uygun iş yapmadıkları, kullanımı uygun olmayan alet ve makinalarda iş yaptıkları, kimyasal maddelere yüz yüze kaldıkları vb. gibi olumsuzluklar göz önünde

bulundurulunca uzayan iş saatlerinin çocukların fiziksel ve ruhsal fonksiyonlarında olumsuz etkiler bıraktığı ortaya çıkmaktadır.

Çalışmamızda Suriyeli sığınmacı çocukların yaptıkları işlerdeki çalışma süreleri tespit edilmiştir. Bu süre aslında onların bir gün içindeki yıpranma sürelerini ortaya koymaktadır. Çocukların çalışma saatleri, aslında çocuk olmaktan çıktıkları süre zarfını da göstermektedir. Bu süre zarfında onlar çocuk değil işçidirler. Çalışma süresi bitince tekrar çocuk olmaktadırlar. Ama yorulmuş, yıpranmış ve çocukluklarına devam edecek gücü bulamayan/kalmayan çocuklardır. Çalışma yaşamı çocukların bugününe etki ettiği gibi geleceklerine de olumsuz yönde etki etmektedir. Ağır ve iş yükü fazla olan işlerde çalışan sığınmacı çocukların bu işlerdeki çalışma sürelerinin ne kadar olduğu da dikkate değer bir noktadır. Buna göre çocukların yaptıkları işlerdeki çalışma süreleri şöyledir:

Grafik 4. Çalışma Süreleri

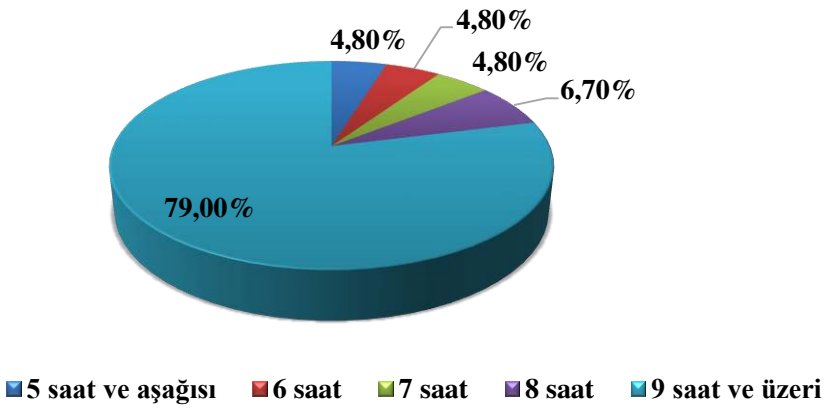

Suriyeli çalışan sığınmacı çocukların %4,8'i günde 5 saat ve aşağısında, %4,8'i 6 saat, %4,8'i 7 saat, %6,7'si 8 saat ve %79'u 9 saat ve üzeri çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Çocukların büyük bir çoğunluğu günde 9 saatten fazla çalışmaktadırlar. Ayrıca haftanın sadece bir günü tatil yapabilen çocuklar, görüşmeler sırasında iş saatlerinin çok uzun ve yorucu olduğunu da ifade etmişlerdir.

Bu duruma ilişkin "4857 sayılı İş Kanunu ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'e göre; temel eğitimini tamamlamış ve okula gitmeyen çocukların çalışma saatleri günde yedi ve haftada otuz beş saatten fazla olamaz şeklinde düzenlenmiştir. 15 yaşından küçük çocukların her koşulda çalıştırılamayacağını belirterek, 15 yaşından büyük çocukların ise belli düzenlemeler ve koşullarla yönetmelikte yer aldığı şekilde çalışabileceğini vurgulanmaktadır. Ayrıca, 15 yaşını

tamamlamış çocuklar için bu süre günde sekiz ve haftada kırk saate kadar arttırılabilir. Okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma süreleri, eğitim saatleri dışında olmak üzere, en fazla günde iki saat ve haftada on saat olabilir" şeklinde belirtilmektedir (Uyan Semerci, Erdoğan ve Durmuş, 2017:14). Araştırmaya katılan çalışan çocuklardan -çalışan 105 sığınmacı çocuktan- 61'i (15 yaş da dâhil) 15 yaşın altındadır. Bu da çocuk işçiliği kapsamında ciddi bir rakamdır. Ayrıca çocukların çalışma saatleri açısından yaş durumlarına göre verilen çapraz tablo da yukarıdaki durumla olan tezatlığı özetler niteliktedir:

Tablo 24. Herhangi Bir İşte Çalışan/Çalışmış Suriyeli Sığınmacı Çocukların Günde Kaç Saat Çalıştıklarının Yaş Faktörüne Göre Dağılımı

Yaş	5 saat ve aşağısı		6 saat		7 saat		8 saat		9 saat ve üzeri		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
10-12	5	2,7	3	13,1	1	4,3	4	17,4	10	43,5	23	100
13-15	0	0	1	2,6	3	7,9	2	5,3	32	84,2	38	100
16-18	0	0	1	2,3	1	2,3	1	2,3	41	93,1	44	100
Toplam	**5**	**4,8**	**5**	**4,8**	**5**	**4,8**	**7**	**6,6**	**83**	**79,0**	**105**	**100**

Tabloya göre, 15 yaş ve altındaki çocukların 42'sinin (%40) 9 saat ve üzeri çalıştığı tespit edilmiştir. 15 yaşın altındakilerin çalıştırılamayacağını belirten yönetmelik, 15 yaşın üzerindekilerin belli koşullar dâhilinde günde sekiz saat çalıştırılabileceğini belirtmişse de çalışmamız sonucunda 15 yaşın altındaki çocukların 9 saatten fazla sürelerle çalıştıkları tespit edilmiştir. Çalışma hayatı içerisinde yer alan toplam 105 çocuktan %79'unun 9 saat ve üzeri çalıştığı ortaya çıkmıştır. Her yaş aralığındaki çocukların çalışma süresi açısından en fazla 9 saat ve üzeri çalıştıkları ortaya çıkmıştır. Tablodaki dikkat çekici diğer bir husus ise sadece 10-12 yaş aralığındaki çocukların 5 saat ve aşağısında çalışmakta olduklarının ortaya çıkmış olmasıdır. 13 yaş ve üzerindekilerden 5 saat ve aşağısında çalışan hiçbir çocuk bulunmamaktadır.

Çocukların fiziksel ve ruhsal olarak kaldıramayacakları işlerde çalışmak zorunda kalmalarının yanı sıra bir de uzun çalışma saatleri gibi sorunlar karşımıza çıkmaktadır. Çocukların kayıt dışı istihdam edilmesi onların emeklerinin kolay bir şekilde sömürülmesine neden olmaktadır. Bu sömürüye bir de uzun çalışma saatleri ve düşük

ücretler de eklenince karşımıza hiç de insani olmayan tablolar çıkmaktadır. Çocuk bedeninin bu şekilde sömürülmesi, özellikle de mülteci durumundaki çocukların bu şekilde kullanılıyor olması birçok probleme kapı aralamaktadır.

3.2.3.5. Çocukların Aldıkları Ücretler

Çocuk emeğinin bir diğer sömürülme şekli ise çocukların düşük ücretlerle çalıştırılıyor olmasıdır. Suriyeli sığınmacı çocukların, çalıştıkları işlerden elde ettikleri gelirler aşağıdaki gibidir:

Tablo 25. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Aldıkları Ücretler (Aylık)

Aylık Ücretler	**Sayı**	**%**
100TL ve aşağısı	1	1,0
101-200TL arası	11	10,5
201-300TL arası	13	12,4
301-400TL arası	6	5,7
401-500TL arası	12	11,4
501-600TL arası	22	21,0
601-700TL arası	6	5,7
701-800TL arası	15	14,3
801-900TL arası	5	4,8
901-1000TL arası	5	4,8
1001-1100TL arası	1	1,0
1101-1200TL arası	4	3,8
1201TL ve üzeri	3	2,9
Hiç alamamış	1	1,0
Toplam	105	100,0

Tabloya baktığımızda Suriyeli sığınmacı çocuklardan %1'i çalıştığı iş karşılığında ya hiç ücret alamamış ya da 100TL'nin aşağısında bir ücret karşılığında çalışmak zorunda kalmıştır. Sığınmacı çocukların %5,7'si 901-1100TL arası, %6,7'si 1101TL ve üzeri, %17,1'i 301-500TL arası, %19,1'i 701-900TL arası ve %22,8'i ise 101-300TL arası bir aylık gelir karşılığında çalışmaktadır. Suriyeli sığınmacı çocukların en fazla %26,6 ile 501-700TL arası bir aylık gelirle çalıştıklarını görmekteyiz. 9 saat ve üzeri çalışan çocukların yüksek oranı (%79) ile birlikte bu tablodan çıkan sonucu karşılaştırdığımızda ağır, riskli ve güvencesiz işlerde çalışan çocukların büyük bir çoğunluğunun (%93,3) 1101TL altında aylık ücretle çalıştırıldığı gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Çocukların aldığı ücretler herhangi bir standart ile ölçülemeyecek ya da kıyaslanamayacak kadar

düşüktür. Öyle ki aylık 300TL'nin altında çalıştırılan çocuklar (25 çocuk) bulunmaktadır. TÜİK'in "Çalışan Çocuklar" (2012) ile "Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları" raporlarında (2012) Türkiye'de çalışan çocuklar içerisinde (6-17 yaş aralığında) ücretli veya yevmiyeli ve kendi hesabına çalışan %53,7 çocuk bulunmaktadır. Geriye kalanlar ise ücretsiz aile işçisi olarak kabul edilmektedir. Ücretli veya yevmiyeli ve kendi hesabına çalışan bu çocukların ise %52'sinin 400TL ve altında aylık gelirlerle çalıştığı tespit edilmiştir (TÜİK, 2013; 41; www.tuik.gov.tr). Buna göre çalışma hayatı içerisinde yer alan çocukların düşük ücretlerle çalıştırıldığını söyleyebiliriz. Sığınmacı çocuklarında benzeri bir sorunu yaşadığı yani çocuk işçilerin karşılaştığı birçok problemi yaşadıkları ortaya çıkmaktadır. Hatta yabancı bir ülkede yaşayabilmek için üstlendikleri bu zorlu hayat maratonunda haklarının yenilmesini, daha fazla çalıştırılmayı, kötü muamele görmeyi ve buna sessiz kalmayı da ekleyebiliriz. Çünkü yeni bir iş bulmak zor, geçim derdi ile yaşamak ise bundan daha zordur. Aldıkları ücretlerin düşük olması bir yana ücretini alamayan ve söylenilen ücretten daha düşük ücretler aldığını ifade eden çocuklar da bulunmaktadır. Konu ile ilgili çocuklardan bazılarının ifadelerine bakacak olursak durumu daha iyi anlamış olacağız:

"... Ev vermiyorlar, iş vermiyorlar. Ücretler düşük oluyor." Ç-1;(E,13)

"İş saati uzun burada ve işler zor, çok ağır." Ç-28;(E,17)

"Çalıştığım yerde bazen kızıyorlar, bağırıyorlar. Suriyelilere böyle davranıyorlar." Ç-32;(E,14)

"Çalışma hayatı çok yorucu. Sosyal hayatımız yok." Ç-33;(E,17) / Ç-75;(E,14)

"Taşımacılık işi yapıyorum. Her gün ağır eşyalar, malzemeler taşıyoruz bu işte. O yüzden belimde fıtık oluşmuş." Ç-34;(E,18)

"Önce inşaatta çalıştım günlük 35TL'ye. Bir ay dolmadı çıktım. 2 ay kadar fırında çalıştım günlük 25TL'ye. İşler ağır oluyor diye yapamadım, çıktım. Uygun rahat bir iş arıyorum şimdi." Ç-35;(E,14)

"İş saatleri uzun ve yorucu. Sanayide kaynak işinde çalışıyorum ben günlük 35TL alıyorum. Ama paramız gecikiyor, Türklere öyle değil tabi." Ç-43;(E,17)

"Küçüğüm diye pek iş bulamıyorum. Zaten olanda kötü davranıyor. Bir terzide 2 gün çalıştım. Basit bir hata ya da bir şeye dokununca hemen kafama boynuma vuruyorlardı. Bende çıktım artık. Ama paramı da vermediler. Günlük vereceklerdi 5TL ama vermediler." Ç-54;(E,12)

"Çalışma hayatı zor. Çalıştığım yerdeki diğer çalışanlarda işleri hep bana yığıyorlar. Kırıcı davranıyorlar." Ç-57;(E,18)

"Suriyelileri çok çalıştırıyorlar ve paramızı hep geç veriyorlar." Ç-100;(E,17)

"Çalıştığım yerde bazen paramı vermiyorlar, sert davranıyorlar. (Günlük 20TL'ye çalışıyor)" Ç-101;(E,12)

"Çalıştığım yerin ortağı sürekli kızar, bağırır bize. Bazen de vuruyor. Suriyeliyiz diye böyle rahat istediği gibi davranıyor. Bende dayanamadım artık oradan çıktım." Ç-104;(E,16)

"Sanayide haftalık 100TL'ye alüminyum işinde çalışıyordum. Ama iş çok ağırdı bıraktım." Ç-119;(E,13)

"Çalıştığım yerdekiler Suriyeliler siz korkaksınız, vatanınızı bırakıp kaçtınız diyorlar. Kötü oluyor insan tabi. Bir de çok düşük ücret veriyorlar, çok çalışıyoruz oysa. (Sanayide Günlük 10TL'ye çalışıyor." Ç-144;(E,15)

"Ben fırında çalışıyorum. Burada Suriyelilere uzun olan saatleri verdiler mesela gece çalışıyoruz biz. Ama Türklere öyle değil. Bizim aldığımız ücretlerde onlara göre düşük tabi bir de o var. (Aylık 800TL alıyor)" Ç-145;(E,16)

"Çalışma saatleri uzun ve tatil yok." Ç-167; (E,11)

"Biz Suriyeliyiz diye bizi çok çalıştırıyorlar. Sabah 6'da gidiyoruz akşam 8-9 hatta 10'a kadar bizler çalışıyoruz ama Türkler 6'da giderler. Onlar 2000TL alıyor ama biz 1200TL." Ç-174;(E,18)

"Boyacılık ve elektrik işlerinde çalıştım ama iş saatleri uzundu ve çok az para veriliyordu diye yapamadım bıraktım. Türk ustalar kendi işçilerine yemek getiriyor, iyi davranıyor. Ama bize yemek bile getirmiyorlar. Çok bağırıyorlar, kötü davranıyorlar. Paramızı geciktiriyorlar. (Günlük 10TL'ye çalışıyormuş.)" Ç-198;(E,14)

"İş yerinde Suriyelileri çok çalıştırıyorlar. Buna rağmen hem düşük ücret veriyorlar hem de geciktiriyorlar. Çok da iyi davranmıyorlar, hep bağırarak iş yaptırıyorlar." Ç-207;(E,18)

"Çalıştığım iş yerinde 23 gündür çalışıyorum. Günlük 70TL dediler başta ama ben sadece şimdiye kadar 100TL aldım. Bu zor bir durum yani." Ç-280;(E,18)

Sığınmacı çocukların yukarıdaki ifadeleri çalışma hayatının bütün olumsuzluklarını ortaya koymaktadır. Buna bir de sığınmacı olgusu eklenmiştir. Sığınmacı, yabancı, öteki olma, etnisite gibi durumların hepsine maruz kalmaktadırlar. Çocukların, çocuk olmaktan ziyade etnik bir ayrıma dayalı olarak muamele gördükleri ortaya çıkmaktadır. Çocuklar uzun çalışma saatlerine maruz kaldıklarını, ağır/zor işler yaptıklarını, düşük ücret aldıklarını hatta kimi zaman alamadıklarını ve iş yerlerinde kötü muameleye maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Çocuk işçiliği ve neden olduğu sonuçlarına dair şimdiye değin söylenilenleri ve pek de insani olmayan bu durumu sığınmacı çocukların hikâyelerinde de görebilmekteyiz. Çalışma hayatı içindeki çocukların çocukluklarını nasıl yitirdiğini

gözlemlemek, bu araştırmanın da en zor saha deneyimlerden biri olduğunu burada ifade etmek gerekmektedir. Çalışan çocuklar, "çocuk" gibi değil birer yetişkin gibi soruları cevaplamakta ve hatta bunu çoğu zaman hal ve hareketleriyle bile göstermekteydiler. Çocukların içinde bulundukları hayatın zor koşulları altında üstlendikleri sorumluluklar, onları birer minyatür yetişkine (hal ve hareketleriyle, sözleriyle, üstlendikleri sorumluluklarla yetişkinlere benzeyen, çocukluktan uzak bir şekilde birer küçük yetişkin gibi olan çocuklara minyatür yetişkin diyebiliriz) çevirmektedir.

3.2.3.6. Okul ve Çalışma İkileminde Çocuk

Sığınmacı çocukların bir yanda okul diğer yanda ailenin ekonomik durumu ikileminde kalacağı varsayımından hareketle, Suriyeli sığınmacı çocuklara çalışmayı mı yoksa okula gitmeyi mi isteyecekleri sorusu sorulmuştur. Başka bir ülke de olsalar bile çocukların büyük bir çoğunluğu için okula gitmek çok önemlidir. Ancak ailenin ekonomik durumu nedeniyle -bu soru özelinde daha çok ekonomik durumlarını göz önünde bulundurarak bu soruyu cevaplamışlardır- çalışmayı tercih etmek onlar için daha anlamlı gelmektedir. Buna göre çocukların verdikleri cevaplar aşağıdaki gibidir:

Tablo 26. Okula Gitmeyi Ya Da Çalışmayı İsteme Durumu

Okul Ya Da Çalışmaya İsteklilik Durumu	**Sayı**	**%**
Okula gitmeyi isterim	246	79,9
Çalışmayı isterim	62	20,1
Toplam	308	100,0

Suriyeli çocukların %79,9'u okula gitmeyi isterken, %20,1'i çalışmayı istemektedirler. Bu durumu daha iyi anlayabilmek için Suriyeli çocuklardan faal olarak çalışanların ve çalışmayanların bu soruya verdikleri cevaplara ilişkin çapraz tabloya bakmak gerekirse;

Tablo 27. Çalışma Durumlarına Göre Sığınmacı Çocukların Okul veya Çalışma Yaşamını Tercih Durumları

	Okula Gitmeyi İsterim		Çalışmayı İsterim		**Toplam**	
Şu An Herhangi Bir İşte Çalışma Durumu	**S**	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Evet	38	61,3	24	38,7	62	100
Hayır	208	84,7	38	15,3	245	100
Toplam	**246**	**79,9**	**62**	**20,1**	**308**	**100**

Suriyeli sığınmacı çocuklardan, aktif olarak çalışan 62 çocuktan %61,3'ü okula gitmeyi isterken, çalışmayan 246 çocuktan %15,3'ü ise çalışmayı istediklerini ifade etmişlerdir. Buna göre çalışan bütün çocukların okula gitmeyi istediği sonucu çıkmamaktadır, çünkü çalışma hayatına devam etmek isteyen çocuklarında olduğu tespit edilmiştir. Bu çocuklar, ya okula gitmeyi sevmediği;

"Okula gitmeyi sevmiyorum, zaten bırakmıştım. Para kazanıp aileme yardım etmek daha iyi." Ç-57; (E,18)

veya okula gittiği halde hiçbir şey anlamadığı için gitmekten vazgeçtiği;

"*Derslerde çok zorlandım. Yapamadım bir türlü. Ben de gitmeyi istemedim artık, bıraktım." Ç-124;(K,16)*

ya da ailesinin geçim sorunundan dolayı çalışmaya mecbur kaldıkları için çalışma hayatını tercih etmektedirler.

"Babam çalışmıyor, mecburen çalışıyorum. Ama okula gitmeyi çok isterdim." Ç-11; (E,15)

Her ne kadar bazı sebeplerden ötürü okula gitmek istemeyenler olsa da okula gittiği halde çalışmayı isteyen çocuklarında bulunması farklı bir bulgudur. Ancak ne var ki bu farklı sonuç, bilinen bir nedenden kaynaklanmaktadır: Dil sorunu (Çocukların okulda ve eğitimini devam ettirmede dil sorununa değindiğimiz ileriki tabloda (Tablo 32'de) çocukların büyük bir kısmı için dilin sorun olduğunu ortaya çıkmıştır). Çocukların hemen hemen hepsi dil problemi nedeniyle ya okula gidememekte ya da okuldan uzaklaşmaktadırlar. Bu nedenle çalışıp para kazanmanın daha yararlı olduğunu düşünmektedirler. Ancak yine de bu soru özelinde şunu söylemek gerekirse, Suriyeli sığınmacı çocukların genel olarak büyük bir kısmı okumayı istemektedir.

Suriyeli çocuklar, kendilerinin de kurtuluş yolu olarak eğitimin ne denli önemli olduğunun farkındadırlar. Çocukların %79,9'unun okula gitmeyi istemesi bu durumu doğrular niteliktedir. Ayrıca çocukların %88,3'ünün de Suriye'de okula gitmiş olmaları ve göç ettikten sonra da okula devam etmek isteyenlerin bu orana yakın bir sonuç vermiş olması bulgumuzu doğrular niteliktedir. Ancak hem dil sorunu hem de ailelerin ekonomik açıdan yaşadığı sıkıntılar çocukları çalışmaya mecbur kılmaktadır. Çalışmayı seçen ya da çalışmak zorunda kalan çocuklar ekonomik olarak aileye destek ve sorumluluk duygusuyla hareket etmektedir. Ayrıca kimi çocuklar, çalışma hayatında gördükleri zorlukların etkisiyle de okumayı tercih etmektedirler. Ancak sadece çalışma faktörü değil, genel anlamda çocuklar kendileri adına bir geleceklerinin olması için de okumayı istemektedirler.

3.3. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Eğitim Hayatları

Temel ihtiyaçlar arasında yer alan eğitim ihtiyacı, bireyi hayata hazırlar ve sosyalleşmesini, kültürel norm ve değerler ile sosyal rolleri öğrenmesini sağlar. Bu açıdan eğitimi Gencer (2017), "bireyi, belli bir amaç doğrultusunda işleyen/şekillendiren, onu hayata ve hayatın içindeki sosyal rollere hazırlayan, kendine yetebilecek ve kendini gerçekleştirebilecek (sosyal, ruhsal, kültürel, bilişsel ve fizyolojik açıdan) tam bir iyilik hali yaratmayı amaçlayan, bilgi ve beceri kazandıran, kişilik gelişimlerine yardım eden, bireyleri yetiştiren ve kapasitelerini geliştiren süreçleri içerir." Bu doğrultuda eğitimin çocukların tam bir iyilik hali içinde gelişebilmelerini sağlayan çok fonksiyonlu bir ihtiyaç sistemi olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle Suriyeli çocukların hem gelecekleri hem de ülkeye entegrasyonları hususunda eğitime, diğer çocuklara nazaran daha çok ihtiyaçları olduğunu söyleyebiliriz (Gencer, 2017:840).

Eğitimin refahla ilişkisine değinen Gün, eğitim düzeyinin hem bir refah göstergesi hem de -tek yol olmasa da- refaha erişim yollarından biri olduğunu ifade eder. Refah düzeyinin altında olmak, bir diğer deyişle yoksulluk, çocuğun eğitime erişememe ya da eğitimin imkânlarından faydalanamamasının en önemli nedenlerinden biridir. Bu açıdan eğitim ve yoksulluk olguları birbirleriyle ilişkilidir. Eğitimden mahrum olmak yoksulluğa neden olmakta iken, yoksul olmakta eğitime erişimdeki en büyük engellerden biri olmakta ve yoksulluğun bir kısır döngü halinde yeniden üretilmesine neden olmaktadır (Gün, 2017:171). Özellikle ülkemize sığınan Suriyeli sığınmacıların ekonomik açıdan yaşadığı zorluklar bilinen bir gerçektir. Bu ekonomik sıkıntılar haliyle sığınmacı

çocukların eğitim imkânlarından faydalanmalarını etkilemektedir. Bunun yanı sıra BMMYK ve uygulayıcıların yapmış olduğu çalışmalar neticesinde, Suriyeli sığınmacılar arasında eğitime katılımın düşük olmasının nedenleri şu şekilde sıralanmaktadır: Okul ve mevzuatına ilişkin bilgi eksikliği, maddi yoksunluk, ulaşım, savaş travması/travma sonrası stres bozuklukları, dışlanma olarak belirtilmektedir (Sezgin, 2016:55).

Suriyeli sığınmacı çocuklara sunulan eğitim hizmetleri kamp içi, kamp dışı ve Suriyelilerin açtığı özel okullardaki eğitim olmak üzere üç kategoride değerlendirilmektedir. "Kamp dışı eğitimin verildiği birimler ise Geçici Eğitim Merkezleri ve Devlet Okulları olmak üzere temelde iki çeşittir. Geçici eğitim merkezler (GEM), eğitim alanında çalışan hükümet dışı örgütler ya da doğrudan Suriyeliler veya kamplarda devlet, uluslararası ya da ulusal kuruluşlar tarafından kurulmuş olan okullardır. Bu okullarda eğitim dili ağırlıklı olarak Arapçadır ve yine ağırlıklı olarak Suriye müfredatına göre eğitim verilmektedir. Geçici eğitim merkezlerinden Milli Eğitim Bakanlığı denetiminde olanlar ayrıca Türkçe öğretmenler bulunmaktadır" (Gencer, 2017:840). Bir diğer eğitim hizmeti ise devlet okullarıdır. Bu okullarda ise, Türk müfredatına göre Türkçe eğitim verilmektedir (Gencer, 2017).

Seta ve Theirwold'un 2017'de yaptığı araştırma sonucuna göre okula giden Suriyeli çocukların büyük bir çoğunluğu (yaklaşık %65'i) GEM'lerde eğitim görmektedir. Bunun da elbette nedeni GEM'lerde Suriyeli öğretmenlerin bulunması ve derslerin bir kısmının Arapça verilmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak MEB, 2016-2017 eğitim öğretim yılı itibarıyla ana sınıfı ve birinci sınıfa başlayacak Suriyeli öğrencilerin devlet okullarına gitmelerini zorunlu kılmış ve GEM'lerin dönüştürülmesi kararını vermiştir. Böylece devlet okuluna giden Suriyeli öğrenci sayısının da artması hedeflenmiştir (Seta ve Theirwold, 2017:17).

I. Uluslararası Göç ve Güvenlik Konferansı'nda (2016) ise, Suriyeli göçmen çocukların eğitimi konusunda Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Y. Tekin şu bilgileri aktarmıştır (Erdoğan 2017:8-9);

"Türkiye'deki 900 bin Suriyeli göçmen öğrenciden yaklaşık 509 bini (% 57,4) eğitim almaktadır. Bu da geri kalan öğrencilerin yarısının eğitim olanaklarından yoksun kaldığı anlamına gelmektedir. Nihayet 2017 yılında yapılan bir araştırma sonuçlarına göre Türkiye'de zorunlu okul çağındaki Suriyeli 1 milyon on bin çocuktan 2017-2018 öğretim yılı başında 612 bini okula kayıt yaptırmıştır. (...) Sadece 2017 sonu itibari ile okullaşamayan Suriyeli çocuk sayısı 400 binden fazladır. Daha önceki yıllarda zorunlu

okul çağında olup, sonrasında artık istatistiklere girmeyenler de dikkate alındığında en az 700-800 bin çocuğun bu durumdan etkilendiği yani "kayıp kuşaklara" dâhil olduğu tahmin edilebilir."

1 Nisan 2019 YÖBİS ve E-okul verilerine göre ise, 2018-2019 yılı öğretim yılında okul çağındaki 1.047.536 Suriyeli çocuk nüfusundan eğitime erişimi sağlanan Suriyeli öğrenci sayısı (açık okullara kayıtlı 17.624 öğrenci de resmi okullara dâhil edilmiştir), 643.058'dir (316.485 kız (%49,22) , 326.573 erkek (%50,78)).[16]

MEB, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı'nın 1 Nisan 2019 tarihli Okullara göre Suriyeli öğrenci sayılarını verdiği grafik şu şekildedir:[17]

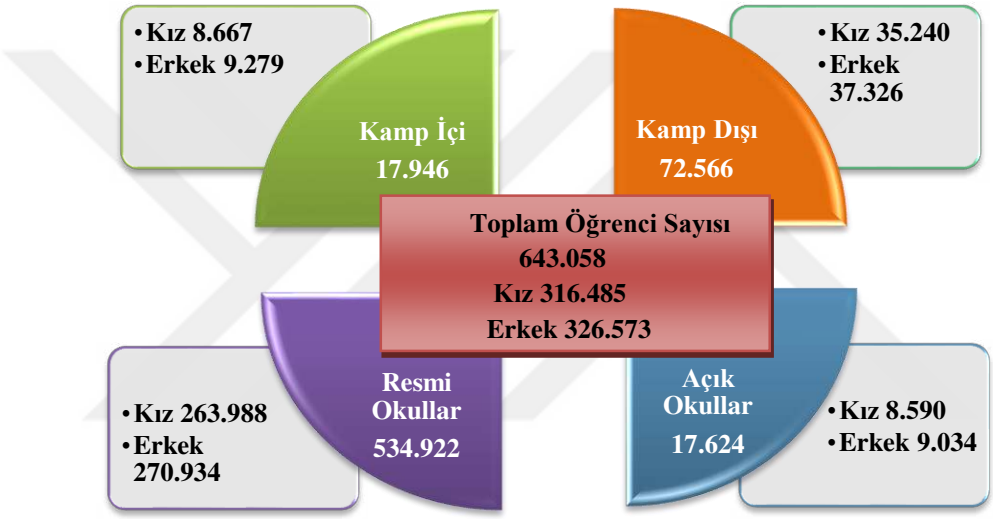

2017-2018'de 612bin iken 2018-2019'da 643bine çıkan bu sayı, henüz okullaşma oranın pek de tatmin edici bir düzeyde olmadığını göstermektedir. Suriyeli çocukların okullaşamaması demek ya kapalı kapılar ardında sosyal dünyadan uzaklaşmaları ya da iş gücü piyasasına dâhil olmaları anlamına gelmektedir. DİSK/Genel-İş Sendikası raporunda da belirtildiği gibi, "eğitim olanaklarından yararlanamayan bu çocuklar kayıt dışı sektörlerde çalışmaktadır." (DİSK/Genel-İş Sendikası Raporu, 2017'den akt. Lordoğlu ve Aslan, 2018:724).

Suriyeli sığınmacı çocukların, kayıp nesil olmamaları için UNICEF Türkiye Milli Komitesi "Türkiye'de Suriyeli mülteci çocukların kayıp nesil olmamaları için size

[16]Bkz:https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_04/08133210_01Nisan2019internetSunusuGeciciKorumaAlOgr.pdf , E.T. 29.07.2019

[17]Bkz:https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_04/08133210_01Nisan2019internetSunusuGeciciKorumaAlOgr.pdf E.T. 29.07.2019

ihtiyacı var" sloganıyla bir yardım kampanyası başlatmıştır. 2019 da güncellenen veriler ışığında Türkiye'de 0-18 yaş aralığında 1,711.817 Suriyeli çocuk bulunmaktadır. Bu çocukların kayıp kuşak olmasının önüne geçmenin tek yolunun eğitim olduğunu ifade eden UNICEF, savaşın en ağır bedelini çocukların ödediğini ve eğitimlerinin duygusal sağlıklarının ve yaşamlarının risk altında olduğunu belirtmektedir. Türkiye'de, yaklaşık 400 bin çocuğun hâlâ okul dışında olduğuna dikkat çeken UNICEF yetkilileri, "Milli Eğitim Bakanlığı ile iş birliği içerisinde olduklarını ve öğretmenlerin tüm dezavantajlı gruplara yönelik kapsayıcı eğitim sunma konusunda beceri ve yetkinliklerini artıran formasyonlar alması için destek vermeyi hedeflediklerini" belirtmektedirler. UNICEF Suriyeli çocukların eğitimlerine yönelik şu adımların atıldığını paylaşmaktadır (Aktan, 2019):

- "Suriyeli gönüllü öğretmenlere ödenek veriliyor, okullar ve "Geçici Eğitim Merkezleri" kuruluyor.
- Avrupa Birliği Sivil Koruma ve İnsani Yardım kuruluşunun (ECHO) finansal desteği ile okula devam eden çocuklara 'Suriyeli ve Diğer Mülteci Çocukların Eğitimi için Şartlı Eğitim Yardımı' (Ş.E.Y.) sunuluyor. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Türk Kızılayı iş birliğiyle, okul devamlılığını sağlayarak, okul terk oranlarını azaltarak ve okul kaydını teşvik ederek okullardaki mülteci çocuk sayısının artırılması hedefleniyor.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile birlikte çocuk koruma hizmetlerinin geliştirilmesi için çalışılıyor. Savaşa maruz kalan çocuklara, kamplarda ve kamp dışında "Çocuk Dostu Alanlar" kurarak psiko-sosyal destek verilmesi sağlanıyor.
- Ergenlere ve gençlere topluluklarında pozitif roller almaları için eğitimler veriliyor, sosyal uyum hedefiyle akran ergen ve gençlerin bir araya geleceği aktiviteler gerçekleştiriliyor.
- Ebeveynlere, çocuklarındaki sorunlarla baş edebilmeleri için destek veriliyor.
- Aşılama, gıda, okul malzemesi ve kıyafet desteği gibi temel ihtiyaçları karşılanıyor."

Suriyeli sığınmacı çocuklara sağlanan bu destek ve yardımların devam etmesi için çeşitli yardımlar düzenlenmeye devam edilmektedir. Suriyeli çocukların eğitim

hakkından yararlanmaları onları geleceğe hazırlayabilmek, en önemlisi de bir geleceklerinin olmasını sağlayabilmek adına çok elzemdir.

Araştırmanın bu bölümünde, Suriyeli çocukların Suriye'deki öğrenim durumları, Türkiye'deki öğrenim durumları, Türkiye'de okula gitmeme nedenleri, Türkçeyi öğrenme durumları, eğitime dair umut ve beklentilerine ilişkin verilerin analizi yapılmaya çalışılacaktır.

3.3.1. Suriye'deki Öğrenim Durumları

Suriye'de savaşın başlamasından önce (2011 yılı öncesinde) ilkokula gidenlerin oranı %99, ortaokula gidenlerin oranı %82 iken; kız ve erkek çocukların okullaşma oranı da eşitlenmiş durumdaydı. Savaşla birlikte bu dengeler bozulmuş ve eğitim açısından ciddi sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır (İnsan Hakları İzleme Örgütü, 2015:2'den akt. Ihlamur-Öner, 2018:221).

Bu araştırma kapsamında da Suriyeli sığınmacı çocuklardan Suriye'deyken okula gitme durumları hakkında bilgiler elde edilmiştir. Buna göre;

Grafik 5. Suriye'de Okula Gitme Durumu

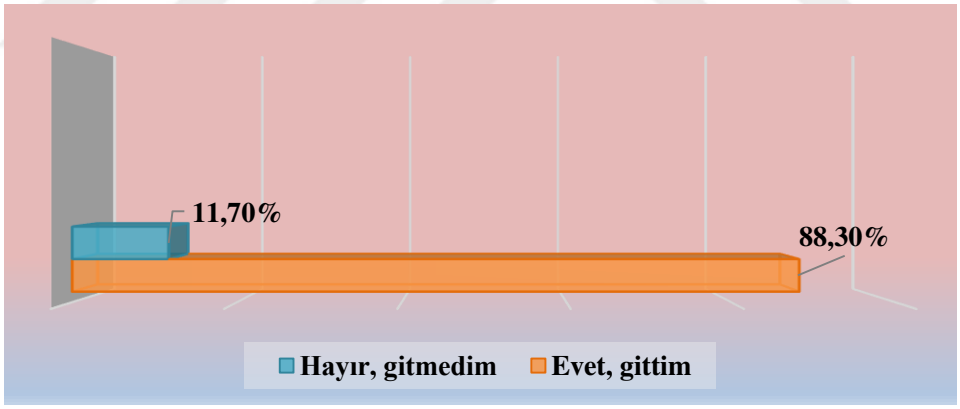

Suriyeli sığınmacı çocuklardan %88,3'ü (272 çocuk) Suriye'de okula giderken, %11,7'si (36 çocuk) gitmediklerini ifade etmişlerdir. Okula gitmeyenlerin büyük bir kısmı Suriye'deyken ya savaş nedeniyle okulların kapalı olmasından ötürü ya da o süreçte yaşının küçük olmasından dolayı okula gidemediklerini belirtmişlerdir. Çocukların büyük bir çoğunluğu okula gitmeyi sevdiklerini, kendi dillerinde eğitim görmeyi istediklerini ifade etmişlerdir. Suriye'de iken kaça kadar okula gittikleri de çocuklara sorulmuştur. Buna göre alınan bilgiler şu şekildedir:

Tablo 28. Okula Gitmiş Olan Çocukların Öğrenim Durumu

Okul Geçmişleri	**Sayı**	**%**
Sadece anaokuluna gitmiş	1	0,4
2. sınıfa kadar	46	16,9
3. sınıfa kadar	53	19,5
4. sınıfa kadar	50	18,4
5. sınıfa kadar	27	9,9
6. sınıfa kadar	41	15,1
7. sınıfa kadar	20	7,4
8. sınıfa kadar	17	6,3
9. sınıfa kadar	15	5,5
11. sınıfa kadar	1	0,4
Liseyi bitirmiş	1	0,4
Toplam	272	100,0

Suriyeli sığınmacı çocukların yarısından fazlası ilkokul düzeyinde eğitimlerine devam edebilmiştir. (Suriye'de, Türkiye'deki 4+4+4 sisteminden önceki sistemle eğitim almaktadırlar). Çocukların büyük bir çoğunluğu Suriye'de iken okula gittiklerini, savaşın başladığı yıllarda dahi henüz kendi bölgelerinde savaşın sert yüzüyle karşılaşmamışken dahi okula devam etmeye gayret ettiklerini de araştırma sırasında ifade etmişlerdir.

Ayrıca Suriye'de okula giden çocukların cinsiyet durumlarına göre dağılımı ise şu şekildedir:

Tablo 29. Cinsiyetlerine Göre Suriye'de Okula Gitme Durumu

	Evet, gittim		Hayır, gitmedim		**Toplam**	
Cinsiyet	**S**	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Erkek	149	88,2	20	11,8	169	100
Kız	123	88,5	16	11,5	139	100
Toplam	**272**	**88,3**	**36**	**11,7**	**308**	**100**

Daha önce Ihlamur-Öner'in (2018) aktardığı gibi "Suriye'de okula gitme durumlarının kız ve erkek çocuklarda neredeyse eşitlenmiş olduğu"na dair aktarılan bilgi,

bizim araştırmamız sonucunda da doğrulanmış olmaktadır. Suriyeli kız ve erkek çocukların okullaşma oranları neredeyse birbirine eşit durumdadır.

3.3.2. Türkiye'deki Öğrenim Durumları

Bir çocuğun en önemli haklarından biri eğitim hakkıdır. Çocuğun alacağı eğitim, sadece çocuğu değil ailesini de bulunduğu koşullardan kurtarabilecek yegâne yollardan biridir. Eğitim sayesinde yoksulluk olgusu da kısır bir döngü halini almayacak ve böylece sosyo-ekonomik açılardan toplumsal bir statü ve prestij de kazanılmış olunacaktır. Eğitim sayesinde yoksul ailelerin çocukları sınıfsal durumlarını değiştirebilme imkânı elde edebilmektedir. Özellikle ülkemize gelen Suriyeli sığınmacılardan en çok dikkati çeken ayrıntı çocuk sayısının fazla olmuş olmasıdır. Bu oran yaklaşık olarak %47'dir (0-18 yaş aralığındaki çocuk sayısı oranı).[18]

Suriyeli sığınmacılar, 2011'den beri savaşın pek çok yıkıcı ve olumsuz etkilerini yaşamış, yaşamaya da devam etmektedirler. Elbette bu yıkımın en mağdur kesimini çocuklar oluşturmaktadır. "5.800.000 çocuk Suriye içerisinde ve 2.800.000 çocuk ise erişilmesi zor alanlarda, savaş koşullarında doğup büyümekteyken; 2.300.000 Suriyeli çocuk mülteci olarak ülke dışında zor şartlar altında yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır" (BBC, 2017'den akt. Ihlamur-Öner, 2018:221). Bu nedenle Suriyeli çocukların kayıp kuşak olmasını engellemenin en kısa yollarından biri eğitimdir. Eğitim, sığınmacı çocuklar için geleceğin anahtarı ve umut kapısıdır. Bu nedenle sığınmacıların ülkemize gelmesiyle birlikte her temel alanda olduğu gibi eğitim alanındaki ihtiyacına da cevap verilmesi gerekmektedir.

Kurumsal olarak eğitim alanında, ilk başta kamp alanlarında verilmeye başlanmıştır. Ancak, Suriyelilerin ülkemizin hemen hemen bütün illerine dağılıp yerleşmesi ve artan sayılarıyla birlikte devletin acilen eğitim alanında ciddi ve sağlıklı adımlar atmasını gerekli kılmıştır. Bu nedenle *Geçici Koruma Yönetmeliği* ile sığınmacı çocukların eğitim hakkından faydalanmaları için gerekli düzenlemeler yapılmıştır.[19] İlgili

---

[18] Ülkemizde Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin 12.09.2019 tarihli Dağılımına ait veriler esas alınarak hesaplanmıştır. E.T. 30.09.2019, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik

[19] Bkz: **Geçici Koruma Yönetmeliği**, 28. Madde: Eğitim Hizmetleri

"MADDE 28- (1) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancıların eğitim faaliyetleri, geçici barınma merkezlerinin içinde ve dışında Millî Eğitim Bakanlığının kontrolünde ve sorumluluğunda yürütülür. Bu kapsamda;

a) 54-66 aylık çocuklar öncelikli olmak üzere okul öncesi eğitim çağındaki 36-66 aylık çocuklara, okul öncesi eğitim hizmeti verilebilir.

düzenlemeler de Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yürütülmektedir. MEB eğitim hakkına yönelik hizmetler ve eğitime erişim ile ilgili 2014/21 sayılı *Yabancılara Yönelik Eğitme ve Öğretme Hizmetleri Genelgesi* düzenlemiştir. Bu genelge Suriyeli sığınmacı çocuklardan resmi kayıt olmuş olanları, MEB'e bağlı devlet okullarında veya Suriyeli mülteci çocuklara yönelik oluşturulmuş *Geçici Eğitim Merkezleri'nde* eğitim alabileceklerini ifade etmektedir. Ayrıca genelge, Suriyeli mülteci çocukların okula kaydedilip yerleştirilmeleri ve eğitim haklarına kolaylıkla erişimlerinin takip edilmesi konusunda *İl ve İlçe Eğitim Komisyonları* kurulmasını da istemektedir.[20] İlgili genelge ile birlikte gerekli düzenlemeler yapılarak Suriyeli sığınmacı çocukların okullara kayıtları yapılmaya başlanmıştır. Ancak bu düzenlemelere rağmen tam anlamıyla bir altyapının oluştuğunu söyleyemeyiz. Araştırma sırasında görüşülen çocuklardan kimliklerle ilgili işlemleri tamamlanmış olmasına rağmen okula kayıt noktasında sorunlar yaşayan çocuklarla karşılaşılmıştır.

Araştırmamız açısından ankete katılan Suriyeli sığınmacı çocukların, Elazığ il merkezindeki okullara kayıt yapıp devam eden çocukların dağılımını gösteren grafik ise aşağıdaki gibidir:

Grafik 6. Türkiye'de Okula Gitme Durumu

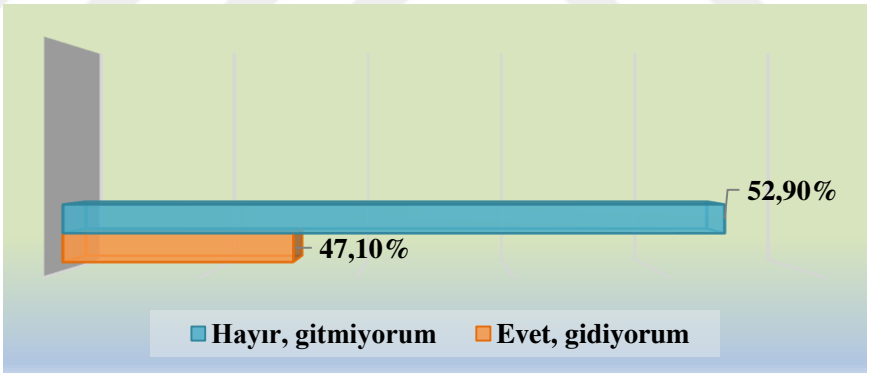

b) İlköğretim ve ortaöğretim çağındakilerin eğitim ve öğretim faaliyetleri, Millî Eğitim Bakanlığının ilgili mevzuatı çerçevesinde yürütülür.
c) Her yaş grubuna yönelik dil eğitimi, meslek edindirme, beceri ve hobi kursları talebe bağlı olarak düzenlenebilir.
(2) Geçici korunanların ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimleriyle ilgili usul ve esaslar Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından belirlenir.
(3) Bu Yönetmelik kapsamında ülkemizde eğitim alan yabancılara, aldıkları eğitimin içeriğini ve süresini gösteren belge verilir. Farklı müfredatta eğitim alınmış ve belgelendirme yapılmış ise bu belgeler, Millî Eğitim Bakanlığı veya Yükseköğretim Kurulu Başkanlığının ilgili birimleri tarafından değerlendirilir ve uygun bulunan seviyelere denklikleri yapılır.
(4) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancıların eğitim faaliyetleriyle ilgili diğer usul ve esaslar, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenir"

[20] MEB, Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi, 2014/21, E.T.,30.07.2018, http://mevzuat.meb.gov.tr/html/yabyonegiogr_1/yabyonegiogr_1.html

Türkiye'de okula giden Suriyeli çocukların oranı %47,1 (145 çocuk) iken, gitmeyenlerin oranı %52,9 (163 çocuk)'dür. Ankete katılan çocukların neredeyse yarısının okullaştığını görmekteyiz. Bu oran çocukların okullara gönderilmesi hususunda ailelerin de hassas davrandığını göstermektedir. Araştırma sırasında birçok Suriyeli aile, çocuklarının okumasını ve eğitimlerini tamamlamasını istediklerini dile getirmiştir. Yine saha notlarımızdan biri olarak, ebeveynler çocuklarının eğitimleri ile ilgili olarak başta dili öğrenmeleri gerektiğini ancak bu şekilde okulda öğretilenleri daha rahat anlayabileceklerini ifade etmişlerdir. Çocukların okullara, yaşlarına göre sınıflara kayıtlarının yapıldığını ancak bu durumunda çocuklarının eğitim anlamında zorlanmalarına sebebiyet verdiğini belirtmektedirler. Sığınmacı çocukların okula kaydı yapılmış olsa dahi dil sorununu aşamayanların, dersleri anlamakta zorlandıkları için belli bir süre sonra okula devam etme isteklerinin de azaldığını araştırma esnasında hem çocuklar hem de ebeveynleri belirtmiştir. Bu duruma daha çok ortaokul düzeyindeki çocuklarda rastlanmıştır. İlkokul düzeyine göre daha zor veya spesifik diyebileceğimiz bir müfredata geçişin yapıldığı ortaokul düzeyinde sığınmacı çocuklar daha çok zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca ilkokula başlayanların Türkçe okuma-yazmayı Türk çocukları ile birlikte öğrenmeye çalışmaları okula daha uyumlu bir şekilde entegre olmalarını sağlamaktadır. Bu nedenle sığınmacı çocuklar için eğer bu noktada sağlıklı çözümler üretilmezse okullaşma oranı azalma eğilimi gösterecektir.

Araştırma esnasında dikkatimizi çeken durum, eğitim seviyesi yüksek olan ailelerin çocuklarının eğitimleri açısından yaşanılan sorunları bizlerle uzun uzadıya paylaşmış olmalarıdır. Genelde bu şekilde olan aileler çocuklarının okumasını desteklemekte ve Suriyeli çocukların okuması için yardım edilmesini talep etmekteydiler. Genel olarak Suriyeli aileler çocuklarını, maddiyat sorunu nedeniyle çocuk çalışmak zorunda değilse eğer, okula gönderme eğilimine sahiplerdir diyebiliriz.

Okula giden ve dil noktasında sorun yaşamayan çocuklar hem okula hem yaşadığı çevreye hem de topluma daha hızlı entegre olmaktadırlar. Çocuklar sadece kendilerinin değil aynı zamanda ailelerinin de entegrasyon sürecine yardımcı olmaktadırlar. Dili öğrenmiş sığınmacı çocuklar aileleri ile toplum arasında köprü vazifesi görmektedirler. En azından çocuklar dış dünyada ailelerinin sesi olmaktadırlar. Dil sıkıntısı yaşayan çocukların daha dar ve hatta kimi zaman kapalı bir dünyası bulunmaktadır. Dışarıya çıkmaktan, iletişim kurmaktan, sosyal ilişkiler geliştirmekten yana çekimser bir halleri bulunmaktadır. Bu çocukların ileride "kayıp nesil" olmamaları için en başta çocuklara

dili öğrenebilmeleri hususunda yardımcı olmak gerekmektedir. Suriyeli sığınmacıların ülkemizde kalıcı olmaları halinde çocukların kendi geleceklerini daha sağlam bir zeminde inşa etmeleri için eğitim imkânından faydalanmalarını sağlamak gerektirmektedir. Okula giden çocuklar sadece eğitim görmemekte, aynı zamanda yaşadığı toplumun sosyo-kültürel değerlerini de öğrenmekte ve o toplumla sosyal ilişkilerini geliştirmeye başlamaktadır. Eğitimden uzak bir nesil ileride yoksul/yoksun durumda, suça karışmış, toplumdan kopuk, yabancı, ötekileşmiş/dışlanmış birer yetişkin olma riskini içinde barındırmaktadır. Özellikle çocukların sosyal hayatta karşılaştıkları, etnik ayrımcılığa maruz kaldıklarını ifade eden görüşme notları ilerisi için olumsuz şeylerin yaşanacağına dair sinyaller vermektedir.

3.3.2.1. Okul Türü ve Sınıf Düzeyleri

MEB'in son verilerine göre, resmî okullarda ve geçici eğitim merkezlerinde öğrenim gören Suriyeli sığınmacı öğrencilerin eğitim kademelerine göre okullaşma oranları; ana okul %33,86, ilkokulda %96,50, ortaokulda %57,66 lise eğitimi ise %26,77 olarak gerçekleşmiştir. Buna göre okullaşmanın en çok olduğu eğitim kademesi ilkokul, en az olduğu eğitim kademesi ise lise olduğu ortaya çıkmaktadır.[21]

Araştırmamız kapsamında ise okula giden Suriyeli sığınmacı çocukların gittikleri okul kademesi ve sınıf düzeylerini gösteren tablo ise aşağıdaki gibidir:

Tablo 30. Türkiye'de Okula Giden Çocukların Okul Durumları

Okul Durumu	**Sayı**	**%**
İlkokul-2	6	4,1
İlkokul-3	23	15,9
İlkokul-4	28	19,3
Ortaokul-5	31	21,2
Ortaokul-6	22	15,5
Ortaokul-7	14	9,6
Ortaokul-8	11	7,5
Lise-9	7	4,8
Lise-10	2	1,4
Lise-12	1	0,7
Toplam	145	100,0

[21]Bkz:https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_04/08133210_01Nisan2019internetSunusuGeciciKorumaAlOgr.pdf , E.T. 29.07.2019

Okula giden Suriyeli sığınmacı çocukların %39,3'ü ilkokula, %53,8'i ortaokula ve %6,9'u liseye gitmektedir. Çocuklar okullara kayıt olurken yaş durumlarına göre uygun olan kademelere yerleştirilmektedir. Bu durumda, en fazla ortaokul düzeyinde çocuğun okula gittiğini ve en az ise lise düzeyinde çocuğun okula devam ettiğini görmekteyiz.

Suriyeli sığınmacı çocukların cinsiyet durumlarına göre gittikleri okullaşma düzeylerini gösteren çapraz tablo ise aşağıdaki gibidir:

Tablo 31. Cinsiyetlerine Göre Türkiye'deki Öğrenim Düzeyleri

	Okur-Yazar değil		Türkiye'de gitmiyor		İlkokula gidiyor		Ortaokula gidiyor		Liseye gidiyor		Şimdilik gitmiyor		**Toplam**	
Cinsiyet	**S**	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Erkek	1	0,6	96	56,8	29	17,2	37	21,9	5	2,9	1	0,6	169	100
Kız	0	0,0	60	43,2	33	23,7	36	25,9	5	3,6	5	3,6	139	100
Toplam	**1**	**0,3**	**156**	**50,6**	**62**	**20,1**	**73**	**23,7**	**10**	**3,3**	**6**	**2,0**	**308**	**100**

Türkiye'de okula giden Suriyeli erkek çocuklarının oranı %42, kız çocuklarının oranı ise %53,2'dir. Bu sonuca göre, Suriyeli sığınmacı ailelerin kız çocuklarının okuması yönünde pozitif bir bakış bulunduğunu görmekteyiz. Okulların karma olmasını sıkıntı yapan aileler olmasına rağmen, okula gitmedikleri takdirde çocuklarının bir geleceği olmayacağı endişesiyle çocuklarını okullara göndermeyi tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Okula gitmeyen erkek çocuklarının sayısının kız çocuklarından fazla olmasının nedeni ise erkek çocuklarının çalışmak zorunda kalmalarıdır. Erkek çocukların pek çoğu ailelerin ekonomik sıkıntıları nedeniyle çalışmak zorunda kaldığından eğitime erişim sağlayamamaktadırlar. Ayrıca şu ayrıntıya da yer vermek gerekirse; kız çocuklarının yaşları itibariyle büyük olmaları (12-13 ve üstü) onların okullaşmalarını engellemektedir. Okulların karma olması ve kız çocuklarının yaşlarının büyük olmasından dolayı ebeveynler kız çocuklarını okula göndermeyi uygun bulmamaktadırlar (Erdoğan ve Ünver, 2015:21'den akt. Harunoğulları, 2016:38). Bu araştırma da ise okula giden Suriyeli kız ve erkek çocukların daha çok ilköğretim çağı düzeyi ile sınırlı kalmış olduğu tespit edilmiştir. Okula giden 145 Suriyeli çocuktan 123'ü (10-13 yaş arasındakiler) ilköğretime devam etmektedir. (6-13 mecburi ilköğretim çağı olarak

belirlenmiştir. Son değişiklikte bu 6-14 olarak değiştirilmiştir. Bu çalışmada ise biz 6-13 çağı esas aldık.)

3.3.2.2. Eğitime Dair Yaşadıkları Durumlar

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün eğitime erişimde tespit ettiği engeller, dil engeli, ekonomik zorluklar ve toplumsal uyumla ilgili sorunlar şeklinde özetlenmektedir (Ihlamur-Öner, 2018:237). Bu araştırma sorusunda ise, okula giden Suriyeli sığınmacı çocukların dil konusunda ne gibi durumlar yaşadıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu anket sorusundan alınan cevaplar aşağıdaki gibidir:

Tablo 32. Eğitimle İlgili Yaşadıkları Durumlar

Eğitimle İlgili Durumlar	**Sayı**	**%**
Dil konusunda sıkıntı yaşıyorum ve dersleri anlamakta zorlanıyorum	42	29
Dil konusunda biraz sıkıntı yaşıyorum ve birkaç dersi anlamakta zorlanıyorum	46	31,7
Dil sorunu yok, sadece birkaç derste zorlanıyorum	34	23,4
Ne dilde sorun yaşıyorum ne de derslerde zorlanıyorum	22	15,2
Diğer	1	0,7
Toplam	145	100,0

Suriyeli sığınmacı çocukların eğitimle ilgili -dil konusunda- yaşadıkları durumlar tablodaki gibidir. Hem dil konusunda hem de dersleri anlamakta zorluk yaşayan çocukların oranı %29, dil konusunda ve dersleri anlamada biraz zorlandığını ifade eden çocukların oranı %31,7, sadece dersler konusunda zorlandığını dil sıkıntısı yaşamadığını belirtenlerin oranı %23,4, ne dil sıkıntısı ne de derslerde zorlandığını belirtenlerin oranı %15,2 ve diğer (dil sorununun olmadığı ama genel olarak derslerin hepsinden zorlandığı) cevabını veren ise 0,7'dir.

Bu tabloya göre, bir veya birkaç derste zorlandığını ifade eden çocukların genel olarak oranı %84,8'dir. Dil sorununun dersleri anlamayı zorlaştırdığı aşikârdır. Ancak dil sıkıntısı yaşamadığı halde dersleri anlamakta zorlanan çocuklar da bulunmaktadır. Bu durum okul müfredatına çocukların uyum sağlayamamalarından kaynaklanmaktadır. Çocuklara en çok hangi dersleri anlamakta zorlandıklarını sorduğumuzda "Sosyal Bilgiler, Tarih" gibi dersleri ifade etmeleri bu durumu daha net açıklamaktadır. Çocuklara

yeterli bir dil eğitimi verildikten sonra dersleri anlama konusunda daha az sorun yaşayacakları düşünülmektedir. Ayrıca öğretmenlerin dersleri anlatırken sınıftaki Türk çocuklara göre anlattığını ifade eden çocukların yanı sıra, kendilerine anlamadıkları yerlerde yardımcı olacak kimsenin bulunmadığından derslerde zorlandıklarını belirten çocuklar da bulunmaktadır. Böyle olunca da sığınmacı çocukların eğitim açısından ne gibi sorunlar yaşadığı ortaya çıkmaktadır. Çocuklar dil sorunu, müfredata ilişkin sorunlar/uyumlar, okulla ilgili yaşanan problemler çocukların dersleri anlamalarını güçleştirmektedir. Hem dil hem de müfredatla ilgili sorunların çözülebilmesi için çocuklara ek dersler, dil kursları, müfredat tanıtımı vb. gibi hizmetlerin öncelikle sağlanması gerektiğini düşünmekteyiz.

Suriyeli çocukların yaşlarına göre uygun olan sınıflara kayıt olması onları birtakım sorunlarla da karşı karşıya getirmektedir. Henüz Türkçeyi öğrenmeden kademe esaslı eğitim görmeye başlamaları en büyük sıkıntılardan biridir. İlkokul düzeyindekiler için henüz Türkçeyi kavramaya, tanımaya başlamaları Suriyeli çocuklar için bir avantaj sağlamaktadır. Onlar da Türk çocuklar gibi harfleri, sayıları tanımaya başlayarak konuşmayı ve yazmayı öğrenmeleri kolay olmaktadır. Ancak özellikle ortaokul ve sonrası için dersleri anlamak, müfredatın da onları zorlaması (özellikle sosyal alanlarda, örneğin tarih dersi gibi) vb. gibi nedenlerle derslere adapte olma sorunu yaşamaktadırlar. Çocuklar yapamayacakları ve öğrenemeyecekleri endişesi içerisindeyken okula devam etme hayalleri de böylece yavaş yavaş tükenme eğilimi göstermektedir. Bu nedenle öncelikle çocuklara dil eğitimi verilip sonra kademe kademe eğitim ve öğretime ilişkin müfredat konularına geçilmesinin daha faydalı olacağını düşünmekteyiz. Öyle ki dil konusunda sıkıntı yaşamamasına rağmen okulda anlatılan konuları anlamadığı ve zorlandığı için okulu bırakan çocukların da olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kimi çocukların okuldaki dersleri anlamakta güçlük yaşamaları nedeniyle okulu bıraktıkları da tespit edilmiştir. Bu durumdaki çocukların bazı ifadelerine bakacak olursak, müfredat nedeniyle yaşadıkları zorluğu daha net göreceğiz:

> *"Geçen yıl 4'e gittim. Hiçbir şey anlamıyordum. Gitmedim. Sonra Suriyeli bir okul vardı (hicret mahallesindeki kurstan bahsediyor), oraya gittim orası da çok kötüydü bakmıyorlardı diye bıraktım. Gitmiyorum artık, çalışıyorum." Ç-178; (E,13)*

> *"Geçen sene '6ya gittim ama geçemedim. Dilden dolayı anlamıyordum, yapamıyordum. Suriye'de 4'e kadar okumuştum, burada 6'dan başladım. Çok fark oldu zorlandım. Yapamadım diye bende bu sene artık gitmedim. Dili az çok öğrenmeye başlasam da dersleri anlamaya yetmiyor." Ç-186; (E,13)*

Sığınmacı çocukların eğitim hakkından faydalanabilmeleri için hem dil hem de müfredat açısından daha sağlıklı politikalar geliştirmek gerekmektedir. Tabi en başta dil sorununu halletmeye yönelik adımların atılmaya başlanması ile bu gerçekleştirilmelidir.

3.3.2.3. Okula Gitmeme Nedenleri

Suriyeli çocukların okula gitmeme/gidememe nedenlerini; sosyo-ekonomik açıdan yetersizlik yaşayan ailelerin çocuklarının aileye destek olmak için iş gücü piyasasına dâhil olmaları (ya da olmak zorunda bırakılmaları), cinsiyet nedeniyle okula gidememeleri, sağlık sorunları, güvenlik sorunları (dış dünyaya güvenememe, tehlikeli bulma), okul ortamına, kültürüne (dil, müfredat, eğitim sistemi farklılığı gibi) uyum sağlayamama, yabancılık hissi, ötekileştirilme, koordinasyon eksikliği şeklinde sıralayabiliriz. Suriyeli çocukların teorik olarak okullaşmaları için geliştirilen birçok uygulama ve yönetmelik (Yabancı uyruklu olanlar için çıkarılan ulusal ve uluslararası eğitim yönetmelikleri gibi) olmasına rağmen, pratikte hala birçok çocuğun okullaştırılamadığı bilinen bir gerçektir. Bu durum da çocukların kayıp kuşak olmasına ve toplumla uyum ve bütünleşme konularında birçok risk durumlarına kapı aralamaya sebebiyet vermektedir. Okula gidemeyen çocukların topluma da sosyo-kültürel açılardan uyum sağlayamaması ve yaşadığı ekonomik sıkıntılar onları; çocuk işçiliği, suça sürüklenme, çeteleşme, madde bağımlılığı, istismar, çocuk yaşta evlilik, ötekileşme, vb. gibi risklerle karşı karşıya getirmektedir. "Dolayısıyla Türkiye' de, okul çağında bulunan yaklaşık bir milyon Suriyeli çocuk, bireyi hayata ve hayatın içindeki sosyal rollere hazırlayan, kendine yetebilecek (sosyal, ruhsal, kültürel, bilişsel ve fizyolojik açılardan) tam bir iyilik hali yaratmayı amaçlayan, toplumsal kabul ve süreçlerini hızlandıran ve çocuğu toplumla bütünleştirmeye yarayan eğitim süreçlerinden yeterli düzeylerde faydalanamamaktadırlar" (Gencer, 2017:839). Bu nedenle sığınmacı çocukların yüksek oranda okullaşmalarının sağlanması gerekmektedir. Böylece söz konusu risk faktörlerinin de ortaya çıkması engellenecektir.

Türkiye'ye sığınan Suriyeliler için birçok elzem ihtiyaç durumu söz konusudur. Sığınmacıların karşı karşıya kaldıkları en temel sorunlar yoksulluk, sömürü ve ayrımcılıktır. İkinci derecede önemli sorunun başında dil bilmemekten kaynaklı sorunlar gelmektedir. Yine İnsan Hakları İzleme Örgütü, eğitime erişimde tespit ettiği en temel engellerin dil sorunu, ekonomik zorluklar ve toplumsal uyumla ilgili olduğunu özetlemektedir. Ayrıca bu sorunların eğitim alanına yansıması da elbette çok boyutlu

olmaktadır. Okul yönetimlerinin kayıt için ek belge talebi, ailelerin kayıt sistemi hakkında yeterince bilgi sahibi olmaması, okulun uzaklığı, okul masrafları, altyapı eksikliği, öğretmenlerin nitelikleri, müfredata ilişkin sorunlar vb. gibi nedenler eğitime erişimi engellemektedir. Özellikle ileride Suriye'ye dönmeyi planlayan ailelerin, çocuklarının burada aldığı eğitimin Suriye'de kabul görüp görmeyeceğine ilişkin endişeleri de çocukların okullaşmalarını etkilemektedir (Ihlamur-Öner, 2018:237-238).

Araştırmamız kapsamındaki Suriyeli sığınmacı çocukların okula gitmeme nedenleri ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 33. Okula Gitmeme Nedenleri

Neden Okula Gitmedikleri	**Sayı**	**%**
Ev işleri/Kardeşlerin bakımında anneye yardımcı olduğu için	2	1,2
Çalıştığı için	46	28,5
Kız çocuğu olup okulların karma olması	18	11,1
Evraklar yok ya da eksik	13	7,8
Dil sıkıntısı	27	16,7
Kayıt yapılmadığı için	7	3,9
Okula Gitmeye Karşı İsteksizlik	18	11,1
Diğer	32	19,7
Toplam	163	100,0

Suriyeli sığınmacı çocuklardan %1,2'si ev işleri/kardeşlerin bakımında anneye yardımcı olduğu için, %28,5'i çalıştığı için, %11,1'i kız çocuğu olup okullar karma olduğundan gönderilmediği için, %7,8'i evraklarının olmaması ya da eksik olmasından dolayı, %16,7'si dil sıkıntısı yaşadığı için, %3,9'u kayıt yapılamadığı için, %11,1'i okulu sevmediği ya da gitmek istemediği için ve %19,7'si farklı sebeplerden ötürü okula gidememektedir. Diğer grubunda yer alan cevap seçenekleri ise; ekonomik yetersizlik, okulların karma olması, okula başlama çağını aşmış olması, okula gittiği halde hiçbir şey anlamaması, hasta olması, evli/nişanlı olması, kayıt yapılıp hala beklenilmesi, kimlikleri almada sıkıntı yaşanılması, uzak bir okula kaydının olmuş olması, dışarıya çıkmakta zorlanması ve kötü muamele gördüğünden dolayı korkması şeklinde ifade edilmiştir.

Çocuklar en çok çalıştıkları için ve dil sorunu nedeniyle okula gidemediklerini belirtmişlerdir.

Araştırmamız sonucuna benzer başka çalışmalarda da (Gencer, 2017:845; Seta ve Theirwold, 2017; Ihlamur-Öner, 2018) hemen hemen aynı hususlardan bahsedilmektedir. Suriyeli çocukların okullaşamama ve okul terki sorununun altında pek çok nedenin bulunduğu ifade edilmiş ve bunlardan bazıları şu şekilde sıralanmıştır: Dil sorunu, finansman sorunu, eğitim masrafları, eğitime erişim ve katılım sorunu, öğretmen sorunu, koordinasyon sorunu, müfredat ve öğretim materyalleri, fiziksel altyapı sorunları, toplumsal kabul ve uyum sorunları, yoksulluk, çocuk işçiliği, geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri, psiko-sosyal desteğin ve telafi eğitiminin olmaması, ayrımcılık ve dışlama ve sağlık (fiziksel, sosyal, ruhsal açılardan tam bir iyilik hali) özelliklerinin bozulması gibi faktörlerdir. Bunun yanında okul iklimine, ortamına ve kültürüne (dil, müfredat, kültür farklılığı gibi nedenlerle) uyum sağlayamama gibi pek çok neden yer almaktadır. Görüşülen çocuklardan birinin okulla ilgili yaşadığı sorunlar nedeniyle okulu bırakmak zorunda kalması, sığınmacı çocuklara ne gibi destekler verilmesi gerektiğini de göstermektedir. Hem kötü muamele, hem dersleri anlamakta yaşadığı zorluklar, hem de yeterli yardım ve desteğin sağlanamaması gibi nedenler çocuğun okulu bırakmasına neden olmaktadır.

> *"İlk yıl 5.sınıfın bir dönemi gittim bıraktım sonraki yıl 6. Sınıfın ilk dönemine gittim bıraktım. Okulda çocuklar çok kötü davranıyorlardı. Yardım istiyordum öteliyorlardı. Bende artık sinirlenip bıraktım gitmek istemedim. Şimdi de artık gidemem büyüdüm okullar karma bırakmazlar artık." Ç-56;(K,15)*

> *"Öğretmenler çok kötü bakıyorlar. İlgilenmiyorlar. Annem rica etti yanıma kötü bir öğrenci oturtmasınlar diye. En kötü öğrenci yanımda ve en arka sıradayım. Soramıyorum yanımdakine de öğretmen de hiç ilgilenmiyor. Anlayamıyorum o yüzden*." *Ç-111;(K,10)*

Karataş ve arkadaşlarına (2016) göre, kuşkusuz sorunlar çözülebildiği, gereksinimler karşılanabildiği ölçüde çocuğun gelişimi sağlıklı ilerleyebilir. Buna karşılık çözülemeyen sorunlar arttıkça, karşılanamayan gereksinimler giderek çoğalır ve bu sorunlar daha karmaşık meselelerin alt yapısını oluştururlar (Gencer, 2017:845). Suriyeli sığınmacı çocukların okula gitmeme/gidememe nedenlerine baktığımızda, bu sebeplerin büyük bir kısmının kendi tercihleri dışındaki sıkıntılardan veya koşulların zorluğundan kaynaklandığını görmekteyiz. Ayrıca %11 gibi bir oran diliminde yer alan çocukların kendi tercihlerinden dolayı okula gitmeyi istemediklerini görmekteyiz. Sıralanan diğer tüm sebepler çocukların kendi tercihleri doğrultusunda

gerçekleşmemektedir. Ağırlıklı olarak çocukların çalışma hayatında yer almalarından ötürü okula gidemedikleri anlaşılmaktadır. Çalışma durumu daha çok erkek çocukların sıkıntısı olmaktayken, okulların karma olmasını sorun eden ailelerden ötürü de kız çocuklarının okula gönderilmesi sorun olmaktadır. Bu sorunlardan en azından çözülebilecek nitelikte olanlara çözümler üretilirse, sığınmacı çocukların çok daha büyük bir kısmı eğitim imkânına kavuşmuş olacaktır. Çocuğun yüksek seviyede iyi olma hali göz önünde bulundurularak çocukların eğitim hakkına kavuşmaları sağlanmalıdır. Bu şekilde ancak çocukların *kayıp nesil* (bir geleceği olmayan, ilerde onu kötü ve karanlık bir hayatın bekliyor olacağını düşünen ve bu hayat içinde kimliklerini ve kim olduklarını kaybeden bir nesil) olmalarının önüne geçilebilecek ve onlara bir geleceklerinin olabileceğine dair umut ışığı sağlanmış olunacaktır.

3.3.3. Türkçeyi Öğrenme Düzeyleri ve Süreleri

Suriyeli sığınmacı çocukların Türkçeyi konuşup ve anlama durumlarının ne düzeyde olduğunu anlayabilmemiz için kendi durumlarını ifade edebilecek kategoriler oluşturulmuştur. Buna göre, Suriyeli sığınmacı çocukların Türkçeyi öğrenme düzeyleri ile Türkçeyi ne kadar bir sürede öğrendiklerine ilişkin tablolar aşağıdaki gibidir:

Tablo 34. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Türkçeyi Öğrenme Durumları

Türkçe Öğrenme Durumları	**Sayı**	**%**
Türkçeyi kendimi ifade edecek kadar iyi konuşabiliyorum	83	26,9
Türkçeyi iyi olmasa da durumumuzu/sorunlarımızı anlatacak kadar konuşabiliyorum	63	20,5
Türkçeyi çok az konuşup anlayabiliyorum	41	13,4
Türkçeyi konuşamıyorum ama konuşulanları anlayabiliyorum	2	0,6
Türkçeyi sadece bazı kelimelerle konuşup anlayabiliyorum	42	13,6
Türkçeyi konuşamıyorum ve anlamıyorum	76	24,7
Diğer	1	0,3
Toplam	308	100,0

Suriyeli sığınmacı çocukların Türkçeyi ne kadar öğrenebildiklerine dair alınan cevaplar şöyledir: Çocukların %26,9'u Türkçeyi kendilerini ifade edecek kadar iyi konuşabildiklerini, %20,5'i Türkçeyi iyi olmasa da durumunu/sorunlarını anlatacak kadar

konuşabildiklerini, %13,4'ü Türkçeyi çok az konuşup anlayabildiğini, %0,6'sı Türkçeyi konuşamadığını ama konuşulanları anlayabildiğini, %13,6'sı Türkçeyi sadece bazı kelimelerle konuşup anlayabildiğini, %24,7'si ise Türkçeyi ne konuşup ne de anlayabildiğini ifade etmiştir. 1 çocuk ise (%0,3) orta derecede konuşup anlayabildiğini belirtmiştir. Tabloda ilk iki sıralamadaki Türkçe durumlarına baktığımızda çocukların %47,4'ünün kendilerini ifade edecek kadar yeterli bir düzeyde Türkçeyi konuşup anlayabildiğini görmekteyiz. Bu da bize Suriyeli sığınmacı çocukların imkânlar dâhilinde hızlı bir şekilde dili öğrenebildiklerini göstermektedir. Suriyeli çocuklar, özellikle de ilkokul düzeyindekiler, okula gidebiliyorlarsa eğer Türkçeyi rahat, anlaşılır ve hatta seri bir şekilde konuşmayı öğrenebilmektedirler. Bu durumdaki çocuklarla saha çalışmamızı daha kolay gerçekleştirdiğimizi söyleyebiliriz. Ayrıca çocukların önündeki dil engelini kaldırabilecek en etkili faktör eğitimdir. Bunun dışında çalışma hayatı içinde iletişim kurabilen veya oturdukları mekânlarda komşuluk ya da arkadaşlık ilişkisi kurarak sosyalleşme imkânı bulabilen çocuklar da Türkçeyi az veya çok öğrenebilmişlerdir. Sosyal alanlarda görünür olabilen çocuklar dili daha kolay öğrenebilmekteyken, dış dünyaya kapalı olan çocuklar için böyle bir şeyden bahsetmek mümkün olamamaktadır.

Tablo 35'te ise çocukların Türkçeyi ne kadar bir sürede öğrenebildiklerine dair bilgileri yer almaktadır. Bu veriler, çocukların Türkçeyi öğrenme süreçlerine dair tahmini ortalama süre şeklinde verdikleri cevaplara dayanmaktadır. Buna göre;

Tablo 35. Türkçeyi Öğrenme Süreleri

Türkçeyi Öğrenme Süresi	**Sayı**	**%**
Türkçeyi henüz öğrenememiş	87	28,2
5-9 ay arası	42	13,6
1 yılda	50	16,2
1,5 yılda	44	14,3
2 yıla yakın	9	2,9
2 yılda	59	19,2
2,5 yılda	4	1,3
3 yıla yakın	2	,6
3 yılda	8	2,6
4 yılda	3	1,0
Toplam	308	100,0

Suriyeli sığınmacı çocuklardan 5-9 ay arası gibi kısa bir sürede Türkçeyi öğrenebildiklerini ifade edenlerin oranı %13,6, 4 yılda öğrenebildiklerini ifade edenlerin oranı %1'dir. En çok (59 çocuk) 2 yılda Türkçeyi öğrenebildiklerini ifade edenlerin yanı sıra en az süre 2-3 yıl olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak 5 ay-2 yıl arasında Türkçeyi öğrenebildiklerini ifade edenlerin oranı %47, 2 yıl ile 3 yıl arasında (3 yıl dâhil) öğrenebildiklerini belirtenlerin oranı %23,7'dir. Bu bulgulara göre, sığınmacı çocukların genel olarak 2 yıl kadar bir süre içinde Türkçeyi öğrenebildikleri sonucuna varmaktayız. Ancak unutulmaması gereken nokta, çocuklardan okula gidenlerin daha hızlı bir şekilde dili öğrenebildikleridir. Okula gitmeyenlerden ise daha çok çalışma hayatı içinde yer alan çocukların dili öğrenebildikleri gözlemlenmiştir. Ayrıca Türkçeyi öğrenme durumlarının cinsiyete göre dağılımını gösteren tablo ise aşağıdadır:

Tablo 36. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Cinsiyetlerine Göre Türkçeyi Öğrenme Düzeyleri

	Erkek		**Kız**		**Toplam**	
Türkçeyi Öğrenme Durumu	**S**	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Türkçeyi kendimi ifade edecek kadar iyi konuşabiliyorum	54	65	29	35	83	100
Türkçeyi iyi olmasa da durumumuzu/sorunlarımızı anlatacak kadar konuşabiliyorum	37	58,7	26	41,3	63	100
Türkçeyi çok az konuşup anlayabiliyorum	19	46,3	22	53,7	41	100
Türkçeyi konuşamıyorum ama konuşulanları anlayabiliyorum	1	50	1	50	2	100
Türkçeyi sadece bazı kelimelerle konuşup anlayabiliyorum	17	40,5	25	59,5	42	100
Türkçeyi konuşamıyorum ve anlamıyorum	40	52,6	36	47,4	76	100
Diğer	1	100	0	0,0	1	100
Toplam	**169**	**54,9**	**139**	**45,1**	**308**	**100**

Buna göre Türkçeyi kendini ifade edecek kadar yeterli düzeyde konuşan (ilk iki seçeneğe göre) Suriyeli erkek çocukların sayısı 91 iken, kız çocuklarının sayısı 55'tir.

Daha önce belirtildiği gibi okula giden erkek çocukların sayısı 71 iken, kız çocuklarının sayısı 74'tü. Ancak Türkçeyi öğrenme açısından bu tablo ile erkek çocukların sayısının daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni ise erkek çocukların çalışma hayatı içerisinde de yer alması yani sosyal hayatla daha ilişkili olmalarıdır. Ayrıca yerli halkla iletişim halinde olarak ilişki kurabilenlerin de Türkçeyi az veya çok öğrenmelerinin kolaylaştığı gözlemlenmiştir. Özetle bu tabloya göre, dili öğrenebilme açısından kız çocuklarının erkek çocuklarına göre daha dezavantajlı bir konumda oldukları ortaya çıkmıştır.

3.4. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Barınma ve Yaşam Koşulları

Bu bölümde Suriyeli sığınmacı çocukların yaşadıkları evlerin niteliği ve yaşadıkları yerle olan ilişkileri üzerinde durulacaktır. Barınma koşullarından kasıt sadece oturulan evin fiziksel yapısıyla sınırlı değildir. Çocukların evle olan ilişkileri yaşadıkları mekânlarla da ilişkili bir dünya demektir. Barındıkları yer, sadece fiziksel bir ihtiyaç olarak değil, bütünlüklü bir işlevsel yapıya da hizmet etmektedir. Çocuklar bu mekânlarda büyümekte, günlerini geçirmekte, hayatı tanımaya başlamakta, kültürlenmekte ve sosyalleşmektedir. Bu nedenle çocukların barındıkları yerlerin nasıl olduğunu bilmek yaşam koşulları hakkında bilgi verecek ve mekânla olan ilişkileri ortaya çıkmış olacaktır. Biz de çalışma kapsamında barınma durumlarını genel olarak mekân kavramı üzerinden aktarmaya çalışacağız.

Mekân nedir, neresidir? "Bir apartmanın "oda"sından, bir sokağın "köşe"sinden, "meydan"dan, pazardan, ticaret ya da kültür "merkezi"nden, kamusal bir "yer"den, vb. söz edildiğinde neyin kast edildiği herkesçe bilinir. Bu gündelik kullanım ifadeleri mekânları tecrit etmeksizin birbirinden ayırt eder ancak, toplumsal bir mekân tarif ederler. Kısacası, bu kelimeler mekânın belirli bir kullanımını ifade ederek mekânsal bir yere pratiğe denk düşmektedirler" (Lefebvre, 2014:46). Öyleyse savaşın kucağından kopup, ait olduğu toprakları geride her şeylerini bırakarak terk etmek zorunda kalan sığınmacılar için nasıl bir mekân tanımı yapılabilir? Mekân üzerine yapılan birçok tanımlama ve çalışma mevcuttur. İnsan-çevre ilişkilerini konu edinen birçok bilim dalı (sosyoloji, coğrafya, mimarlık, psikoloji gibi) bu konuda multidisipliner bir çerçeve sunmaktadır. Elbette insan-çevre ilişkisinin de içinde yer aldığı kentler, toplumsal ilişki ağlarının ve kültürel öğelerin de sahnesi olmakta ve toplumsal yaşamdan kesitler sunmaktadır. Böylece, "bu insanlık yaratımı ve insanlık durumunun bir bütünü, birer

gündelik hayat mekânı, insan ilişkilerinin ve bu ilişkilerin gerektirdiği donatıları içeren" mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Solak, 2017:14). İşte tam da bu noktada, başka bir ülke sınırları içinde kendilerine yaşam alanları bulmaya çalışan Suriyeli sığınmacılar, kentsel mekânlarda kendilerine uygun (ki bu daha çok sosyo-ekonomik açıdan düşük mekânlar olmaktadır) semt ya da mahalleler de hayatlarını sürdürmektedirler.

Göç serüvenindeki sığınmacılar için mekân, barınılacak bir yer bulana kadar bazen bir bavul, bazen bir kayalık, bazen bir park veya bank, sokak, kaldırım vb. olabilmektedir. Her biri göçmenlerin hikâyelerine tanıklık etmiş mekânlardır. Bu mekânlar göç edenlerin hayat hikâyelerinin haritalarını oluşturmaktadır (Solak, 2017:14-15). Mekân, insanlar arasındaki ilişkilerin geliştiği, iletişim ağının kurulduğu, geçirgenliğin sağlandığı ve sınırlandığı ve fiziksel olarak herkes tarafından erişilebilen bir yer olarak ifade edilmektedir (Taşçı, 2014:66). Ayrıca, mekân kavramı zihinsel olanla kültürel olanı, toplumsalla tarihseli birbirine bağlar (Lefebvre, 2014:25). Yine mekâna dair yapılan başka tanımlamalarda ise mekânın gündelik ve toplumsal olanla ilişkisine vurgu yapılmaktadır (Harvey, 2013'den akt. Kabataş, 2018:48-49).

Mekân ve toplum arasında etkileşimsel bir ilişki bulunmaktadır. Aytaç'ın ifade ettiği gibi mekân zamanın ağırlığını taşıdığı gibi gündelik, toplumsal/politik olanın da çeşitli boyutlanma ve görünümlerine sahne olur. Bu açıdan mekâna dair söylenilenler, yer, aidiyet, kimlik, bellek, temsil, toplumsallık, iktidar/itaat-rıza gösterme, vb. bağlamların hepsini kapsayan bir imgelem dünyasına gönderme yapar. Gündelik hayatın içinde yer alan kategoriler ve burada üretilen her şey sosyal hayatın mekânsallığı içinde anlam bulmaktadır. (2006:876). İşte bu toplumsallığa, bireylerin kültürel, sosyal ve gündelik pratiklerinin mekân içinde ne anlam ifade ettiğini çözümlemek mekân sosyolojisiyle irtibatlıdır. "Mekân sosyolojisi, geniş anlamda kent, kır, göç, taşınma, mobilite gibi yerleşimsel bağlamları takip ederken, dar anlamda, duvarların, odaların, masa ve taburelerin kapladığı yerin toplumsal ontolojisine dair çağrışımları açmaya yönelir." Mekân bu açıdan, hem toplumsallığın inşa olduğu ve göstergeleriyle bunu aksettirdiği alan, hem de bu eylemsellik ve ilişkilerden etkilenen bütünleşik bir anlam ve imgelem dünyasıdır. (Aytaç, 2006:881). Bu karşılıklı ilişkisellik, mekânsal pratiklerde de karşımıza çıkar: Apartmanlar, evler, gettolar, ofisler, iş yerleri, gecekondular vb. gibi. Bu mekânsal pratikler bireylerin, toplulukların, toplumların dış çevrelerini şekillendirip dönüştürmektedir. Bu mekânsal pratikler içinde kurulan toplumsal ilişkiler ve ağlar yani gündelik hayata dair her eylem ve görüntü yine mekânsala dayalı bir pratiktir (Karabaş,

2018). İşte Suriyeli sığınmacıların da bugünkü mekânsal pratikleri ve mekânla olan ilişkileri onların gündelik hayatla olan ilişkilerini ortaya koymaktadır. Barınma koşulları, yaşadıkları evler, oturdukları yerlerde kurdukları ilişkiler bu pratik döngüyle ilişkilidir. Öyle ki savaştan kaçan Suriyeli sığınmacıların önceliği güvenilir, korunabilecek bir yere sığınmaktır. Sonrasında ise bu süreçte kendileri için yeni bir mekân inşa etmeye başlarlar.

Bu pratiğin dolayımlandığı yerlerden biri de ev olgusudur. Bir barınak olarak ev, hem dış dünyanın tehlikelerine karşı koruma sağlar hem de insanı toplum hayatının merkezine yerleştirir. Ev insan ilişkilerini düzenleyen, birlikte yaşama pratiğini kazandıran bir yerdir. Çünkü bireyler önce evin içinde birlikte yaşamayı öğrenmekte, aile birlikteliğini kurmakta ve daha sonra evin dışındaki dünyayla intisaplı olmaya ve sosyalleşmeye başlar. Bu dış dünya görünümlerinin biri elbette evin sokak, mahalle, cadde ile kurduğu ilişki gelmektedir. Çünkü ev bir sokak ya da mahallenin kenarında yer alır, bu mekânları da var eden karşılıklı veya sıralı duran evler oluşturmaktadır. "Ev kendini sokaktan yalıtmıştır ama sokakla ilgisini kesmiş değildir. Bilakis evle sokak arasında ahbaplık kurulmuştur. Çocuk sokağıyla evi arasındaki ilişkiyi bilir; bu ilişkiyi besleyici tedbirlerini alır. Ev her zaman bir sığınaktır ama sokak sığınak karşıtı bir olgu ve oluşum değildir. Sokakta yerine göre sığınak olma işlevini üstlenir. Evin bulunduğu sokak çocuk için bildiği, ait olduğu güvenilir bir mekândır. Ancak bir başka sokak ya da mahalle onlar için pek de güvenilir bir yer olmayabilmektedir. Sokağa çıkıp arkadaşlıklar kuran, oyunlar oynayan, bir araya gelen çocuklar hayatla irtibatını kavileştirmenin yolunu da kendiliğinden açmış olmaktadır." (Alver, 2010:63-64). Dolayısıyla, ev ve sokak arasında kurulan bu ilişki çocuğun sosyalleştiği ve hayatı öğrendiği en önemli iki işlevsel mekân olmaktadır. Suriyeli sığınmacı çocukların gündelik hayat pratikleri içinde ise şu mekânlar daha çok ön plana çıkmaktadır: Ev, okul, işyeri ve sokak/mahalle. Evin dışındaki dünyayla irtibatlı ve ilişkili olabilen çocuklar ya okul ya da işyerlerinde dış dünyayı tanıyabilmektedirler. Bunun dışında sokağa, çarşıya çıkabilen çocukların sayısı oldukça sınırlıdır. Kız çocukları dışarıya tek başına kesinlikle çıkamamakta, erkek çocuklarına ise sokakta eve yakın civarlarda oyun oynamaları için izin verilmektedir. Çünkü bilmedikleri ve yabancısı oldukları topraklarda sığınmacılar için güvenilir olan mekânlar evi, evin bulunduğu sokak/mahalle olmaktadır. Araştırma esnasında sığınmacı çocukların ebeveynleri de bu duruma değinmişlerdir. Ev, onlar için dış dünya ile mesafe kurmalarını sağlamaktadır. Ancak ne var ki, bu güvenlik kaygısı ve yerli halktan yana karşılaştıkları bazı olumsuz tutumlar ("Suriyeliler gidin, istemiyoruz, korkaklar" şeklinde

kötü muamele ile karşılaştıklarını belirtenlerin ifadeleri doğrultusunda) nedeniyle çocukların sosyal hayatları kısıtlanmaktadır.

Bu mekânsal ve gündelik pratikler içinde Suriyeli çocukların hangi koşullarda yaşamaya çalıştığı, barındıkları evlerin niteliği, çevreyle kurula(maya)n ilişkilerinin ve etkileşimlerinin analizi yapılmaya çalışılacaktır. Bu başlık altında inceleyeceğimiz konular; hem Suriye'de hem de Türkiye'de oturdukları/barındıkları yerin mülkiyeti, kimlerle beraber kaldıkları ve memnuniyet durumlarına ilişkin verilerin analizleri olacaktır.

3.4.1. Suriye'deki Barınma Koşulları

Evi oluşturan tüm dinamik ve ilişkiler bütününü "evsel yaşam" olarak değerlendiren Ersoy (2002:44), eve ait his ve deneyimlerin insana ait birtakım arketiplerden (duygular, deneyimler, eylemler, temel davranış kalıpları vb. tümü) kaynaklandığını ifade etmektedir. Bu nedenle ev, bireylerin hem kişisel deneyimlerinin, değerler dünyasının yansıdığı hem de toplumsalla iç içe olmanın boyutlarını kapsamaktadır. Evdeki dünya ile dışardaki dünyanın ve ortaya çıkan pratiklerin, eylemlerin bireyler için özel, öznel ve toplumsal anlamları bulunmaktadır. Mekânın sosyal hayatla olan bağlamları, mekânı salt bir öğe olmaktan öteye taşımaktadır. Öyle ki, eğer konut olgusunun toplumda tek bir işlevi olmuş olsaydı daha kolay bir tanımlama yapmak mümkün olurdu. Ancak konutun;

a) "yaşam alanı olma,
b) geliştirilen ürün olma,
c) tüketim malı olma,
d) yatırım aracı olarak kullanılma,
e) güvenlik sağlama,
f) sosyal etkileşimlerin geliştirilmesinde aracılık yapma,
g) şehrin görsel açıdan tasarımında bir sanatsal bir obje olma gibi farklı işlevleri de bulunmaktadır (Tekeli, 2010: 97'den akt. Karabaş, 2018:55).

Konuta yüklenen bu anlam ve işlevler mekân-insan ilişkisini bir kez daha ortaya koymaktadır. Konut, insanın dünyaya geldiği andan itibaren içinde yaşadığı, hayatı öğrendiği ve toplumsala dair ne varsa ilişkili olduğu yerdir. Öyle ki, "ev geçici değildir, insanın geçmişiyle olduğu kadar ve geleceği hakkında da bilgiler veren bir kimliği vardır" diyen Dovey evin fiziksel bir mekân olan konuttan farklı olarak insan ve çevre arasında

bir ilişki ve yaşanan anlam olduğunu söyleyerek bu ilişkinin kimlik, bağlılık gibi parametreleri olduğuna dikkat çeker (Dovey, 1985:39'den akt. Karabaş, 2018:55).

Fried (2000), bir yere bağlılığın çocukluk deneyimleri ürünü olarak ortaya çıktığını belirtir. Çocuk, önce anne-babasına kişisel bağlılık duyar, bu bağlılık gelişim ve olgunlaşma ile akraba ve komşuluk bağlılığına eklemlenir ve büyümekte olan çocuk için bu, "topluluğun mekânsal sınırları" olarak belirlenir. "Bu sosyo-mekansal yakın ilişkiler içerisinde, iç ve dış arasında, tanıdık olan ile yabancı olan arasında karşılaştırmalar yapılmaya başlanır ve bunların sonucunda iç dünyada "ev" duygusu, dış dünyada ise " tehlike" duygusu yaşanabilir. Bu sosyal ve fiziksel etkileşimlerin duygusal yapısı, sosyo-kültürel bir çerçeve içinde erimiş olan katı bir grup kimliğine öncülük eder. İç grup olarak görülen yerler evde olma duygusunun yaşandığı, "aile" hissinin yaşanıldığı yerler olarak sembolize edilir. Zamanla yerler birer yerel alan olarak farklılaşır ve belirli rollerin yerine getirildiği alanlara dönüşürler." (Fried'den akt. Göregenli ve Karakuş, 2014:106). Bu iç ve dış dünya durumu, çocuk için duygusal, bedensel, ruhsal ve sosyal deneyimlerini geçirdiği ev olgusu etrafında şekillenir. Bu açıdan, zorunlu göç nedeniyle evinden koparılan çocuk için artık evin çok farklı anlamları bulunmaktadır.

Çocuğun dünyası içinde bulunduğu mekân ve zaman faktörlerinin belirleyiciliği altındadır. Çocuğun tecrübelerini, duygularını, umutlarını, kaygılarını şekillendirmede mekân ve zaman faktörü belirleyici rol oynamaktadır. Özellikle göçmen çocuklar için yeni mekânlar, zamanla içinde bulundukları topluluğun kültürü, değerlerini öğrenme imkânı tanımaktadır. Hem bu sosyalleşme pratiği hem de kendi kültür kalıplarını yeniden üretebildiği alan olan ev ve dış dünya sığınmacı çocuk için varlığını anlamlandırdığı bir yerdir. Bu yüzden sığınmacı çocuk için bu mekânsal pratikler ve içinde gelişen gündelik yaşam pratiklerinin incelenmesi gerekmektedir.

Bu başlık altında, Suriyeli çocukların Suriye'deyken barındıkları konutun mülkiyeti, kimlerle birlikte yaşadıkları ve kendileri ya da kardeşleriyle birlikte kalabildikleri ayrı bir odalarının bulunup bulunmadığına dair verilen cevapların analizleri sunulmaktadır.

3.4.1.1. Suriye'de Barındıkları Yerin Mülkiyeti

Suriyeli sığınmacı çocukların Suriye'de oturdukları evin mülkiyet durumları, başta ekonomik açıdan aileler için büyük bir rahatlık anlamına gelmektedir. Kira ödemek zorunda kalmayan aileler çocuklarına daha iyi maddi imkânlar sunabilmektedir. Ayrıca

bir diğer husus, kiracı pozisyonunda mahalle mahalle hatta bazen il bazında yer değiştirmeler mümkünken, ev sahibi olanlar için bu çok daha az görülebilecek bir durumdur. Bu açıdan ev sahibi olanlar, bulundukları yerde yıllarca oturduklarından, sabit/stabil bir hayata alışmaktadırlar. Bu da eve dair anlam dünyalarının (o evde büyüme, oraya ait hatıralar biriktirme, uzun vadeli ilişkiler geliştirme vb.) daha baskın ve yerleşik hale gelmesi anlamına gelmektedir. Ev sahibi olmak, yine kendileri açısından daha düzenli ve her şeyin sabit olduğu veya daha az değişimin yaşandığı bir yaşam alanı olması anlamına da gelmektedir. Hem yerleşim yeri açısından hem de kurulan sosyal ilişkiler ve sosyal ağlar açısından da yaşanılan yere aitlik duygusu bu mekânlarla özdeşleşmektedir. Bu yüzden sadece bir mahalleden başka bir mahalleye taşınırken dahi yaşanan yer değiştirme olayındaki karışıklık ve farklılıklar göç olayı için tahayyül edilirse daha büyük bir kaos durumu demek olacaktır.

Suriyeli sığınmacı çocukların Suriye'de barındıkları evlerin mülkiyet durumlarını gösteren grafik aşağıdaki gibidir.

Grafik 7. Suriye'deki Evin Aidiyet Durumu

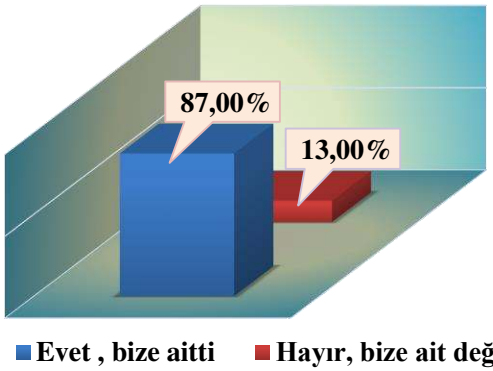

Suriyeli sığınmacı çocukların Suriye'de yaşadıkları evlerin mülkiyet durumu gösteren grafiğe göre, çocukların %87'sinin (268 kişi) kendi evleri varken, %13'ünün (40 kişi) evleri kendilerine ait değildir. Çocukların büyük bir oranının Suriye'deki evlerinin kendilerine ait olduğu ortaya çıkmıştır. Evinin olmasını aidiyet duygusuyla, sahip olma duygusuyla ele alacak olursak sığınmacı çocukların durumlarını da daha iyi anlayabilmiş olacağız. Bir şeye sahip olma veya bir yere ait olma duygusu, onu terk ettikten sonra veya onun kaybıyla birlikte büyük bir travmaya neden olmaktadır. Çocukların topraklarını, evlerini, eşyalarını, odalarını, oyuncaklarını vd. onlara ait olan birçok şeyi terk etmeleri de onlarda büyük acılara neden olmaktadır. Özellikle de kendilerine ait olan yaşam

alanlarını terk etmeleri zor bir durumdur, ancak savaşı görmüş insanlar için daha büyük kayıplar yaşamamak adına kaçmak geride bırakmaktan daha ağır basmaktadır. Kendilerine ait bir evlerinin olmasının, ekonomik açıdan da daha rahat bir yaşam sağladığı görüşmeler esnasında hem ebeveynler hem de çocuklar tarafından dile getirilmiştir.

Ev ile duygusal bağ kuran insan için, evini terk etmek zorunda kalmak büyük bir travma ile neticelenir. Çünkü evi terk etmek, yaşanmışlıklarını, hatıralarını, acılarını, sevinçlerini, birikimlerini her şeyini terk etmek demektir. Bu yüzden evini terk eden insan büyük bir hüzün içindedir. Ev insan için ait olduğu değerler dünyasının, ona yüklediği anlamın ve hayat tarzının aynasıdır. Evin kaybı bu anlam dünyasının da bir nevi kaybı demektir (Alver, 2010:66). Bu nedenle araştırma esnasında görüşme yaptığımız çoğu Suriyeli çocuğun yaşadığı evlerin, -Suriye'deki gibi olmasa da- Suriye'deki evlerinin dizaynına benzer şekilde düzenlemeye çalışıldığı gözlemlenmiştir. Evlerini kaybedenler için yeniden var olmaya çalıştıkları bu mekânları da kendilerinin değerler ve kültürel dünyalarına göre düzenlemeye çalışmışlardır. Mekânla kurulmaya çalışılan bu bağ, aslında hem oraya ait olma hem de yaşadıkları yere değerleri, kültür ve anlam dünyalarıyla kendilerini kabul ettirme derinliğine işaret etmektedir diyebiliriz.

3.4.1.2. Kimlerle Birlikte Yaşadıkları

Suriyeli sığınmacı çocukların Suriye'de kimlerle birlikte yaşadıkları yani yaşadıkları evi kimlerle birlikte paylaştıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 37. Suriye'de Birlikte Yaşadıkları Kişiler

Kimlerle Birlikte Yaşadıkları	**Sayı**	**%**
Annem, babam ve ben/ben ve kardeşlerimle	254	82,5
Ailem ve büyükbaba/büyükanne ile	19	6,2
Diğer	35	11,4
Toplam	308	100,0

Suriyeli sığınmacı çocukların %82,5'i anne, baba ve kardeşleriyle birlikte yaşarken, %6,2'si ailesinin yanı sıra büyükanne/büyükbaba ile birlikte yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Diğer grubunda yer alan %11,4'te ise çocuklar, yakın akrabalarla birlikte yaşadıklarını (amca, hala, dayı, evli abi/abla vb. gibi) belirtmişlerdir.

Suriyeli sığınmacı çocukların büyük bir çoğunluğunun çekirdek aile şeklinde yaşadıkları görülmektedir. Geniş aile olarak yaşayanlar ise daha çok yakın akrabalarıyla birlikte yaşamaktadır. Bir önceki grafikle bağlantılı olarak şunu ifade edebiliriz: Kendilerine ait evi olanlar, daha çok çekirdek aile şeklinde yaşamaktadır. İki oranın birbirine yakın olması bu sonuca bizi ulaştırmaktadır. Buna ilişkin çapraz tabloyu verecek olursak;

Tablo 38. Suriye'de Birlikte Yaşanılan Kişilerle Oturulan Konutun Aidiyet Durumuna İlişkin Dağılım

Suriye'de Kimlerle Birlikte Yaşadıkları	**Evet, bize aitti**		**Hayır, bize ait değildi**		**Toplam**	
	S	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Annem, babam ve ben/ben ve kardeşlerimle	220	86,6	34	13,4	254	100
Ailem ve büyükbaba/büyükanne ile	16	84,2	3	15,8	19	100
Diğer	32	91,4	3	8,6	35	100
Toplam	**268**	**87,0**	**40**	**13,0**	**308**	**100**

Görüldüğü gibi kendilerine ait evleri olan çocukların çekirdek aile şeklinde yaşadığı tespit edilmiştir. Bu da öncelikle ailenin ekonomik durumu ile açıklanabilir. Maddi açıdan iyi olanların kendilerine ait evleri vardır ve bu aileler çekirdek aile şeklinde yaşamayı tercih etmektedir.

3.4.1.3. Ayrı Bir Odanın Bulunma Durumu

Suriyeli sığınmacı çocukların, Suriye'deki evlerinde kendileri için ya da kardeşleriyle birlikte kalabildikleri ayrı bir odanın bulunma durumuna dair dağılım aşağıdaki gibidir:

Grafik 8. Suriye'deki Evlerinde Kendilerine Ait Ayrı Bir Odaya Sahip Olma Durumu

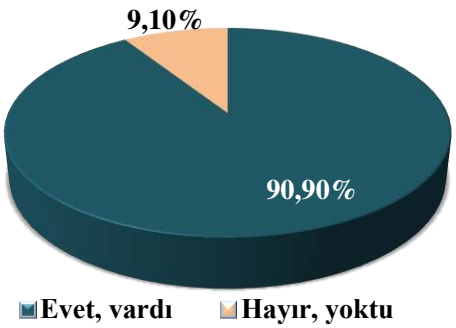

Suriyeli sığınmacı çocukların, %90,9'unun Suriye'deki evlerinde kendileri veya kardeşleriyle birlikte kalabildikleri ayrı bir odalarının olduğu görülmektedir. %9,1'i ise ayrı bir odalarının olmadığını ifade etmiştir. Araştırma sırasında çocuklar, kızlar ile erkekler için ayrı ayrı odaların olduğunu belirtmişlerdir. Kendilerine ait bir odanın bulunması çocukların ev içinde daha rahat edebilecekleri bir imkân sunmaktadır. Çocuklar için ayrı bir oda, kendilerine ait olan ve sevdikleri eşyalar, kendi düzenleri, rahat ders çalışabildikleri ayrı bir mekân, vb. gibi kolaylıklar sağlamaktadır. Ayrıca kız ve erkekler için ayrı bir odanın olması mahremiyet alanının da oluşturulduğu ve bu hususa dikkat edildiğini göstermektedir.

3.4.2. Türkiye'deki Barınma Koşulları

Bu başlık altında, Suriyeli çocukların Elazığ merkezde nitelik olarak nasıl evlerde yaşadıkları, bu evlerin mülkiyet durumu, kira ödeniyorsa kira durumları, kimlerle birlikte kaldıkları, evlerin oda durumu ve odaların kullanım şekilleri ile barındıkları evlerden memnuniyet durumları analiz edilmeye çalışılmıştır.

Türkiye özelinde, yoksul kesimlerin kentlerin çoğunlukla gecekondu ya da alt sınıf kültür alanlarının oluştuğu yerlerde yaşadıkları bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla, bu tür yerlerde oturmak alt gelir grubunda olmanın göstergelerinden biri olarak ele alınmaktadır (Duyar ve Özener, 2003:87). Göçmen gruplarında kent merkezlerinin bu türden yerleri tercih ettiği ve hatta buralarda kendilerine ait bir yaşam alanı oluşturduğu da bilinen bir diğer gerçekliktir. Sığınmacı çocukların bu tür mekânlarda nasıl bir konutta, kimlerle birlikte, ne şekillerde yaşadığını bilmek araştırmamız açısından önem arz etmektedir.

3.4.2.1. Barınma Tipi

Suriyeli çocukların Elazığ merkezde barındıkları konutların türüne dair yer alan bilgiler aşağıdaki tablodaki gibidir:

Tablo 39. Kaldıkları Konutun Türü

Konutun Türü	**Sayı**	**%**
Ev/Apartman Dairesi	285	92,5
Bodrum katı	15	4,9
Gecekondu/Müstakil ev	8	2,6
Toplam	308	100,0

Suriyeli çocuklardan %92,5'i ev/apartman dairesinde, %4,9'u bodrum katlarında ve %2,6'sı gecekondu türünden müstakil evlerde yaşamlarını sürdürmektedir. Çocukların büyük bir kısmı apartman dairesinde yaşamaktadır. Çalışmanın yapıldığı mahallelerde evlerinde görüştüğümüz çocukların ise sadece birkaçı haricinde çoğunun evinin ya kötü ya da kötüye yakın bir halde olduğu gözlemlenmiştir. Yine gerek ev gerekse de evdeki eşyaların durumunda hijyen açısından da sıkıntıların olduğu gözlemlenmiştir. Zaten eşyaların büyük bir kısmının ikinci el eşya satan yerlerden satın alındığını, ekonomik olarak ancak bu kadarına güç yetirebildiklerini ifade etmişlerdir. Bodrum katında ve gecekondu da yaşayan çocukların bunlarla birlikte evlerinin durumları açısından daha sağlıksız koşullarda yaşadıkları gözlemlenmiştir.

Öncelikle çocukların yararını gözeten mekânlar oluşturmak gerekmektedir. Çocuğun kalitesiz, sağlıksız, kötü, rutubetli, ısınma sorunu olan evlerde yaşamaları, başta onların kişisel gelişimlerini etkilemektedir. Daha sonra çocukların hayal gücünü, yaratıcılıklarını, sorumluluk alma becerilerini ve katılımla ilgili motivasyonlarını olumsuz olarak etkilemektedir (Çakırer-Özservet, 2017:202).

3.4.2.2. Konutun Mülkiyet Durumu

Suriyeli sığınmacı çocukların kaldıkları konutun mülkiyet durumunu gösteren tablo aşağıdaki gibidir:

Tablo 40. Konutun Mülkiyet Durumu

Konutun Mülkiyeti	**Sayı**	**%**
Kira	301	97,7
Kira ödemiyoruz/Bağış	7	2,3
Toplam	308	100,0

Suriyeli sığınmacı çocukların yaşadıkları konutun mülkiyet durumuna göre, çocukların %97,7'si kirada otururken, %2,3'ü kira ödemeden bağış karşılığında oturmaktadır. Çocukların neredeyse tamamı kira bedeli karşılığında sığınabilecekleri bir evde yaşamaktadır. Hayırsever birkaç kişinin ev bağışı dışında, ailelerin çoğu kiracı konumundadırlar. Kira ödeyenlerin ise ne kadar kira ödediklerini gösteren tablo aşağıdaki gibidir:

Tablo 41. Ödenilen Kira Miktarı

Kira Miktarı	**Sayı**	**%**
151-200TL arası	14	4,7
201-250TL arası	29	9,6
251-300TL arası	55	18,3
301-350TL arası	90	29,9
351-400TL arası	72	23,9
401-450TL arası	24	8,0
451-500TL arası	8	2,7
501-550TL arası	9	3,0
Toplam	301	100,0

Kira karşılığında barındıkları yere ne kadar ücret ödediklerini sorduğumuz bu araştırma sorusuna göre, sığınmacıların yaklaşık olarak %53'ü 301TL ile 400TL arasında kira ödediklerini belirtmişlerdir. Elazığ merkezde ortalama bir ev için kira ödeyen yerli halkla eş değer (501-550TL arasında) kira ödeyen Suriyeli sığınmacılarında olduğu görülmektedir. Hanelerdeki gelir doğrultusunda sığınmacı aileler, kira konusunda zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Asgari ücretin altında gelire sahip olan haneler için (%85) elbette kira ödeme durumu onları en çok zorlayan giderlerin başında gelmektedir.

Özellikle de kendi vatanlarındayken büyük bir çoğunluğunun ev sahibi olduğunu hatırlayacak olursak, bu koşulların onlar için çok daha zor bir durum olduğunu söylemek güç olmayacaktır. Üstelik kötü koşullara sahip evlerin durumlarını da göz önünde bulundurursak ödenen kira bedellerinin yüksek olduğunu da belirtmemiz gerekmektedir.

3.4.2.3. Barınılan Konutun Mahiyeti

Suriyeli sığınmacı çocukların yaşadıkları evlerin büyüklüğü, özellikle kalabalık aileler şeklinde yaşayanlar için önem arz etmektedir. Evlerin küçük olması kalabalık sığınmacı aileler için başta mahremiyet alanı oluşturmada sıkıntıdır. Ancak ne var ki evlerin büyük olması da özellikle kış aylarında ısınma probleminden dolayı sıkıntıya neden olmaktadır. Evlerin hemen hemen hepsi sobalı ısıtma sistemi olduğundan dolayı yakacak sorunu yaşayan sığınmacılar tek oda kullandıklarını belirtmişleridir. Geniş aileler için birkaç ayrı oda kullanımı zaruri bir durumdur, ancak yeterli bir ısıtmanın mümkün olamaması onları tek oda kullanımına mecburi bırakmaktadır. Bununla birlikte yaz aylarında odaların kullanımı daha rahat olmaktadır. Odanın kullanımı çekirdek ailelerde anne ve baba için ayrı bir oda, kızlar için ayrı ve erkek çocuklar için ayrı bir oda kullanımı şeklinde olmaktadır. Ancak kış aylarında bu kullanım pek mümkün olmamaktadır. Tek ebeveynli hanelerde ise, ebeveyn ile çocuklar bir odayı kullanmaktadırlar. Oturulan konutun oda sayısının fazla olması geniş aileler için sadece yaz aylarında daha kullanışlı olmasının dışında Suriyeli aileler için pek bir anlam ifade etmemektedir. Görüşmeler sırasında Suriyeli aileler, Türkiye'nin kış aylarının çok soğuk yaz aylarının çok sıcak olduğundan dolayı iklim olarak zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir. Suriye'de ısıtmada Türkiye'deki gibi doğalgaz sisteminin olduğunu ancak gaz değil, ısıtmada mazot kullanıldığını ifade etmişlerdir. Bu nedenle çok daha iyi ısınmanın sağlandığını, Türkiye'de bu açıdan çok zorlandıklarını belirtmişlerdir. Bu zorluğu görüşmeler esnasında sığınmacı çocuklar da çoğu kez ifade etmişlerdir.

Barınılan konutun kaç odalı olduğuna dair elde edilen bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 42. Oturulan Konutun Oda Sayısı

Oda Sayısı	**Sayı**	**%**
2 odalı	4	1,3
3 odalı	106	34,4
4 odalı	198	64,3
Toplam	308	100,0

Suriyeli çocukların kaldıkları evlerden %64,3'ü 4 odalı, %34,4'ü 3 odalı ve %1,3'ü 2 odalı evlerde yaşamaktadırlar. Daha önceki hane durum bilgilerinin yer aldığı tablolardan hareketle; geniş aile şeklinde yaşayan Suriyeli ailelerin oranının %33,4 olduğu bilgisi ile hanede 7 kişi ve üzeri yaşayanlarında oranının %65,1 bilgisini ele alacak olursak Suriyeli aileler için ağırlıklı olarak 4 odalı bir evde oturmak durumunda kalmalarını daha iyi anlayabiliriz. Ancak bu tercih özellikle olması istenilen bir tercih de değildir. Çünkü oda sayısının fazla olması kiranın da fazla olması demektir. Ayrıca kiralık ev bulma noktasında da sıkıntı yaşadıklarını ifade eden Suriyeliler için uygun bulabildikleri kiralık evleri tuttuklarını belirtmişlerdir. Sayıca fazla olan haneler açısından yukarıda da bahsettiğimiz gibi evlerin odalarının fazla olması daha kullanışlı bulunmaktadır.

Çocuklar açısından ise bu durum daha çok Suriye'deki evleriyle kıyaslama şeklindedir. Çocuklar evleri kullanışsız, iyi koşullarda olmayan yapılar olarak görmektedirler. Bunun için yaşadıkları evlerden memnun olup olmadığına dair edinilen cevapların dağılımını gösteren grafik ise şöyledir:

Grafik 9. Oturulan Evden Memnuniyet Durumu

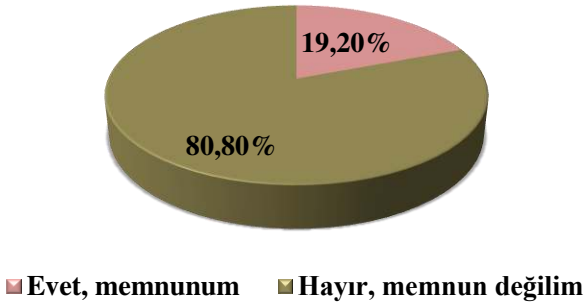

Suriyeli sığınmacı çocukların %80,8'i barındıkları evden memnun değilken, %19,2'si memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Çocukların büyük bir çoğunluğu

yaşadıkları evden memnun değillerdir. Çocuklar buradaki evlerin Suriye'deki evlerine göre küçük ve kullanışsız olduğunu ifade etmiştir. Evlerin Suriye'deki evlerine kıyasla çok küçük ve kullanışsız olması, evlerin büyük bir çoğunluğunun eski ve rutubetli olması, kendilerine ait odalarının ve eşyalarının olmaması vb. gibi birçok sebepten dolayı yaşadıkları evlerden memnun olmadığını belirtmişlerdir. Çocukların özellikle Suriye'deki evlerini kıyas ederek bir karşılaştırma yapması onların yaşadıkları bu evlerden memnun olma durumlarını olumsuz etkilemektedir. Hanedeki ebeveynler ve diğer aile büyükleri ile yapılan görüşmelerde aile büyüklerinin büyük bir çoğunluğu kanaatkâr bir tutum içinde olup yaşadıkları evler için "iyidir, buna da şükür" şeklinde fikirlerini beyan etse de, çocukların büyük bir çoğunluğu memnun olmadıklarını net bir şekilde ifade etmekten geri durmamışlardır. Memnun olan çocuklar ise, Suriye'deki evlerinin kötü, kullanışsız, küçük ve eski olması gibi nedenlerden dolayı buradaki evlerinden daha çok memnun olduklarını belirtmişlerdir.

Sığınmacı aileler zorunlu göç sonrası istedikleri gibi yaşanılabilir bir konut bulamamaktadır. Bu nedenle çocuklarına da daha iyi yaşanılabilir mekânlar tasarlayamamaktadırlar. Çünkü öyle bir tercih veya imkânları olmamaktadır. Bu durumda da çocuklar bilmedikleri topraklarda, bilmedikleri mekânlarda gündelik hayat pratikleri geliştirmeye başlamaktadır. Toplumla olan ilişkilerde bir mekânla başladığından, göç ve mekânı birbirinden bağımsız düşünemeyiz. Çünkü mekân onlara hem nasıl bir kimlik inşa edeceklerinin yollarını sunmakta hem de var olan kimliklere farklı ve yeni anlamlar yüklemektedir. (Karabaş, 2018:50-51).

Ev olgusu sadece fiziksel bir barınak değildir, aynı zamanda sosyal, duygusal, psikolojik vd. birçok ihtiyacı da içinde taşıyan anlam ve değerler dünyasını barındırmaktadır. Bu açıdan evin çocuk içinde birçok işlevi bulunmaktadır. Sadece ev değil, çocuğun okuduğu okul ve yaşadığı dış çevrenin sunduğu imkânlar, fırsatlar veya taşıdığı kısıtlılıklar da onun yaşama ortamını oluşturmaktadır. Bu dış mekânsal pratikler, yani ev, okul ve sokak/mahalle çocukların hem kamusal ve hem de özel yaşamlarının ağırlıklı olarak şekillendiği alanlardır. "Özellikle ev çocukların kamusal alandaki yaşamlarından farklı bir mekânsallık sunar. Evi içi alan çocuklar için kuralları olan, çocuğun kendine ait bir mekânının olup olmaması gibi öznel bir iyi olma halini belirleyen otonomisini geliştirmesi bakımından önemlidir." (Karabaş, 2018:53).

Barre'ye göre (1984:17'den akt. Karabaş, 2018:52), "çocuğun evreni ve o evren içerisinde yaşadığı mekân onun duygularıyla bütünleşik halde olup anlamlandırılmasını

sağlar. Çocuğun sağlıklı bir yetişkin olabilmesi için ev ortamında yaşayacağı tüm duygulara ihtiyacı vardır. Orada oynadığı oyunlarında duyduğu mutluluğa, ailesiyle birlikte geçirdiği zamanın sevincine, o ortamda büyümenin verdiği heyecana ihtiyacı olduğunun farkına varılmalıdır." Bütün ihtiyaçları karşılanamayan veya tatmin edici bulamayan sığınmacı çocuklar yaşadıkları evlerden memnun kalmamaktadırlar. Oraya ait olmama, duygusal bağlılık kuramama sonucu çocuklar için ev, sadece bir sığınma mekânı anlamı taşımaktadır.

Mekânın, insan ve toplumla duygusal bir bağlılığı vardır. İnsan kendini mekâna katar, onu sever veya ondan kaçar. Duygusallığın ortadan kalktığı yerde insanın mekânla olan bağı zayıflar, gitgide kaybolur. Suriyeli sığınmacıların kendi vatanlarından, topraklarından, evlerinden kopmaları sonrasında, zaman içinde ait oldukları yerlerle olan duygusal bağlılıklarının da azalmaya başladığını söyleyebiliriz. Evleri yıkılan, yaşadığı mekânlar işgal edilen sığınmacıların geriye dönülecek bir evlerinin olmaması neticesinde, mekânla olan bağları yavaş yavaş kopmaktadır. Burada da elbette karşımıza mekân-kimlik ilişkisi çıkmaktadır. Mekân, kimliğin yansımasıdır. Bireyin toplumsal kimliği, toplum ve mekâna uyum yeteneği, çevreye aşina olma ve emniyet duygusunu getirir. Geriye dönecek bir yurdu, evi olmayan sığınmacılar için nasıl bir mekân-kimlik ilişkisi kurulabilir? Kong ve Yeoh (2006'den akt. Alver, 2010) mekân ve kimlik arasındaki iki türlü ilişkiden bahsetmektedir. İlki, mekânın bizzat kendisinin bir kimliğinin olmasıdır. Böylece mekânsal kimlik ayırıcı bir yapı olarak ortaya çıkmaktadır. Diğeri ise, insanın mekânı bir kimlik unsuru olarak görmesidir. Bu şekilde insan kendini mekâna ait hisseder ve kişiye tarihsel bir köken sağlayarak kimlik unsuru haline gelir (Alver, 2010:20-21). Sığınmacılar açısından bakıldığında ne mekânsal kimlik ne de onların mekânla kurdukları ilişkilerin sonucu oluşmuş bir kimlik unsurundan bahsedebiliriz. Mekânla bir kimlik oluşması ancak zamanla kuracakları ilişkiler neticesinde ortaya çıkabilir.

Özetle, barındıkları evle henüz bir bağ kuramamış çocuklar için tam bir iyi olma halinden bahsedemeyiz. Ait olduğu evinden, toprağından, yurdundan ayrılan sığınmacı çocukların bu yeni mekânlara adapte olmaları belki de uzun bir süre alacaktır. Bu da ancak hem kendi kültürel değer ve kimlikleri hem de yaşadıkları toplumun değerleri arasında geliştirecekleri ilişkiler neticesinde şekillenebilecektir. Tabi ilk önce sığınmacı çocuklara sağlıklı ve iyi koşullarda yaşayabilecekleri barınma imkânları sağlanmalıdır.

3.4.2.4. Mevcut Hanede Kimlerle Birlikte Yaşadıkları

Suriyeli sığınmacı çocukların Elazığ il merkezinde barındıkları evlerde kimlerle birlikte yaşadıklarına dair alınan cevaplar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 43. Birlikte Yaşadıkları Kişiler

Oturulan Evde Birlikte Yaşadıkları Kişiler	**Sayı**	**%**
Annem, babam ve ben/ben ve kardeşlerimle	166	53,9
Annem, ben ve kardeşlerimle	73	23,7
Ailem ve büyükbaba/büyükanne ile	17	5,5
Ailem ve amca, dayı, teyze vb. gibi yakın akrabalarımızla	4	1,3
Diğer	43	14,0
Ailem, büyükanne/büyükbaba ve amca, dayı, teyze, hala vb. gibi yakın akrabalarımızla	5	1,6
Toplam	308	100,0

Suriyeli sığınmacı çocukların %53,9'u çekirdek aile şeklinde, %23,7'si annesi ve kardeşleriyle, %5,5'i ailesi ve büyükanne/büyükbabadan biri ya da her ikisiyle, %1,3'ü ailesi ve amca, dayı, teyze, hala vb. gibi yakın akrabalarından biri veya birkaçıyla, %1,6'sı ailesi, büyükanne/büyükbaba ve amca, dayı, teyze vb. gibi yakın akrabalarından bir veya birkaçıyla birlikte yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca %14'ü ise diğer (ailesiyle birlikte kuzenleri veya evli abi-abla ve çocukları, sadece anne ve çocukları, anne, çocukları ve yakın akrabaları, ailesi olmadan yakın akrabalarıyla şeklinde) cevabını vermiştir.

Suriyeli çocukların %82,5'i Suriye'de çekirdek aile şeklinde yaşarken, Türkiye'de bu oran %53,9'dur. Çocukların önceki durumlarına kıyasla, yaşadıkları hanelerde aile büyükleri veya yakın akrabalarla birlikte yaşama durumlarının söz konusu olduğunu görmekteyiz. Bu durumda ev içi mekânın çocuklar için kısıtlı bir yaşam alanı haline gelmesi demektir. Özellikle de okula gitmeyen, dışarıya çıkma imkânı pek bulamayan çocuklar için bu durumu düşünecek olursak, yaşam alanlarının ne kadar dar bir dünya ile çevrelendiğini söylemek zor olmayacaktır. Ayrıca görüşmeler esnasında, geniş aileler sayıca kalabalık oldukları için mahremiyet sınırlarını korumada zorluklar yaşadıklarını da ifade etmişlerdir.

3.5. Sığınmacı Çocuklar ve Sağlık

3.5.1. Sığınmacı Çocukların Fiziksel Sağlıkları

Zorunlu göç ve mülteci/sığınmacı olma durumu, çocuklar üzerinde birçok olumsuz etki bırakmaktadır. Sosyo-ekonomik zorluklar ve yoksulluk ve yoksunluk durumları ilk başta dikkatleri çeken sorunların başında gelmektedir. Bununla birlikte barınma, eğitim, sağlıkla ilgili yaşanan sorunlar da sığınmacı çocukların diğer problemlerinden bazılarıdır. Ülkemize gelen Suriyeli sığınmacılar, işsizlik, emek sömürüsünün yanında bir de yoksulluk içinde hayat mücadelesi vermeye çalışırken, sağlık sorunları ve sağlık hizmetlerine erişimde de sorunlar yaşamaktadır. Sağlık hususu da elbette, insanların iyi beslenmesi, uygun, hijyenik yerlerde yaşamaları, giyinebilmeleri koşulları sağlanırsa gerçekleşebilmektedir.

Suriyeli sığınmacıların, savaşın etkisi ve zorunlu göç süreciyle birlikte sağlık durumlarının olumsuz yönde etkilendiği söyleyebiliriz. Bu nedenle sığınmacılara yönelik kapsayıcı ve bütünlüklü sağlık hizmeti uygulamaları ve onların da bu hizmetlere erişimleri için gerekli imkânlar sağlanmalıdır (Demir, Ergin, Kurt ve Etiler, 2016:83). Savaşa tanıklık etmek, savaşa dair travmatik durumlar yaşamak, zorunlu olarak topraklarını terk etmek ve göç yollarında ve sonrasında yaşananlar sığınmacılar için hem biyolojik, fiziksel hem de psiko-sosyal açılardan sağlık problemleri yaşamalarına neden olmaktadır. Anksiyete, depresyon, post travmatik stres bozuklukları vb. gibi ruhsal problemler özellikle çocuk ve kadınlar için önemli bir sağlık sorunu iken; erkeklerde bu kendilerini işlevsiz, bitik, kaybolmuş hissetmek şeklinde kendini göstermektedir. Yaşanmış ve yaşanmakta olan travmalar, gelecek kaygısı, sosyo-ekonomik sıkıntılar, geri gönderilme korkusu, kimlik ve aidiyet problemi, yoksunluklar, dışlanma/ötekileştirilmenin de bu sorunları arttıracağı düşünülmektedir (Dedeoğlu, 2016:14).

Çocuğun tam iyi olma hali hiç şüphesiz sağlık durumuyla yakından ilgilidir. “Çocuk Hakları bildirgesi”nin temeli olan yaşama, korunma, gelişme ve katılım haklarında “boşluk” yaratan, çocukların fiziksel, ruhsal, sosyal gelişimlerini etkileyen bir durumdur. “Çocuk Hakları Sözleşmesi”nin 2. Maddesi “ayrımcılığa”, 3. Maddesi “Her şartta öncelikle çocuğun yararının düşünülmesine”, 22. Maddesi “mülteci kavramına” yaptığı vurgularla göç eden ve mülteci olmuş çocukların yaşam hakkına dikkat çeker” (Aydın, Şahin ve Akay, 2017:10).

İnsan Hakları Sözleşmesi'nde sağlıklı olma hakkı, "yaşam hakkı" maddesi kapsamında evrensel bir hak olarak belirtilmektedir. Herkes, sağlıklı olma hakkına ve sağlık hizmetlerinden faydalanma hakkına sahiptir. Dolayısıyla, sığınmacıların sağlık sorunlarına cevap verebilmek için sağlık hizmetlerinden faydalanabilmeleri gerekmektedir. Göçle birlikte ailenin sosyo-ekonomik yetersizlikleri, çocuklarla yeterince ilgilenilememesi, yeterli beslenme imkânlarına sahip olamamaları çocukları hastalıklardan koruyamamakta ve sorunlara neden olmaktadır. Ayrıca bu sorunlara ek çocuklarda psikolojik ve davranışsal sorunlar da ortaya çıkmaktadır: Suça yönelme, şiddet uygulama, depresyon ve anksiyete, gelişme geriliği, uyku ve yeme bozuklukları, özgüven eksikliği, okulda başarısızlık, sigara ve alkol bağımlılığı gibi riskli davranışlar, intihar, hiperaktivite vb. sorunlar sıralanabilir (Aydın, Şahin ve Akay, 2017:10). Zorunlu göç yaşayan çocuklar sosyal, bedensel, ruhsal vb. birçok açıdan olumsuz etkilenebilmektedir.

Savaş ortamının yaşattığı yoksunluklar ve göç süreciyle birlikte ekonomik yetersizlikler, beslenme bozukluğu ve hijyen durumu olumsuz etkileyerek bulaşıcı hastalıklara sebebiyet vermektedir. Bundan da en çok etkilenen grup elbette çocuklar ve yaşlılar olmaktadır. "Göç ile birlikte beslenme bozukluğu yaşayan sığınmacılar yeterli gıda temin edemediğinde çeşitli hastalıklarla karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle yağ ve karbonhidrat ağırlıklı beslenen ve beslenme alışkanlıkları değişen çocuklar da ölüme kadar varan malnütrisyon gibi ciddi sorunlar görülmektedir. UNICEF'in (2016) verilerine göre Suriyeli 2200'den fazla çocuğa beslenme taranması yapıldığında, 45'inde orta düzeyde akut malnütrisyon tespit edilmiştir. Beslenme yetersizliği, bedensel ve zihinsel gelişimi olumsuz etkilediği için yine bu durumdan en çok etkilenenler engelliler, gelişme geriliği olanlar ve kronik hastalıklara yakalanan sığınmacı çocuklar oluşturmaktadır." (Aydın, Şahin ve Akay, 2017:10-11). Göçle birlikte başlayan her türlü olumsuz durum ve kötü koşullar, çocukların bedensel ve ruhsal sağlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu araştırma kapsamında da Suriyeli sığınmacı çocukların, mevcut sağlık sorunlarının olup olmadığı, beslenme koşulları ve sağlık hizmetlerinden faydalanabilme durumlarına ilişkin verilerin analizleri yer alacaktır.

3.5.1.1. Mevcut Sağlık Sorunları

Suriyeli sığınmacı çocukların sağlık sorunlarının olup olmadığına ilişkin veriler aşağıdaki gibidir:

Tablo 44. Sağlık Sorunlarının Olup Olmadığı

Sağlık Sorunu	**Sayı**	**%**
Evet, var	53	17,2
Hayır, yok	255	82,8
Toplam	308	100,0

Suriyeli sığınmacı çocukların %17,2'sinin sağlık sorunları bulunmaktayken, %82,8'inin sağlık sorunları bulunmamaktadır. Sağlık sorunu olan sığınmacı çocukların yaşadıkları sorunlar ise şöyledir: Astım, vitamin eksikliği, akciğer problemlerine dayalı hastalıklar, göz problemleri (göz tansiyonu, ara ara görme kayıpları, vb. gibi), bel ve boyun ağrıları (fıtık vb. gibi), cilt hastalığı, beslenme bozukluğu, kas ve kemik problemleri (ayakta platin olmasından kaynaklı ağrılar, patlamadan kaynaklı el ve kol kaslarında güçsüzlük, vb. gibi), beyinde kan pıhtılaşması, kalp ile ilgili problemler (kalbinin sağ tarafta olması, kalp ritim bozukluğu gibi), kulak, burun, boğaz sorunları, kansızlık, böbrek, mide ile ilgili sorunlar ve stres kaynaklı birtakım rahatsızlıklardır.

Kimi çocukların rahatsızlıkları düzenli ilaçla tedavisi görmeyi gerektirirken kimilerinin ise ameliyat olma zorunluluğu bulunmaktadır. Birçoğu ise hastane imkânları dâhilinde tedavi olarak iyileşme yollarını aramaktadırlar. Ancak kiminin de rahatsızlığı ekonomik olarak masraf gerektiren bir tedaviyi gerektirdiği için maddi imkânların kısıtlı/yetersiz olması nedeniyle çocuklar tedavi olamamaktadır.

3.5.1.2. Beslenme Durumları

Sığınmacı çocukların en tabi temel yaşamsal ihtiyaçlarının başında beslenme gelmektedir. Ancak sığınmacı olma durumu birçok soruna kapı aralamakla birlikte, çocukların beslenme ihtiyaçlarının karşılanamaması da bu sorunlardan biri olmaktadır. Dünyada 2015 yılında 795 milyon kişinin açlıkla mücadele ettiği belirtilmektedir. Açlık ise bireyin enerji gereksinimini karşılamasına yetmeyecek şekilde yetersiz beslenmesi anlamına gelmektedir. Bu durumda kişinin günlük enerji ve protein gereksinimi ne kadar olmalıdır sorusu akla gelmektedir. Bireylerin günlük enerji ve protein gereksinimleri her ne kadar yaşa, cinsiyete, beden yapısına, fiziksel aktivite yapma durumuna, iklim ve mevsim koşullarına göre değişse de kişi başına günde ortalama 2,100 kcal normal bir yaşam sürmek için gereklidir. Bu durumu sığınmacılar özelinde düşünecek olursak beslenme noktasında sorunlar yaşadıklarından yeterli gıda tüketiminde

bulunamamaktadırlar. Bu açıdan gıda güvencesizliği kavramından bahsedilmektedir. Öyle ki güvencesizliğin tam tersi olan "gıda güvencesi (food security)" kavramı 1996 yılında Dünya Gıda Zirvesi'nde "bireylerin günlük gereksinimlerini karşılayacak miktarda yeterli, güvenli ve sağlıklı gıdaya ulaşabilmelerinin fiziksel ve ekonomik açıdan sürdürülebilir olmasının sağlanması" şeklinde tanımlanmıştır (WFP, 2015a; WFP, 2015b; Ghattas ve ark., 2015; WHO, 2012'den akt. Aslan, 2016:62).

Bu araştırma sorumuzda Suriyeli çocukların genel olarak beslenme koşullarının nasıl olduğunu sorduk. Çocuklar, günlük yeteri kadar beslenebilme durumlarını, kendilerinin günlük açlık durumları yani yedikleri gıdaların onlara yeterli gelmemesi hususu ile bu soruyu cevapladıklarını da belirtmek gerekmektedir. Buna göre elde edilen cevaplar aşağıdaki gibidir:

Tablo 45: Beslenme Durumları

Beslenme Durumu	**Sayı**	**%**
Bazen yeterli gıda alamıyoruz	68	22,1
Daha az öğün yiyoruz	16	5,2
Herhangi bir sıkıntı yaşamıyoruz	223	72,4
Diğer	1	0,3
Toplam	308	100,0

Suriyeli çocukların beslenme durumlarını gösteren tabloya göre; çocuklardan %22,1'i bazen yeterli gıda alamadıklarını, %5,2'si daha az öğün yediklerini (tek öğün gibi), %72,4'ü herhangi bir sıkıntı yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Diğer seçeneğinde yer alan 1 çocuk (%1,9) ise, rahatsızlığı nedeniyle yemek yiyemediğini ifade etmiştir. Bu tabloya göre çocukların yarıdan fazlası için beslenme açısından sorun bulunmamaktadır. Ancak %28 gibi bir dilimi için beslenme açısından sorun bulunmaktadır. Çocukların kendi beyanlarına dayanarak ortaya çıkan bu sonuç çocukların sağlıklı ve yeterli beslendiği sonucu anlamına ne yazık ki gelmemektedir. Sıkıntı yaşamadığını ifade eden çocukların neredeyse tamamı günde sadece iki öğün yemek yiyebilmektedir. Yine birçoğunun erzak yani gıda sorunu bulunmaktadır. Haftalık et, balık vb. gibi gıdaların ise tüketimi yok denecek kadar azdır. Özellikle kalabalık ailelerde beslenme noktasında çocuklar adına daha ciddi sıkıntıların yaşandığı araştırma esnasında tespit edilen bir diğer husus olmuştur. Çocuklar bu soruyu aç kalmama durumlarını gözeterek cevaplamışlardır.

Oysaki protein, mineral, vitamin, karbonhidrat vb. içeren gıdaların tüketimi çok düzensizdir ve hatta et, tavuk, balık gibi gıdaların tüketimi hemen hemen yok denecek kadar az olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye'deki Suriyelilerin öncelikli problemlerinden biri olarak beslenme sorununa başka çalışmalarda da yer verilmiştir. "TTB'nin İstanbul'da yaptığı alan çalışmasında Suriyelilerin genelde karbonhidrat ağırlıklı olarak günde tek öğün beslendiği, protein, mineral ve vitaminlerden yoksun kaldıkları ve ciddi kilo kayıpları yaşadıkları raporlanmıştır. Yine bir başka araştırma olarak AFAD'ın yaptığı çalışmada, Suriyelilerin %74,7'si yaşadıkları konutun gıda malzemesi açısından yetersiz olduğunu belirtmişken, yine %70,6'sı mutfak araç gereçlerinin yetersiz olduğunu belirtmiştir (TTB, 2014; AFAD, 2014'den akt. Bahadır vd., 2016:35).

3.5.1.3. Sağlık Hizmetlerinden Faydalanma Şekilleri

Suriyeli sığınmacıların sağlık hizmetlerinden faydalanma noktasında neler yaşadıklarına dair Bursa'da yapılan bir çalışmaya göre, "hastalandıklarında sağlık kuruluşuna başvuranların oranı %17,1'dir. Sağlık hizmetlerine başvurmama nedenleri olarak, %31,6'sı paralarının olmaması, %26,3'ü ise dil sorunları yaşamaları olarak belirtmişlerdir. Hanelerde yaşayan 0-5 yaş bebek ve çocukların %25,2'sinin sağlık takiplerinin yapıldığı, %40,4'ünün aşılarının yapılmadığı" belirtilmiştir (Kalkan O ve ark; 2015'den akt. Türkay, 2016:73). Konya'da yapılan bir başka çalışmada ise; "sağlık hizmetine ulaşamamanın temel nedeninin dil sorunları olduğu ve aile hekimlerinin kayıt yapmak istemedikleri" ortaya koyulmuştur. (Kara F, Akgün N; 2015'den akt. Türkay, 2016:73).

Bu araştırma sorumuz ile Suriyeli sığınmacı çocukların ve ailelerinin sağlık hizmetlerinden ne şekilde faydalanabildikleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Buna göre, elde edilen veriler şöyledir:

Tablo 46. Sağlık Hizmetlerinden Faydalanma Şekli

Sağlık Hizmetlerinden Faydalanma Şekli	**Sayı**	**%**
Hastane hizmetlerinin tümünden faydalanabiliyoruz ve hiçbir sorun yaşamıyoruz	147	47,8
Hastane hizmetlerinin tümünden faydalanabiliyoruz ama dil sorunu yaşıyoruz ve tercümana para gerekiyor	52	16,9
Hastane imkânlarının bir kısmından faydalanabiliyoruz	14	4,3
Hastaneye gidiyoruz ama ilaç alamıyoruz	4	1,4
Sağlık ocağı, klinik gibi hizmetlerden faydalanabiliyoruz	6	1,9
Sadece ilaç temini yapabiliyoruz	10	3,3
Çok az faydalanabiliyoruz	23	7,5
Hiçbir şekilde faydalanamıyoruz	12	3,3
Kendi bildiğimiz yöntemlerle halletmeye çalışıyoruz	7	2,3
Diğer	33	11,3
Toplam	308	100,0

Suriyeli sığınmacı çocukların sağlık imkânlarından ne şekilde faydalanabildiklerine ilişkin dağılım yukarıdaki tabloda yer almaktadır. Çocukların yaklaşık olarak yarısı hastane hizmetlerinin tümünden faydalanabildiklerini ifade etmişlerdir. Çocukların %16,9'u hastanede dil sorunu yaşadıklarını ve tercüman tutmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. %4,3'ü hastalıkları için ilaçların yeterli ve faydalı gelmediğini, doktorların tam olarak anlayamadığı için hastane imkânlarının bir kısmından faydalanabildiklerini belirtmişlerdir. %1,4'ü ilaçların özel ilaç olduğu için hastaneye gidip faydalanmalarına rağmen ilaç alamadıklarını ifade etmişlerdir. %1,9'u çok hastanelik bir durum olmadığı için veya henüz kimlikleri çıkmadığı için sadece sağlık ocağı, klinik gibi yerlerden faydalanabildiklerini ifade etmişlerdir. %7,5'i dil ve maddiyat sıkıntısı nedeniyle sağlık hizmetlerinden çok az faydalanabildiklerini belirtmişlerdir. %3,3'ü kimlikleri henüz çıkmadığı veya gerekli tedavi için henüz uygun bir çözüm bulamadıkları için hiçbir şekilde faydalanamadıklarını belirtmişlerdir. %2,3'ü ise ciddi hastalıkları olmadığı için, basit düzeydeki hastalıklarda da ailelerinin kendi bildikleri yöntemleri kullandıklarını belirtmişleridir. Diğer grubunda yer alan çocukların %11,3'ü çeşitli durumlardan bahsetmişlerdir: Henüz hastane veya sağlık ocağına ihtiyaç

duymadıklarını, hastane personelinin kötü davranıp ilgilenmediğini, hastaneye gitmenin birkaç vasıta kullanmayı gerektirmesi nedeniyle çok masraflı olduğunu, kimlik problemi nedeniyle sadece acili kullanabildiklerini, kimliklerin henüz çıkmış olması veya kimliklerle ilgili sistemsel hatanın olması gibi durumlardan bahsetmişlerdir.

Sığınmacı çocuklar ve aileleri için genel olarak hastane imkânlarından faydalandıklarını, daha az bir kesimin hastaneden faydalanma noktasında bazı sebeplerden ötürü sorunlar yaşadıklarını söyleyebiliriz. Bu sorunları da yukarıda dağılımları verilen seçenekler içinde sıralamış bulunmaktayız.

Sağlık hizmetlerinden faydalanabilme hususunda karşılaşılan en önemli sorunlar maddiyat ve dil sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Maddi yetersizlikler bireylerin sağlık hizmetine erişimlerindeki en büyük engellerden biridir. (Bahadır, Uçku, Varol, Çiçeklioğlu, Ve Usturalı Mut, 2016:33). Ekonomik gücü olmayan sığınmacıların, dil sorunundan dolayı tercüman tutmaya da güçleri yetmemektedir. Dil sorunu, her şeyde olduğu gibi, sığınmacıların sağlık hakkından faydalanmalarının da önünde engel teşkil etmektedir.

3.5.2. Sığınmacı Çocukların Psikolojik Durumları

Savaş ve zorunlu göç durumu sığınmacıların ruh sağlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir. Göç öncesinde yaşanan yıkım, ruhsal ve fiziksel şiddet, soykırım, yakınlarının yaralanma veya ölümüne tanık olma, yağma, çocuk kaçırma, taciz, tecavüz, maddi yoksunluklar ruhsal dengeyi bozmaktadır. Daha sonra gelişen göç süreci ile birlikte aşılması zor sınırlar ve yasal engeller, evsizlik, dil sorunu, yabancılık hissi, gelecek kaygısı, kültürel farklılık vb. gibi sorunlar da ruhsal hastalık riskinin artmasına neden olmaktadır (Vatansever, 2016:23). Göç olayı, bunu deneyimleyen bütün bireyleri ekonomik, toplumsal, psikolojik yönden etkisi altına almaktadır. Özellikle bundan en çok etkilenen grubun çocuklar olduğu ve bunun yansıması olarak da çocuklarda daha fazla davranışsal ve duygusal sorunlar şeklinde problemlerin görüldüğü belirtilmektedir. Bu sorunlar arasında ise çoğunlukla “depresyon, akran ve arkadaş ilişkilerinde sorunlar, travma sonrası stres bozukluğu, hiperaktivite semptomları, düşük benlik saygısı, yaşam doyumunda azalma, gelişme geriliği, suça ve şiddete eğilim, özgüven eksikliği, yeme bozuklukları, okul başarısızlığı, alkol ve sigara kullanımı, intihar eğilimi” gibi sorunların yer aldığı ifade edilmektedir (Aydın, Şahin ve Akay, 2017:12).

Depresyon özellikle çocuk ve ergenlerde sık karşılaşılan bir duygulanım bozukluğu olmasına rağmen uzun süre farklı bir tanı olarak ele alınmamıştır. Bunun sebebi olarak ise, çocuk depresyonunun yetişkin bireylerden farklı belirtiler vermesi olarak açıklanmaktadır. Çocuklarda görülen "kızgın tavırlar, saldırganlık, enürezis, enkoprezis, okul başarısızlığı, anksiyete, regresyon, fobi ve obsesyonlar depresyon belirtisi olarak ele alınmaktadır. Bazen çocuklarda sebebi bilinmeyen baş ve karın ağrısı gibi somatik yakınmalar da depresyonun bir belirtisi olabilmektedir" (Polat ve Evliyaoğlu, 2008).

Bu bölümde, Suriyeli sığınmacı çocukların savaş nedeniyle psikolojik duygu durumlarının nasıl olduğunu çocukların kendi ifadeleriyle tespitini yapmak amaçlanmıştır. Ailede ve yakın akrabalarda yaşanmış kayıpların olup olmadığı, çocukların kendilerinin ciddi bir kaza ya da yaralanma geçirip geçirmediği, savaş esnasında ve göç ederken hayatlarının tehlikede olduğunu düşünüp düşünmedikleri, psikolojik olarak bir rahatsızlıklarının olup olmadığı ve varsa eğer bunun için bir çözüm yoluna gidilip gidilmediğine ilişkin verilerin analizi yapılmaya çalışılacaktır.

3.5.2.1. Yaşanılan Kayıplar

Suriyeli sığınmacı çocukların savaşta, ailelerinde ya da yakın akraba/tanıdık çevresinde (büyükanne, büyükbaba, amca, dayı, teyze, hala, kuzenler, arkadaşlar gibi) verdikleri kayıpların onların ruhsal durumlarını olumsuz yönde etkileyeceği açıktır. Savaşı görmüş ve hatta bazı hallerde deneyimlemiş çocukların bir de aile ve yakın çevresinden yaşadığı kayıplar travmatik durumlarını daha da arttırmaktadır. Ölümün acı yüzüne tanıklık etmiş, evleri yıkılmış, yurdunu terk etmek zorunda kalmış çocukların hayatta varlığını sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmesinin en önemli yolu ebeveynleriyle birlikte güven içinde olmaktan geçmektedir. Savaş ve göç faktörleriyle birlikte yaşanan kayıpların ruhsal açıdan sebep olacağı derin yaraların tarifi elbette zordur.

Bu nedenle görüşmelerde çocukların ailesinde ve yakın akrabalarında kayıpların olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu araştırma sorusuna ilişkin elde edilen verilerin dağılımı ise aşağıdaki gibidir:

Grafik 10. Aileden Veya Yakın Çevreden Kaybedilen Yakınları

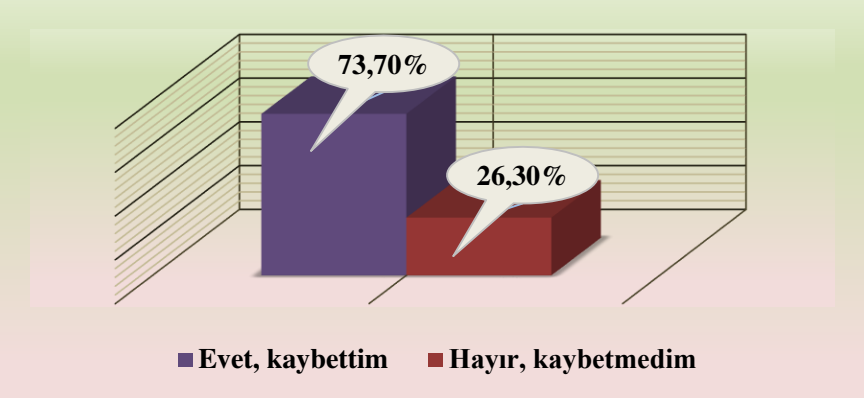

Suriyeli sığınmacı çocuklardan %73,7'si kaybettiği yakınlarının olduğunu belirtmişken, %26,3'ü olmadığını ifade etmiştir. Savaşta yakınlarını kaybeden çocuklardan kimleri kaybettiklerine dair alınan cevaplar doğrultusunda, çocukların birinci, ikinci ve üçüncü dereceden yakınlarının kaybını yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Anne, baba, abi/kardeş, büyükbaba, büyükanne, amca, dayı, kuzenler vb. gibi yakın derecedeki akrabalarını bununla birlikte arkadaş, komşu vb. gibi yakın çevrelerinden de insanları kaybettiklerini ifade etmişlerdir. Anne ve babasını kaybeden çocuklardan kimisinin ise bu kayıptan hala haberdar olmadıkları, diğer aile yakınları tarafından araştırma esnasında görüşmeciye özel olarak belirtilmiştir. Kimi çocuklar ise özellikle anne, baba ve kardeş kaybı yaşayanlar bu soru özelinde duygusal anlar yaşamış ve soruyu cevaplamakta zorlanmışlardır. Araştırma sırasındaki en güç anlardan biri, ebeveynini kaybetmiş çocukların "Suriye'ye dair en çok neyi özlediklerine" ilişkin araştırma sorusunu yönelttiğimizde "anne-baba" cevabını verirken çocukların duygusal anlarına tanık olmamız olmuştur. Bu ve birçok olumsuz durum çocukların ruhsal dünyalarını alt üst etmektedir.

Çocukların hem savaş ve güvenlik hem de zorlu göç süreçlerine bir de kayıplar eklenince yaşadıkları travmalar psikolojilerini olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Kayıpların neden olduğu mutsuzluk ve ümitsizlik durumu, çocukların beklentilerini ve hayallerini de olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Yaşanılan kayıpların elbette telafisi mümkün değildir. Ancak sığınmacı çocukların karşılaştıkları sorunlar ve zorluklarla baş edebilmeleri, bu travmaların etkisinden kurtulabilmeleri ve hayata dair umutlarının olabilmesi için gerekli hizmetlerin çocuklara ulaşması ve toplumla iç içe, sağlıklı diyaloglar geliştirebilmelerine bağlıdır.

3.5.2.2. Ciddi Bir Kaza/Yaralanma Durumu

Çocukların yaşadıkları herhangi bir ciddi kaza ya da yaralanma olayı onların fiziksel, ruhsal, duygusal, mental vb. gibi birçok açıdan olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu açıdan araştırma sorusu olarak bu soruda savaş kaynaklı olsun olmasın herhangi bir kaza ya da yaralanma durumlarının olup olmadığı öğrenilmeye çalışılmıştır. Buna göre;

Tablo 47. Ciddi Bir Kaza/Yaralanma Geçirdin mi?

Ciddi Bir Kaza/Yaralanma Geçirme Durumu	**Sayı**	**%**
Evet, geçirdim	16	5,2
Hayır, geçirmedim	292	94,8
Toplam	308	100,0

Suriyeli sığınmacı çocukların %5,2'si ciddi bir kaza/yaralanma geçirdiğini ifade etmişken, %94,8'i geçirmediğini ifade etmiştir. Buna göre çocukların büyük bir çoğunluğunun ciddi bir kaza veya yaralanma olayı yaşamadıklarını görmekteyiz. Çocukların kimisi savaş esnasında, kimisi göç ederken sınırlarda, kimisi de savaş ve göç dışında çeşitli sebeplerden ötürü kazalar geçirdiklerini (gerek Suriye'de gerekse de Türkiye'de olsun) belirtmişlerdir. Bu kaza ve yaralanma sonucunda en hafif olay kırık ya da hafif yaralanma şeklindeyken, en ağırı mayın patlaması sonucu el parmaklarından birini kaybetme ya da yüzünün bir kısmının parçalanmış olmasıdır. Çocukların geçirdikleri bu kaza/yaralanma olaylarını onların kendi ifadelerinden okuyabiliriz:

> *"Savaşta kaçarken düştüm, belimde çok kötü ağrılar oluyordu. Hala daha ağrıyor." Ç-27; (E,16)*

> *"Anaokulunun servisiyle okula gidiyorduk. Bomba patladı, araç kaza yaptı. Bizler yaralandık." Ç-50;(K,12)*

> *"Dışarıdaydım o gün. Uçak bomba atınca parçalardan biri bacağıma geldi saplandı. Ameliyat oldum 3 yıl oldu olalı. Ama hala ağrıyor ve şişiyor." Ç-102;(K,12)*

> *"İş yerinde oldu. Ağır bir kasayı kaldırırken ayağıma düştü. Kırıldı bir ay yatakta kaldım." Ç-120; (E,14)*

> *"Trafik kazası geçirdik burada. Annem, ben ve kardeşime çarptı ama şikâyetçi olmadık. Yaşlı biriydi de zaten. Birkaç ay bacağım ağrıyordu." Ç-156;(K,15)*

"Bomba düşünce parçası ayağıma geldi. Hastaneye gittik çıkarttılar." Ç-163;(K,11)

"Savaştan dolayı parmaklarımdan biri koptu. Patlama sırasında oldu. 9 parmağım var. Kollarımda da güçsüzlük oluyor patlamadan dolayı yine." (Çocuğun annesi, çocuğunun psikolojik olarak sorunları olduğundan bahsetti.) Ç-180;(E,15)

"Kaçak geldik ya hani. Sınırdan gelirken mayın varmış bir kadın üstüne basmış. Geçerken patladı. O kadın öldü, mayının parçası yüzüme geldi. Yüzüm çok kötü oldu. Birkaç kez ameliyat oldum. Biraz daha iyi bu hali ama izler kaldı. Okulda dalga geçiyorlar hep. Okula gitmek istemiyorum neredeyse artık." Ç-194;(E,14)

Ciddi kaza geçirmiş olan çocukların hem fiziksel hem de sosyal açıdan sıkıntılar yaşadığı tespit edilmiştir. Çocukları olumsuz bir şekilde etkileyen bu hasarların fiziksel ve psikolojik olarak tedavi edilmesi gerekmektedir. Çocuklar hastaneye giderek tedavi olsalar da psikolojik olarak ciddi bir destek al(a)mamaktadır. Aileleri olabildiğince yardımcı olmaya çalışsalar da bunun yeterli bir çözüm olmadığını söylemek zor olmayacaktır.

3.5.2.3. Hayatının Büyük Bir Tehlikede Olduğunu Düşünme

Suriyeli sığınmacı çocuklara, savaş esnasında ve göç ederken hayatının büyük bir tehlikede olduğunu düşünüp düşünmedikleri sorusu sorulmuştur. Bu soruyla aslında amaçlanan çocukların kaçının savaş esnasında kötü, olumsuz şeylerle karşı karşıya kaldığını ve onları en çok neyin etkilediğini tespit etmeye çalışmaktır. Hayatlarının tehlikede olduğunu düşünme ve hissetmeleri yaşadıkları korku, endişe ve stres düzeyinin de yüksekliğine işaret etmektedir. Bu soruya ilişkin dağılım aşağıdaki gibidir:

Tablo 48. Savaştan Dolayı Hayatının Tehlikede Olduğunu Düşünme Durumu

Savaş Nedeniyle Hayatının Tehlikede Olduğunu Düşünme Durumu	**Sayı**	**%**
Evet, düşündüm	291	94,5
Hayır, düşünmedim	17	5,5
Toplam	308	100,0

Suriyeli sığınmacı çocukların %94,5'i savaştan dolayı hayatlarının tehlikede olduğunu düşünüp kaygı ve korku yaşamışken, %5,5'i böyle bir hali yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Savaş nedeniyle göç edenlerin hepsi bombalardan yıkımlardan

kaçmamakta, Işidden[22] (DAEŞ) ya da ekonomik sebeplerden dolayı da topraklarını terk etmek zorunda kalmaktadır. Çocuklar bombalar ile Işidden dolayı büyük korku yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bunun dışında bombalama olayı ya da Işid ile çok fazla karşılaşma durumu yaşamamış olan çocuklar, korku ve kaygı durumunu pek yaşamamışlardır. Çocuklara hayatlarıyla ilgili bu tehlike durumunu hissetmelerine nelerin sebep olduğu da sorulmuştur. Bu soru özelinde alınan cevaplar ise genel olarak: "*Uçaklardan yani bombalardan, ölmekten, Işidden, nasıl kurtulacağız diye, ailemin başına bir şey gelirse/ailemi kaybedersem diye, göç ederken kaza yaptığımızda, sınırlarda birbirimizi kaybettiğimizde*" şeklindedir. Kimi çocuklar bombalara şahit olsalar bile en çok Işidden korktuklarını belirtmişlerdir. Çocukların savaşta kendileriyle ilgili nasıl bir duygu durumu içinde olduklarını daha iyi anlamamız açısından görüşmeler esnasındaki ifadelerine bakacak olursak:

> *"Öleceğimizi düşündüm. Hatta evimizin bir kısmına bomba düştü benle annem evdeydik. Ama çok şükür bir şey olmadı bize." Ç-64; (E,13)*

> *"Bombalardan ve Işidden çok korktum. Işid kızları alıp cihad nikâhı yapıyor. Biz kaçmak için çıktıktan sonra evimiz bombalandı. Başka bir eve gittik ama Işid vardı orada da. Nikâh yapmalarından korktuk kaçtık geldik." Ç-66;(K,15)*

> *"En çok Işidden. Işid 8-9 yaşlarındaki kızların her yerini ellerini dahi kapattırıyordu. Sadece gözlerimiz görünebilirdi. Onlar çok kötü." Ç-98;(K,11)*

Suriyeli sığınmacı çocukların ifadelerinden de anlaşıldığı gibi neredeyse hepsinin büyük bir korku ve kaygı içinde oldukları ve hayatlarının tehlikede olduğunu ya da öleceklerini düşündüklerini görebilmekteyiz. Sadece bombalar değil, onları en çok korkutan şeylerden birinin başında Işidin geldiğini ifade etmişlerdir. Bir çocuğun belki de görüp görebileceği en kötü ve en acı olaylara şahit olması ve ölüme yakın olduğunu düşünmesi, onlarda atlatılması zor bir travmaya dönüşmektedir diyebiliriz.

3.5.2.4. Savaşta Hatırlamayı İstemediği Bir Olayın/Durumun Varlığı

Yine çocukların savaşta onların ruhsal durumlarını kötü etkileyebilecek olaylara tanık olup olmadıklarının da tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Bu olaylar hafızalarında silinmeyecek izler taşıyacağından onların psikolojik hallerini de etkilemektedir. Dolayısıyla, çocukların herhangi bir olaya tanık olup olmadıklarını öğrenmeye çalıştığımız bu araştırma sorusundan alınan cevapların dağılımı şu şekildedir:

[22] Görüşmeciler "Işid" ifadesini kullandığı için çalışmada onların kullandığı şekliyle belirtilmiştir.

Tablo 49. Suriye'de Savaşta Etkilendiği/Hatırlamayı İstemediği Bir Olay/Durum

Etkilendiği/Hatırlamayı İstemediği Bir Olay/Durum	**Sayı**	**%**
Evet, vardı	246	79,9
Hayır, yoktu	62	20,1
Toplam	308	100,0

Suriyeli çocukların %79,9'u savaşta kendilerini etkileyen bir olayla karşılaşmışken, %20,1'i karşılaşmadıklarını ifade etmiştir. Çocukların özellikle görüp de etkisinde kaldığı bu olayları ise şöyle sıralayabiliriz:

- *Bombaların düşmesi ve evlerin yıkılıp insanların ölmesi,*
- *Ailesinden (abisi, babası, vb.), akrabalarından ve arkadaşlarından kimilerinin üzerine bomba düşmesi ve ölmeleri,*
- *Işidin kafa kesmesi,*
- *Işidin yakınlarını (amcası, dayısı vb.) öldürmesi, esir etmesi veya işkence yapması (babası, kardeşi, abisi gibi),*
- *Evlerinin bombalandığında içerde olmaları,*
- *Evlerinden çıkıp ayrıldıkları zamanı,*
- *Bomba düşünce yaralandığı anı,*
- *Bombalar nedeniyle her yerde ölenlerin parçalarını görmeleri,*
- *Savaştaki her şeyi,*
- *Özgürlüğü kaybedip hayatlarının mahvolması* şeklinde cevaplamışlardır.

Herhangi bir kötü olaya tanık olmayan çocukların bombalama olaylarının yaşanmadığı yerleşkelerde yaşadıkları ve Işidin henüz ulaşmadığı bölgelerden de göç ettikleri araştırma esnasında öğrenilmiştir. Çoğunlukla savaşın genişlemeye ve yaşadıkları bölgeleri de etkilemeye başlamasından önce göç etmeye karar vermişlerdir. Yine ekonomik olarak da zorluklar yaşanmaya başladığı için yurtlarını terk etmek durumunda kalmışlardır. Bu nedenle çocuklar kötü veya ağır bir olaya doğrudan tanıklık etmemiş ve Suriye'den ayrılmışlardır.

Çocukları etkileyen olaylara baktığımızda acı veren birçok kötü olaya tanık olduklarını görmekteyiz. Bu da elbette onların ruhsal durumlarını olumsuz yönde etkilemiştir.

3.5.2.5. Psikolojik Sorun Yaşama Durumu

Sığınmacı çocukların savaş nedeniyle yaşadıkları korku onlarda derin hasarlara yol açmıştır. Bu hasarların kısmen de olsa alınacak psikolojik yardımlarla iyileşmesi mümkündür. Savaşı gören bir toplumun bu sıkıntılı süreçte elbette maddi manevi desteğe ihtiyacı bulunmaktadır. Maddi desteğin sağlanması ve yardımların yapılması fizyolojik ihtiyaçların karşılanması demektir. Ancak çocukların yaşadıkları durumlar, değişimler, travmatik deneyimler ve uyum sorunları çocukları stres altına koymakta ve psikolojilerini etkilemektedir. Bu nedenle çocukların psikolojik olarakta desteğe ihtiyacı olduğu ortaya koyulmaktadır (Atasü-Topçuoğlu, 2014:99). Çocuklar hastane imkânlarından faydalansalar dahi dil sorunu yaşayan sığınmacılar için psikolojik tedavi görmek çok kısıtlı bir durumdur. Aileler kendi çocuklarına psikolojik olarak yardımcı olmaya çalıştıklarını söyleseler de bunun çok yetersiz olduğu açıktır. Çünkü ailelerde de bir travma hali söz konusudur.

Suriyeli sığınmacı çocukların savaştan kaynaklı herhangi bir psikolojik problem (uyku problemi, aşırı gerginlik ve sinir, içine kapanma ve kimseyle konuşmama vb. gibi durumlardan herhangi birini) yaşayıp yaşamadığına dair elde edilen veri dağılımı aşağıdaki gibidir:

Grafik 11. Psikolojik Sorunlar Yaşama Durumu

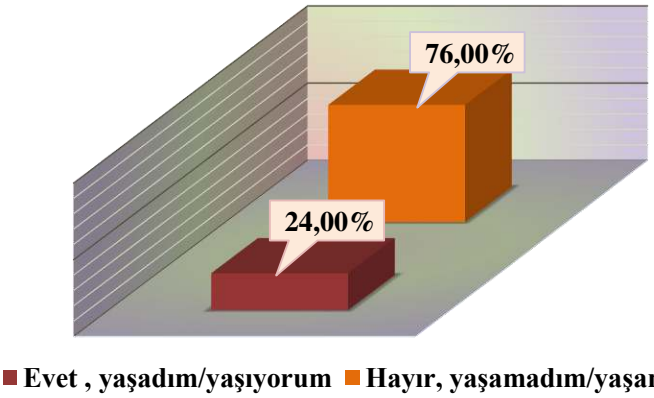

Suriyeli sığınmacı çocukların %24'ü (74'ü) psikolojik sorun yaşadıklarını, %76'sı ise (234'ü) yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Sorun yaşadıklarını ifade eden çocukların büyük bir çoğunluğu bu durumu özellikle ilk geldikleri bir yıl boyunca yaşadıklarını zamanla bunun geçtiğini ifade etmişlerdir. Kanımızca bu ifade edilenler dışında daha büyük bir oranda psikolojik sorunlar yaşamış ya da hala yaşayan çocuklar da mevcuttur. Alanında uzman kişilerin çocuklu haneleri ziyaret ederek bu duruma ilişkin bir analiz

yapması daha sağlıklı ve yerinde olacaktır. Suriyelilerin kalıcı olmaları halinde (şimdiye değin geçen süre zarfı kalıcılığa işarettir), özellikle çocukların gelecekte daha sağlıklı bir nesil olarak varlıklarını sürdürebilmeleri, hem kendileri hem de toplum sağlığı için önemlidir. Bu nedenle bu hususta gerekli tedbirleri almakta fayda bulunmaktadır.

Çocukların ifade ettikleri[23] yani yaşadıkları psikolojik sorunlar ise şöyle sıralanabilir:

- Korku, aşırı gerginlik ve sinir halleri,
- Yüksek sesten özellikle uçak seslerinden kaynaklı aşırı korku, panik atak ve baygınlık,
- Korku kaynaklı sık sık tuvalete çıkma durumu ya da altını ıslatma sorunu
- Korku kaynaklı sarılık geçirme,
- Uyku problemi,
- İçine kapanma ve kimseyle konuşmak istememe,
- Aşırı korkudan kalp problemi,
- Kimseyle konuşmak istememe,
- Yemek yiyememe,
- Sosyal hayattan uzaklaşma,
- Dışarıya çıkma korkusu
- Aşırı utangaçlık,
- Karanlık ortamda kalamama,
- Uykudan sürekli ağlayarak uyanma hali,
- Korkudan dolayı kekeleme problemi gibi sorunlardan bahsedilmiştir.

Elde edilen saha notları çocukların çoğunluğunun "aşırı korku" ve "uyku problemi" yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Çocukların büyük bir çoğunluğu göç ettikten sonraki ilk yıl boyunca uçak seslerinden çok büyük korku ve kaygı durumu yaşayıp, uyku bozukluklarının olduğundan bahsetmişlerdir. Yarının büyükleri olacak bu çocuklara, hem sağlık hizmetlerinden psikolojik tedavi imkânlarının sağlanması hem de toplumsal duyarlılığın gösterilmesi gerekmektedir. Çocuklardan bazıları sosyal hayatla bağları kopuk olduğundan veya dışarıya çıkma korkusu yaşadığından içine kapanık bir şekilde yaşamaktadırlar. Çocukların kendi ifadeleriyle ruhsal sorunlarını belirtmek gerekirse;

> *"Uyku problemi yaşadık kardeşlerimle. Kapı çarpsa bomba patladı diye korkuyorduk. Sonra 1 yılda ancak düzeldi, alıştık. Aslında içine kapanma da var.*

[23] Bazı çocukların ebeveynleri, çocuklarının yaşadığı sorunları sahada iken bizlerle paylaşmışlardır. Paylaşılan bu bilgiler, çocukların anket formlarına işlenmiştir.

Buraya geldikten sonra oldu. Dışlanınca bende kendimi dışlıyorum herkesten. Bir odaya girip kapıyı kapatıp kimseyle konuşmak istemiyorum." Ç-126;(K,17)

"Aşırı sinir oldu bende. Böyle değildim. İnsan her şeyini kaybedince tabi, böyle oldum bende." Ç-156;(K,15)

Suriyeli sığınmacı çocukların yaşadıkları bu travmatik durumlar onları her açıdan zorlamaktadır. Görüşme yapmadığımız ancak ailelerinden bilgi aldığımız çocuklardan birkaçında ağır psikolojik ve depresif halde olanlar da bulunmaktadır. Katılımcı çocuklardan kimisi durumunu rahat bir şekilde ifade edebilirken, kimisi ise bu soru özelinde cevap veremeyince anneleriyle görüşülmüştür. Zaten sosyal yaşam ve uyum konusunda zorluklar yaşayan sığınmacı çocuklardan psikolojik açıdan durumu iyi olmayanları daha da zor bir hayat beklemektedir. Bu nedenle herhangi bir psikolojik destek almayan bu çocuklara ve genel olarak bütün sığınmacı çocuklara acil yardım elinin uzatılması gerekmektedir.

3.5.2.5.1. Psikolojik Sorunlarına Yönelik Çözümler

Suriyeli çocuklardan psikolojik olarak sorunlar yaşadığını ifade edenlere, bu sorunlar için bir çözüm yoluna gidilip gidilmediği sorulmuştur. Bu çözüm yolundan kasıt, bir uzman desteği alınıp alınmadığına ilişkindir. Ancak sorunları olan çocuklardan görüşülenlerin hiçbiri herhangi bir uzman desteği almadıklarını belirtmişlerdir. Çocuklara aile fertlerinden herhangi birinin yardımcı olup olmadığı şeklinde sorulduğunda ise alınan cevaplara ilişkin dağılım şöyle olmuştur:

Tablo 50. Psikolojik Sorunların Giderilme Durumu

Psikolojik Sorunların Giderilme Durumu	**Sayı**	**%**
Evet, çalışıldı	38	51,4
Hayır, çalışılmadı	36	48,6
Toplam	74	100,0

Suriyeli çocuklardan %51,4'ünün psikolojik sorunlarına ailesinin ya da onlara bakmakla yükümlü olanların yardımcı olmaya çalıştığını, %48,6'sının psikolojik sorunlarına yardımcı olunamadığını ortaya çıkmıştır. Çocuklara varsa ebeveynleri yoksa da büyükanne/büyükbaba, teyze, amca vb. yakınlarının yardımcı olmaya çalışıldığı tespit edilmiştir. Ebeveyn özelinde ise özellikle annenin çocuklara yardımcı olmaya çalışıldığı

ifade edilmiştir. Ailelerin çocuklarıyla konuşarak, anlayışlı davranmaya çalışarak, sürekli ilgilenerek, yalnız bırakmayarak yardımcı olmaya çalıştıkları ifade edilmiştir. Kimi çocuklar ailecek sorunlarının olduğunu herkesin birbirine yardımcı olmaya çalıştığını belirtmiştir. Ciddi sorunu olan birkaç çocuk için ise ebeveynleri, hastaneye götürdüklerini ifade etmişlerdir. Ancak hastanede durumlarının anlaşılamadığını, kendilerine film ve emar (MR) çekilip ilaç verildiğini ama bunun da işe yaramadığını ifade etmişlerdir. Psikolojik sorunlarını ifade edebilmeleri için bir tercümana ihtiyaç bulunduğu ortadadır. Bunun için gerekli düzenlemeler yapıldığı takdirde doğru teşhis ve müdahaleler mümkün olabilecektir.

Sığınmacı çocuklardan kendileri için herhangi bir çözümün olmadığını, yardım almadıklarını ifade edenler de mevcuttur. Çocuklardan kimileri zaten ailelerinin de aynı sorunları yaşadığını yapabilecek bir şeyleri olmadığını, herkesin bir şekilde kendi başına düzelmeye çalıştığını, kimsenin elinden bir şey gelmediğini, kimlik olmadığı için doktora gidemediklerini de ifade etmişlerdir. Kimileri ise artık eskisi gibi problemlerinin kalmadığını, zamanla geçtiği/zamanla düzelme olduğu için çözüm için desteğe artık gerek kalmadığını belirtmişlerdir. Bu durumun bir şekilde kendi halinde sürdüğünü ve bunu da zamanla düzelmeye bıraktıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca durumlarının ilk geldikleri yıldaki gibi ağır olmadığını belirtenler de bulunmaktadır. Zamanla düzelme gösterdiğini ifade eden çocukların büyük bir çoğunluğunun uçak seslerinden korktukları (bombalar nedeniyle) ve bu durumunda zamanla geçtiğini ifade ettikleri ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak Suriyeli sığınmacı çocukların yaşadığı birçok psikolojik sorun bulunduğu görülmektedir. bu sorunların da büyük bir çoğunluğunun travma sonrası stres bozukluğu olduğu ortaya çıkmıştır. Çocuklara psikolojik desteğin sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması şarttır. Bugünün çocuklarının yarının yetişkinleri olacağından hareketle, sağlıklı ve toplumla uyumlu nesiller yetiştirmek gerektiği unutulmamalıdır.

3.6. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Entegrasyonu ve Arkadaşlık İlişkileri

Entegrasyon kavramı birçok farklı bağlamlarda ve toplumsal alanların her birinde kullanılmaktadır. Bade'ye göre entegrasyon, ekonomi ve iş piyasası, eğitim ve öğrenim süreçleri, sağlık ve hukuk sistemi, sosyal sistem vs. temel alanlarda olabildiğince eşit katılım ve bu alanlardaki görünürlüğü ifade eder. İş piyasasına dâhil olma durumu, yaşamını idame ettirme ve sosyal kabulün temelini oluşturduğundan merkezde yer alır. Yeni toplumla kurulan ilişkilerin önceliği temel gereksinimlerin karşılanması

yönündedir. Böylece dâhil oldukları topluma üye olma süreci başlamış olunmaktadır. Heckman ise bu süreci, göçmenlerin göç edilen toplumlar ile ilişki kurma sürecini, entegrasyon olarak tanımlar. Ona göre kuşaklar boyu devam eden bu uzun süreç, göçmen sayısı yüksek olan toplumların en güncel meselelerinden de birini oluşturmaktadır (Kartal, 2018:119).

Entegrasyon kavramını BMMYK yerel entegrasyon kavramıyla açıklamaktadır. Yerel entegrasyon, "çok yönlü ve süreklilik arz eden bir sürecin sonucu" olarak ifade edilmektedir. Entegrasyon, mültecilerin kendi kültürel kimliklerini kaybetmeden ev sahibi ülkeye uyum sağlama süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu açıdan entegrasyon, birbiriyle bağlantılı ve kendine özgü ayrımları ve sınırları olan yasal, ekonomik ve sosyo-kültürel boyutları barındırmaktadır. Burada ki en dikkat çeken ifade "kendi kültürel kimliklerini kaybetmeden" ifadesidir. Bu da, entegrasyon ile asimilasyon kavramlarının arasındaki farkı ortaya koymaktadır (Aygün ve Kaya, 2016:103).

Fielden, yerel entegrasyonu, bir çözüm süreci olarak temelde 3 boyutta birleştirir: Birincisi, hukuki/yasal boyuttur. Bu boyut, göçmenin ev sahibi ülkede o ülke vatandaşlarının sahip olduğu yasal haklara sahip olmasını ifade eder. İkincisi, göçmenin sürdürülebilir geçim kaynakları ve ev sahibi toplumla karşılaştırılabilir bir yaşam standardını oluşturması için gerekli olan ekonomik boyuttur. Üçüncüsü, göçmenin ayrımcılık korkusu yaşamadan, içinde yaşadığı ülke ile sosyal, kültürel bağlar kurarak, hem kendisinin hem de ev sahibi ülkenin sosyal yaşamına katkıda bulunduğu kültürel ve sosyal bir uyum ve kabul süreci boyutudur (Fielden, 2008:1). Bu üç boyut göçmenlerin/mültecilerin/sığınmacıların yerel entegrasyon sürecine katılımlarının temellerini oluşturmaktadır. Entegrasyon sadece sosyal hayatta toplumsal olanla ilgili değildir. Entegrasyonun farklı alanlarda da görünürlüğü mevcuttur. Okul ve işyeri bunlardan en önemlileridir. Öyle ki entegrasyon sürecinin üç ana boyutu olduğundan bahsedilmektedir: Sosyo-kültürel, hukuki ve ekonomik boyutlar.

Jenson (1998'den akt. Yıldırımalp, İslamoğlu ve İyem, 2017:112) ise, sosyal uyumu yapısal olarak beş unsur üzerinden açıklamaktadır: Aidiyet-izolasyon, içerme-dışlanma, katılım-pasiflik, kabul görme-reddedilme ve meşruiyet-gayri yasal durum. "Aidiyet unsuru ortak değerleri, içerme unsuru paylaşılan piyasa kapasitesini ifade etmektedir. Karar alma mekanizmaları içinde yer alma katılım unsurunu karşılarken, kabul görme unsuru çoğulculuğu ve farklılıklara karşı tolerans düzeyini belirlemektedir. Çatışma gibi durumlarda kurum ve kuruluşların temsil güç ve etkinliği ise meşruiyet

unsurunu karşılamaktadır.” Yerel entegrasyon bu üç boyutta ele alındığında, Suriyeli çocukların bu boyutlardaki entegre durumlarının da açıklanması gerekmektedir. Ekonomik yönüyle çalışma ortamlarında yerli halkla olan iletişim ve etkileşimleri, sosyo-kültürel yönüyle de dış dünya ile olan bağlantı ve etkileşimleri çocukların entegrasyonlarının geliştiği alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Hukuki düzlemde ise sığınmacılar için yapılan düzenlemeler ve çıkarılan yönetmelikler, onların insani haklardan faydalanmalarını sağlamakta ve entegrasyon sürecine yardımcı olmaktadır.

Ülkemizde 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013) ile yasal olarak ilk kez “uyum” konusuna yer verilmiştir. İlgili Kanunun 96. maddesinde, “koruma altındaki kimselerin toplumla olan karşılıklı uyumlarını kolaylaştırmak amacıyla, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ile uluslararası kuruluşların öneri ve katkılarından da faydalanarak uyum faaliyetlerinin planlanacağı” hükmüne bağlanmaktadır. Yine aynı Kanunla, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kapsamında “Uyum ve İletişim Daire Başkanlığı” kurulmuştur. Sığınmacıların uyum süreçlerine dair gerekli işlemler yürütülmesi bu birimin görevlerinden biridir (Karasu, 2016:1000).

Bahsi geçen uyumun yapısal boyutlarına ek olarak eğitim boyutunu da ekleyebiliriz. Sığınmacı çocukların sosyalleşebilmeleri ve uyum sağlayabilmelerindeki en önemli alan okullardır. Okulda kurulan arkadaşlık ilişkileri ve okulla olan etkileşim, çocukları sosyal hayata kolay ve sistemli bir geçişle entegre olmalarını sağlamaktadır. Yine çocukların yaşadıkları sokak veya mahallelerde kurdukları arkadaşlık ilişkileri de onları toplum ve kültürü ile tanışıp kaynaşmalarını sağlamaktadır.

Ancak göç sürecinde çocukların içinde bulundukları yeni çevre ve bu çevreye ait her türlü anlam, değer ve algı dünyaları onların uyum süreci adına önem arz etmektedir. Bu yeni çevreyi olumlu algılamak, daha kolay bir uyum süreci demektir. Tabi yerli halkın da tutum ve davranışları bu süreci etkileyen bir diğer önemli husustur. Dolayısıyla, Suriyeli çocukların göç sürecinde yaşadığı bütün deneyimler onların uyum durumunu etkilemektedir. Suriyeli çocukların eğitim gördükleri anaokullarında görev yapan öğretmenlerle nitel bir çalışma gerçekleştiren Mercan Uzun ve Bütün (2016’den akt. Gülmez ve Öztürk, 2018:466-467), çalışma neticesinde önemli sonuçlar elde etmişlerdir. Bu sonuçlar ile “Suriyeli göçmen çocukların Türkçe bilmiyor olmalarının yaşanan sorunları arttırdığı ve sosyal yalıtımla baş etmek durumunda kaldıkları vurgulanmıştır. Dil sorununa bağlı olarak öğretmenler; Suriyeli çocukların hem kendileri hem de

akranlarıyla iletişim kuramadıklarını, sınıfta yalnızlaşma yaşadıklarını, akranlarıyla problem yaşadıklarında problemi öğretmenlerine aktaramadıkları için her tür zorlayıcı durumla kendi kendilerine baş etmek durumunda kaldıklarını aktarmıştır.

Ek olarak öğretmenler, bu gruptaki ailelerin de Türkçe bilmiyor olmasından kaynaklı olarak sığınmacı çocukların problemlerinin çözümsüz kaldığını belirtmişlerdir. Katılımcı öğretmenler Türkiyeli ailelerin Suriyeli sığınmacılara karşı sahip olduğu olumsuz tutumların çocuklar tarafından zaman zaman sınıfa da yansıtıldığını ve sığınmacı çocukların kalıp yargısal problemlerle de karşılaşabildiğini söylemişlerdir. Sığınmacı çocukların öz bakım ihtiyaçlarının ailede tam olarak karşılanamamasının da diğer çocuklar tarafından dışlama sebebi olarak görüldüğünü belirten öğretmenler; Suriyeli çocukların akranlarıyla ciddi uyum problemleri olduğunu vurgulamışlardır."

Elbette göçmenlerin uzun bir müddet uyum konusunda sorunlar yaşadığı/yaşayacağı bilinen bir durumdur. Göç edenlerin uyum konusunda yaşadığı zorlukları Seguin (1956) şu şekilde ifade etmektedir;

> *"Ülkelerini ve bölgelerini terk etme nedenleri ne olursa olsun ya da vardıkları yerde nasıl karşılanırlarsa karşılansınlar göç edenler, özelliklerine bağlı olarak (göçün şekli, zamanı, nedeni, zorunlu ya da istemli olması, göç edenlerin cinsiyetleri, yaşları, göç edilen yerin özellikleri vb.) farklı derecelerde de olsa uyum güçlükleri yaşamaktadırlar"* (Seguin'den akt. Tunç, 2015:33).

Sığınmacıların yaşadığı uyum sorunu, onların günlük yaşam pratiklerini elbette olumsuz yönde etkilemektedir. Ancak çocukların ve genç nüfusun farklılıklara yetişkinlere göre daha hızlı adapte olmaları günlük yaşama daha rahat entegre olmalarını sağlamaktadır. Bu şekilde entegrasyon süreci daha hızlı ve daha kolay olmakta, ayrıca çocuklar aileleri ve yerli halk arasında köprü vazifesi de görebilmektedirler. Dili az veya çok öğrenebilmiş çocuklar, dış dünyada ailelerinin sesi, sözü olmaktadır. Sahada bazı ebeveynlerin okula gidip Türkçeyi öğrenmiş çocuklarından dili öğrenebilmek için yardım aldıklarını belirtmeleri bu durumu doğrulamaktadır.

Aşağıdaki tabloda Tunç (2015) tarafından, Suriyelilerin toplumsal etkilerine yönelik yapılmış bazı çalışmalardan elde edilmiş verilerin SWOT analizi yapılmıştır. Buna göre;

Tablo 51. Türkiye'deki Suriyelilerin Toplumsal Etkilerine ilişkin SWOT Analizi[24] Tablosu[25]

Güçlü Yönleri	**Zayıf Yönleri**
•Aynı etnik köken •Aynı mezhep •Nüfusun günlük yaşama entegre olma potansiyeli •Nüfusun büyük bölümünün farklılıklara daha çabuk uyum sağlayan çocuk ve genç nüfustan oluşması	•Farklı dil •Farklı kültür •Farklı yaşam tarzı (Erken yaşta evlilik, çok eşlilik vb.) •Farklı etnik köken •Farklı mezhep
Fırsatlar	**Tehditler**
•Evliliğin toplumsal kaynaşma araçlarından birisi olması •Çok kültürlülük	•İlin sosyal, kültürel ve ahlaki dokusunda değişim •İlin nüfus yoğunluğunda artış •İlin demografik yapısında değişim •Etnik ve mezhepsel kutuplaşmalardaki artış •Toplumsal kaygı ve güvensizlik hissindeki artış **Bireysel tehdit algıları** •Gayri resmi evlilikler •Suriyeli gelinlerden kaynaklı boşanmalar •Nüfusa kaydedilemeyen vatansız çocuklar •Halkın Suriyeli kadınlara yönelik artan tepkisi **Kente yönelik tehdit algıları** •Çarpık yapılaşma ve gecekondulaşmadaki artış **Suriyelilere yönelik tehditler** •Resmi nikahı olmayan Suriyeli gelinlerin hukuki statülerinin korunamaması •Kadın ve çocuk istismarı •Evlendirme konusunun maddi çıkar sağlama aracına dönüşmesi •Evliliğin kurtuluş olarak görülmesi •Çocuk işçiliği •Kayıp nesil oluşma riski

[24] SWOT analizine esas olan bilgiler kurumların resmi rakamları, sivil toplum örgütleri, düşünce kuruluşları, araştırma merkezlerinin konuyla ilgili rapor ve saha araştırmalarından elde edilen bulgulardan istifade edilerek geliştirilmiştir.

[25] Kaynak: (Oytun ve Gündoğar, 2015, s. 16-17; Dinçer ve ark., 2013, ss. 33-35; UN, 2015, s. 23; AFAD, 2014, s. 75; Sanduvac, 2013, s. 6; Zencir ve Davas, 2014, s. 56'den akt. Tunç, 2015:46-47).

Sığınmacı çocukların yaşadıkları çevrelerde yerli halkın tutum ve davranışlarından beğendikleri ve beğenmedikleri yönlerin neler olduğu, dış görünüşünden dolayı rahatsızlık duyup ve dışlandığını düşünüp düşünmediği, yerli halktan arkadaşlarının olup olmadığı, arkadaşları var ise onlarla dil sorunu yaşayıp yaşamadığı, onlarla nasıl vakit geçirdiği, arkadaşlarının davranışlarını nasıl değerlendirdiği, arkadaşları yok ise neden olmadığı şeklindeki verilerin analizi yapılacaktır.

3.6.1. Yerli Halkın Tutum ve Davranışlarından Beğendiği Yönler

Suriyeli çocukların yaşadıkları yerlerdeki yerli halkın tutum ve davranışlarını nasıl değerlendirdiğini öğrenmek aslında onların bakış açısını okumaya çalışmak gayesinden ileri gelmektedir. Çocukların böyle bir değerlendirmeyi yapabilmeleri dışarıdaki dünyadan ne kadar haberdar olduklarının da aslında bir parçası olabilmektedir. Ayrıca entegrasyonları adına yerli halkın tutum ve davranışlarının da ne derece önemli olduğunu çocukların değerlendirmelerinden okumak da böylece mümkün olabilmektedir. Buna göre çocukların yerli halkın tutum ve davranışlarından beğendikleri yönler şu şekildedir:

Tablo 52. Yerli Halkın Tutum ve Davranışlarından Beğenilen Yönler

Beğenilen Yönler	**Sayı**	**%**
İyi niyetli, hoşgörülü	210	68,2
Yardımsever	7	2,3
Saygılı	6	1,9
Dindar	14	4,6
İyi niyetli, yardımsever ve dindar	7	2,3
İyi niyetli ve yardımsever	36	11,7
İyi niyetli ve saygılı	12	3,9
İyi niyetli ve dindar	5	1,6
İyi niyetli, yardımsever ve saygılı	6	1,9
Diğer	5	1,6
Toplam	308	100,0

Suriyeli çocukların yaşadıkları çevrede yerli halkın beğendikleri yönleri genel olarak iyi niyetli ve hoşgörülü, yardımsever, saygılı ve dindar şeklindeki cevaplar etrafında şekillenmektedir. Çocukların %68,2'si iyi niyetli ve hoşgörülü, %2,3'ü yardımsever, %1,9'u saygılı ve %4,6'sı dindar oldukları şeklinde beğendikleri yönleri vurgulamışlardır. Bunun haricinde %2,3'ü iyi niyetli, yardımsever ve dindar, %11,7'si iyi niyetli ve yardımsever, %3,9'u iyi niyetli ve saygılı, %1,6'sı iyi niyetli ve dindar ve %1,9'u iyi niyetli, yardımsever ve saygılı olduklarını ifade etmişlerdir. %1,6'sı ise bunlar dışında -diğer grubunda- cevap vermişlerdir. Bu cevaplar; bir fikri olmadığı, insanlarla hiçbir iletişimi olmadığı için bilmediği, kötü muamele ile karşılaştığı için beğendiği bir yönlerinin olmadığı şeklindedir.

Sığınmacı çocuklara "yerli halkın beğendiğiniz ve beğenmediğiniz tutum ve davranışları nelerdir" sorusu ile olumlu ve olumsuz hangi tutumlar ile karşılaştıklarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çocukların yerli halkla olan iletişimleri ya da gördüğü muameleler doğrultusunda beğendikleri yönlerin neler olduğu birkaç kavram etrafında şekillenmektedir. Özellikle şunu belirtmek gerekirse, "iyi niyetli, hoşgörülü" şeklinde cevap veren çocuklardan kimilerinin bu cevabı çok bilinçli bir şekilde cevaplamadıkları araştırma esnasında gözlemlenmiştir. Çocuklar yerli halkla çok fazla iletişim ve irtibat halinde olmamasına rağmen sadece dışarıda gözlemlediği ya da duyduğu kadarıyla sadece "iyi" şeklinde cevap vermişlerdir. Bu nedenle sadece iyi niyetli değerlendirmesi yapanların hepsinin gerçekten de bunu deneyimledikleri için ifade ettiklerini söyleyemeyiz. Ancak bunun dışındaki yorumların çocukların deneyimleri ve kendi gözlemleri doğrultusunda ifade edildiğini belirtmek gerekmektedir.

3.6.2. Yerli halkın Tutum ve Davranışlarından Beğenmediği Yönler

Suriyeli sığınmacı çocukların yaşadıkları çevrede yerli halkın tutum ve davranışlarından beğenmediği durumlara ilişkin yer alan verilerin dağılımı aşağıdaki tablodaki gibidir:

Tablo 53. Yerli halkın Tutum ve Davranışlarından Beğenilmeyen Yönler

Beğenilmeyen Yönler	**Sayı**	**%**
Kötü söz veya muamele	57	18,5
Hor görülme ve dışlanma	15	4,9
Ötekileştirme	9	2,9
Kötü bir şey görmedim/Beğenmediğim bir şey yok	164	53,2
Yardımcı olmama, dışlanma/hor görülme ve ötekileştirme	1	0,3
Kötü söz ve dışlanma/hor görülme	27	8,8
Kötü söz ve ötekileştirme	7	2,3
Dışlanma/hor görülme ve ötekileştirme	2	0,6
Kötü söz, yardımcı olmama ve dışlanma/hor görülme	2	0,6
Kötü söz, dışlanma/hor görülme ve ötekileştirme	4	1,3
Diğer	20	6,5
Toplam	308	100,0

Suriyeli çocuklardan %18,5'i kötü söz veya muamele, %4,9'u hor görülme ve dışlanma, %2,9'u ötekileştirme, %,3'ü yardımcı olmama, dışlanma/hor görülme ve ötekileştirme, %8,8'i kötü söz ve dışlama/hor görülme, %2,3'ü kötü söz ve ötekileştirme, %0,6'sı dışlanma/hor görülme ve ötekileştirme, %0,6'sı kötü söz, yardımcı olmama ve dışlanma/hor görülme ve %1,3'ü kötü söz, dışlama/hor görülme ve ötekileştirme olduğu için bu tutum ve davranışları beğenmediklerini ifade etmişlerdir. Çocukların %53,2'si kötü bir şey görmediğini veya beğenmediği bir şeyin olmadığını ifade etmiştir. Diğer grubunda yer alan çocuklar ise (%6,5) bu cevaplardan farklı olarak şu cevapları vermiştir. Ev sahibinin kirayı fazla arttırması, komşu çocuklarından kötü içerikli hareketlere maruz kalması, dışarıdaki insanlardan "Suriyeliler gidin" şeklindeki duyumları, bazı kadınların açık giyinip dindar olmamaları, bazı insanların yüzlerine bile bakmak istememeleri, yerli halkın onların haklarını ellerinden almış gibi sert muamele göstermeleri, okulda idari personelin kayıtla ilgili sert tavrı, vatanınızı bırakıp kaçtınız korkaksınız demeleri, çevredekilerin olumsuz sözleri ve kötü bakışları, okulda en arka sıraya yerleştirmeleri ve bu yüzden hiçbir şey anlayamaması ile öğretmenlerin ilgilenmemesi, Suriyelilere daha az ücret verilmesi ve çok çalıştırmaları ve iletişim olmadığı için bilemediği şeklindeki cevaplardır. Bu grupta yer alan cevapların sıklığı az olduğu için diğer grubunda yer

almıştır. Ancak burada bahsedilen yerli halkın beğenmedikleri tutum ve davranışlarının neler olduğuna ilişkin ifadelerde kötü söz/muamele, dışlanma, ötekileştirme, yardımcı olmama gibi durumların birçoğunu görebilmekteyiz. Belirtildiği gibi bu durumlar daha az ifade edilme sıklığı taşıdığı için diğer seçeneği olarak değerlendirilmiştir. Aşağıda Suriyeli çocuklarla yapılan görüşmelerden bazılarının ifadelerine yer verilmiştir. Bu ifadeler, çocukların yerli halktan gördükleri kötü/olumsuz muameleleri özetlemektedir.

"Benim çantamı alıp yere atıyorlar. Suriyelisin diyorlar." Ç-7;(E,10)

"Okuldayken Türk çocukları hep benimle dalga geçiyorlardı. Suriye bom bom diyip alay ediyorlardı. Küfür ediyorlardı, sevmiyorum o yüzden burayı." Ç-24;(E,12)

"Okuldakiler kötü davranıyordu. O yüzden okula gitmek istemedim bıraktım. Ama işte ustam falan hepsi çok iyiler." Ç-34;(E,18)

"Sokakta Türk çocukları Suriye bom bom diyorlar, pis diyorlar bizlere. Biraz büyük olanlar arabayla geçince duruyor, kızlar gelin falan gibisinden bir şeyler diyorlar. O yüzden arkadaşlıkta kurmak istemiyorum onlarla da." Ç-40;(K,11)

"Çalıştığım yerde hem dövüyorlardı hem de paramı vermediler." Ç-54;(E,12)

"Çalıştığım yerdeki diğer işçiler işleri bana daha çok yığıyorlar, kırıcı davranıyorlar." Ç-57;(E,18)

"Saç problemim var, doktora gittim doktor sen mültecisin daha önemli bir problemin varsa gel saçın için mi geldin diyor." Ç-60;(K,13)

"Dükkâna bir şey almaya gitsek bizi çıkartıyorlar. Çıkın çıkın diyorlar hemen. Kötü davranıyorlar. Okuldakilerde bizi aralarına almıyor. Çingeneler pisler diyorlar." Ç-94;(K,10)

"Arkadaşlarım pek yok sevemedik birbirimizi pek. Ben biraz yaramazım aslında geçen yıl öyleydim. Hatta okuldan gönderdiler beni. Ama bu sene öyle değilim ama yine de beni kötü görüyorlar. Bilerek beni şikâyet ediyorlar. Artık gitmek istemiyorum." Ç-99;(E,11)

"İş yerinde var. Çalıştığım yerin ortağı sürekli kızar, bağırır. Bazen de vuruyor. Suriyeliyiz diye böyle rahat istediği gibi davranıyor. Bende dayanamadım artık orada çıktım." Ç-104;(E,16)

"Öğretmenler ilgilenmiyor ve en arka sıraya oturtup sınıftan soyutluyor, Türk çocuklar konuşmuyor yardımcı olmuyor." Ç-111;(K,10)

"Okulda çocuklar "Suriyeliler pis, gidin, Suriye bom bom" gibi şeyler söylüyorlar. Öğretmene şikâyet ediyoruz onlar hemen uyarıyor onları. Ama mahalledeki çocuklar daha kötüler. Bize taş atıyorlar, yemek falan oluyor atıyorlar üzerimize. Çok kötüler." Ç-122;(K,11)

"Okulda bazı Türk arkadaşlar Suriyeli diye dışladığı oluyor. Hatta bazı hocalarımız da ima yapıyor. Anlıyorum ama ben kendimi onlara karşı savunabiliyorum." Ç-126;(K,17)

"Kimlikte hata olmuş, okula kaydım için gittik. Yapılmamış meğer. Müdür kızdı bağırdı kaydın yok ne işin var diye. Çok utandım. Gidemedim. Başka yere gittik kaydı orada yaptık. Oraya gidecem." Ç-138;(E,13)

"İnsanların bakışları hareketleri hoş değil. Suriyeliler diyorlar ama kötü bir şekilde mendil satarken karşılaşıyorum." Ç-140;(E,10)

"Kötü bir şey yok aslında ama bizim evin sahibi bizden kira almıyor. Ama halılarını yıkattırıyor, yastıkları falan getirip yıkatıyor. Bayram da falan çok yemek yapılır ya getirip bize yaptırıyor. Kira almıyor ama işlerini yapıyoruz yani." Ç-150;(K,16)

"Mahalledeki yerli halktan bazı gençler geçen yıl camları taşladılar. Niyedir bilmiyoruz. O zamandan beri biraz tedirgin oluyoruz girip çıkarken." Ç-183;(E,18)

"Okulda en arka sıraya koydular. Hiçbir şey yapamıyorum, ilgilenmiyorlar." Ç-260;(K,12)

"İş yerinde oluyor, bazen maaşımızı geç veriyorlar. Bazen çok çalışıyoruz. Türklere böyle yapılmıyor ama." Ç-306;(E,18)

Suriyeli çocukların beğenmediği yönlere dikkat edilecek olunursa, genelde gördükleri ve tecrübe ettikleri tutum ve davranışlardan kaynaklı tavırları beğenmedikleri ortaya çıkmaktadır. Kötü söz veya muamele, dışlanma veya hor görülme, ötekileştirme ve yardımcı olmama şeklinde karşımıza çıkan bu olumsuz tutum ve davranışların çocuklar tarafından beğenilmeyen yönler olarak değerlendirildiği ortaya çıkmıştır.

Sığınmacı çocukların yerli halkın tutum ve davranışlarından beğenmediği yönler, onların karşılaştıkları kötü söz veya muamele, dışlanma, ötekileştirme, hor görülme vb. gibi yaşadıkları olumsuz olaylardan kaynaklanmaktadır. Bu olaylar ya okulda, ya işyerinde, ya da yaşadıkları mekânlarda meydana gelmektedir. Çocukların maruz kaldığı bu olumsuz tutum ve davranışların neler olduğu çocukların ifadeleriyle daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

3.6.3. Dış Görünüşünden Dolayı Rahatsızlık Duyduğunu veya Dışlandığını Düşünme

Suriyeli sığınmacı çocuklar, sosyal hayatla ilişkili oldukları oranda dış dünya hakkında bilgiye sahip olabilmektedir. Çocukların yerli halkla ilgili gözlemleri aslında onların sosyal hayat ve toplumla ne kadar alâkadar ve ilişkili olduklarıyla ilgilidir. Bu her ne kadar entegrasyon süreci için önemli olsa da, çocukların bazıları için değerlendirme yapmak onların sosyalliğinin ve entegrasyon süreçlerinin durumunu anlamaya yeterli olmamaktadır. Dış dünya ile sıkı bir bağı olmayan kimi çocukların etraftan duydukları ya da çok az tecrübe ettikleri hususlar üzerinden değerlendirme yapmak zorunda kaldıkları

tespit edilmiştir. Sayı olarak bu çocukların oranı çok düşük olsa da çalışma açısından bu gözlemlenen hususların da belirtilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Bu soru özelinde ise, çocukların kendi dış görünüşlerinden dolayı (onların Suriyeli olduğunu anlayan) yerli halkta dışlama ya da rahatsızlık verici bir tutumun oluştuğunu düşünüp düşünmedikleri sorgulanmaya çalışılmıştır. Sadece görüntüden kaynaklı olumsuz bir tavır ile karşılaşıp karşılaşmadıkları ya da bundan rahatsızlık duyup duymadıkları tespit edilmesi amaçlanmıştır. Buna ilişkin tablo aşağıdaki gibidir:

Tablo 54. Dış Görünüşünden Dolayı Rahatsızlık Duyulduğunu Veya Dışlandığını Düşünme Durumu

Dış Görünüşten Dolayı Dışlanma	**Sayı**	**%**
Evet, oldu	53	17,2
Hayır, olmadı	255	82,8
Toplam	308	100,0

Suriyeli çocukların %17,2'si "evet, oldu" şeklinde cevaplarken, %82,8'i "hayır, olmadı" şeklinde cevaplamıştır. Çocukların dış görünüşlerinden kaynaklı yerli halkın onlardan rahatsız olduklarını düşünenlerin yaşadıkları olumsuz durumlar bulunmaktadır. Kimi alış-veriş için bakkala gittiğinde kendilerine kızıp geri gönderdiklerini söylerken, kimisi de yolda yürürken insanların kendilerine kötü bir şekilde bakıp "Suriyeliler" şeklinde başlayan cümlelerle bir şeyler söylediklerini ifade etmiştir: *"İnsanlar yanımızdan geçince tuhaf bakıyorlar, Suriyeli diyorlar, çekiniyorum*" *(Ç-84;(K,15))* ifadesi bu durumu en net anlatan ifadelerden biridir. Söylenenleri anlamasalar da çocuklar bundan yine de rahatsızlık duyduklarını belirtmişlerdir. Suriyeli olduklarının dış görünüşlerinden anlaşılması yerli halkın tutum ve davranışlarının onlara karşı değişmesine sebebiyet verdiğini düşünmektedirler.

Hayır, şeklinde cevap veren çocuklar ise böyle bir şeyi hissetmediklerini, herhangi bir olumsuz olayla karşılaşmadıklarını, dış görünüşün rahatsızlığa sebebiyet vermediğini ifade etmişlerdir. Kimi çocuk herhangi bir şekilde sosyal yaşamla çok ilişkili olmadığı için hayır şeklinde bu soruyu cevaplamışlardır. Dışarı ile bağlantısı olmayan çocukların görüp tecrübe edecekleri bir durumda olmadığından bu şekilde cevap vermiş olmaları elbette doğaldır. Kimi çocuklar ise dış görünüşlerinin Türklere benzetildiği için dışarıda anlaşılmadığını ve bu yüzden sorun yaşamadıklarını ifade etmişlerdir.

Çocukların büyük bir çoğunluğu dış görünüşlerinden kaynaklı rahatsızlık duyulduğunu düşünmemektedirler. Ancak tam tersi durumdaki çocukların oranı her ne kadar düşük olsa da bu durumu yaşayanların da göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Çocukların dışlandıklarını düşünmeleri onların entegrasyon süreçlerini olumsuz etkileyeceği gibi sosyalliklerini de etkileyecektir. Kimi çocuğun dışarıda gördüğü kötü muameleler nedeniyle dışarıya çıkmaya korkar hale gelmesi bu durumun belki de en somut haline örnek olarak verilebilir. Bütün bu olumsuz tecrübelerden en kötü etkilenecek olanların çocuklar olacağı unutulmamalıdır.

3.6.4. Yerli halktan Arkadaşlarının Olup Olmadığı

Biyolojik bakış açısına göre, sosyallik insanın temel ihtiyaçlarından biri olarak değerlendirilir. Sosyalliğin, çeşitliliğin avantajlarını arttırma etkisinin de olduğu öngörülmektedir. Bu nedenle kişiler üzerinde, ilk başta olumsuz etkiler uyandıran, hoş karşılanmayan bireyler daha sonra bu yolla toplum içinde bir yer bulur (Ezra Park ve Burgess, 2017:20). Sosyalliğin sonuçları bakımından ise bunu zihinsel terimlere çevirerek izah etmeye çalışan Ezra Park ve Burgess (2017:22), bunu kısaca şu şekilde izah etmektedir:

> *"Bilinç sahibi birey, arkadaşlarının varlığında ne olduğu anlaşılamayan bir huzur hissedecek; eksikliklerinde ise huzursuzluk duygusu yaşayacaktır. Yalnızlığın iyi olmadığı duygusu netleşecektir. Yalnızlık, zihinle aşılamayacak gerçek bir dehşet unsuru olacaktır."*

Suriyeli sığınmacı çocukların yerli halktan arkadaşlarının olması onların entegrasyon süreçlerini olumlu yönde etkileyen en güçlü etkenlerden biridir. Yerli halkla olan iletişim ve diyalog hem sosyalleşmelerini hem de dili öğrenmelerini kolaylaştırmaktadır. Yerli halktan arkadaş edinmiş olan çocukların zamanla geliştirdikleri bu sosyal uyum ve entegrasyon durumu çocuklarda da zamanla özgüven duygusunun gelişmesine yardımcı olan faktörlerdendir. Yerli halktan çocuklarla iyi ve samimi bir arkadaşlık ilişkisi kurabilen sığınmacı çocuklar sadece kendilerinin değil aileleri içinde bir köprü olabilmektedir. Sığınmacı çocukların yerli halktan arkadaşlarının olup olmadığına dair elde edilen verilerin dağılımı şu şekildedir:

Grafik 12. Yerli halktan Arkadaşlara Sahip Olma

Suriyeli sığınmacı çocukların %61'i yerli halktan arkadaşlarının olduğunu belirtirken, %39'u arkadaşlarının olmadığını ifade etmiştir. Ankete katılan çocukların yarısından fazlasının yerli halktan arkadaşlarının olduğu ortaya çıkmıştır. Sığınmacı çocukların arkadaş çevresinin daha çok okuldan, bunun dışında ise çalıştıkları yerlerden olduğu tespit edilmiştir. Kimi çocuğun ise (eğer dışarıya çıkabiliyorsa) sokakta oyun oynadığı bir arkadaş çevresi olduğu tespit edilmiştir. Çocukların bu arkadaşlık ilişkilerinin seviyesi, çoğu zaman arkadaş kelimesinin tanımına (Arkadaşlık; birbirlerine karşı sevgi ve anlayış gösteren kimselerin kurduğu sosyal ve duygusal bağdır)[26] birebir uymasa da çocuk olmalarının verdiği hızlı etkileşim ve kaynaşma arkadaşlık bağının hızlı bir şekilde kurulmasını sağlamaktadır. Çocuklar, yetişkinler gibi hatta gençler arasında bile hızlı bir şekilde kurulamayan arkadaşlık bağını daha rahat bir şekilde sağlayabilmektedir. Bunun en önemli basamağını ise belki de oyun yoluyla kurulan birliktelikler oluşturmaktadır. Oyun oynayarak aralarında bir birlik kuran çocukların böylece arkadaşlık ilişkileri gelişmeye başlamaktadır. Çocukların çok fazla vakit geçirmese bile az veya çok kurdukları bu ilişkisel bağ, onların arkadaş kavramının içini doldurmaktadır. Bu etkileşim yolu ile çocukların, içinde yaşadığı toplumu daha iyi tanıma ve anlama sürecini de deneyimlemiş olabileceğini söyleyebiliriz.

Kötü muamele gören, iletişim kanalı açık olmayan ve utangaçlık gösteren, çalışmaktan çok fazla arkadaşlık ilişkisine zaman bulamayan, komşuluk ilişkileri olmayan ve dışarıdaki dünyadan kopuk olan çocuklar ise yerli halktan arkadaşlarının olmadığını ifade etmişlerdir. Bu çocuklar için elbette kötü olan durum, kendi akrabaları ve tanıdıkları dışında sosyal bir ilişkilerinin olmaması ve içinde yaşadıkları topluma çok fazla yabancı kalmış olmalarıdır. Bu da elbette entegrasyon ve sosyal uyum süreçlerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Çocukların kendi yaşıtlarıyla birlikte kurduğu birliktelikler onların psikolojik, sosyolojik gelişimleri için önem arz etmektedir. İçinde

[26] Bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/Arkada%C5%9Fl%C4%B1k E.T. 07.09.2019

yaşadığı toplumdan kopuk olan çocuklar, psikolojik olarak arkadaşlık ihtiyacını Suriyeli akranlarıyla karşılasa bile sosyolojik olarak oluşan boşluğu dolduramayacaklardır. Bu boşluğun sebebi kimi zaman çocukların dışındaki faktörlerden kaynaklansa da kimi zaman çocuğun kendi tercihi olmaktadır.

Çocukların daha hızlı uyum sağlayabileceği, dili daha hızlı öğrenebileceği gibi varsayımlar göz önünde bulundurulursa yerli halkla olan iletişimsel boyutun da gelişebileceğini söyleyebiliriz. Ancak şu da var ki, Suriyeliler genel olarak yerli halktan daha uzak, kendi içinde bir gettolaşmanın söz konusu olduğu mahallelerde yaşamayı tercih etmektedirler. Suriyeli sığınmacılar, sınıfsal olarak düşük gelirli yerli halkın oturduğu mahallelere yerleşmişlerdir. Bu mahallelerdeki sayılarının artması ile yerli halk üzerinde bir baskı (sayıca, sosyal alanların kullanımı, sosyal ilişkiler, güvenlik kaygısı vb. gibi konularda) oluşturdukları söylenebilir. Bu durumda gittikçe yerli halkla olan irtibatın azalmasına da sebebiyet vermektedir. Kimi Suriyelilerin kendi akraba ve yakınlarıyla olan sosyal hayatlarının kendilerine yeterli geldiğini düşünmesi ve yerli halkın da bu sayıca fazlalıktan dolayı gerek yardımseverliklerini gerekse de iletişimlerini azaltmaya başlaması entegrasyonu olumsuz yönde etkilemektedir diyebiliriz. Hal böyle olunca sığınmacı çocukların yerli halkla olan bağlantısının da gittikçe azalmaya başladığını düşünmekteyiz.

3.6.4.1. Yerli halktan Arkadaşlarıyla Dil Problemi Yaşayıp Yaşamadığı

Suriyeli çocuklardan yerli halkla arkadaşlık kuranların onlarla dil noktasında nasıl anlaşabildikleri önemli bir konudur. Bütün çocukların Türkçeyi konuşamadığı veya anlayamadığından hareketle, bu durumda yerli halkla nasıl bir arkadaşlık bağı kurduklarını öğrenmek gerekmektedir. Buna göre elde edilen verilerin dağılımı ise şu şekildedir:

Grafik 13. Dil Sorununun Olup Olmadığı

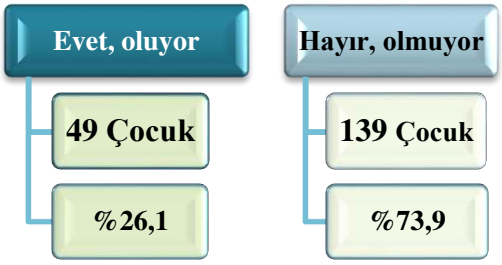

Suriyeli sığınmacı çocuklardan yerli halktan arkadaşlarının olduğunu belirten çocukların %26,1'i dil sorununu yaşadığını ifade ederken, %73,9'u sorun yaşamadıklarını ifade etmiştir. Çocukların büyük bir çoğunluğu dil noktasında problem yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Arkadaşlık ilişkilerinde dil faktörünün çok büyük bir sorun olmadığını görmekteyiz. Ancak yine de sorun yaşayan çocuklar da mevcuttur. Dil sorunu yaşamalarına rağmen çocukların arkadaş edinmiş olması dikkat çekici bir noktadır. Dil sorunu olsa da çocuklar birlikte ya oyun oynayarak ya da nadir de olsa Türkçe öğrenmek veya dersler için yardım almaya çalışmak gibi hususlarda arkadaşlık ilişkilerini sürdürmeye çalışmakta oldukları tespit edilmiştir. Çocuklar için aynı dili konuşmak zorunda olmak, onların birlikte vakit geçirmelerinin önünde engel olmamaktadır. Diller farklı olsa da sevgi ve muhabbet bağı bir kere kurulduğunda insanlar arasında herhangi bir engelin kalmayacağına inanarak, bu bağın da en güzel ve güçlü bir şekilde çocuklar arasında kurulduğunu söyleyebiliriz. Çocuklar açısından arkadaşlık yönüyle belki de bu yüzden dil faktörü pek de önemli bir sorun olarak görülmemektedir. Dili az veya çok anlayabiliyorsa dahi, bu çocuk için başka çocuklarla vakit geçirmeye yetmektedir diyebiliriz.

3.6.4.2. Arkadaşlarıyla Nasıl Vakit Geçirdiği

Dil konusunda sorun yaşayan ya da yaşamayan çocukların yerli halktan çocuklarla nasıl bir arkadaşlık ilişkisinin olduğunu öğrenmek, yani bu arkadaşlık ilişkisini nasıl kurabildiklerini öğrenmek konuyu daha iyi anlamamızı sağlayacaktır. Çünkü dili az veya çok öğrenmiş çocukların bir şekilde iletişim halinde olduklarını söyleyebiliriz. Ancak bu iletişim şeklinin nasıl olduğunu öğrenmek içinde nasıl vakit geçirdiklerini öğrenmek gerekmektedir. Bunun için elde edilen verilerin dağılımı ise şöyledir:

Tablo 55. Yerli halktan Arkadaşlarıyla Nasıl Vakit Geçirdiği

Arkadaşlarıyla Nasıl Vakit Geçirmekte	**Sayı**	**%**
Oyun oynarız, gezeriz/sohbet ederiz	62	33,0
Sadece oyun oynarız	14	7,4
Oyun oynarız, gezeriz, dersleri yaparız	37	19,7
Türkçe öğrenmeye çalışırım, muhabbet ederiz	6	3,2
Muhabbet ederiz, birlikte vakit geçiririz	33	17,5
Dil sıkıntısı var pek zaman geçiremiyorum	2	1,1
Dersler için birlikte vakit geçiririz, muhabbet ederiz	6	3,2
Arada konuşuruz, bir şeyler sorarım o kadar	18	9,6
Diğer	10	5,3
Toplam	188	100,0

Suriyeli çocukların %33'ü yerli halktan arkadaşlarıyla oyun oynayıp, gezdiklerini/sohbet ettiklerini, %7,4'ü sadece oyun oynadıklarını, %19,7'si oyun oynayıp, gezip, dersleri yaptıklarını, %3,2'si Türkçe öğrenmeye çalıştığını ve bu şekilde muhabbet ettiğini, %17,5'i muhabbet edip birlikte vakit geçirdiklerini, %1,1'i dil sıkıntısından dolayı pek zaman geçiremediğini, %3,2'si dersler için birlikte vakit geçirdiklerini, muhabbet ettiklerini, %9,6'sı arada sırada konuşabilip sadece bir şeyler sormak için bir araya geldiklerini ve %5,3'ü ise diğer farklı durumlardan bahsetmişlerdir. Bu durumlar, boş zamanı olduğu müddetçe vakit geçirebilme, çocuğun kendisinin yalnız kalmayı tercih etmesi, arkadaşlık kurmak istese de sadece bir ya da birkaçının arkadaşlık etmesi, okulda ders aralarında gezmek dışında hiçbir şey yapmaması, çocuğun çekingenliği nedeniyle kaynaşamaması şeklindedir.

Çocukların dil sorunu yaşamadan arkadaşlarıyla vakit geçirebildiklerini tablodan da rahat bir şekilde görebilmekteyiz. Sadece oyun oynadıklarını ifade eden çocuklar daha çok dil sıkıntı yaşayan çocuklardır. Ancak çocuklar dilin aralarında çok da sorun olmadığını belirtmiş ve daha çok oyun oynamak (özellikle futbol, ip atlama, vb. gibi oyunlar) için bir araya geldiklerini ifade etmişlerdir. Yine dil sıkıntısından dolayı pek zaman geçiremeyenler ise, arada sırada bir şeyler soran çocuklar ile Türkçe öğrenmek için bir araya gelen çocuklardan oluşmaktadır. Ancak dil sorunları olmasına rağmen yine de arkadaşlık ilişkilerinin bulunduğunu ifade etmişlerdir. Buna göre, dil sorunu pek

olmadan yerli halktan arkadaş edinmiş olan çocukların tabloya göre (muhabbet edip birlikte vakit geçirenler ile dersler için bir araya gelip muhabbet edenler) oranı %21,3'dir.

Dil sorunu yaşamadan arkadaşlarıyla daha rahat vakit geçiren çocukların (dil sıkıntısı olduğu için zaman geçiremeyenler ile sadece arada bir şeyler sormak için iletişim kuran çocuklar dışında) ise genel olarak oranı (diğer seçeneği hariç tutularak) %84'tür. Çocukların yerli halktan arkadaşlarıyla oyun oynamak/gezmek, muhabbet etmek ve dersleri yapmak için daha çok bir araya geldikleri ortaya çıkmıştır. Çocukların aralarında kurduğu ve bir arkadaşlık ilişkisinde olması gereken arkadaşlık örüntülerinin (oyun oynamak, birlikte vakit geçirebilmek gibi) Suriyeli çocuklar ile yerli halkın çocukları arasında da kurulabildiğini görmekteyiz. Hatta kimi çocukların ev ziyaretleri yaptıkları, çoğunlukla telefonla sosyal hesaplardan gruplar kurarak sürekli iletişim halinde oldukları vb. gibi durumlarının da olduğu ortaya çıkmıştır.

> *"Ders çalışıyoruz, sohbet ediyoruz. Tatil günleri de telefonlaşıyoruz. Telefonda grubumuz var, oradan birbirimizle muhabbet ediyoruz." Ç-205;(K,17)*

> *"Telefonla konuşuyoruz. Onlar geliyor oturup konuşuyoruz." Ç-204;(K,16)*

Çocukların oyun için bir araya gelmesi arkadaşlık bağının da hızlı bir şekilde kurulması demektir. Oyunun hem gelişim hem de sosyalleşme adına çok önemli işlevleri vardır. Özellikle bu durumu Suriyeli çocuklar üzerinden düşündüğümüzde oyun faktörünün ne kadar önemli bir işlevi olacağı açıktır. Aynı dili konuşamayan çocukların sağladığı bu birliktelik entegrasyon açısından da çok önemlidir. Birbirini tanımayan, bazen de anlamayan, kültürü ve yaşam tarzına kadar birbirinden farklılık gösteren bu çocukları bir araya getirip kaynaştıran çoğu zaman oyundur. Çünkü oyun, onlar için bir birliktelik kaynağı, anlaşma alanı ve en önemlisi ortak dilleri olmaktadır. İşte bu ortam içinde de Suriyeli çocuklar toplumsal alanda görünürlüklerini, varlıklarını ve kimliklerini geliştirirler (Özer, Gürkan ve Ramazanoğlu, 2006:56). Bu yüzden çocukların saf dünyalarında (herhangi bir şekilde çocuğa müdahale edilmezse) dil, din, ırk ayrımı yapmadan bir araya gelmeleri ve böylece aralarında özel bir bağ kurmaları çok daha rahat ve kolay olacaktır diyebiliriz. Suriyeli çocukların yaşadıkları toplumla kaynaşması ve topluma daha kolay entegre olabilmelerinin en kolay yollarından birinin yerli halkın çocuklarıyla olan arkadaşlık ilişkilerinin gelişmesidir diyebiliriz.

3.6.4.3. Yerli halktan Arkadaşlarının Davranış Şekilleri

Suriyeli çocukların kurduğu bu arkadaşlık ilişkilerinde, elbette her arkadaşlık ilişkisinde olduğu gibi anlaşmazlıkların, çatışmaların da olacağı tahmin edilmektedir. Ancak burada bu pürüz durumlarının (farklı davranma, kötü muamele, ayrımcılık vb. gibi), onların Suriyeli olmalarından mı kaynaklandığını tespit etmek amaçlanmaktadır. Buna göre, yerli halktan arkadaşlarının onlara karşı nasıl davrandıklarına ilişkin verilerin dağılımını gösteren tablo aşağıdaki gibidir:

Tablo 56. Yerli halktan Arkadaşlarının Davranış Şekli

Arkadaşlarının Davranış Şekli	**Sayı**	**%**
İyi	124	66,0
İyi, yardımsever	50	26,6
İyi, yardımsever ve güler yüzlü	3	1,6
Alaycı ve aşağılayıcı	1	0,5
İyi/yardımsever olan da var, kötü söz/muamele de bulunan da var	10	5,3
Toplam	188	100,0

Suriyeli sığınmacı çocukların %66'sı arkadaşlarının iyi olduğunu, %26,6'sı iyi ve yardımsever, %1,6'sı iyi, yardımsever ve güler yüzlü, %0,5'i alaycı ve aşağılayıcı ve %5,3'ü ise iyi/yardımsever olanın da, kötü söz/muamelede bulunanın da olduğunu ifade etmişlerdir.

Sığınmacı çocukların büyük bir çoğunluğu arkadaşlarının iyi ve yardımsever olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak şunu belirtmek gerekirse, çocuklar gerçek anlamda arkadaşlarından memnun ise sadece iyi ifadesini kullanmamaktadır. Sadece iyi kelimesini kullanan çocukların bu soruyu cevaplarken nötr bir şekilde cevapladığı gözlemlenmiştir. Yani arkadaşlarından herhangi bir kötü davranış görmemiş ise de somut olarak bir yardım veya yakınlıkta görmemiş ve sadece iyi ifadesini kullandıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca çocuklar arkadaşlarının yardımsever olduklarından da bahsetmektedirler. Bu da daha sıkı bir arkadaşlık ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Bu durumdaki çocukların ise oranı %28,2'dir.

Arkadaşlarının arasında onlara kötü söz veya muamele de bulunanların da olduğu ortaya çıkmıştır. Bunu ise, ya oyun esnasında, ya dersler noktasında kendilerinin daha

çalışkan olmalarının kıskançlık oluşturmasıyla ya da bazen Suriyeli oldukları için ikinci plana atılma şeklindeki durumlarla ifade etmişlerdir. Çocuklar arasında yaşanan bu tür durumlar normal ve sıradan bir davranış türüdür. Ancak Suriyeli olmaları yönüyle alay ve aşağılanma ile karşılaşma durumu, çocuklar arasında ileride oluşabilecek problemlere de zemin oluşturacaktır. Özetle, Suriyeli çocukların arkadaşlık ilişkilerinde, olumsuz ve ötekileştirici bir tutumla karşılaşma oranlarının oldukça düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Sadece "iyi" ifadesini kullanan çocukların durumu burada önemli bir husustur. Çünkü bu çocukların daha derin ve samimi bir arkadaşlık ilişkisi kuramamaları nedeniyle bu soruyu tekdüze ve nötr (duygusal bir bağ olmadığını ifade etmekte) bir şekilde cevapladıkları tespit edilmiştir. Şunu belirtmek gerekirse, ayrımcı veya dışlayıcı olmadığı müddetçe, çocuklar arasında kurulan bu arkadaşlık bağı, Suriyeli çocukların toplumla daha kolay uyum ve bütünlük sağlayabileceğinin göstergesi olabilir.

3.6.5. Yerli halktan Arkadaşlarının Olmama Nedeni

Suriyeli çocuklardan yerli halktan arkadaşlarının olmadığını ifade edenlere neden arkadaşlarının olmadığı sorusu yöneltilmiştir. Buna ilişkin edinilen bilgilerin dağılımı aşağıdaki gibidir:

Tablo 57. Arkadaşlarının Olmama Nedeni

Arkadaşlarının Olmama Nedeni	**Sayı**	**%**
Dil yok	21	17,6
Dil yok ve kimseyle görüşmek istemiyor	4	3,3
Dil yok ve dışardakilerden korkuyor	2	1,6
Çevre ve iletişim yok	44	36,7
Yeni geldikleri için kimseyi tanımıyorlar	9	7,6
Dil, çevre ve iletişim yok	19	15,9
Onlar benimle konuşmak istemiyor	4	3,3
İşten dolayı zaman yok	2	1,6
Çevremde yaşıtım yok	8	6,6
Kötü davranıyorlar diye	4	3,3
Diğer	3	2,5
Toplam	120	100,0

Suriyeli sığınmacı çocuklardan %17,6'sı dil olmadığı için, %3,3'ü hem dil olmadığı hem de kimseyle görüşmek istemediği için, %1,6'sı hem dil olmadığı hem de dışardakilerden korktuğu için, %36,7'si çevresiyle iletişim halinde olmadığı için, %7,6'sı yeni geldiklerinden kimseyi tanımadığı için, %15,9'u dil, çevre ve iletişimlerinin olmadığı için, %3,3'ü yerli halktan çocukların onlarla konuşmayı istemediği için,%1,6'sı işten dolayı zamanı olmadığı için, %6,6'sı çevresinde yaşıtının olmadığı için, %3,3'ü kendilerine kötü davrandıkları için ve %2,5'i diğer nedenlerden dolayı yerli halktan arkadaşlarının olmadığını ifade etmişlerdir. Diğer grubundakiler ise, ailesi dışarıya pek bırakmadığı için, okulu değiştiğinden kimseyle arkadaşlık kuramadığı için ve psikolojik sorunlarından dolayı arkadaşlık kuramadığını belirtmişlerdir.

Suriyeli çocukların en fazla dil sorunu ve çevresiyle iletişimlerinin olmaması nedeniyle arkadaş edinemediği ortaya çıkmıştır. Buna ilişkin oran ise yaklaşık olarak %84 gibi bir orandır. Çocuklar için dili bilmemek iletişim kurmanın önündeki en büyük engellerden biri olarak görülmektedir. Bununla birlikte çevrelerinde yerli halktan kimsenin olmaması, iletişimin de olmaması demektir. Çevresi ile irtibattan kopuk, toplumdan soyut bir şekilde yaşayan sığınmacı çocukların entegrasyonları da zor olacaktır. Bu süreci olumsuz etkileyen nedenler arasına tabloda da seçenek haline getirilen sebepler eklenebilir. Çocukların çoğu için kendi dışındaki nedenlerden kaynaklı sorunlar yüzünden arkadaşlık ilişkileri kuramamaktadır. Çevresiyle iletişimin olmaması, kötü davrananların olması, iş nedeniyle zaman bulamaması, yeni gelmiş olmaları gibi sebepler aynı zamanda dili öğrenememelerine de neden olmaktadır. Bütün bu sayılan sebepler sadece arkadaş çevresi edinememesini değil, sosyal hayatlarının da dar bir çevreyle sınırlı kalmasını hatta kimi zaman sosyal hayatlarının olmamasını da etkilemektedir diyebiliriz.

Yerli halkla ve çocuklarıyla olan ilişkilerin ve ortaya çıkan tablonun durumu bizi işlevselci yaklaşımın ana kavramlarına götürmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi işlevselci yaklaşıma göre dengeli ve sistemli olan toplumsal yapı, hem bireylerin paylaştığı ve içselleştirdiği değerler hem de devam eden toplumsallaşma süreci ile var olmaktadır. Göç olayı ile birlikte yeni bir yere (sisteme-topluma) yerleşen bireyler ile yerli topluluk arasında aynı değer ve normların paylaşılmıyor olması, bu sistemde bir dengesizliğe neden olmaktadır. Tıpkı Suriyeli çocukların yerli halk veya çocuklarından gördüğü olumsuz tutum ve davranışların neden olduğu olumsuz sonuçlar gibi. İşte

işlevsellik açısından bu dengesiz ve sistemi bozan durumu düzeltecek en önemli yol toplumsallaşmadır. Çünkü sosyal uyum sağlayamayan bireyler bulundukları topluluk içinde sistemin kabul etmediği bozuk parçalar gibi işlev görmektedir. Bugün Suriyelilerin entegrasyonu karşısında karşımıza çıkan bu olumsuz tablolar (yerli halkın olumsuz tutum ve davranışlar), Suriyelilerinde sosyalleşememelerine ve uyum sağlayamamalarına neden olmaktadır. Her göç olayı tabiatı gereği, iki topluluk arasında bir denge sorunu oluşturmaya neden olacaktır. Bu toplumsal dengenin sağlanmasının da en tabii yolu başarılı bir entegrasyon sürecidir. Bu sürecin de en önemli aktörleri, elbette ki çocuklardır diyebiliriz.

3.7. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Göçü Deneyimleme Halleri

Bu bölümde çocukların, Suriye'den ayrılma nedenleri, savaş hakkındaki düşünceleri, Suriye'deki durumla ilgili düşünceleri, Türkiye'de iyi bir hayata sahip olsalar da Suriye'ye dönmeyi isteyip istemeyecekleri, Suriye'ye dönmeme durumunda Elazığ'da kalıcı olma durumları, nasıl göç ettikleri, göç ettikten sonra kendileri için en önemli değişimin ne olduğu ve göç ettikten sonra en çok hangi açılardan yaşamlarının zorlandığına ilişkin verilerin analizi yapılacaktır.

3.7.1. Suriye'den Ayrılma Nedenleri

Suriyeli sığınmacı çocukların, Suriye'den ayrılma sebeplerine ilişkin dağılımı gösteren tablo aşağıdaki gibidir:

Tablo 58. Suriye'den Ayrılma Sebebi

Suriye'den Ayrılma Sebebi	**Sayı**	**%**
Savaş ve güvenlik nedeniyle	267	86,7
Sağlık koşulları nedeniyle	2	0,6
Hem savaş hem ekonomik sebeplerden dolayı	32	10,4
Hem savaş hem de sağlık nedeniyle	5	1,6
Diğer	2	0,6
Toplam	308	100,0

Bu anket sorusunu, Suriyeli çocuklardan %86,7'si savaş ve güvenlik nedeniyle, %0,6'sı sağlık sorunları nedeniyle, %10,4'ü hem savaş hem de ekonomik sebeplerden

dolayı, %1,6'sı hem savaş hem de sağlık nedeniyle ve %0,6'sı diğer (başka ülkede yaşayıp da savaş çıkınca o ülkenin Suriyelileri istememesi nedeniyle Türkiye'ye gelmeleri) şeklinde yanıtlamışlardır.

Çocukların büyük bir çoğunluğu savaş ve güvenlik sebebiyle göç ettiklerini belirtmişlerdir. Güvenlik sorununun içinde sadece savaş durumu değil aynı zamanda Işidin de güvenliklerini tehdit etmesi durumu yer almaktadır. Bunun dışında savaş nedeniyle ülkede ekonomik olarak bir gelirlerinin kalmadığı, çiftçilikle uğraşanların topraklarının bombalandığı için kullanılamaz hale gelmesi gibi nedenlerden ötürü göç etmek durumunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Savaş sağlık hizmetlerine ulaşmayı ya da bunlardan faydalanmayı da zorlaştırdığı için de insanlar göç etmek zorunda kalmışlardır. Bütün imkânların tükenme noktasına gelmesi nedeniyle Suriyeliler göç etmek zorunda kalmışlardır. Savaşın sebep olduğu durumlar, Suriyelileri her açıdan olumsuz etkilemiştir.

3.7.2. Savaş Hakkındaki Düşünceleri

Suriyeli sığınmacı çocukların savaşa dair düşüncelerinin ne olduğunu öğrenmek, bir bakıma nelere tanık olduklarını ortaya koyan olayları öğrenmek anlamına gelmektedir. Savaşı gören bir millet için en zor şeylerden biri, görülebilecek her türlü kötü olaya tanık olmak, en travmatik ve acı olanı ise yaşanan dehşetin ve zulmün izlerinin çocuklarla birlikte geleceğe aktarılacak olmasıdır diyebiliriz.

Suriyeli çocuklara savaşın ne olduğunu sorduğumuzda ise tanımladıkları kavramsal şema aşağıdaki grafikteki gibidir:

Grafik 14. Sence Savaş Nedir?

Suriyeli sığınmacı çocuklara "savaş sence nedir/savaş denilince aklına neler gelmektedir" şeklinde yönelttiğimiz soru için elde edilen cevapların kavramsal dökümü yukarıdaki grafikte gösterilmiştir. Suriyeli sığınmacı çocukların tanık oldukları durumlar, deneyimledikleri haller, kısacası savaşa dair yaşanmışlıkları savaşın ne olduğunu, savaş için ne düşündüklerini ortaya koymaktadır. Bu kavramsal tanımlama için ortaya çıkan dağılımı gösteren tablo ise şu şekildedir:

Tablo 59. Savaş Denilince Akla Gelen Şey

Savaş Nedir	**Sayı**	**%**
Bombalar/Uçaklar	192	62,3
Bombalar/Uçaklar ve ölüm/ölen insanlar	26	8,4
Bombalar/Uçaklar ve Işid	55	17,9
Işid	5	1,6
Ölüm, ayrılık, ölen çocuklar/insanlar, güvensizlik/tehlike	13	4,2
Bombalar/Uçaklar ve Kanlar	1	0,3
Bombalar/Uçaklar ve Yıkılan evler	4	1,3
Ölen insanlar, her şeyin/bir devletin yerle bir olması, vatanı terk etmek	4	1,3
Zulüm altında olan insanlar, çocuklar	1	0,3
Korku	2	0,6
Bombalar/Uçaklar ve Silahlar	1	0,3
Bombalar/Uçaklar ve elektriğin/suyun/yiyeceğin olmaması	1	0,3
Kötü bir şey	3	1,0
Toplam	308	100,0

Suriyeli sığınmacı çocuklar için savaşa ilişkin düşüncelerinin yer aldığı tablo yukarıdaki gibidir. Tabloya baktığımızda çocukların daha çok savaşta en çok maruz kaldıkları durum üzerinden tanımlama yaptıklarını söyleyebiliriz. Bu da bombalar/uçaklar şeklinde geçen ifadelerden oluşmaktadır. Bu ifade yine hemen hemen bütün seçeneklerde de karşımıza çıkmaktadır. Savaşta yaşadıkları bu kötü tecrübenin izi elbette zihinlerinden silinmeyecektir.

Araştırma sırasında ebeveynlerden bazıları, çocukların gördüğü kötü olayların bazı hallerde duyarsızlaşmaya kadar varan durumlara dönüştüğünden bahsetmişlerdir. Öyle ki Işidin öldürdüğü ve kafalarını kesip sokaklara attığı insanların sayıca fazla olmasının artık çocuklar için bile sıradan bir duruma dönüştüğünü ifade etmişlerdir. Hatta kimi çocukların kesilen bu insan başları ile futbol oynadıkları araştırma esnasında ebeveynler tarafından dile getirilmiştir. Savaşın belki de en korkunç yüzü artık dehşete karşı duyarsızlaşıp, normalleşmiş olunmasıdır. Çocukların bu korkunç ve dehşet verici durumları yaşamaları bir yana, savaşın sebep olduklarına da normalleşmiş bir durum gibi eylemler sergilemiş olmaları da bir o kadar korkunç ve dehşet vericidir. Savaşın neden olduğu travmaların yanı sıra sahada karşılaştığımız bu türden durumlar, bizi, çocukların algılarında savaşın ve şiddetin sıradan ve normal bir şeymiş gibi yerleşmiş olduğuna tanıklık etmiştir. Savaşa dair birçok kaotik durumun olduğunu ifade edebiliriz. Kimi çocuklar Işidi bombalardan daha tehlikeli bulurken, kimi çocukların bazı haller için duyarsızlaşma yaşaması düşündürücü ve bir o kadar da ürkütücü bir durumdur.

Çocukların savaşın nesnesi haline dönüşmemesi gerekirken, bu şekilde acımasız sahnelerde çoğu zamanda yer almış olmaları üzücü ve bir o kadar da düşündürücü bir durum olmaktadır. Çocuklar, aslında savaşa ve bunun neden olduğu kötü sonuçlara maruz kalan, ayrıca bu şartlar altında kendi varoluşları için başka topraklarda yaşama tutunmaya çalışan öznelerdir. Savaşın gölgesi altında ezilmiş savaş nesneleri olmadığını da en net çocukların Türkiye'de kalmayı, okula gitmeyi ve Türkçeyi öğrenmek istemelerinden anlayabilmekteyiz. Bundan dolayı, çocukların savaş ve göç özelinde yapı-aktör bağlamında önemli işlevleri bulunmaktadır. Bu açıdan çocukların savaşın ve göçün silik ve önemsiz yüzü gibi değil, birer fail olarak ne denli önemli bir konumda bulunduklarını düşünerek hareket etmek gerekmektedir. Yaşadığı bütün tecrübelerle hayatı anlamaya ve tanımaya çalışan bir varlık olarak insan için bütün yaşantılar onda derin izler bırakmaktadır. Özellikle hayatını savaş ve zorunlu göçle en kötü şekilde tecrübe etmiş çocukların bugünkü durumları, onların dünyalarında daha derin izler bırakan

yaşanmışlıklarla doludur. Bunun için de, sığınmacı çocuklara, çocuk olduğunu unutmayarak, toplumsal alanda yer alabilecekleri, kendilerini ifade edebilecekleri özgür alanların sağlanması ve gerekli yardımların yapılması gerekmektedir.

3.7.3. Suriye'deki Durumla İlgili Düşünceleri

Suriyeli çocukların Suriye'nin durumu hakkında ileriye dönük olarak ne düşündüklerini öğrenmeye çalıştığımızda bu soruda çocukların aslında döneceklerine dair herhangi bir ümitlerinin olup olmadığı sorgulanmaya çalışılmıştır. Çocukların Suriye'nin durumunun düzeleceğine dair olan inançları/ümitleri, onların geleceğe ilişkin hayallerini de etkilemektedir. Vatan toprağına geri dönmeyi arzu etmek bir yana, savaş durumunun ne olacağına dair yaşanan belirsizlik, ümitlerinin de zamanla azalmasına sebebiyet vermektedir. Bu nedenle çocukların Suriye'deki durumun düzelip döneceklerine dair bir inançlarının olup olmadığına dair elde edilen cevaplar aşağıdaki gibidir:

Tablo 60. İleride Suriye'nin Durumunun Düzeleceğine ve Döneceklerine Olan İnanç

Suriye'deki Durumun Düzeleceğine ve Döneceklerine Olan İnanç	**Sayı**	**%**
Düzelmez bence, dönmeyiz	109	35,5
Düzelir bence, döneriz	164	53,3
Bilmiyorum	13	4,3
Düzelmez bence, döneriz belki ama zor	2	0,6
Düzelir bence ama ben dönmeyi istemiyorum	8	2,6
Düzelmez bence, döner miyiz bilmiyorum	2	0,6
Düzelir bence, döneriz ama zor	6	1,9
Düzelmez bence ama döneriz inşallah	2	0,6
Düzelir bence ama döner miyim bilmiyorum	2	0,6
Toplam	308	100,0

Suriye'nin durumuna ilişkin sığınmacı çocuklardan %0,6'sı düzelmeyip dönseler dahi zor olduğunu, %0,6'sı düzelmeyeceğini ama dönme konusunda fikirlerinin olmadığını, %0,6'sı düzelmeyeceğini ama döneceklerini, diğer %0,6'sı düzelse dahi

döneceklerine dair bir fikirlerinin olmadığını, %1,9'u düzelse dahi dönmenin zor olduğunu %2,6'sı düzeleceğini ama kendisinin gitmeyi istemediğini, %4,2'si bir fikirleri olmadıklarını, %53,2'si düzelip döneceklerini ve %35,4'ü düzelmeyip dönmeyeceklerini belirtmişlerdir.

Bu verilere göre, Suriyeli çocuklardan Suriye'nin durumunun düzelmeyeceğine dair inanç taşıyanların oranı genel olarak %37,3'dir. Suriye'nin durumuna ilişkin düzeleceğini ifade edenlerin ise genel olarak oranı %58,4'tür. Bilmiyorum şeklinde cevap veren çocukların dışında tabloya göre, çocukların yarısından fazlası Suriye'nin durumun düzeleceğine dair inançları vardır. Savaşın biteceğine dair inançları olan çocukların savaşın sürekli devam etmeyeceğini sonunda bu durumun biteceği ve Suriye'nin eskisi gibi olacağına inanmaktadır. Düzelmeyeceğini düşünen çocuklar ise, savaşın bitse dahi çok uzun yıllar Suriye'nin eskisi gibi olamayacağına inanmaktadır. Bu nedenle Suriye'deki duruma ilişkin inançları, onlarda dönüp ya da dönemeyeceği hususunda kafa karışıklığına sebebiyet vermektedir. Buna göre durumun düzelse dahi dönmenin zor olduğunu ifade edenlerde varken, düzelmese dahi döneceklerine dair ümitleri olan çocuklarda bulunmaktadır. Çocuklardan zor olsun veya olmasın "döneriz" ifadesini kullananların genel olarak oranı %56,4'tür. "Dönmeyiz" ifadesini kullananların oranı ise %38,1'dir. Geriye kalan diğer çocuklar ise (%5,5'i), fikirleri olmadıklarını yani bilemediklerini belirtmişlerdir. Genel olarak çocukların Suriye'nin durumunun düzelip döneceklerine dair inançları bulunmaktadır diyebiliriz.

3.7.4. Türkiye'de Kalıcı Olma Durumları

Suriye'deki savaşın neden olduğu karışıklık ve kaos ortamı, bekleme süresinin giderek uzamasına ve geri dönüşün belirsizliğine neden olmaktadır. Buna bağlı olarak sığınmacılığın da yerleşikliğe evrilmesi ve beraberinde toplumsal etkileşimlerin ve etkilerin ortaya çıkması kaçınılmaz hale gelmektedir (Kartal, 2018:133). Şimdiye değin yapılan birçok araştırma verileri Suriyeli sığınmacılar için geri dönüşün çok zor olduğunu ve hatta geri dönmeyeceklerine ilişkin öngörüler sunmaktadır (Oytun ve Gündoğar, 2015; Güçtürk, 2014; Erdoğan, 2014; Kirişçi, 2014). Buna göre, Suriyelilerin ülkelerine geri dönmeleri muhtemel görünmediğinden, Türkiye'nin kapsamlı (ekonomik, siyasi, eğitim alanlarında da olması gerektiği gibi) toplumsal katılım ve entegrasyonu amaçlayan politikalar üretmesi gerekmektedir.

Suriyeli çocukların Türkiye'de iyi bir hayatları olsa Suriye'ye dönmeyi isteyip istemeyeceklerine ilişkin verilerin dağılımını gösteren grafik aşağıdaki gibidir:

Grafik 15. Türkiye'de İyi Bir Hayatının Olması Durumunda Suriye'ye Dönme İsteği

Suriyeli sığınmacı çocuklardan %60,7'si Türkiye'de iyi bir hayatları olsa dahi Suriye'ye dönmeyi istediklerini ifade etmişken, %39,3'ü dönmeyi istemediklerini ifade etmiştir. Bir önceki Tablo 60'da de elde edilen oranlar doğrultusunda "döneriz" diyen çocukların oranının (%56,4) burada %60,7'ye çıktığını görmekteyiz. Benzer şekilde dönmeyeceklerini ifade edenlerin oranının da %38,1'den %39,3'e çıktığını görmekteyiz. Bu da bizi, Suriye'nin durumunun ne olacağına dair yaşanan belirsizlik karşısında Suriyeli çocukların Türkiye'de iyi bir hayatlarının olması neticesinde dönmeyi istemeyeceklerini sonucuna ulaştırmaktadır. Türkiye'deki durumlarının iyi olması durumuna göre kimi çocuk dönmeyi istemezken, kimisi ise iyi olsa dahi vatan toprağı diyerek dönmeyi istediğini ifade etmiştir. Grafikteki sonuca göre ise, çocukların yarısından fazlasının Suriye'ye dönmeyi istediği ortaya çıkmıştır.

Çocukların Türkiye'de birçok açıdan sorun yaşamaları nedeniyle de dönmeyi arzu ettikleri tespit edilmiştir. Ancak her ne kadar Suriye'nin durumunun eskisi gibi iyi olmayacağı yönünde görüşleri olanlar olsa dahi, vatan toprağına olan özlem onları dönmeyi istemeye sevk etmektedir. Çocuklar açısından dönme noktasında isteği olmayan büyük bir çoğunluk, Suriye'deki durumun düzeleceğine dair inançlarının kalmaması nedeniyle Türkiye'de kalmayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca buradaki hayatlarından da memnun olduklarını ifade edenler de bulunmaktadır. Bu çocuklar ise Türkiye'de büyüdüğünü, burayı görüp tanıdığını ifade ederek Türkiye'de kalmayı istediklerini belirtmişlerdir.

3.7.5. Suriye'ye Dönmeyecek Olsalar Elazığ'da Kalıcı Olma Durumları

Suriyeli çocukların Suriye'ye dönmeyeceklerini varsayarak Elazığ'da kalmayı tercih etme durumlarının neye göre değişeceğine ilişkin sorduğumuz bu araştırma sorusundan elde edilen cevapların dağılımı şu şekildedir:

Tablo 61. Suriye'ye Dönülmeyecek Olsa Elazığ'da Kalıcı Olma Durumu

Elazığ'da Kalıcı Olma Durumu	**Sayı**	**%**
İş koşulları ve imkânları düşük olduğu için başka bir yere gitmeyi isterim	17	5,5
Eğitim koşulları nedeniyle gitmek isterim	11	3,6
Buradan memnunum, alıştım. Başka bir yere gitmeyi istemem	156	50,6
Akrabalarımız burada olduğu için gitmeyi istemem	48	15,6
Hem buradan memnunum hem de akrabalarımız burada olduğu için gitmeyi istemem	49	15,9
Diğer	27	8,8
Toplam	308	100,0

Suriyeli sığınmacı çocuklara, Suriye'ye dönme imkânlarının olmadığını varsaydıklarında, Elazığ'da mı kalmayı yoksa başka bir şehre gitmeyi mi isteyecekleri sorulmuştur. Buna göre, Suriyeli sığınmacı çocukların %3,6'sı eğitim koşulları nedeniyle başka bir yere gitmek istediklerini, %5,5'i iş koşulları ve imkânları düşük olduğu için başka bir yere gitmeyi istediklerini, %8,8'i diğer nedenlerden dolayı, %15,6'sı akrabalarının Elazığ'da olduğu için gitmeyi istemediklerini, %15,9'u hem Elazığ'a alıştıkları için hem de akrabaları burada olduğu için başka yere gitmeyi istemediklerini ve %50,6'sı Elazığ'dan memnun oldukları ve alıştıkları için başka bir yere gitmeyi istemediklerini ifade etmiştir. Diğer grubuna ait çocukların verdikleri cevaplar ise şöyledir: Başka bir ülkeye gitmeyi istediği, Elazığ'ı sevmediği için gitmeyi istediği, gidip gitmeyeceğinin fark etmediği, Elazığ'ın yaşamak için uygun bir şehir olduğu için gitmeyeceği, başka bir yeri/büyük şehirleri görüp öğrenmek istediği, maddi durumları iyi olursa gitmeyi istemediği, bir fikrinin olmadığı, arkadaşları başka bir yerde olduğu için gitmek istemediği, büyük şehirlerin imkânlarından faydalanmak için gitmeyi istediği,

burada güvende hissettiği için gitmek istemediği ve başka bir şehirdeki akrabalarının yanına gitmeyi istediği şeklindedir.

Suriyeli çocukların genel olarak %80'den fazlası (diğer grubundakilerden gitmek istemeyenleri de düşünecek olursak bu oran %90 gibi bir orana yakın olacaktır) Elazığ'dan başka bir yere gitmeyi istemediklerini ifade etmişlerdir. Çok düşük bir oran ise çeşitli sebeplerden ötürü Elazığ'dan ayrılmak istediğini belirtmiştir. Suriyeli sığınmacı çocukların büyük bir kısmı gitmeyi istememektedir. Şehirden memnuniyet, akrabalık bağı, yaşanılabilir bir şehir olarak görme, güven duygusunun yerleşmesi gibi sebepler aslında yerleşmiş bir düzenin tekrar bozulmak istememesinin de göstergesi olmaktadır. Özellikle akrabalık bağı sığınmacılar için çok büyük bir faktördür. Bir yere göç edip yerleşenler, zamanla kendi akraba ve yakınlarının da bulundukları yerlere göç etmeyi kolaylaştırmaktadır. Göç yolları üzerindeki bu ağ, akrabalık kanalı ile göç edecek olanlara kolaylık sağlamaktadır. Bu nedenle Elazığ iline yerleşenlerin daha çok Deyrizor şehrinden gelmesinin altında bu akrabalık bağı ilişkisi yatmaktadır. Ayrıca bu bağın Suriyeli sığınmacılara maddi ve manevi destek sağlaması nedeniyle de sığınmacı çocuklar Elazığ'dan ayrılmayı istememektedir.

3.7.6. Suriyeli Sığınmacı Çocukların Nasıl Göç Ettikleri

Suriyeli sığınmacı çocukların Suriye'den Türkiye'ye nasıl göç ettiklerine dair alınan bilgiler aşağıdaki gibidir:

Tablo 62. Nasıl Göç Ettikleri

Nasıl Göç Ettikleri	**Sayı**	**%**
Kaçak olarak geldik	297	96,4
Pasaportla geldik	11	3,6
Toplam	308	100,0

Suriyeli sığınmacı çocukların %96,4'ü Suriye'den Türkiye'ye kaçak bir şekilde geldiğini ifade etmişken, %3,6'sı pasaportlarıyla geldiklerini ifade etmişlerdir. Çok yüksek bir oranda Suriyeli sığınmacı çocukların sınırlardan kaçak bir şekilde ülkemize giriş yaptıkları ortaya çıkmıştır. Bu da çocukların gelirken sınırlarda sorun yaşayıp yaşamadıkları, kötü bir olayla karşılaşıp karşılaşmadıkları vb. gibi soruları akla

getirmektedir. Bunun için kaçak gelen çocuklara bir sorun yaşayıp yaşamadıkları sorulmuştur. Bu hususta alınan cevaplar ise şöyledir:

Tablo 63. Kaçak Gelenlerin Yaşadıkları Sorunlar

Kaçak Gelenlerin Ne Gibi Sorunlar Yaşadıkları	**Sayı**	**%**
Annemin ayağı kırıldı	3	1,0
Geçmek için herkes gibi para vermişler ama dolandırılmışlar ve sınırda mahsur kalmışlar	9	3,0
Mayın patladı yakınımda yüzüm parçalandı	1	0,3
Sınırda askerler ateş açıyor, o zaman bazı insanlar öldü orada	2	0,7
Geldiğimiz de kıştı ve sınırda beklemek zorunda kalmıştık, çok soğuktu	3	1,0
Sınırda ateş açılınca az daha vuruluyordum	1	0,3
Arabamız kaza yapmıştı, uçurumdan düşüyorduk durmasaydı	2	0,7
Yollarda kaybolduk sonra bulduk birbirimizi	4	1,3
Askerler gelince annem geçemedi ve orada kaldı	1	0,3
Başka insanlarla gelmek zorunda kaldık kardeşimle	1	0,3
Kötü bir şey olmadı	270	90,9
Toplam	297	100,0

Suriyeli sığınmacı çocukların %90,9'u kaçak gelirken herhangi bir sorun veya sıkıntıyla karşılaşmadıklarını ifade etmişken, %9,1'i sınırlarda sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Sığınmacı çocukların yaşadığı sorunların neler olduğu detaylı bir şekilde tabloda yer almaktadır. Çocuklar gerek kendileri gerekse de aile fertlerinden kimilerinin ya da hepsinin çeşitli sıkıntılarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Araştırma esnasında Suriyeli aileler, fert başına sınırı geçirmek için aracı olan kişilere dolar üzerinden para verdiklerini ifade etmişlerdir. Kimi kişi başına bin dolar kimisi bin dolara yakın paralarla sınırı geçebildiklerini ifade etmiştir. Araştırma sırasında para vermeden kaçak olarak geçebilen hiçbir ailenin olmadığı tespit edilmiştir. Aileler aracı olmadan sınırlardan geçmenin zor olduğunu, kaybolma veya mayınlı bölgelere denk gelme riskinin yüksek olduğunu ifade etmişlerdir. Buna rağmen yine de sorun yaşayan aileler de mevcuttur. Her biri birçok zorlukla ve sıkıntıyla göç etmeye başlamış ve göç esnasında da bu zorluklarla

dolu bir süreç yaşamıştır. Sığınmacı çocuklar, göç yollarında uzun ve zor bir yolculuk deneyimlemişlerdir.

3.7.7. Göçün Meydana Getirdiği Değişim

Suriyeli çocukların göç ettikten sonra hayatlarında meydana gelen değişimin ne olduğuna ilişkin ortaya çıkan verilerin dağılımı aşağıdaki tablodaki gibidir:

Tablo 64. Göçün Hayatlarında Meydana Getirdiği En Büyük Değişim

Göçün Meydana Getirdiği Değişim	**Sayı**	**%**
Rahatlık, huzur, özgürlük	33	10,8
Dil	61	19,9
Anne/Babanın olmaması	6	1,9
Okul yönüyle değişim (okula gidememek, derslerin zorluğu vb.)	20	6,5
Yabancı olmak	5	1,6
Gurbette olmak	9	2,9
Güven	80	25,9
Türkiye'de hayat(geçim) zor	11	3,6
Burada her şey farklı (insanlar, ev, okul, arkadaşlar vb.)	14	4,5
Çalışmak zorunda kalmak	4	1,3
Akrabalarımızın Suriye'de kalması	4	1,3
Sosyalliğin olmaması, arkadaşların olmaması ya da çok az olması, dışarıya çoğunlukla çıkamama	12	3,9
Bir şey yok	5	1,6
Bombalar/Savaş yok, Işid yok	11	3,6
Diğer (iklimi farklı, hastalıklarım oldu, dil ve yalnızlık/hapis gibi bir hayat vb.)	3	1,0
Hem dil hem de okul yönüyle değişim	4	1,3
Hem dil hem de güven	20	6,5
Hem güven hem de rahatlık/huzur	6	1,9
Toplam	308	100,0

Suriyeli çocuklar açısından göçün hayatlarında meydana getirdiği en büyük değişimin ne olduğuna ilişkin alınan cevaplar tablodaki gibidir. Buna göre en fazla alınan cevap %25,9 ile "güven" cevabıdır. Güvende olmak çocuklar için en önemli değişim olarak görülmektedir. Bu cevaba yakın olarak bağlantılı olan cevaplardan biri %10,8 ile "rahatlık, huzur, özgürlük" seçeneğidir. Bir diğer bağlantılı olduğunu düşündüğümüz cevap ise %3,6 ile "bombalar/savaş yok, Işid yok" şeklindeki cevaptır. Hem güven hem de rahatlık/huzur şeklinde cevap verenlerin oranı ise %1,9'dur. Birbirine yakın bu cevapların genel olarak oranı ise %42,2'dir. Çocuklar genel olarak güvende oldukları, rahat ettikleri, özgürce hareket edebildikleri ve bomba seslerinden uzak bir hayat yaşadıklarından dolayı kendileri için en önemli değişimin bu olduğunu düşünmektedirler.

Bir diğer yüksek oran, dil sorunu yaşayan çocuklara aittir. %19,9'u (61 çocuk) kendileri için en önemli değişimin dil yönüyle olduğunu ifade etmiştir. Farklı bir dil kullanımından dolayı, sosyal hayatta ve iletişim boyutuyla sorun yaşayan çocuklar için en önemli değişim dil konusunda olmaktadır. Hem dil hem de güven yönüyle bir değişim yaşandığını belirten çocukların oranı ise %6,5'tir. Bu durumdaki çocuklar için, bir yanda olumlu bir durum yaşanırken bir yandan da olumsuz bir durum yaşanmaktadır.

Kimi çocuk ise, hayatlarındaki en büyük değişimi okul boyutuyla yaşamaktadır. Çocukların %6,5'i okul yönüyle çeşitli sebeplerden ötürü kendilerini zorlayan veya kendileri için sorun olan durumlar yaşadıklarını ve bunun da onlar için en önemli değişim olduğunu belirtmişlerdir. Okula gidememek, okuldaki derslerin zorluğu, okulda gördüğü kötü muamele, okul yerinin uzak olması gibi sebepler bunda etkili olmaktadır.

Yine birbirleriyle bağlantılı olabileceğini düşündüğümüz "yabancı olmak" diyen %1,6 çocuk ile "gurbette olmak" diyen %2,9 çocuk için hayatlarında yaşanan en büyük değişim bu iki kavram etrafında şekillenmektedir. Kendi topraklarından uzakta başka bir ülke topraklarında kendilerine ait hiçbir şeyleri olmadan yaşamaya çalışan çocuklar için en büyük farklılık gurbette olup yabancı olma duygusunu yaşamış olmalarıdır.

Herhangi bir değişim olmadığını ifade eden çocukların oranı ise %1,6'dır. Çocuklar genelde yerli halktan kopuk ama akrabalık bağları kuvvetli ise veya maddi açıdan çok büyük sıkıntı içinde değillerse eğer onları zorlayan herhangi bir değişimin olmadığını ifade etmişlerdir.

Diğer önemli değişim ise "akrabalarının olmaması" seçeneği ile "sosyalliğin olmaması" seçeneğidir. Bu iki ifade biçimleri de birbirine yakın durumları içermektedir. Akrabası olmayan çocuklar için yalnızlık daha fazla yaşanmakta ve sosyal hayat yok

denecek kadar az olmaktadır. Bu durumda olan %5,2 çocuk için en zor olan şey sosyal hayatlarının olmaması, akrabalarının Suriye'de kalması, arkadaş çevresinin çok az olması ya da hiç olmamasıdır. Bu durumdaki çocuklar, alış-veriş gibi haller dışında çoğunlukla evden çıkmamakta ya da sürekli çalışmak zorunda kaldığı için arkadaşlarının olmamasından şikâyet etmektedirler. Bu halde onlar için sıkıcı, monoton ve yalnızlık içinde bir hayat geçirmelerine sebebiyet vermektedir. Bu türden şikâyetleri olan sığınmacı çocukların ise ifadeleri şu şekildedir:

"Burada pek akrabamız yok hep evde kalmak zorunda kalıyoruz." Ç-74;(K,16)

"Dil ve yalnız kalmak. Hapis olmuş gibiyiz." Ç-77;(E,11)

"Dışarıya pek çıkamıyorum burada. Sosyalliğimiz yok." Ç-91;(E,13)

"Arkadaşlarımı geride bıraktım, yok kimse artık." Ç-125;(K,13)

"Burada çok dışarıya çıkamıyoruz." Ç-130;(K,12)

"Suriye'de savaştan önce dışarıya rahatça çıkabiliyordum. Burada da korkuyorum dışarıya çıkınca." Ç-135;(E,11)

"Suriye'de daha rahat çıkardık kardeşlerimle arkadaşlarımla. Şimdi çıkamıyoruz, annemle sadece o da arada." Ç-153;(K,18)

"Sürekli evdeyiz artık." Ç-272;(E,15)

"Akrabalardan uzak olmak." Ç-277;(E,10)

"Burada yalnızım." Ç-298;(E,11)

Tablodaki diğer seçenekler ve onlara ilişkin veriler, çocukların yaşadıkları en büyük değişimin ne olduğunu ortaya koymaktadır. Bu verilerden çocuklar açısından olumsuz olarak yaşanan değişimleri ele alarak genel bir oran sunacak olursak bu oranın %49,7 olduğuna ulaşmaktayız. Değişimi olumlu olarak yorumlayan çocukların oranı ise %42,2'dir. Bu oranların belirlenmesinde "bir şey yok" ve "hem dil hem güven" şeklinde cevap verenler ise değerlendirmeye alınmamıştır. Çünkü çocuklar için ya olumlu ve olumsuz durum aynı anda yaşanmakta ya da bir değişimin olmadığı ifade edilmektedir. Buradaki değişimin genel olarak hem olumlu hem olumsuz yönünü görmek adına nasıl bir oransal dağılımın olduğu öğrenilmeye çalışılmaktadır. Olumsuz değişim yaşayanlar daha farklı sebepler sunarken, olumlu değişim noktasında çocuklar, güven ve rahatlık şeklinde daha sınırlı bir sebep sunmuşlardır.

3.7.8. Göç Ettikten Sonra Yaşamlarını Zorlayan Faktörler

Suriyeli çocukların göç ettikten sonra onların hayatlarını en çok zorlayan şeylerin ne olduğuna ilişkin verilerin yer aldığı tablo aşağıdaki gibidir:

Tablo 65. Göç Ettikten Sonra Buradaki Yaşamında En Çok Zorlandığı Hususlar

En Çok Zorlandığı Hususlar	**Sayı**	**%**
Maddiyat	33	10,8
Maddiyat ve okul durumu	6	1,9
Maddiyat ve çalışma hayatının sıkıntıları/zorlukları	6	1,9
Maddiyat ve sosyal hayatın olmaması	2	0,6
Dil	77	25
Dil ve maddiyat	24	7,8
Dil ve çalışmak	5	1,6
Dil ve okul durumu (okula gidememek, derslerin zorluğu vb.)	13	4,2
Dil ve sosyal hayatın olmaması (dışarıya çıkamamak, yalnızlık, vb.)	12	3,9
Sosyalliğin olmaması, dışarıya çıkamamak, yalnızlık, arkadaş/akrabanın olmaması	21	6,8
Çalışma hayatının zorluğu (saatler uzun, yorucu ve ağır, iş bulmak sıkıntı, çalışmak zorunda kalmak vb.)	41	13,4
Dersler zor	12	3,9
Bir şey yok	44	14,3
Hem okul hem çalışmak zor	4	1,3
Diğer (hayatın kendisi, iklim, rahat olamama, dalga geçilmesi, bir hayatımızın olmaması, insanlar ve adetler farklı gibi)	8	2,6
Toplam	308	100,0

Suriyeli sığınmacı çocukların göç sonrasında yeni bir yerleşim yerine, yeni bir hayata adım atmalarıyla birlikte onları bu hayatta zorlayan birtakım sorunların da olması kaçınılmaz olmaktadır. Bu sorunların neler olabileceği göçmenler, sığınmacılar, mültecilerle ilgili birçok araştırmanın da elbette konusu olmuş, olmaya da devam etmektedir. Bu soru özelinde de sığınmacı çocukların, göç ettikleri yerlerde en çok hangi

açılardan hayatlarının zorlandığı bilgisine ulaşılmaya çalışılmıştır. Buna göre çocukların verdiği cevaplara ilişkin dağılım yukarıdaki tabloda yer almaktadır.

Çocukların maddiyat, dil, çalışma hayatının zorluğu, okula ilişkin problemler, sosyal hayatlarının olmaması vd. konularda onların hayatlarını zorlayan birtakım faktörlerin olduğu ortaya çıkmıştır.

Çocukların %25'i onları en çok zorlayan durumun dil faktörü olduğunu, %14,3'ü herhangi bir şeyin olmadığını, %13,4'ü çalışma hayatının zor olduğunu, %10,8'i maddiyatın zorladığını, %7,8'i hem dil hem de maddiyat konularında zorlandığını, %6,8'i sosyal hayatlarının olmamasının onları zorladığını ifade etmişlerdir. Diğer seçeneğinin dışında kalan seçenek gruplarında ise, bu sayılan sebepler arasında ikili sorunsallar halinde (dil ve maddiyat gibi) çocukların bu soruyu cevapladığı görülmektedir.

Maddiyat sorunu yaşamanın onları en çok zorlayan şey olduğunu ifade eden çocuklar arasından, "maddiyat" sorununun geçtiği seçeneklerin toplam dağılımına baktığımızda bu oran %23'tür. Yine dil faktörünün en çok zorlayan şey olduğunu ifade eden çocuklardan, "dil" sorununun geçtiği seçeneklerdeki toplam dağılım oranı ise %42,5'tir. Hem maddiyat hem de dil sorunları çocukları en çok zorlayan sorunların başında yer almaktadır diyebiliriz. Bu sorunlara eşlik eden çeşitli sorunlar da mevcuttur. Tabloda bu sorunların neler olduğu görülmektedir. Örneğin, dil ve çalışmak, maddiyat ve okul sorunu gibi. Dikkatimizi çeken nokta ise, maddiyat ve dil sorunun sıkça ifade edilmiş olmasıdır. Bunlarla birlikte yine çocuklardan %6,8'i sosyal hayatlarının olmamasından, %13,4'ü çalışma hayatındaki zorluklardan, %3,9'u derslerin zor olduğundan, %14,3'ü herhangi bir zorluk yaşamadıklarından, %1,3'ü hem okul hem de çalışmak yönleriyle zorluk yaşadıklarından ve %2,6'sı hayatlarındaki diğer zorluklardan bahsetmişlerdir.

Suriyeli çocukların onları yeni yaşamlarında zorlayan etmenlerin neler olduğuna dair verdikleri cevaplardan, göç sonrasında yaşanan en temel sorunsal alanlardan birçoğunu yaşadıkları görülmektedir. Gerek maddi sorunlar, gerek dil sorunu ve gerekse de sosyal hayatla bağlantılı olamama, çalışma hayatının içinde yer almak zorunda kalma ve bunun getirdiği sıkıntılar göç eden çocukların yaşadığı zorluklardan bazılarıdır. Çocukların yaşadığı bu zorluklar, onların en önemli sorun alanlarını oluşturmaktadır.

3.8. Sığınmacı Çocukların Risk ve Güvenlik Problemleri

Suriyeli sığınmacıların ülkemize gelmesi ile birlikte, toplumsal etki boyutunda yaşanan risk/tehditlerin, fırsatlar açısından daha fazla olduğu görülmektedir. Bu risk/tehditler ise genel olarak toplumsal tehdit algıları, bireysel tehdit algıları, kente veya yaşanılan yere yönelik tehdit algıları olarak kendi içerisinde sınıflandırılabilir. Bu tehdit algılarının Suriyelilere yönelik olması, Suriyeli sığınmacıların da kendi benliklerini risk altında bırakmaktadır (Tunç, 2015:45).

Bu bölümde Suriyeli çocukların oturdukları evlerde ve mahallelerinde kendilerini güvende hissedip hissetmedikleri, yerli halktan kötü söz/muamele görüp görmedikleri, kötü söz ya da muamele görmüşlerse buna neyin sebep olduğunu ve ne tür olumsuz durumlarla karşılaştıkları, kendilerini en çok korkutan ya da tedirgin eden şeyin ne olduğu ve kendisine yüksek sesle bağırıp zarar vermek isteyen birilerinin olup olmadığı olduysa kimin böyle davrandığı şeklindeki verilerin dağılımı yer almaktadır.

3.8.1. Oturulan Yerde Kendini Güvende Hissetme

Suriyeli sığınmacıların göç ettikten sonra yerleştikleri yerler/mekânlar, kendilerini güvende hissettikleri ve bir arada oldukları mekânlardır. Çünkü bu mekânlarda, kendileri gibi olanlarla, ortak bir tarihi paylaştıklarıyla birlikte olmayı tercih etmektedirler. Bu mekânlardaki yığılma ve yoğunluk ise, yerelle olan sosyal ayrışmayı, sosyo-ekonomik ve kültürel açılardan da kendi aralarında bir homojenleşme durumunu ortaya çıkarmaktadır. Oluşan bu yığılma, aslında bu mekânlarda, sığınmacıların kendi aralarında bir cemaat birlikteliği ve beraberinde emniyet, güven ve etkileşim imkânının kurulmasını sağlar (Karabaş, 2018:24). Bauman'ın da ifade ettiği gibi "cemaatin içindeyken gevşeriz; güvendeyizdir, burada karanlık köşelerde beliren tehlikeler yoktur. Bir cemaatte birbirimizi iyi anlarız, duyduklarımıza güvenebiliriz, çoğu zaman güvendeyizdir ve neredeyse hiç kafamız karışmaz ya da şaşırmayız…" (Bauman, 2017:8). Ancak Bauman'a göre, cemaate dâhil olma veya cemaat içinde yaşamanın sunmuş olduğu ayrıcalıklara karşın diğer tarafta da güvensizlik olgusu da bulunmaktadır. Çünkü cemaat verdiği ya da vermek istediği hizmetlere karşı katı bir itaat bekler. Bu durumu ise Bauman, şu şekilde izah eder: "Güvenlik mi istiyorsun? Özgürlüğünden ya da en azından onun büyük bir kısmından vazgeç. İtimat mı istiyorsun? Cemaatin dışındaki birine güvenme. Karşılıklı anlayış mı istiyorsun? Yabancılarla konuşma, yabancı dil kullanma…" Bauman'a göre, "bir cemaatin içine dâhil olma" ayrıcalığına sahip olmak

için bedel ödenmesi gerekmektedir. Bu bedel de özgürlük cinsinden ödenir ve "özerklik", "kendi kendini savunma hakkı", "kendin olma hakkı" şeklinde adlandırılmaktadır. Cemaat içinde olma durumu, aslında güvenlik arayışının sonucudur. Ayrıca cemaatin içine girmek bir müddet sonra özgürlük arayışı içine girmek anlamına gelmektedir. Bu nedenle Bauman'a göre cemaat içinde, güvenlik ve özgürlük hiçbir zaman tam anlamıyla örtüşemez. Çünkü cemaat, hem özgürlüksüz bir güvenlik hem de güvenliksiz bir özgürlük kıskacında yer almaktadır (Bauman, 2017:11).

Suriyeli sığınmacıların bugün kendileri varlıkları için oluşturmaya çalıştıkları mekânlar, bir yandan onların temel yaşam ihtiyaçlarının karşılanmasına diğer yandan da yabancılık duygusu ile baş etmelerine yardımcı olmaktadır. Sığınmacılar için bu mekânlar, onların bir arada cemaatimsi bir şekilde yaşadığı ve birbirlerine bağlı oldukları yerlerdir. Bu sadece fiziksel bir mekân değil, kendi aidiyetlerini hissettikleri, kimliklerini ve kültürel dokularını inşa etmeye başladıkları özel varlık alanlarıdır. Bu özel alanlar veya oluşturdukları cemaat sınırları, Suriyeli sığınmacılara "bu sınırlar içinde kal, dışarıdakilerden uzaklaş" şeklinde bir sınırlama da getirmektedir. Bu sınırlar, kimi zaman Suriyeli sığınmacıların kendi içinde oluşturduğu gettolaşmalarının bir sonucu gereği olsa da, çoğu zaman yerli halkla olan sınırlı, yüzeysel ilişkiler ile güvenlik kaygısı nedeniyle de ortaya çıkmaktadır. Bu da bizi Bauman'ın cemaatin sağladığı güven duygusuna karşı özgürlüğün de kısıtlanmasına götürmektedir. Sığınmacı çocuklar, kendi aile veya akraba sınırları içinde kaldığında elbette ki bu başta onların entegrasyonlarını kısıtlamaktadır. Diğer yandan yerelle olan iletişim ve etkileşim bağı bir şekilde kurulmuş olsa dahi, yine de dış dünyaya karşı olan güvenlik kaygısı sorunu onları cemaatin sınırları içinde kalmaya mahkûm bırakmaktadır. Bu nedenle dış dünyaya karşı güven duyamayan Suriyeli sığınmacılar, yerelle olan bağlarını kuvvetlendirememektedir. Bu da onları, yerli halk tarafından birer tehdit unsuru olarak algılanmalarına dönüştürmektedir.

Bu bölümde ise, sığınmacı çocukların bu mekânsal sınırlar içinde onların hangi risk ve güvenlik problemleriyle karşı karşıya olduklarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Savaştan kaçıp gelen sığınmacılar için elbette kalabilecekleri bir evlerinin olması en büyük güven kaynağıdır. Bu soruyla çocukların mekânsal olarak içinde yaşadıkları yerlerde (ev, mahalle veya sokak olarak) kendilerini güvenilir bir ortam içinde bulup bulmadıklarına dair kanaatlerinin ne olduğu öğrenilmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle Suriyeli çocuklara oturdukları evlerde ve mahallelerde kendilerini güvende hissedip hissetmedikleri sorulmuştur. Buna ilişkin tablo ise aşağıdaki gibidir:

Tablo 66. Oturulan Yerde Kendini Güvende Hissetme Durumu

Kendini Güvende Hissetme Durumu	**Sayı**	**%**
Güvende hissediyorum	302	98,1
Güvende hissetmiyorum	6	1,9
Toplam	308	100,0

Sığınmacı çocukların neredeyse tamamı kendilerini oturdukları yerlerde güvende hissetmektedirler. Bunun da en önemli sebebi ise savaşın olmamasıdır. Çocukların büyük bir çoğunluğu bunu mekânsal olarak değerlendirmeden çok, savaştan uzak olmakla ilişkilendirmektedir. Onlar için oturulan mekânın ve çevresinin güvenliğinden çok savaş ortamının olmaması güvenilir mekân olarak değerlendirilmektedir. Çocuklara neden sorusunu yönelttiğimizde ise savaşın dışında cevap verenler ise, "burada rahat olmak, kötü veya korkulacak bir şeyle karşılaşmamak, çalışıp maddi geçim imkânının olması, ailenin yanında olmak, Işidin olmaması, insanların iyi ve yardımcı olması, düzenin ve polisin olması, sakin bir şehir olması, mahallede Suriyelilerin çok olması, özgürlüğün olması, gerçek bir devlet olması" vb. gibi nedenler sunmuşlardır. Görüşmeci çocuklardan alıntılanan aşağıdaki ifadelerden birinde, aslında güven duygusunun mekândan ziyade yaşanılan korku durumu ile özdeşleştirildiğini anlatmaktadır:

> *"Burada dışarı çıksan kimse karışmaz sana ama orada Işid kızları alıp kaçırıyordu. Cihad nikâhı yapıyordu zorla*." *Ç-115;(K,17)*

Bu ifade bizi, savaş ile birlikte yaşanan Işid olaylarının ne kadar korku verici bir hal ortaya çıkardığına şahit etmektedir. Çocukların savaş, Işid ve ailenin yanında olmak dışında sunmuş olduğu nedenlerin ise daha çok yaşadıkları çevre ile ilişkili olduğu görülmektedir.

Güvende hissetmeyen %1,9 ise yaşadıkları birkaç olumsuz olay ile dış dünyaya ve insanlara karşı olan korku nedeniyle kendilerini güvende hissetmediklerini ifade ettiler. Bu olumsuz durumların yer aldığı bazı ifadeler şu şekildedir:

> *"İnsanlar kötü davranıyor." Ç-54;(E,12)*

> *"Burada yabancıyız korkuyorum." Ç-111;(K,10)*

> *"Mahalledeki yerli halktan bazı gençler geçen yıl camları taşladılar… O zamandan beri biraz tedirgin oluyoruz girip çıkarken." Ç-183;(E,18)*

> *"Bu sokaktaki çocuklarda halkta kötü davranıyor. Dışarı çıkınca kötü davranıyorlar, taş atıyorlar, yemek artıklarını atıyorlar üzerimize." Ç-203;(K,10)*

"Halktan dolayı korkup güvenemiyorum." Ç-272;(E,15)

Çocukların yaşadıkları olumsuz birtakım olaylar veya kendini öteki/yabancı gibi hissetmesi, güvenilir bir mekânda yaşama duygusunun önüne geçmektedir. Toplumsal olarak bu tür olayların artması veya Suriyelileri kabul noktasında yerli halkın tepkiler göstermeye başlaması ihtimali özellikle sığınmacı çocuklar için güven ve huzur ortamının bir kere daha kaybolması anlamına gelecektir diyebiliriz.

3.8.2. Yerli halk Tarafından Kötü Söz/Muameleye Maruz Kalma

Bu araştırma sorusuyla, çocukların herhangi bir sebeple dışarıya çıktıklarında kendilerini korkutan, tedirgin eden veya üzen olumsuz bir durum yaşayıp yaşamadıkları tespit edilmeye çalışılmaktadır. Yaşanılan olumsuz durumlar çocukların sosyalleşmelerini, entegrasyon ve adaptasyon süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Çocukların yaşadıkları bu olumsuz tecrübeler her yönüyle çocuğun yaşamını etkilemektedir. Eğitim, sosyal hayat, kişilik gelişimi vb. gibi birçok açıdan problemlerin ortaya çıkmasına kapı aralamaktadır. Savaş korkusuna ilaveten bir de yerli halk tarafından maruz kaldıkları kötü söz veya muamele çocuklardaki korku ve kaygı durumunun daha da artmasına neden olmaktadır. Çocukların böyle bir durumu yaşayıp yaşamadıkları ve bunu nasıl deneyimledikleri bu açıdan önemlidir. Sığınmacı çocuklara yerli halk tarafından herhangi bir kötü söz veya muamele görüp görmediği sorulduğunda elde edilen cevapların dağılımı aşağıdaki gibidir:

Grafik 16. Yerli halk Tarafından Kötü Söz/Muamele Görme Durumu

Suriyeli çocuklardan %81,2'si yerli halktan herhangi bir kötü söz veya muamele görmediğini ifade ederken, %18,8'i böyle bir duruma maruz kaldığını ifade etmişlerdir. Çocukların büyük bir çoğunluğu çevresindeki yerli halk tarafından kötü bir söz ya da muameleye maruz kalmadıklarını ifade ettiler. Saha araştırması boyunca gözlemlenen en dikkat çekici hususlardan biri, Suriyelilerin yoğun bir şekilde birkaç mahallede yaşıyor olmalarıdır. Diğer husus ise, bu çoğunluğun aynı yerlerde yaşaması yerli halkla çok fazla karşılaşma ve ilişki alanının kurulmasının önüne geçmiş geçmiş olmaktadır. Çocuklardan

okula gidenler yerli halkın çocuklarıyla daha çok yakın ilişki alanı içerisinde olmaktadır. Ancak bunun haricinde çocuklar ve hatta ailelerin çoğu yerli halkla çok fazla diyalog veya komşuluk ilişkisi içerisinde olmamaktadırlar. Bu ilişkinin mesafeli olması elbette karşılaşılacak tepkilerden de uzak olmak anlamına gelmektedir. Kimi ailelerin ise, yerli halkla komşuluk ilişkilerini geliştirdiği ve toplumdan kendilerini soyutlamadıkları gözlemlenmiştir. Bu gözlem notları, bu soruya ilişkin verilen "hayır, olmadı" şeklindeki oranın neden yüksek olduğunu az veya çok bize izah etmeye çalışmaktadır.

Ancak az da olsa bazı çocukların yerli halk tarafından kötü söz/muamele ile karşılaştığı ortaya çıkmıştır. Çocuklar okulda, sokakta, çarşıda, pazarda, markette, hastanede, iş yerinde, yaşadıkları mekânlarda olumsuz birtakım olaylarla karşılaşmışlardır. Bu olumsuz durumlar ise şöyle sıralanabilir:

- İşyerinde patronların/işverenlerin kızması, bağırması, dövmesi
- Kimi işverenin çok fazla çalıştırması ve düşük ücret vermesi veya hiç ücret vermemesi
- Çalıştıkları yerlerde kimilerinin öğlen yemeklerini dahi vermemesi
- Dışardayken yerli halkın "Suriyeliler gidin, pisler" şeklinde sözlerine maruz kalmaları
- Kimilerinin sert davranması veya kötü şekilde kendilerine bakması
- Suriyelilerin dilenci olarak görülmeleri
- Suriyeliler derken sert bir şekilde söylemeleri
- "Her yer Suriyeli" ifadesini sıkça duymak
- Okulda en arka sıraya oturtulup ön sıralara izin verilmemesi
- Yabancı olarak görülüp istenmemek

Çocukların ifadelerinden hareketle yukarıda sıralanan bu olumsuz durumlar yaşanılan sıkıntıların sadece görünen bir parçasıdır. Bu tür yaşanan olumsuz durumlar, başta çocukların sosyal yaşamdan izole olmalarına, korku ve endişe içerisinde bir hayat yaşamalarına neden olmaktadır. Savaş ortamından kaçarak yeni bir hayat kurmaya çalışan Suriyeli aileler ve çocukları için belki de en sıkıntılı durum dışlanmak, kabul görmemek ve istenmemektir. Bu durumu en iyi anlatan görüşme ifadelerinden bazıları ise aşağıdaki gibidir:

> *"Geçen yıl mahallede bir kavga oldu biz ayırmaya çalıştık. Sonra akşam bizim evin camlarını taşladılar. Gidin buradan istemiyoruz Suriyelileri dediler. Biz bir şey de yapmadık ama niye böyle yaptılar anlamadık. Suriyelileri istemiyorlar aslında ondan." Ç-28;(E,17)*

"Dükkâna bir şey almaya gitsek bizi çıkartıyorlar kızıyorlar hemen. Çıkın çıkın diyorlar. Ama paramızda var yani. Kötü davranıyorlar. Okuldakiler de bizi istemiyorlar, kötü şeyler söylüyorlar hep. Çingeneler diyorlar." Ç-94;(K,10)

Çocukların yaşadıkları bu ve benzeri durumlar onların dış dünya ile bağlarının zayıflamasına ve toplumdan uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Özellikle de bu tür durumların artması entegre olamamış, sorunlarla dolu bir hayat yaşayarak büyüyen bir neslin artması anlamına da gelmektedir diyebiliriz.

3.8.2.1. Kötü Söz/Muameleye Maruz Kalma Nedeni

Suriyeli çocuklardan kötü söz veya muameleye maruz kalanlara neden böyle bir durumun yaşandığına dair fikirlerini sorduğumuzda ise ortaya şu cevaplar çıkmıştır:

Tablo 67. Yerli halk Tarafından Kötü Söz/Muamele Görme Nedeni

Kötü Söz/Muamele Görme Nedeni	**Sayı**	**%**
Suriyeli olduğumuz için	40	69,0
Suriyeli olup, dilenci olarak görüldüğümüz için	6	10,3
Suriyeli olup yabancı olarak karşılandığımız için	10	17,3
Diğer	2	3,4
Toplam	**58**	**100,0**

Sığınmacı çocuklara göre, kötü söz veya muameleye maruz kalmalarının nedenlerinin başındaki (%69) öncelikli sebep Suriyeli olmalarıdır. Bununla birlikte tek sebebin sadece Suriyeli olmak değil aynı zamanda ya yabancı olarak ya da dilenci olarak görülmelerinden kaynaklı olduğunu düşünen (%31) çocuklar da bulunmaktadır. Diğer grubunda yer alan iki çocuktan biri okulda kendisiyle sürekli dalga geçildiğini; diğer çocuk ise insanların "ülkenize dönüp savaşın/ülkenize gidin" şeklindeki sözlerine maruz kaldığını ifade etmişlerdir. Çocukların karşılaştıkları bu olumsuz tutum ve davranışların altında onlara göre Suriyeli olma, istenmeme algısının yattığı ortaya çıkmaktadır.

3.8.2.2. Yerli Halkın Çocukları Tarafından Dışlanma veya Kötü Muamele Görme

Suriyeli çocuklara yerli halkın çocukları tarafından dışlanma, kötü söz veya muamele görüp görmediği sorulduğunda ise aşağıdaki gibi bir oran karşımıza çıkmaktadır:

Grafik 17. Yerli Halkın Çocukları Tarafından Dışlanma/Kötü Muamele Görme Durumu

Suriyeli çocukların %24'ü yerli halkın çocukları tarafından dışlanma veya kötü söz/muamele gördüğünü ifade ederken, %76'sı görmediğini belirtmiştir. Bir önceki "yerli halk tarafından kötü söz/muameleye maruz kalma" sorusundan elde edilen cevapların oranından hareketle, bu sorudaki oranın fazla olmasının nedeni, okula giden çocukların etkisinin olmasıdır. Okulda daha fazla yerli halktan çocuklarla yakın temas halinde olmak bu olumsuz durumun da oranını arttırmaktadır. Ancak çocukların yine büyük bir çoğunluğunun bu türden olumsuz davranışlarla karşılaşmadığı ortaya çıkmaktadır.

Çocukların yaşadığı olumsuz durumları ise şöyle sıralayabiliriz:

- Suriyeli olmak
- Yerli halkın çocuklarının "Suriye bom bom" şeklinde ifadeler kullanması ve korkutmaya çalışması,
- Aşağılama, dışlama, hor görülme
- Sokakta oyun oynarken yerli halktan çocukların gelip kızarak "ülkenize gidin" demesi
- Çocukların kötü kelimeler kullanması ve küfürler etmesi
- Okulda aralarına almama ve konuşmama
- Çocukların bazılarının taş ve yemek artığı gibi şeyler atması
- Konuşmamaları veya yardımcı olmamaları, şeklindeki ifadelerle çocuklar karşılaştıkları olumsuz durumları anlatmaya çalışmışlardır.

3.8.2.3. Çocuklara Yüksek Sesle veya Saldırganca Bağırıp, Zarar Vermek İsteyenlerin Olma Durumu

Suriyeli çocukların yaşadıkları olumsuz durumlardan hareketle çocukların sözel veya fiziksel olarak şiddete maruz kalıp kalmadığı da araştırılmıştır. Kötü söz veya muamele görmesi nedeniyle yaşadığı psikolojik şiddetin yanı sıra kendisine yönelik sert ifade veya sözlerle bağırma, saldırganca davranma vb. gibi durumları yaşayıp yaşamadığı da tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna ilişkin grafik ise aşağıdaki gibidir:

Grafik 18. Çocuğa Yüksek Sesle/Saldırganca Bağırıp, Zarar Vermek İsteyenlerin Olma Durumu

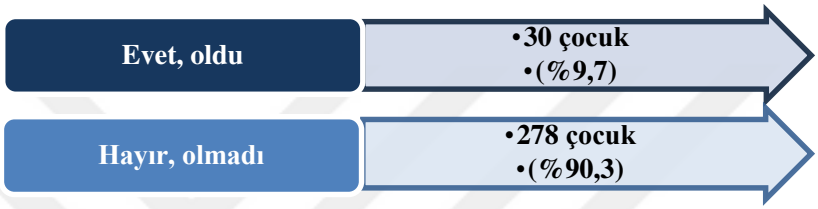

Suriyeli sığınmacı çocukların %90,3'ü böyle bir duruma maruz kalmamışken, %9,7'si kendisine yönelik şiddet içerikli tutum ve davranışlara maruz kaldıklarını belirtmiştir. Yerli halk tarafından kötü söz/muamele gördüğünü ifade eden 58 çocuktan 30'unun sözel veya fiziksel şiddet gördüğü ortaya çıkmaktadır. Daha önce yaşanılan olumsuz durumların neler olduğunu sıraladığımız bölüm, detaylı bir şekilde tabloyu ortaya koymaktadır. Ancak buna paralel şekilde sorduğumuz bu soruda ise çocukların yaşadıkları durumun şiddete dönüşüp dönüşmediğini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Görüldüğü gibi oransal olarak çok düşük düzeyde dahi olsa çocukların şiddete maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır. Toplumsal olarak tepkilerin artmaya başlaması ihtimalinin, bu türden düşük oranların artma riskini içinde barındırmaktadır diyebiliriz. Mültecileri, sığınmacıları kendi toplumsal sistemlerine uygun görmeyen yerli halkın bu türden davranışlarının artmaya başlaması özünde bir toplumsal dengesizlik meydana çıkarma potansiyelini de taşımaktadır. Bu sistemin dengeli hale gelebilmesinin en önemli yollarından biri, elbette ki entegrasyon sürecine bağlıdır.

3.8.2.3.1. Kimlerin Böyle Davrandığı

Suriyeli çocukların gördüğü şiddet içerikli davranışların kim ya da kimler tarafından yapıldığını gösteren tablo ise aşağıdaki gibidir:

Tablo 68. Çocuğa Yüksek Sesle/Saldırganca Bağırıp, Zarar Vermek İsteyenler Kimler

Yüksek Sesle/Saldırganca Bağırıp, Zarar Vermek İsteyenler	**Sayı**	**%**
Dışarıdaki/Okuldaki çocuklar/insanlar	19	63,3
Öğretmenler	2	6,7
Çalıştığım iş yerindekiler	6	20,0
Dükkân sahipleri	3	10,0
Toplam	30	100,0

Çocukların büyük çoğunluğunun dışarıdaki ya da okuldaki tanımadıkları insanlar/çocuklar tarafından sözel ya da fiziksel şiddete maruz kaldığı ortaya çıkmıştır. Okulda daha çok kendilerine yüksek sesle bağırıldığını ya da azarlandıklarını, dışarda ise başka çocuklar tarafından dövüldüklerini belirtmişlerdir. Çocuklar, okul personellerinin ders yüzünden veya arkadaş anlaşmazlıklarından dolayı kendilerine kızıp bağırdığını, okulda ya da dışarda tanımadıkları çocuklar tarafından dövüldüklerini, başka çocukların dışarıda kendilerine zarar vermeye çalıştığını, dükkâna/bakkala gidince kendilerine yüksek sesle bağırılarak kovulduklarını, iş yerlerinde işveren veya çalışma arkadaşları tarafından kendilerine sert bir şekilde bağırıldığını veya davrandıklarını ifade etmişlerdir.

3.8.3. En Çok Korktuğu/Tedirgin Olduğu Şeyler

Savaşı görüp yaşayan bir milletin, bir de göç etmek zorunda kalarak vatanından ayrılmaları elbette birçok sıkıntıyı barındıran bir süreç olmaktadır. Bu süreç ise, bir yandan hayatlarının yıkımlarını diğer yandan da hayatlarını yeniden kurmaya çalışarak yaşama tutunmaya çalışmalarını içermektedir. Göç sonrası yaşanan sıkıntılar da, elbette yeni bir hayatın içinde var olmaya çalışmanın meydana getirdiği sıkıntılardır. Ancak bu zorluklar ve sorunlar haricinde, farklı bir ülkenin topraklarında korktukları veya tedirgin oldukları şeylerin neler olduğunu öğrenmekte de fayda vardır. Özellikle de çocukların nasıl hissettikleri ve nelerden tedirginlik duyduklarını öğrenebilmek adına Türkiye'de en çok korktukları/tedirgin duydukları şeylerin neler olduğu sorgulanmıştır. Buna ilişkin verilerin dağılımı ise aşağıdaki gibidir:

Tablo 69. (Türkiye'de veya Yaşadığı Yerde) Çocuğu En Çok Korkutan/Tedirgin Eden Şey

Çocuğu En Çok Korkutan/Tedirgin Eden Şey	**Sayı**	**%**
Bir şey yok	180	58,4
Türkiye'ye kötü bir şey olursa diye	6	1,9
Maddiyat sorunu ve İşsiz kalmak sorunundan	30	9,8
Geleceğimizin belli olmamasından	5	1,6
Dışarıdaki kötü çocuklardan/insanlardan	34	11,1
Suriye'ye geri gönderirlerse diye	29	9,5
Dışarıya çıkmaktan	5	1,6
Babama bir şey olursa diye	2	0,6
Çocukların kaçırılması olayından	4	1,3
Yabancı olduğumuzdan her şeyden	5	1,6
Diğer	8	2,6
Toplam	308	100,0

Sığınmacı çocukların %0,6'sı babasına bir şey olmasından korktuklarını veya tedirgin olduklarını, %1,6'sı geleceklerinin belli olmamasından; dışarıya çıkmaktan ve yabancı olduklarından, %1,9'u Türkiye'ye kötü bir şey olmasından, %9,5'i Suriye'ye geri gönderilmekten, %9,8'i maddiyat ve işsizlik sorunu yaşamaktan, %11,1'i dışarıdaki kötü çocuk veya insanlardan ve %58,4'ü kendilerini korkutan veya tedirgin eden herhangi bir şey olmadığını ifade etmişlerdir. Geriye kalan %2,6'sı ise diğer grubunda yer alan cevapları vermiştir. Bunlar ise; insanlar bizi istemezse diye, işe giderken sabahın erken saatinin çok karanlık olması, Türkiye'de kalmaktan, insanların kötü davranmasından/dışlanmaktan (ev, iş vermeme vb.), dersleri yapamayıp ilerleyememekten vb. şekildeki cevaplardan oluşmaktadır.

Tabloya baktığımızda ise çocukların yarısından fazlasının herhangi bir korku/tedirginlik içinde olmadığını görmekteyiz. Savaş ortamından kaçarak kurtulmak, kalacak bir ev ve az çok geçimlerini idame ettirebilmek, çocukların kendilerini daha güvende hissetmelerini sağlamaktadır. Ancak çocukların yine de önemli bir çoğunluğu %42'si yukarıda yer verilen sebeplerden dolayı korku ve tedirginlik yaşamaktadırlar.

3.9. Suriyeli Çocukların Gözüyle Sığınmacı Olmak

Bu bölümde; Suriyeli çocukların kendilerinin ve ailelerinin en çok hangi yardıma ihtiyacı olduğu, Türkiye'de iyi bir hayatları olsa Suriye'ye dönmeyi isteyip istemeyecekleri, onları burada en çok zorlayan şeyin ne/neler olduğu, Suriye'de en çok özledikleri şeylerin neler olduğu, Türkiye'de yaşadıkları sorunların neler olduğu, yapmayı arzulayıp da yapamadığı şeyler ile geleceğe dair hayallerinin neler olduğuna ilişkin verilerin dağılımına yer verilecektir.

Suriyeli sığınmacı çocukların, göç sonrası içinde bulundukları koşullar, yani yaşadıkları sorunlar onların yaşam kalitelerini olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle sığınmacı olmanın çocukların hayatlarını nasıl etkilediğini ve bu etkinin nelere sebebiyet verdiğini onların bakış açısıyla anlamaya çalışmak gerekmektedir. Başka bir ülke toprağına göç ederek yeni bir hayat düzeni kurmaya çalışmak zor ve sıkıntılı bir süreçtir. Bu süreç içinde, sığınmacı çocukların bu hayat içinde yaşadığı zorluklar, onların geleceğe bakış açılarını da etkilemektedir. Dolayısıyla, sığınmacı olmanın çocukların hayatlarını ne şekilde etkilediği ve ne tür sorunlara sebebiyet verdiği, onların bakış açısıyla analiz edilmeye çalışılmıştır.

3.9.1. İhtiyaç Duyulan Şeyler

Suriyeli çocukların hem kendilerinin hem de ailelerinin ne tür yardıma ihtiyaçlarının olduğunu tespit etmeye çalıştığımız bu soruya ilişkin verilerin dağılımı aşağıdaki gibidir:

Tablo 70. Çocuğun Kendisinin ve Ailesinin İhtiyaç Duyduğu Şeyler

Çocuğun Kendisinin ve Ailesinin İhtiyaç Duyduğu Şeyler	**Sayı**	**%**
Kıyafet, erzak, ev eşyası, maddiyat gibi ihtiyaçlardan bir veya birden fazlasına ihtiyacı olanlar	211	68,6
Daha büyük bir eve	2	0,6
Okula gidebilmeye/Okuyabilmeye	2	0,6
Bir odamın ve yatağımın olmasına	4	1,3
Okul ihtiyaçları ve erzak/ev eşyası/kıyafet/maddiyat gibi ihtiyaçlardan bazılarına	24	7,8
Dersler konusunda yardıma	3	1,0
Sağlık sorunu konusunda yardıma	3	1,0
Telefona	2	0,6
Türkçeyi öğrenebilmeye	3	1,0
Bir şeye ihtiyaç yok	53	17,2
Bilmiyorum	1	0,3
Toplam	308	100,0

Çocukların %68,6'sının ihtiyaç duyduğu şeylerin başında kıyafet, erzak, ev eşyası veya maddiyat gibi ihtiyaçlardan bir veya birkaçı gelmektedir. Çocuklardan %0,3'ü bu konuda bir fikri olmadığını ifade ederken, %0,6'sı daha büyük bir eve; okula gidebilmeye ve telefona, %1'i dersler konusunda yardıma; sağlık sorunu için çözüme ve Türkçeyi öğrenebilmeye, %1,3'ü bir oda ve yatağının olmasına %7,8'i okul ihtiyaçları ile erzak/ev eşyası/kıyafet/maddiyat gibi ihtiyaçlardan bazılarına ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir. %17,2'si ise bir şeye ihtiyaçlarının olmadığını belirtmiştir. Herhangi bir şeye ihtiyacı olduğunu ifade eden çocukların genel oranı %82,5'tir. Okul veya okulla bağlantılı ihtiyaçları olan çocukların oranı %10,4'tür. Çocukların daha çok temel ihtiyaçlarının olduğu ortaya çıkmıştır: Kıyafet, erzak, ev eşyaları bunların başında gelmektedir. Çocuklar için bu ihtiyaçların çoğu sadece kendileri için değil ailelerinin de ihtiyaç duyduğu şeyler olmaktadır. Maddiyat sorunu nedeniyle birçok Suriyeli aile zor koşullarda hayatlarını sürdürmeye çalışmaktadır. En temel şeylere olan ihtiyaç aslında yoksullukla mücadele halinde olduklarının da göstergesidir. Bu nedenle çocukların istedikleri şeylerin çoğu da bu temel ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenmektedir. Göç ettikten sonra yeni bir yaşam kurmaya çalışmanın güçlükleri ekonomik, sosyal, kültürel vd. birçok alanda kendini göstermektedir. Çocukların ihtiyaç duyduğu şeyler de dikkat edilirse bu temel alanlara yönelik olduğu ortadadır.

3.9.2. Yaşamlarını Zorlayan Şeyler

Göç olayı ile birlikte sığınmacıların pek çok sıkıntıyla karşı karşıya kaldığı apaçık bir gerçektir. Kendi yurtlarını terk etmek zorunda kalmak, kazançlarını, maddiyatını, mal varlıklarını kaybeden veya kendileriyle getirebilme fırsatı bulamayan birçok sığınmacı, göç sonrası birçok zorlukla mücadele etmeye çalışmaktadır.

Bu araştırma sorusu ile çocukların gözünde onların hayatlarını en çok zorlayan şeylerin neler olduğunu, onların yaşantıları çerçevesinden anlamaya ve ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu açıdan çocukların en önemli olarak algıladıkları zorlukların/sorunların neler olduğunu gösteren verilerin dağılımı aşağıdaki gibidir:

Tablo 71. Çocukların Yaşamlarını Zorlayan Şeyler

Çocukların Yaşamlarını Zorlayan Şeyler	**Sayı**	**%**
Maddiyat	33	10,7
Maddiyat ve okul durumu	6	1,9
Maddiyat ve çalışma hayatının sıkıntıları	6	1,9
Maddiyat ve sosyal hayatın olmaması	2	0,7
Dil	77	25
Dil ve maddiyat	23	7,5
Dil ve çalışmak	5	1,6
Dil ve okul durumu (okula gidememek, derslerin zorluğu vb.)	13	4,2
Dil ve sosyal hayatın olmaması (dışarıya çıkamamak, yalnızlık, vb.)	12	3,9
Sosyalliğin olmaması (dışarıya çıkamamak, yalnızlık, arkadaşların/akrabaların olmaması gibi)	22	7,2
Çalışma hayatının zorluğu (saatler uzun, yorucu ve ağır, iş bulmak sıkıntı, çalışmak zorunda kalmak vb.)	41	13,3
Derslerin zorluğu	12	3,9
Hem okul hem çalışmak zor	4	1,3
İnsanlar, adetler farklı	2	0,7
Bir şey yok	44	14,3
Diğer (hayatın kendisi, iklimi, rahat olamama, dalga geçilmesi, bir hayatlarının olmaması vb.)	6	1,9
Toplam	308	100,0

Sığınmacı çocukların büyük bir çoğunluğunun hayatında (%85,7) onları zorlayan birtakım sıkıntılar bulunmaktadır. Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, bu zorluklar göç sonrasında yaşanan ya da yaşanması muhtemel birçok sorunlardan bazılarıdır. Maddiyat sorunu, dil sorunu, sosyal hayatın azalması, çalışma hayatına dâhil olmak zorunda kalmak ve bunun getirdiği sıkıntılar, eğitim hayatında yaşanan zorluklar, sığınmacı çocukların yaşadığı sorunların başında yer almaktadır. Bu sorunların en başında %25 ile dil sorunu nedeniyle yaşadıkları zorluklar gelmektedir. Daha sonra ise sırasıyla; %13,3 ile çalışma hayatında yaşanan sıkıntılar, %10,7 ile maddiyat sorunu,

%7,5 ile hem dil hem maddiyat sorunu, %7,2 ile sosyal hayatlarının olmaması, %4,2 ile hem dil hem de okulla ilgili sorunlar, %3,9 ile derslerle ilgili zorluklar, %1,9 ile maddiyat, okul durumu ve çalışma hayatı ile ilgili sorunlar, %1,6 ile dil ve çalışma hayatındaki zorluklar, %1,3 ile hem okuyup hem çalışmak zorunda kalmanın getirdiği zorluk, %0,7 hem maddiyat ve sosyalliğin olmaması ile insanların/adetlerin farklı olmasından kaynaklı zorluklar sıralanmıştır. Çocukların %1,9'u ise diğer grubunda yer verilen zorluklardan (hayatın kendisi, iklimi, rahat olamama, dalga geçilmesi, bir hayatlarının olmaması vb.) bahsetmiştir. Yine çocukların %14,3'ü hayatlarını zorlayan herhangi bir şeyin olmadığını ifade etmiştir.

Sığınmacı çocukların yaşadığı sıkıntılardan yola çıkarak daha genel bir oranlama yapacak olursak durumun daha net anlaşılacağını düşünmekteyiz. Bunun için tabloda birbirleriyle dönüşümlü olarak yer alan sorunlardan (dil ve maddiyat sorunu, maddiyat ve çalışma hayatının sıkıntıları vb. gibi) elde edilen ayrı bir oranlama yapılmıştır. Örneğin, maddiyat sorunu ile birlikte başka sorunlarda yaşadığını ifade eden çocuklardan genel olarak "maddiyat" sorununa değinmiş olanların oranı %22,7'dir. Aynı şekilde dil sorunun yer aldığı dağılımların genel oranı %42,2'dir. Sosyallik sorununun yer aldığı dağılımın genel oranı %11,8'dir. Çalışma hayatı ile ilgili zorluklar yaşadığını ifade edenlerin genel olarak oranı ise %18,1'dir. Çocuklardan sosyal hayatla ilişkili olanlar (okulda, sokakta, işyerinde vb. gibi) ilk etapta dil sorunu ile karşılaşmaktadır. Bu nedenle çocuklar için dil problemi, hayatlarında en fazla zorluk yaşadığı alanların başında gelmektedir. Maddiyat ve çalışma hayatına dâhil olmaya ilişkin yaşanan zorluk ise daha sonra gelmektedir. Bunlar ise özetle, bir başka ülkede yaşamanın getirmiş olduğu zorlukların genel bir tablosunu oluşturmaktadır diyebiliriz.

3.9.3. Suriye'de Özlem Duydukları Şeyler

Çocuklara Suriye'de en çok neyi özledikleri sorulduğunda elde edilen cevapların dağılımı aşağıdaki gibidir:

Tablo 72. Suriye'de En Çok Özlem Duyulan Şey

Suriye'de En Çok Özlem Duyulan Şey	**Sayı**	**%**
Evim	44	14,3
Arkadaşlarım	16	5,2
Okulum	3	1,0
Oradaki yaşamım	1	0,3
Akrabalarım	75	24,4
Her şey	55	17,8
Hiçbir şey	20	6,5
Okulumu ve akrabalarımı	4	1,3
Evimi ve arkadaşlarımı	16	5,2
Evimi ve okulumu	3	1,0
Evimi ve akrabalarımı	23	7,5
Arkadaşlarımı ve akrabalarımı	10	3,2
Anne veya Babasını	31	10,1
Diğer	7	2,2
Toplam	308	100,0

Birbiriyle iç içe olan birçok ilişkisel olguyu birbirine bağlayan mekân, genelde insanın yerle olan ilişkisine bağlı olarak tarif edilmektedir. Mekân insan ve toplumla birlikte yoğrulur ve bunlarla birlikte değerlendirilmelidir. Mekân, zaman kavramıyla da iç içedir ve mekânlar hareketliliğin kesişme noktasıdır. Değişim ve dönüşümün ve akışkanlığın tasavvur ettiği mekânlarda insanlar da mekânlarla birlikte değişir ve dönüşür. Mekânın toplumsal olaylara ve insani hallere sahne olması, tarihi içinde barındırması mekânı sosyolojik bir olgu yapmaktadır. Toplum mekân içinde görünür ve kimliğini, kültürünü mekâna yansıtır. Bu nedenle mekân, sadece fiziksel bir yer değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin de yer aldığı bir yerdir (Alver, 2010:18-19-20).

Mekânın, insan ve toplumla duygusal bir bağlılığı vardır. İnsan kendini mekâna katar, onu sever veya ondan kaçar. Duygusallığın ortadan kalktığı yerde insanın mekânla olan bağı zayıflar, gitgide kaybolur. Suriyeli sığınmacıların kendi vatanlarından, topraklarından, evlerinden kopmaları sonrasında, zaman içinde ait oldukları yerlerle olan fiziksel bağlılıklarını azaltsa da duygusal bağlılıklarını ve özlemlerini arttırabilmektedir.

Evleri yıkılan, yaşadığı mekânlar işgal edilen sığınmacıların geriye dönülecek bir evlerinin olmaması neticesinde, mekânla olan bağları yavaş yavaş kopmaktadır. Burada da elbette karşımıza mekân-kimlik ilişkisi çıkmaktadır. Mekân, kimliğin yansımasıdır. Bireyin toplumsal kimliği, toplum ve mekâna uyum yeteneği, çevreye aşina olma ve emniyet duygusunu getirir. Geriye dönecek bir yurdu, evi olmayan sığınmacılar için nasıl bir mekân-kimlik ilişkisi kurulabilir? Kong ve Yeoh (2006'den akt. Alver, 2010) mekân ve kimlik arasındaki iki türlü ilişkiden bahsetmektedir. İlki, mekânın bizzat kendisinin bir kimliğinin olmasıdır. Böylece mekânsal kimlik ayırıcı bir yapı olarak ortaya çıkmaktadır. Diğeri ise, insanın mekânı bir kimlik unsuru olarak görmesidir. Bu şekilde insan kendini mekâna ait hisseder ve kişiye tarihsel bir köken sağlayarak kimlik unsuru haline gelir (Alver, 2010:20-21). Sığınmacılar açısından bakıldığında göç ettikleri yerlerde entegrasyon ilişkisi kurulamamış olması neticesinde ne mekânsal kimlik ne de onların mekânla kurdukları ilişkilerin sonucu oluşmuş bir kimlik unsurunun oluştuğundan bahsedebiliriz. Mekânla bir kimlik oluşması ancak zamanla kuracakları ilişkiler neticesinde ortaya çıkabilmektedir. Bununla birlikte Suriyeli sığınmacıların yerlerinden, yurtlarından, var oldukları mekânlardan kopmuş olmaları vatana özlem duygularını arttırmaktadır.

Benjamin, bir mekânda yaşamanın, orada izler bırakmak olduğunu ifade eder. "Mekânla iletişime geçmek, hayatı mekân etrafında örmek doğrudan kimlik oluşumuna etki eder. Böylece kimlik, mekân tarafından şekillendirilir." Bu nedenle mekân ve kimlik iç içe geçmiştir. Mekân, sosyal ilişkileri içinde barındıran, ekonomik, politik, ideolojik ve kültürü yansıtan çok boyutlu bir olgudur (Alver, 2010:21-22). Tüm bu söylemler mekân ve onun bağlamlarının toplumsal süreçlerden ayrı olarak ele alınamayacağını göstermektedir. Suriyeli çocukların mekanla kurdukları etkileşimler onların sosyalleşme, kültür, uyum boyutlarını etkilemektedir. Yerlerinden yurtlarında ayrı düşen Suriyeliler için mekanla olan ilişkileri göç sonrası kurdukları ilişkilerin de boyutunu etkilemektedir. Bu soru özelinde Suriye'de en çok neyi özlediklerini sorduğumuzda ev, okul, yaşantı şeklinde verilen cevaplar mekanla kurulan özel bağın derinliğini ortaya çıkarmaktadır.

Harvey (2003'den akt. Alver, 2010:66) evin birçok işlevi olduğuna değinir ve bu işlevleri şöyle sıralamaktadır: "Barınak; oturanların özel kullanımı için bir nicelik mekân; mahremiyet; işyerine, alışveriş olanaklarına, sosyal hizmetlere, aile ve arkadaşlara ve benzerlerine ulaşılabilecek göreli konum; kirlilik kaynaklarına, kalabalığa, suç ve tehlike kaynaklarına, istemeyen kişilere ve benzerlerine yakınlıkta göreli konum; fiziksel,

toplumsal ve simgesel (statü) özelliklerine sahip semt konumu; servetin biriktirilip geliştirileceği bir araç. Bütün bu kullanımlar hep birlikte, içinde oturanlar için evin kullanım değerini oluşturur.” Ev, bu nedenle çok fonksiyonlu bir mekân niteliğindedir. Evin bu çok boyutlu işlevselliği çocukların mekanlarıyla kurdukları bağların derinliğini de ortaya koymaktadır. Evleri, sokakları, mahalleleri ve burada kurulan ilişkiler ve bunlara dair anıları özlemlerini arttırmaktadır.

Suriyeli sığınmacı çocukların Suriye’ye dair özledikleri şeyler yukarıdaki tablodaki gibidir. Oransal olarak en fazla dağılıma sahip olarak %24,4 ile “akrabalarına” olan özlemleri gelmektedir. Bundan sonraki sıralamayı ise %14,3 ile çocukların “evlerini” ve %10,1 ile “anne veya babası”ndan her ikisi veya birini özlediğine dair verdikleri cevaplar yer almaktadır. Okulunu, arkadaşlarını, oradaki yaşamını ve her şeyi şeklinde sıralanan diğer cevapların da oranı tabloda yer almaktadır. Burada dikkat çeken husus az da olsa “hiçbir şey” şeklinde cevap veren çocukların varlığıdır. Suriye’ye dair herhangi bir şeye özlem duymayan çocuk sayısı 20 (%6,5)’dir. Diğer kategorisinde yer alan cevaplar ise babasının mezarı, abisi, toprağı/tarlası, Suriye’nin ekmeği şeklindedir. Çocukların büyük bir kısmı “akrabalarına” daha çok özlem duyduklarını belirtmişlerdir. Okul ve akraba, akraba ve arkadaş vb. şeklinde “akraba”nın geçtiği cevaplardan elde edilen dağılımların toplam oranı ise %36,4 ‘tür. Çocukların büyük bir çoğunluğunun geride bıraktığı birçok şey için özlem duyduklarını görmekteyiz. Bu özlem aslında göç pratiğinin neden olduklarının birer özetidir. Çocukların geride bıraktıkları, anıları, hayalleri dolayısıyla bütün yaşam kaynakları zorunlu göçle birlikte geride kalmıştır. Bu nedenle çocukların özlem duyduğu şeyler, çocukluklarını bıraktıkları vatan toprağında kalmıştır.

3.9.4. Gerçekleşmeyen İstencin Yıkımı

Çocuklara yapmayı isteyip de yapamadığı için üzüldüğü, yani yoksun kaldığı ya da kaybettiklerini tekrar elde etmek istediği en önemli şeyin ne olduğu sorulmuştur. Çocukların isteyip de gerçekleşmekten uzak olan ve onları yıkıma uğratan bu şeylere ilişkin verdikleri cevapların dağılımı ise aşağıdaki gibidir:

Tablo 73. Yapmayı İsteyip De Yapamadığı En Önemli Şey

Yapmayı İsteyip De Yapamadığı En Önemli Şey	**Sayı**	**%**
Bir şey yok	140	45,5
Okuyabilmekti	93	30,3
Suriye'de okula devam edebilmekti	27	8,8
Rahatça dışarı çıkabilmek	4	1,3
Para kazanmak için yurt dışına çıkabilmek	2	0,6
Öğrenmeye başladığı mesleği devam ettirebilmekti (makinisyenlik, terzilik, kuaför vb.)	5	1,6
Babamın yanına gidebilmek/Onun yanında olabilmek	4	1,3
Tablet/Telefon/Bilgisayar/Bisiklet/Elbise/Oyuncak gibi şeyler alabilmek	15	4,9
Daha iyi bir hayata sahip olabilmek (güzel bir evi okul, iş vb.)	2	0,6
Suriye'de akrabalarımla/arkadaşlarımla olabilmek	3	1,0
Arkadaşlarımla beraber okula gidebilmek	2	0,6
Diğer	11	3,5
Toplam	308	100,0

Sığınmacı çocukların neredeyse yarıya yakını (%45,5) yapmayı isteyip de yapamadığı için üzüldüğü herhangi bir şeyin olmadığını belirtmektedir. Bu oran çocukların yaşamdan beklentilerinin, arzularının azaldığı ya da kalmadığını ve çocukların bir boşlukta olduğunu da ortaya koyması açısından önemli bir veridir. Bunun haricindekiler için tablodan da görüldüğü gibi çeşitli cevaplar sıralanmaktadır. Çocukların büyük bir kısmı için okuyamamak büyük bir hayal kırıklığıdır. Ayrıca okula Suriye'de devam edememekte yine bu hayal kırıklığının bir diğer parçasıdır. Çocukların yaklaşık olarak %39'u okumak ile ilgili kurduğu hayallerinin yarıda kalmasından dolayı üzüntü içindedirler. Okumak dışında kalan, tablet/telefon/oyuncak vb. gibi şeyler arzulayan çocukların oranı ise geride kalan diğer dağılımlardan biraz daha fazladır. Diğer grubunda yer alan cevaplar ise, eğitimini ilerletebilmek, kendi dilinde okula gidebilmek, savaşın olmadığı yerde yaşamak, eskisi gibi babadan rahatça para istemek, Kur'an kursuna devam edebilmek, Suriye'ye gidebilmek, babaya yardımcı olabilmek, kuş alabilmek şeklindedir. Bu soru aslında, çocukların savaş ve göç sonrasında hayatlarında

yaşanan değişim ve dönüşümle birlikte, onların değişen hayallerini de ortaya koymaktadır. Çocuklar okuyabilmek, arkadaşlarıyla olabilmek, rahatça dışarı çıkabilmek, para kazanabilmek vb. gibi göç sonrasında yaşadıkları değişimleri aktarmışlardır. "Bir şey yok" şeklinde bu soruyu cevaplayan çocukların ise, herhangi bir umudu veya hayali kalmadığından, yapmayı arzuladığı bir şeylerin de olmadığı ortaya çıkmıştır. Çocukların arzuladığı şeylerin neler olduğunu onların ifadeleriyle aktardığımız görüşme notlarımız aşağıdaki gibidir:

"Kur'an kursuna devam etmek istiyordum ama olmadı." Ç-9;(E,12)

"Arkadaşlarımla rahatça dışarıya çıkabilmekti, korkmadan." Ç-18;(E,13)

"Orada okuluma devam edebilmekti." Ç-21;(K,12)

"Kuveyt'e gidebilmekti. Para kazanmak için." Ç-26;(E,14)

"Suriye'de arkadaşlarımla beraber olmak isterdim." Ç-41;(E,11)

"Avukat olmayı istiyordum ama okumak hayal oldu." Ç-45;(E,17)

"Öğretmen olmak istiyordum ama okula gidemiyorum artık." Ç-48;(E,15)

"Makinisyenlik işini öğrenebilmekti." Ç-54;(E,12)

"Belki Suriye'de okula devam etmekti. Burada eğitim alıyorum ama dönersek orada bir şeye yaramayacak." Ç-64;(E,13)

"Okula devam etmekti ama savaş çıktı sonra da Işid. Gidemedik. Burada gidebiliriz umarım." Ç-67;(K,15)

"Tabletimin olması." Ç-68;(E,13)

"Babamın yanına gitmekti ama olmadı. (Baba Kuveyt'te)." Ç-70;(K,18)

"Daha iyi bir hayatımızın olması." Ç-76;(K,16)

"Akrabalarıma gitmeyi isterdim ama gidemiyorum." Ç-77;(E,11)

"Kendi yaşıma uygun olarak Suriye'de okuyabilmekti." Ç-87;(E,13)

"Oğlumu babası aldı benden. Oğlumu geri alabilmeyi istiyorum." Ç-97;(K,18)

"Arkadaşlarımla beraber okula gitmekti ama yarısından fazlası öldü." Ç-102;(E,12)

"Bisiklet sürebilmeyi." Ç-109;(K,13)

"Güzel bir okulumun güzel bir evimin olmasıydı ve servisin gelip beni okula götürmesiydi." Ç-111;(K,10)

"Savaşsız bir yerde, savaş olmadan yaşamayı." Ç-119;(E,13)

"Kendime ait eşyalarımın olmasıydı, odamın, kıyafetimin, istediğim şeyleri yiyebilme bir de." Ç-122;(K,11)

"Suriye'de rahat rahat dışarı çıkıp arkadaşlarla oynardım, burada böyle bir şey yok." Ç-125;(K,13)

"Babamın yanına gidebilmek." Ç-132;(E,14)

"Öğretmen olmak ya da yurt dışına para kazanmak için çıkmaktı." Ç-135;(E,11)

"Orada okula gidiyordum arkadaşlarımla. Dışarıya da çıkıyorduk. Ama burada yok." Ç-136;(K,10)

"Eskiden babamdan her şeyi rahat istiyordum, ama şimdi isteyemiyorum. Mesela bisiklet mesela telefon gibi." Ç-151;(K,11)

"Eğitim olarak iyi bir şekilde ilerlemeyi isterdim ama zorlanıyorum şimdi." Ç-156;(K,15)

"Okuyabilmekti. Kolay olur sandım ama çok zorlandım. Ama devam edemedim." Ç-160;(K,15)

"Babama yardım etmeyi istiyorum ama edemiyorum." Ç-168;(E,12)

"Suriye'de İslam'a davacı olabilmekti. Okuldan sonra Kur'an kursuna gidiyordum öğreniyordum ama kaldı öyle." Ç-172;(E,16)

"Okulu seviyordum ama çok uzak kaldım. Sadece güzel bir hayat yaşamak istiyordum ama olmadı." Ç-184;(E,11)

"Oyuncaklarım vardı oynayacaktım ama getiremedim." Ç-202;(K,10)

"Terzi işinde çalışıyordum o işte usta olmayı isterdim." Ç-213;(E,17)

"Okula devam edebilmek. Urfa'da Suriyeli okul vardı oradan devam ettim. Türkçeyi öğrendim. Sonra burada Türk Dili ve Edebiyatını kazandım ama TÖMER'den dil için yeterlilik sınavına girmem gerekiyordu. Ona da para lazım diye başvuramadım. Kardeşlerim okuyor ama ben gidemedim maddiyattan dolayı. İnşallah çalışıp parayı toplayıp sınava girecem. O belgeyi almadan üniversiteye devam edemiyorum." Ç-214;(E,18)

"Güzel bir elbise alabilmek." Ç-247;(K,12)

"Dışarıya çıkabilmek, işimi kurabilmekti." Ç-272;(E,15)

"Suriye'de savaş olmasaydı da okuyabilseydim." Ç-279;(E,12)

"Okul için evraklarımı tamamlayabilmek." Ç-294;(K,16)

Görüşmelerden de anlaşılacağı üzere, çocukların çoğu okulla ilgili yarım kalan hayallerinin üzüntüsü içerisindedirler. Okula devam edemeyen, okulla ilgili sorunlar yaşayan çocukların geleceklerine ilişkin hayalleri de yarım kalmaktadır. Gelecek hayalini okula gidebilmeye bağlayan çocuklar için eğitimin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha

görmekteyiz. Çocukların bundan başka, çocuklukları gereği birtakım şeyler arzulamaktadır. Güzel bir ev, güzel bir elbise, oyuncak vb. gibi. Çocukların bu istedikleri şeylerin aslında temel ihtiyaçlardan oluştuğunu görmekteyiz. Bir çocuğun oynayabileceği bir oyuncağının olmasını istemesi onun en tabii hakkıdır. Ancak sığınmacıların yaşadığı yoğun ekonomik sıkıntılar çocukların eğitim, barınma, oyun kısaca çocukluk hakkını ellerinden almaktadır. Para kazanmayı isteyen, babasına yani aileye ekonomik destek vermeyi arzu eden ama yaşları küçük bedenleri zayıf olan çocuklar, çalışabilecek durumda olamadıklarından bu durumun da onları üzdüğünü belirtmişlerdir. Ayrıca dışarıya rahatça korkmadan çıkamayan çocukların özgürce hareket edemediği bir dünya da onların en büyük üzüntüleridir. Bütün bu ifadeler çocukların arzuladığı, özlediği ancak kavuşamadığı için üzüldüğü her şeyi özetlemektedir.

3.9.5. Gelecek Hayali

Sığınmacı çocukların geleceğe dair hayallerinin olup olmadığını sorgulamak, aslında onların kendilerini ileride nasıl bir yerde gördüklerini ortaya çıkarmaya çalışmaktan başka bir şey değildir. Çocukların gelecekle ilgili hayal kurması, bir planlarının olması hayata dair umutlarının olduğunun en güzel işaretidir. Bir gelecek inşa edebilmek için gereken somut, maddi şeylerin dışında hayal kurmak, çok kolay ve zahmetsiz bir iştir. Ancak bunun için çocukların yaşadıkları tecrübeler, yaşam koşulları vd. faktörler bütün hayatlarını, benliklerini ve hayallerini etkilemektedir. Çocukların neleri hayal ettiklerine dair elde edilen cevapların dağılımı aşağıdaki gibidir:

Tablo 74. Geleceğe Dair Hayalleri

Geleceğe Dair Hayalleri	Sayı	%
Bir okul bitirmeye dayalı meslek sahibi olmak (doktor, polis, öğretmen, mühendis, hemşire, avukat, pilot, astronot)	100	32,5
Anne/Babaya kavuşmak	2	0,6
Geleceğimiz kalmadı	16	5,2
Suriye'ye dönmek	26	8,5
Okumaya/Okula devam edebilmek	47	15,3
Bilmiyorum	12	3,9
İşsiz kalmamak/Daha iyi bir iş bulup para kazanmak	7	2,3
Bir hayalim yok	51	16,6
Aileme daha iyi ve rahat bir hayat yaşatabilmek	9	2,9
Türkçeyi öğrenebilmek	1	0,3
Kur'an kursu hocası/İmam olmak	7	2,3
Kendine ait bir dükkân açmak	4	1,3
Evlenmek	4	1,3
Babası/Abisi gibi işinde usta olmak	2	0,6
Suriye'de okula devam edebilmek	1	0,3
Futbolcu, Aşçı, Berber, Terzi, Ressam gibi mesleklerden birini olmak	9	2,9
Suriye'nin eskisi gibi olması	4	1,3
Diğer (fen alanıyla ilgili proje yapmak, mutlu olmak, oyuncak ve bilgisayarının olması, vd.)	6	1,9
Toplam	308	100,0

Çocukların %25,7'si geleceğe dair herhangi bir hayali olmadığını, belirsizlik içinde olduğunu ve bir geleceklerinin kalmadığını ifade etmiştir. Bu durumun göz ardı edilemeyecek bir orana sahip olması, çocukların umutsuz ve bir beklenti içinde olmadan, öylesine, sadece anı yaşamaya çalışarak bir hayat sürdürdüklerini ortaya çıkarmaktadır. Çocuklar kendilerini savaş öncesi hayatlarından geriye bir şey kalmaması, okuyor idiyse okuyamaz hale gelmesi vb. gibi nedenlerle, umutsuz ve belirsiz bir yaşam içinde bulmaktadırlar.

Okumaya ve öğrenmeye dayalı hayalleri olanlar ile bir mesleğinin olmasını hayal eden çocukların toplam oranı %51,3'tür. Bu oran çocukların önemli bir kısmının okumak, ilerde bir meslek sahibi olmak gibi kendi hayatları üzerine bir gelecek planı kurmaya çalıştıklarını göstermektedir. Okula gidebilme fırsatı geleceğe dair hayallerinin de önünü açmaktadır diyebiliriz.

Çocuklardan geriye kalan %23'ü ise, okumanın veya bir mesleğe sahip olmanın dışında kendi içinde yaşadıkları koşulların etkisiyle bir gelecek hayali kurmaktadır. Anne babaya kavuşmak, Suriye'ye dönmek, ailesini rahat ettirmek, kendisine ait bir dükkân açmak, evlenmek vd. şeklindeki cevaplar bu türdendir.

Sığınmacı çocukların geleceğe dair hayallerini sorguladığımız bu araştırma sorusunda, çocukların geleceğe ilişkin bakış açılarının eğitimle bağlantısının olup olmadığını da çaprazladığımız tablo aşağıdaki gibidir:

Tablo 75. Geleceğe Dair Hayali İle Türkiye' deki Öğrenim Durumuna İlişkin Dağılım

Geleceğe Dair Hayali	Okur-Yazar değil	Türkiye'de gitmiyor	İlkokula gidiyor	Ortaokula gidiyor	Liseye gidiyor	Şimdilik gitmiyor	Toplam
Bir okul bitirmeye dayalı meslek sahibi olmak (doktor, polis, öğretmen, mühendis, hemşire, avukat, pilot, astronot)	0	16	31	45	6	2	100
Anne/Babaya kavuşmak	0	0	1	1	0	0	2
Geleceğimiz kalmadı	0	16	0	0	0	0	16
Suriye'ye dönmek	0	18	4	4	0	0	26
Okumaya/Okula devam edebilmek	0	25	10	7	2	3	47
Bilmiyorum	0	5	1	3	2	1	12
İşsiz kalmamak/Daha iyi bir iş bulup para kazanmak	0	6	0	1	0	0	7
Bir hayalim yok	1	39	7	4	0	0	51
Aileme daha iyi ve rahat bir hayat yaşatabilmek	0	8	0	1	0	0	9
Türkçeyi öğrenebilmek	0	1	0	0	0	0	1
Kur'an kursu hocası/İmam olmak	0	3	3	1	0	0	7
Kendine ait bir dükkân açmak	0	3	0	1	0	0	4
Evlenmek	0	4	0	0	0	0	4
Babası/Abisi gibi işinde usta olmak	0	2	0	0	0	0	2
Suriye'de okula devam edebilmek	0	0	0	1	0	0	1
Futbolcu, Aşçı, Berber, Terzi, Ressam gibi mesleklerden birini olmak	0	2	4	3	0	0	9
Suriye eskisi gibi olsun	0	4	0	0	0	0	4
Diğer (fen alanıyla ilgili proje yapmak, mutlu olmak, oyuncak ve bilgisayarının olması, vd.)	0	4	1	1	0	0	6
Toplam	1	156	62	73	10	6	308

Çocuklardan gelecekle ilgili bir hayali, beklentisi olmayanların okula gitmeyenlerden oluştuğunu görmekteyiz. Okula gidebilmek çocuklar için en büyük umut

kaynağıdır. Bu kaynaktan mahrumiyet onların geleceklerini belirsizlik ve ümitsizliklerle doldurmaktadır. Çocuklar, geleceklerinin kalmamasını ve bir hayallerinin olmamasını içinde bulundukları kötü koşullara bağlamaktadırlar. Bu koşulların en kötüsü de okula gidememek veya okulla ilgili beklentilerinin hüsrana uğramasıdır. Yine tabloda dikkatimizi çeken bir diğer husus, okula gitmeyen çocuklardan 4'ünün gelecek hayalinde evlenme olgusunun yer almış olmasıdır. Bir diğeri, okula gidemeyen çocukların (1'i hariç) işsiz kalmamak veya daha iyi bir iş bulmakla ilgili gelecekten beklentilerinin olmasıdır. Bu durumlar (okula devam edebilmek, işsiz kalmamak gibi) aslında çocukların gelecekten yana hayallerinden çok endişelerini ortaya koymaktadır. Bir diğer bulgu ise, okula gitme imkânı olmayan çocukların Suriye'ye dönme hayali ve isteğinin okula gidenlere göre daha fazla olmasıdır. Çocukların gelecek hayallerini şekillendiren en ciddi hususun okul faktörü olduğu ortaya çıkmıştır.

Sığınmacı kimliği altında yaşamanın getirdiği zorluklar çocukların geleceğe ilişkin hayallerini etkilemektedir. Vatan toprağına geri dönebilmek, okuyabilmek ve en önemlisi bir hayal kurabilmek savaş ve göçü deneyimlemiş çocukların gelecekten beklentilerini etkilemektedir.

3.9.6. Göç Sonrası Yaşadıkları Sorunlar

Bu başlık altında, göç sonrasında yaşanan bazı muhtemel sorunlardan hareketle bunların çocuklar açısından sorun olup olmadığı üzerinde durulmuştur. Yani sığınmacı olma durumundan kaynaklı sorunlar, çocukların gözünden okunmaya çalışılmıştır. Bir diğer deyişle, zorunlu göç sonrası yaşanılan bazı temel sorunsalların, çocuklar içinde sorun olarak algılanıp algılanmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu sorunlar ekseninde Suriyeli çocukların, sığınmacı olma durumunu nasıl tecrübe ettikleri de ortaya konulmuş olunacaktır.

Bu sorunlardan; maddiyat sorunu, okul sorunu, dil sorunu, kıyafet sorunu, dışarıya çok az çıkabilme sorunu ve arkadaş çevresinin sınırlılığı durumlarının çocuklar için sorun olup olmadığı incelenmiştir.

3.9.6.1. Maddiyat Sorunu

Sığınmacı çocuklara, mevcut ekonomik koşulları doğrultusunda onlara göre maddiyat sorunlarının olup olmadığı sorulmuştur. Yani, çocuklar açısından maddiyat onlar için bir sorun olarak algılanmakta mıdır? Buna göre elde edilen cevaplara ilişkin grafik şöyledir:

Grafik 19. Maddiyatın Sorun Olma Durumu

Çocukların büyük bir çoğunluğuna göre (%86,7) maddiyat onlar için sorun olmaktadır. Çocukların %13,3'ü için ise maddiyat sorun olmamaktadır. Göç sonrası yaşanan ekonomik değişimler çocukların hayatlarında sadece para ile ilgili sorunlara yol açmamaktadır. Okula gidemediği için üzülen, riskli ve ağır işlerde çalışmak zorunda kaldığı için sağlık sorunları yaşayan, sosyal hayatı kalmayan kimi çocuklar için de bu sorunların kaynaklarından biri de maddiyattır. Suriye ile Türkiye'deki gelirleri bakımından arada çok farkın olmadığı veya Türkiye'de gelir bakımından daha iyi bir hayatlarının olduğunu belirten (Hanelerine giren aylık gelirin kendilerine yeterli gelip gelmediğine dair 40'ı (%13) "evet, yeterli" ve 148'i (%48,1) "orta, idare eder" şeklinde cevaplamışlardı) çocuklara göre maddiyat onlar için sorun olmamaktadır.

3.9.6.2. Okul İle İlgili Sorun

Çocukların eğitim durumlarını gösteren bölümde (4.3. Eğitim Hayatları) Türkiye'de okula giden ve gitmeyenlere ilişkin dağılımlar yer almaktadır. Bu soru özelinde ise okula gidenler ile gitmeyenler için "okulla ilgili sorunlarının olup olmadığı" tespit edilmeye çalışılmaktadır. Yani çocuklar için okula gidememek onlara göre bir sorun mudur değil midir? Okula gidenlerin de yaşadığı sorunlardan hareketle bu sorunlar okulu onlar için bir sorun haline dönüştürmekte midir? Bu soruların cevabını alabilmek adına çocuklara okulla ilgili sorununun olup olmadığı sorusu yöneltilmiştir. Bu soru iki temel noktaya bizi götürmektedir:

1. Okula gidenler için okulda yaşadıkları sorunlar onların okulu sorun olarak değerlendirmelerine yol açmaktadır.
2. Okula gitmeyenler için ise, başlı başına "okula gidememek" sorun olarak değerlendirilmektedir.

İlkin, okulla ilgili sorunu olup olmadığına dair genel tablo verilecektir. Sonra okula giden ve gitmeyen çocuklar için ayrı ayrı tablolara yer verilecektir.

Tablo 76. Okula İlgili Sorun

Okula İlgili Sorun	**Sayı**	**%**
Var	105	34,1
Yok	203	65,9
Toplam	308	100,0

Çocukların %65,9'unun okulla ilgili herhangi bir sorunu yokken, %34,1'i için sorun bulunmaktadır. Çocuklardan okula gidemeyenler ile okulla ilgili problemleri (derslerde zorlanma/dil sorunu, arkadaşlar arasında problem yaşama, okula gitmeyi istemeyip aile zoruyla okula devam etme, çalışmayı isteme, okul personelleri ile sorun yaşama vb. gibi) olanların okula dair sorunları bulunmaktadır. Bunun dışındakilerin -okula gitmemeyi sorun olarak görmeyenler veya okulla ilgili herhangi bir sıkıntısı olmayanlar- okula dair sorunlarının bulunmadığı ortaya çıkmıştır.

Çocuklardan, okula giden 146 çocuk için okula gitmelerinin onlar için sorun olup olmadığına dair elde edilen cevapların dağılımı şöyledir:

Tablo 76.1. Okula Gitmenin Sorun Olup Olmama Durumu

Okula Gitmenin Sorun Olup Olmama Durumu	**Sayı**	**%**
Evet, sorun	11	7,5
Hayır, sorun değil	135	92,5
Toplam	146	100,0

Okula giden çocukların büyük bir çoğunluğu (%92,5'i) için okulla ilgili bir sorunları bulunmamaktadır. Çocukların %7,5'i için ise okulla ilgili yukarıda da ifade edilen bazı sebeplerden ötürü sorunlar bulunmaktadır. Bu nedenle çocuklar için okula gitmek sorunlu bir durum haline gelmektedir. Yine de çocukların büyük bir çoğunluğu

için okula gitmek her şeyden önemli ve değerlidir. Okula gidebilmek kendi hayatlarını ve geleceklerini kurtarabilmek adına umut ışığı olmaktadır.

Çocuklardan, okula gitmeyen 162 çocuk için okula gitmemelerinin onlar için sorun olup olmadığına dair elde edilen cevapların dağılımı ise şöyledir:

Tablo 76.2. Okula Gitmemenin Sorun Olup Olmama Durumu

Okula Gitmemenin Sorun Olup Olmama Durumu	**Sayı**	**%**
Evet, sorun	94	58,0
Hayır, sorun değil	68	42,0
Toplam	162	100,0

Okula gitmeyen çocukların %58'i için bu durum sorun iken, %42,2'si için sorun değildir. Çocuklardan okula gidememeyi sorun olarak görenler okumayı ve eğitimlerini devam ettirmeyi isteyenlerdir. Ancak sorun olmadığını belirten çocuklar için yabancı bir yerde olma endişesi, kaygı ve korkusu, dil zorluğu, maddiyat sorununun daha öncelikli olması, okulu/okumayı sevmeme, vb. gibi sebeplerden ötürü okula gitmemek sorun olarak değerlendirilmemektedir. Göç etmek zorunda kalmak her açıdan birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Çocuklar için özellikle eğitim başta olmak üzere birçok sorun ve risk bulunmaktadır. Mülteci olmak başlı başına birçok sorunla beraber yaşamak ve mücadele etmeye çalışmak iken, önemli olan bu sorunlara yönelik çözüm politikalarının geliştirilmesi gerektiğidir. Çocuklara eğitim hakkından faydalanabilmelerini sağlamanın ilk yolu öncelikle dili öğretmek ve çocuk işçiliğine son vermekten geçmektir. Böylece çocuklar, sığınmacı ve yabancı biri olarak yaşamaya çalışmaktan ziyade, sosyal uyum ve entegrasyonlarını, kültürel diyaloglarını ve kendi habituslarını da kurabildikleri bir düzen içinde yaşamalarının imkânına da kavuşacaklardır. Çocukların okul ve eğitimle aralarındaki bağı kuvvetlendirmek sadece onların yararına olmayacaktır. Aynı zamanda ülkemiz adına da olumlu geri dönütleri olacak çıktıları içermektedir. Ülkemizde kalıcı olsun veya olmasınlar Türkçeyi öğrenmiş olmak, bunun yaygınlaşması ve kullanımı, iyi pozisyonlarda nitelikli bireyler yetiştirmiş olmak ülkemiz içinde elbette artıları olacak önemli bir husustur. Okul ve sorun kelimelerinin yan yana kullanılmış olmasının verdiği rahatsızlık sadece bu araştırmanın çıktısı olmadığını buna benzer birçok çalışmada ortaya koymaktadır (Tanrıkulu, 2017; Levent ve Çayak, 2017). Bu nedenle sığınmacı çocukların eğitimlerinin önündeki engellerin kaldırılması, sorunlarının giderilmesi gerekmektedir.

3.9.6.3. Türkçe Sorunlarının Olup Olmadığı

Çocuklara Türkçeyi konuşabilme düzeylerine göre, dilin onlara göre sorun olup olmadığı sorulduğunda elde edilen cevapların dağılımı aşağıdaki gibidir:

Tablo 77. Türkçe Sorunu

Türkçe Sorunu	**Sayı**	**%**
Var	166	53,9
Yok	142	46,1
Toplam	308	100,0

Çocukların %53,9'u Türkçe konuşabilme veya öğrenme durumuna ilişkin sorun yaşadıklarından dil konusu onlar için problem olmaktadır. Yani çocuklar Türkçe konuşamamayı sorun olarak görmektedirler. Göç sonrası süreçte ilk karşılaşılan sorunlardan biri dil sorunudur. İletişim ve sosyal ilişkilerin kurulması, okulla ilgili yaşanan bazı sorunların temelinde dil sorunu yatmaktadır. Bu nedenle çocuklar için Türkçeyi bilmemek sorun olarak değerlendirilmektedir. Bu açıdan çocuklar, Türkçeyi öğrenmek istemektedirler.

Çocukların %46,1'i için ise dil sorun olmamaktadır. Çocuklar ya Türkçeyi öğrendikleri veya kendilerini yeteri kadar ifade edebildiklerinden ya da Türkçeyi öğrenememenin onlar için sorun olarak görülmemesi nedeniyle dil sorunu yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Herhangi bir şekilde yerli halkla iletişim halinde olmayan Suriyeli aileler ve dolayısıyla çocuklar, dil öğrenmeye pragmatik boyutu açısından yaklaşmaktadırlar. Çocuğun okulla bağlantısı yok ise, sosyal bir hayattan ve ilişkilerden (yerli halkla komşuluk, arkadaşlık gibi) uzak ise dil öğrenmek gibi bir girişim için de olmadıkları ve hatta kiminde böyle bir isteğin de olmadığı gözlemlenmiştir. Çocukların dili öğrenebilmesi için okula veya kurslara gitmesi ya da yerli halkla sosyal ilişki ağlarının kurulması ve gelişmesi gerekmektedir. Yerli halktan uzak mekânlarda kendilerine ait mekânsal alanları içinde yaşamaya çalışan sığınmacıların, bu şekilde aslında yerli halkla aralarında duvarlar örülmüş olmaktadır. Bu da haliyle yerli halkla olan bağların zayıflamasına hatta çoğu zaman kurulamamasına neden olmaktadır.

3.9.6.4. Kıyafet Sorunu

Çocuklara kıyafet durumlarına göre sorun yaşayıp yaşamadıkları sorulmuştur. Çocukların ihtiyaç durumlarına göre bu soruya verdikleri cevapların dağılımı şöyledir:

Tablo 78. Kıyafet Sorunu

Kıyafet Sorunu	**Sayı**	**%**
Var	215	69,8
Yok	93	30,2
Toplam	308	100,0

Çocukların %69,8'i kıyafet sorunlarının olduğunu ifade ederken, %30,2'si olmadığını ifade etmiştir. Araştırma grubundaki çocukların büyük bir çoğunluğu için kıyafet konusu onlar için sorun olmaktadır. Özellikle de kış ayları için kalın ve sıcak tutacak giysilerin az olması büyük bir sorun olmaktadır. Ayrıca okula giden çocuklar da çoğunlukla okul kıyafetine ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir. Maddiyat sorunu yaşayan birçok sığınmacı aile önceliğini kira, gıda, faturalara verdiği için kıyafet ihtiyacını giderme işi daha sonraki sıralarda yer almaktadır. Bu nedenle mecburi kalmadıkları müddetçe kıyafet satın almadıklarını ifade etmişlerdir. Sığınmacı aileler, çoğunlukla bazı yardım kuruluşlarından ya da hayırseverlerden gelen kıyafetleri kullandıklarını belirtmişlerdir. Ancak ne var ki bu türden yardımlar çoğunlukla yetersiz olabilmektedir. Bu nedenle çocuklar hem okul hem de günlük kullanım için kıyafet noktasında sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

3.9.6.5. Dışarıya Çıkma Sorunu

Bu soruyla, çocukların dışarıya çıkabilme durumlarını göz önünde bulundurarak bu durumun onlar için sorun olup olmadığı değerlendirilmek istenmiştir. Bu nedenle çocuklara dışarıya çıkmanın onlar için sorun olup olmadığı sorulduğunda elde edilen cevapların dağılımı ise şöyledir:

Tablo 79. Dışarıya Çok Az Çıkabilme/Çıkamama Sorunu

Dışarıya Çok Az Dışarıya Çıkabilme/Çıkamama Sorunu	**Sayı**	**%**
Sorun	96	31,2
Sorun değil	212	68,8
Toplam	308	100,0

Çocukların %68,8'i dışarıya çıkabildiklerini, dışarıya çıkmada sorun yaşamadıklarını ifade etmişken, %31,2'si ise dışarıya çıkma durumunun onlar için sorun olduğunu belirtmiştir. Bazı çocuklar okula gidemediği/gitmediği için gününün büyük bir kısmını evde geçirmektedir. Bazıları için ise, yabancı bir yerde olmalarından ötürü ailelerinin korkup dışarıya bırakmadıkları ifade edilmiştir. Kimi çocuk ise akrabaları/tanıdıkları olmadıkları için dışarıya çıkmak için bir sebeplerinin dahi olmadığını belirtirken, kimisi için akraba ziyaretleri bile olsa dışarıya çıkmak pek bir şey ifade etmemektedir. Çocuklar okula gitse de veya akraba ziyaretlerinde bulunsalar dahi dışarıya istedikleri gibi çıkıp rahatça hareket edemediklerini, arkadaşları olmadığı için sosyal hayatlarının olmadığını ifade etmektedirler. Bunun en çarpıcı örneği ise aşağıdaki okula gidenlerin dışarıya çıkmalarını sorunlu olarak değerlendirdiği çapraz tablo ortaya koymaktadır:

Tablo 80. Okula Gitme Durumlarına Göre Sığınmacı Çocukların Dışarıya Çok Az Çıkabilme/Çıkamama Durumları

Türkiye'de Okula Gitme Durumu	**Sorun**		**Sorun değil**		**Toplam**	
	S	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Evet, gidiyorum	40	27,4	106	72,6	146	100
Hayır, gitmiyorum	56	34,6	106	65,4	162	100
Toplam	**96**	**31,1**	**212**	**68,9**	**308**	**100**

Tablodan da anlaşılacağı üzere, okula gittiği halde dışarıya çıkma konusu kendisi için sorun olan, bunu sorun olarak gören çocukların oranı %27,4'tür. Dışarıya çıkma konusunda sorun yaşayanlar çocuklardan ise %34,6'sı okula gitmemektedir. Okula gitmek, çocuklar için dışarıya çıkabilmenin, ev ortamından uzaklaşmanın yolu demektir.

Ancak bu sadece tek etkili faktör olamamaktadır. Okula gitmediği halde dışarıya çıkma noktasında sorun yaşamayan çocuklar (%65,4) bunun en tipik örneğidir. Bu tablodaki en çarpıcı sonuç evden dışarıya çıkıp okula gitseler dahi çocukların dışarıya çıkmayı sorunlu olarak değerlendirmiş olmalarıdır. Çocuklar okul ortamında sıkılma, problemler yaşama, okulu sevmeme vb. gibi sebeplerle okulu dış mekân/çevre olarak değerlendirmemektedir. Kısacası, çocuklar kendi bulundukları koşullara göre durumlarını değerlendirmede bulunmaktadırlar. Okula gidemeyenler için ayrı, okula gitseler dahi sosyal ilişkileri olmayanlar için ayrı, kendi akranları, arkadaşları olmadığı için ayrı şekillerde sorun yaşayan çocukların ortak sorunu, sosyal hayatlarının, dış dünya ile bağlarının çok zayıf olmasıdır diyebiliriz.

3.9.6.6. Arkadaş Çevresinin Sınırlılığı

Arkadaş çevresinin sınırlı olup olmaması durumu da çocuklar için belki de en önemli konulardan biridir. Sosyal bir hayatlarının olmasının, dışarıya açılabilmesinin, yaşadıkları yeri tanıyabilmesi ve öğrenebilmesinin kanallarından biri de arkadaş çevresinin varlığıdır. Arkadaşlık ilişkisinden mahrum olmak yalnızlık duygusu, sosyal hayatın olmaması vb. gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaya sebebiyet verebilmektedir. Özellikle de sığınmacı/mülteci olarak yaşamaya çalışırken sosyal ağlar kurarak, aynı mekânlara yaşamaya çalışmak yalnızlık kaygısını azaltıcı bir etkiye de sahiptir. Bu nedenle özellikle de çocuklar için arkadaş çevresinin varlığı bu yalnızlık duygusunu bertaraf edecek bir işlevselliğe de sahiptir. Sığınmacı çocukların hem kendi kökenlerinden hem de yerli halktan edindiği arkadaş çevresi onların daha sosyal ve uyumlu bir birey olmalarını kolaylaştıracak önemli bir faktördür. Bu nedenle çocukların yerelden veya kendi kökenlerinden arkadaşlarının olup olmaması araştırmamız açısından önemli bir veridir. Çocukların sosyal hayatla bağını kurmaya yardımcı etkenlerden biri olarak arkadaş çevresinin sınırlılığını sorduğumuz bu soruda ise elde edilen cevapların dağılımı şöyledir:

Tablo 81. Arkadaş Çevresinin Sınırlılığı Durumu

Arkadaş Çevresinin Sınırlılığı	**Sayı**	**%**
Sınırlı	136	44,2
Sınırlı değil	172	55,8
Toplam	308	100,0

Çocuklardan %44,2'si arkadaş çevresinin sınırlı olduğundan bahsederken, %55,8'i ise arkadaş çevresinin sınırlı olmadığından bahsetmiştir. Burada şu hususu da belirtmek gerekirse, araştırma sırasında çocuklar arkadaş çevresinin sınırlı olduğunu söylerken bu durumun kendileri için sorun olduğunu da belirten ifadeler kullanmışlardır. Araştırma grubundaki çocukların neredeyse yarıya yakını için arkadaş çevresinin sınırlı olduğunu görmekteyiz. Çocuklar sosyalleşebilecekleri akran gruplarının olmaması ya da çok sınırlı olması nedeniyle sıkıcı, monoton ve tek düze bir hayat yaşamak zorunda kalmaktadır. Bu da sığınmacı çocukların yaşadığı önemli sorunlardan biri olarak görülmektedir.

"Arkadaşlarım var ama sadece okulda. Ama Türklerle dil sorunu oluyor diye pek konuşamıyorum." Ç-5;(E,11)

"İş yerinde Türk arkadaşlar var. Dışarıda Suriyeli var ama çok yok." Ç-11;(E,15)

"Sadece akrabalar var." Ç-22;(K,17)

"Sadece Suriyeli akrabalarımla görüşüyorum." Ç-48;(E,15)

"Ailemle beraber çıksam çıkıyorum akrabalara o da. O yüzden hiç arkadaşım yok." Ç-53;(K,17)

"Suriyeli arkadaşlar var ama Türkler sadece mahalledekiler. Okuldakiler bizi aralarına almıyor." Ç-98;(K,11)

"Arkadaşlarım pek yok birkaç Suriyeli var. İnşaatta bir tane var ama." Ç-100;(E,100)

"Arkadaşlarım çok az var. Türklerden komşumuzun kızı var bir tane o kadar. Akraba var onun dışında." Ç-150;(K,150)

"Bir iki arkadaş tek var. Okuldakiler kötü davranıyor, kötü hareketler yapıyorlar. Lavabo da görmüştüm bir kere çok kötü bir şeydi ama söyleyemem. Sonra beni kovaladılar gördüm diye. Kızların lavabosuydu ama erkekler vardı. Ama söyleyemem. Beni oyuna bile almıyorlar. Ben kuzenlerimleyim hep." Ç-151;(K,11)

"Suriyeli arkadaşlar var Türklerde mahallede var. Okulda yok okulda bizi sevmiyorlar." Ç-208;(K,11)

"Arkadaşlarım pek yok olanlarda Suriyeli." Ç-281;(E,16)

Suriyeli çocukların ifadelerinden de anlaşıldığı gibi ya dışarıya çıkamamalarından, sosyal hayattan izole olma, çalışma hayatının içinde yer alma ya da okulda ya da dışarıda dışlandıkları için hem kendi kökenlerinden hem de yerli halktan arkadaşlarının olmadığını görmekteyiz. Çocukların toplumsal hayatta arkadaş edinememeleri, onları dış dünyaya karşı hem özgüvensiz hem de topluma entegre olamamalarına sebebiyet vermektedir diyebiliriz.

SONUÇ

İnsanlık tarihi ile eşdeğer kabul ettiğimiz göç olgusu yine insanlık var olduğu sürece devam edecektir. Göç basit bir yer değiştirme hareketi olmamakla birlikte nedenleri, etkileri ve sonuçları bakımından kompleks bir olgudur. Bu nedenle göçü tanımlarken tek tip bir tanımlama yapmak mümkün olmamaktadır. Çeşitli sebeplerle göç eden ya da etmek zorunda kalan insanlar için göç serüveninin birçok etkisi bulunmaktadır. Göç sosyolojik, psikolojik, ekonomik, siyasal birçok alanda etkileri olan çok boyutlu bir konudur. Bu çok boyutluluk içinde elbette göçmenler için birçok avantaj ve dezavantajlar bulunmaktadır. Örneğin, gönüllü göç olayında göç hareketi her ne kadar kişinin kendi isteği/arzusu ile gerçekleşse de birçok toplumsal, kültürel, psikolojik olumsuz etkileri olabilmektedir. Aynı şekilde zorunlu göç sürecinin de travmatik sonuçlar doğurduğunu ve göçenlerin bu süreçten birçok açıdan dezavantajlı durumda olduklarını söyleyebiliriz. Çünkü bu insanlar kendi istekleri ile göç etmedikleri gibi hayatlarının risk altında olması nedeniyle de topraklarını terk etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu nedenle göç olayını ele alırken bu çok boyutlu yapısını göz önünde bulundurarak değerlendirmelerde bulunmak gerekmektedir.

Suriye'de yaşanan iç savaş ve sonrasında Türkiye'ye gerçekleştirilen zorunlu göç hareketinde sığınmacı nüfusun neredeyse yarısını Suriyeli çocuklar (0-18 yaş aralığı) oluşturmaktadır. Bu çocukların hem savaşa tanıklık etmiş olmaları, hem göçü deneyimlemeleri hem de başka bir mekâna sığınmış olmanın yaşattığı ağır koşullar onları daha hassas ve kırılgan yapmaktadır. Bu nedenle zorunlu göç olayı nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan Suriyeli çocukların özellikle göç sonrası yaşadıkları değişimlerin neler olduğunun ve bu değişimlerin onların gündelik hayat pratiklerini ne şekilde etkilediğinin sosyolojik olarak izahını yapmak bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Ülkelerini terk ederek bir başka ülkeye göç eden ya da sığınan insanlar üzerine özellikle de mağdur olma riski yüksek kategoriler ve yaşadıkları sorunlar üzerine çok sayıda bilimsel çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların verilerinden hareketle başta çocuklar olmak üzere diğer dezavantajlı grupların da barınma, güvenlik, yoksulluk, sağlık, eğitim, dil vb. gibi birçok temel sorunlarının olduğu tespit edilmiştir. Yine toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık, cinsiyetçi baskı, cinsel istismar, cinsel şiddet, aile içi şiddet, erken yaşta evlilik, çok eşlilik, eğitim alma hakkından mahrum olma, küçük yaşta iş yaşamına dâhil olma, verilen sosyal destek ya da hizmetlere erişim problemi

yaşama, dışlanma veya ötekileştirilme vb. gibi sorunlarla karşılaştıkları da tespit edilmiştir. Bu alanda yapılan birçok çalışmanın ortaya koyduğu bulgular göçmen çocukların nasıl bir yaşama sahip olduklarının profilini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada ise genelde Suriyeli sığınmacıların özelde de sığınmacı çocukların değişen yaşam koşullarında neleri tecrübe ettikleri, hangi sorunlarla karşılaştıkları ve bunlarla nasıl başa çıkabildiklerini anlamaya, betimlemeye ve analiz edilmeye çalışılmıştır. Çocuklar zorunlu göç ile birlikte maruz kaldıkları savaş, ölüm ile karşı karşıya gelme, yakınlarının ölümüne tanıklık etme, yersiz yurtsuz kalma, yerinden edilme, temel ihtiyaçları karşılayamama, istismar ve belki de en önemlilerinden biri olarak çocukluklarını yitirme gibi kriz durumları yaşamaktadırlar. Bu nedenle konuyu göç bağlamında ele alırken konunun hassas ve kırılgan bir grup olan çocuklarla yapılmış bir çalışma olduğunun da altını çizmek gerekmektedir. Suriyeli çocukların (tabi ki en genel manada göçmen çocukların) topluma kazandırılma, toplumsal kabul görme ve uyum süreçlerinin başarılı olması, çocuklardaki güven ve aidiyet hissinin oluşmasına zemin hazırlayacaktır. Bunun içinde böyle bir konunun seçilme gayesi, çocukların yaşadığı durumların neler olduğunun tespit edilip ortaya konularak analizini yapmaya çalışmaktır.

Bu çalışma kapsamında Suriyeli çocukların zorunlu göç deneyimleri ve sonrasında hayatlarında ne gibi değişimlerin olduğunu ve sığınmacı kimliği altında toplumsal alandaki görünürlüklerinin nasıl şekillendiğinin analizinin yapılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda da Elazığ il merkezinde basit rastgele örnekleme yöntemiyle ile belirlenen 10-18 yaş aralığındaki 308 Suriyeli çocuğa nicel araştırmaya dayalı yarı yapılandırılmış anket formu uygulanmıştır. Verilerin elde edilmesinde ayrıca gözlem ve görüşme notlarından da faydalanılmıştır.

Çalışma kapsamında elde edilen bulguların sonuçları açısından görüşülen Suriyeli çocukların 169'u erkek, 139'u kız çocuğundan oluşmaktadır. Hemen hemen her yaş grubundan çocuğa anket formu uygulanmıştır. Çocukların neredeyse 2/3'si her iki ebeveyni ile birlikte yaşamaktayken, 1/3'i ya her iki ebeveyni olmadan ya da ikisinden herhangi biriyle birlikte yaşamaktadır. Çocukların düşük bir kısmı hanede birkaç aile birlikteliği şeklinde yaşasa da yarısından fazlası hanede 7 kişi ve üzeri kişi ile birlikte yaşamaktadır. Çocukların yaklaşık 3/4'ü 2 yıldan fazla bir süredir Türkiye'ye göç etmiş olduklarını ifade etmişlerdir. Çocukların yaşadığı hanelerin büyük bir kısmı ekonomik yaşam koşulları açısından aylık geliri olmayanlar, sabit geliri olmayanlar ve aylık geliri 2000TL'nin altında olan hanelerdir. Çocukların neredeyse 1/3'inden fazlası herhangi bir

şekilde çalışma hayatı içerisinde yer almaktadır. Çocukların büyük bir çoğunluğu çeşitli dükkân işleri ile sanayide 1201TL'nin altında uzun çalışma saatleri içinde çalışmaktadır. Suriyeli çocukların yarısından fazlası Türkiye'de okula gitmemektedir. Çocuklar okulda dil konusunda sıkıntısı yaşadığını ve bunun da dersleri anlamayı güçleştirdiğini ifade etmiştir. Çocukların büyük bir çoğunluğunun barındığı evlerin eski, rutubetli, pek hijyenik olmayan koşullara sahip olduğu gözlemlenmiştir. Çocukların düşük bir kısmında sağlık sorunlarının olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca çocukların bir kısmının sağlıklı ve yeterli beslenemediği ve bazılarının da çeşitli psikolojik sorunlar yaşadığı tespit edilmiştir.

Çocukların yarısından fazlasının yerli halktan arkadaşları bulunmaktadır. Bu çocuklardan bir kısmı arkadaşlarıyla dil sorunu yaşamaktadır. Çocukların büyük bir çoğunluğunda dil sorunu, sosyal hayattan izole olma ve iletişim kuramama sorunlarından dolayı yerli halktan arkadaş edinemedikleri ortaya çıkmıştır. Çocukların 1/3'den fazlası için Suriye'nin durumunun düzeleceğine dair inançları yoktur. Ayrıca çocukların bir kısmı Suriye'ye dönmeyeceklerini belirtmiştir. Çocukları günlük yaşamlarında en fazla dil ve maddiyat sorunları zorlamaktadır. Çocukların bir kısmı yerli halktan kötü söz/muamele gördüğünü, şiddet içerikli tutum ve davranışlara maruz kaldığını ve 1/4'i ise yerli halkın çocukları tarafından dışlanmaya/kötü muameleye maruz kaldığını ifade etmiştir. Çocukların yarısından fazlasının yapmayı istediği halde yapamadığı için üzüldüğü birçok şeyin olduğunu ve bir kısmının geleceğe dair bir hayalinin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Savaş ve şiddet sonrası yerlerini terk ederek, bir başka ülkede isimsiz, kimliksiz, geleceği belirsiz bir şekilde yaşamak zorunda kalan Suriyeli sığınmacıların durumu büyük bir insani kriz durumudur. Elbette bu krizin etkileri her iki grup için (göç eden, göç alan) birçok sorun anlamına gelmektedir. Göç olgusunun doğası gereği göçmenler açısından bazı problemler ortaya çıkmaktadır. Yeni bir yer edinme süreci, ekonomik sorunlar, dil problemi, uyum sorunu vb. birçok problem göçmen olmanın doğası gereği ortaya çıkan problemlerdir. Bununla birlikte savaş ve şiddet olaylarına tanık olan, zorunlu bir şekilde göç etmek durumunda kalan, göç yollarında çeşitli olumsuz olaylar yaşayan, kamplarda ya da kamp dışında zor koşullarda hayata tutunabilmeye çalışan insanlar için bu durum yaşadıkları zorlukları özetlemektedir. Böyle bir ortamda yaşayan çocukların da durumu elbette daha ağır olmaktadır. Biyopsikososyal gelişimleri için çocukların hak ettikleri şekilde yaşayabilmeleri gerekmektedir. Özellikle göç olgusu açısından

düşündüğümüzde, bu sürecin uzun soluklu, kademeli ve zorlu bir süreç olması çocuklar için ciddi önlemlerin alınmasını gerekli kılmaktadır. Çocukların sağlıklı bir gelişim dönemi geçirebilmeleri ve toplumla uyumlu bir şekilde yaşayabilmeleri sağlanmalıdır. Bu şekilde gelecekleri adına karamsar olan ve belirsizlik içinde hayata bakan çocuklara umut ışığı olunabilecektir.

Suriyeli sığınmacı çocuklar iki hayat arasında sıkışıp kalmaktadır. Bir yanda doğdukları topraklar diğer yanda da içinde yaşadığı ve hayatı tecrübe ettikleri topraklar. Doğduğu toprağa ve oradaki yaşantıya olan özlem aidiyet sorununun arttırırken, kimi çocuklar için ise bu durum tam tersidir. Doğduğu toprak olmasa da kendini göç ettiği toprağa ait gibi hissetmektedirler. Bu da elbette uyum süreciyle ilişkilidir. Ancak ne var ki çocuklar, sığınmacı olarak yaşamak ile normal bir yaşam sürmek arasında sıkışıp kalmaktadırlar. Sığınmacı olmak geleceğe bakış açılarını etkilemektedir. Ayrıca içinde yaşadığı toplumla olan etkileşimlerinin olumsuzluğu onları bir kere daha sığınmacı olma konumunda bırakmaktadır. Toplumla, gruplarla ve kurumlarla yaşanılan olumsuz tecrübeler, yaşadıkları hayatı kendileri için çekilmez ve anlamsız kılmaktadır. Bunu da elbette çocuk olarak kuramadıkları bir hayalin dahi olmamasından anlayabilmekteyiz.

Suriyeli çocuklar için Elazığ ilini yaşanılabilir kılan iki önemli husus vardır. Biri burada akrabalarının olması, diğeri de kendi kültürlerine az çok benzer bir yaşayış şeklinin olmasıdır. Bu durum çocukları bir nebze de olsa içinde yaşadıkları topluma uyum sağlamlarını kolaylaştıracak bir faktördür. Ancak bu dini ve kültürel benzerlik durumu sanıldığı kadar çocukların uyum süreçlerini kolaylaştırıcı bir faktör olamamaktadır. Yerli halktan gördükleri kötü muamele veya sözler çocukları toplumdan soyutlamaktadır. Okulda, iş yerinde, sokakta, pazarda, vb. toplumla iç içe oldukları mekânlarda ötekileştirilen ve etnisiteye maruz kalan çocuklar kendi dünyalarında dışarıya izole bir hayat yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Bazı ailelerin dış dünyaya karşı olan güven ve endişe kaygısı, çocukların ve ailelerin sadece kendi akrabalarıyla birlikte vakit geçirerek kapalı bir yaşam sürmelerine sebebiyet vermektedir. Bu da sığınmacıların yerelle ya sınırlı bir etkileşimlerinin olduğunu ya da herhangi bir etkileşim ve sosyalleşme ortamlarının olmadığı sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Suriye savaşının neden olduğu sıkıntılar, dünya gündemini meşgul eden ve kitlesel göç olayına dönüşen mülteci sorunu haline gelmiştir. Olaya Suriyelilerin geçici bir süre için misafir edilmesi ve temel ihtiyaçlarının karşılanması gözüyle bakılması, bu sorunu daha da karmaşık ve kaotik bir hale getirmektedir. Olaya geçici bir gözle değil,

uzun vadede politik, ekonomik, sosyal boyutlarıyla ele alınması gereken bütüncül bir entegrasyon süreci olarak bakmak gerekmektedir. Göçmen, mülteci veya sığınmacı olmak birçok problemle iç içe olmak demek olsa da başlı başına insan haklarını ilgilendiren bir konudur. Çünkü savaş nedeniyle Suriyeli halkın kitlesel olarak ülkelerini terk etmek zorunda kalmaları, en büyük insan hakları ihlalidir. Bu insanlar topraklarını isteyerek terk etmedikleri gibi, can güvenlikleri de tehlike altına girmiştir. Göç sonrasında yaşadıkları ekonomik, hukuki, sosyal ve psikolojik vb. gibi sorunlar da insani yaşam standartlarını aşağıya çekmektedir. Zorunlu olarak göç etmek ve sığınmacı olarak yaşamak yitirilen pek çok şeyi yeni sorunlarla beraber katmanlaştırmaktadır. Özelde ise bu sorunları sığınmacı çocuklar açısından ele aldığımızda sonuçları itibariyle daha travmatik tablolarla karşılaşmaktayız. Çocukların eğitim, çocuk işçiliği, entegrasyon, dil, barınma, beslenme, sağlık, sosyalleşme vd. pek çok konuda sorunlarla dolu bir hayat içinde yaşamaya çalıştıkları ortaya çıkmıştır. Bu kadar sorun içinde yaşanılan hayat, evrensel insan hakları ve çocuk haklarının uygulanmasında sorunların olduğunu da ortaya koymaktadır. Özellikle günümüzde sıkça yapılan barışıl ve demokratik medeniyet vurgusuna karşın, böyle gayri insani durumların yaşanması da ayrıca bir tartışma konusudur.

Elde edilen veriler ışığında araştırma kapsamında belirlediğimiz hipotezlerimizin de sınamasını yapmak ortaya çıkan tabloyu daha net görmemizi sağlayacaktır. Araştırma kapsamımızdaki Suriyeli ailelerin büyük bir çoğunluğunun savaşla birlikte bütün mal varlıklarını yitirdiği tespit edilmiştir. Ellerinde kalan birkaç doları sınırı aşmak için kullanan Suriyeliler göçle birlikte yoğun ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Ekonomik sıkıntılar, kötü barınma ve beslenme koşulları içinde sürdürülen bir hayat sığınmacı çocukları yoksulluk riskiyle karşı karşıya getirmektedir. Çocuklar gerek barındıkları yerlerin koşulları gerekse de ekonomik açıdan zor bir yaşam sürmektedir. Ekonomik yetersizliğin en büyük sonucu da çocukların çalışmak zorunda kalmalarının ortaya çıkmış olmasıdır. Bu da *sığınmacı çocukların içinde bulundukları düşük ekonomik koşullar ve kötü yaşam standartları ile yoksulluk ve güvenlik riskiyle (çocuk işçiliği, istismar, vb.) karşı karşıya kaldıkları* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Hem sığınmacı olma kimliğinin getirdiği sıkıntılar hem de yoksulluk ve yoksunluk içinde yaşanan hayat çocukların mağduriyetlerini arttırmaktadır.

Suriyeli çocukların pek çoğu savaştan önce kendi topraklarında, kendi kültürleri içinde rahat bir yaşam sürerken, savaş ve göç durumuyla birlikte bütün düzenleri alt üst

olmuştur. Toprağını, evini, akrabalarını, okulunu, arkadaşlarını kısacası her şeyini geride bırakan sığınmacılar için yeni bir düzenin kurulması gerekmektedir. Ancak bu düzenin de kurulması pek kolay değildir. Yeni bir yerde, ekonomik sıkıntılar içinde dilini kültürünü bilmediği bir ülkenin topraklarında yeni bir hayat yaşamaya çalışmak başlı başına zor bir durumdur. Bununla birlikte sığınmacı çocukların karşılaştıkları olumsuz tutum ve davranışlar uyum süreçlerini zayıflatmakta ve yerele karşı olan tutumlarını da etkilemektedir. Bunun yanı sıra olumsuz tecrübeler, karşı cepheden (yerelin) toplumsal kabulünde gerçekleş(e)mediğine işaret etmektedir. Bu durum da *sığınmacı çocukların içinde bulundukları yaşam koşulları ile artan kaygı, endişe ve belirsizlik durumlarının* paralel olduğu şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Dolayısıyla sığınmacı çocukların yaşadığı her türlü durum ve içinde bulundukları yaşam koşulları onları hayata karşı endişeli, kaygılı, belirsizlikler içinde, hassas ve savunmasız yapmaktadır.

Suriyeli çocukların hem Suriye'deki durumla ilgili belirsizlikler hem de Türkiye'deki durumları ve konumlarına ilişkin yaşadıkları sorunlar ve belirsizliklerden dolayı geleceğe dair hayal kurma noktasında kırılganlıklar yaşamaktadır. Bu da çocukların hayata bakış açısını olumsuz etkilediğini ortaya çıkarmıştır. *Sığınmacı çocukların içinde bulundukları koşulların muğlaklığı nedeniyle gelecekleriyle ilgili sağlıklı kararlar alamamakta ve planlar yapamamaktadırlar* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır.

Sığınmacı çocuklar okula ve işe gitmek dışında nadiren de olsa akraba ziyaretleri ve alış-veriş yapmak dışında dışarıya çıkamadıklarını ifade etmişlerdir. Okula gidenlerin çoğu, ebeveynlerinin eşliğinde okula gidip gelmekte onun dışında oyun oynamak veya herhangi başka bir sebeple dışarıya çıkamamaktadırlar. Çalışan çocuklar ise dışarıya çıkma konusunda biraz daha özgürdür. Ancak çocukların çalışma sürelerinin uzun olması onların sosyal hayatlarını kısıtlamaktadır. Gündüz işyerlerinde akşam evde kapalı mekânlar ardında sosyal hayattan uzak bir hayat yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Okul ve çalışma durumu olmayan diğer çocukların aileleri ise dış dünyaya karşı duyduğu güven kaygısı ve korku nedeniyle çocuklarını dışarıya bırakmamaktadır. Bu da çocukları yaşadıkları mekânlarla sınırlamakta ve dış dünyadan soyutlanmalarına sebebiyet vermektedir. Elbette bu durum çocukların entegrasyonlarını olumsuz etkilemektedir. Dış dünya ile sosyalleşemeyen sığınmacı çocuklar, içinde yaşadığı toplumdan ve kültürel yapıdan soyutlanmaktadır. Güven, korku ve çocuk istismarı gibi endişeler nedeniyle çocuklar sınırlandırılmış bir yaşam alanı içine hapsolmaktadır. Her iki faktör birbiriyle

doğru ilişkilidir. Bu sonuçlar da *"güvenlik, korku ve istismar faktörleri ile sığınmacı çocukların barındıkları mekânlarda kapalı ve izole bir hayat sürdükleri"* ve ayrıca diğer bir hipotezimiz olan *"güvenlik, korku, dil bilmeme, risk gibi nedenlerle toplumdan izole olan sığınmacı çocukların kültürel ve toplumsal yapıya entegre olamadıkları"* şeklindeki hipotezlerimizi doğrulamaktadır.

Dini ve kültürel yaşam tarzı benzerliği durumu sığınmacıların sosyal alanlarda görünürlüğünü kolaylaştırmaktadır. Ancak daha özel alanlarda (okul, işyeri, komşuluk veya arkadaşlık mekânlarında) sığınmacı çocukların dışlanma, ötekileştirilme durumlarına maruz kaldıkları da ortaya çıkmıştır. Dini yaşam tarzının benzerliği sığınmacıların sosyal entegrasyonları için avantaj sağlamamaktadır. Bundan dolayı bu iki ilişki durumu ters ilişkilidir. Bu durum da, *dini ve kültürel yaşam tarzı benzerliğinin sığınmacı çocukların sosyal entegrasyonunu kolaylaştırdığı* şeklindeki hipotezimizi yanlışlamaktadır. Yani dini ve kültürel yaşam tarzı benzerliği entegrasyonu kolaylaştırmamaktadır.

Suriyeli çocuklarla gerçekleştirdiğimiz saha çalışmasının büyük bir çoğunluğu belli birkaç mahallede yoğunlaşmıştır. Suriyelilerin büyük bir çoğunluğu göç ederken ilk göç zincirindeki akraba ve tanıdıklarının yanına ya da onlara yakın olabilecekleri mekânlara yerleşmiştir. Bu da zamanla gelen sığınmacı kitlesinin bu alanlarda yoğunlaşmasına neden olmuştur. Ayrıca bu mahalleler/mekânlar düşük ekonomik gelir grubunda olan yerli halkın da barındığı mekânlar olma özelliğine sahiptir. Sığınmacı kitlesinin bu mekânlara yığılması neticesinde yerli halkın bu mekânlarda görece daha az görünürlüğe sahip olduğunu gözlemledik. Bu durumda Suriyelilerin kendi aralarındaki yakınlık bağını koparmadan yabancı bir yerde hayata tutunmaya çalıştığını göstermektedir. Ancak ne var ki böylesi bir durum yerli halk ile olan iletişim ve ilişki ağlarını da zayıflattığından toplumsal entegrasyonu olumsuz etkilemektedir. Bu pozisyondaki sığınmacıların yerli halkla olan iletişim ve ilişkilerinin çok zayıf olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum *Elazığ iline yerleşen sığınmacı aileler kendi akraba veya tanıdıklarının bulunduğu bölge/mahallere yerleşmeyi tercih etmektedir. Bu da sığınmacı aileler ve onların çocuklarının sosyalleşme ve toplumsal entegrasyonunun önündeki en büyük engeldir* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır.

Suriyeli sığınmacıların yaşadığı yoğun ekonomik sorunlar, çocukların okula gitmelerini olumsuz yönde etkilemektedir. Okul masrafları, servis ihtiyacı vb. gibi okula ilişkin ihtiyaçları karşılayamayan aileler çocuklarını okula gönderememektedir. Ayrıca

ekonomik sıkıntılar nedeniyle çalışmak zorunda kalan çocuklar da okula gidememektedir. Çalışmak zorunda kalan çocuklar, aileye ekonomik destek sağlayabilmek için eğitim hakkından mahrum kalmaktadır. Bunun yanı sıra dil sorunu nedeniyle de okula gidemeyen ya da gitse dahi eğitimi sürdüremeyen çocukların da olduğu ortaya çıkmıştır. Bu da sığınmacı çocukların *ekonomik kaygılar, dil sorunu vb. gibi sorunlar nedeniyle eğitim imkânlarından büyük ölçüde mahrum kaldıkları* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Bundan dolayı ekonomik durum ile okula gidememe doğru orantılıdır.

Suriyeli çocukların büyük bir çoğunluğu apartman dairesinde yaşıyor olsa bile bu evlerin büyük bir çoğunluğunun rutubetli, eski, hijyenik olmayan sağlıksız ortamlar olduğu gözlemlenmiştir. Öyle ki saha araştırması sırasında daha kötü ve kullanışsız evlerle de karşılaşılmıştır. Bu bağlamda *sığınmacı çocukların sağlıksız ve kötü koşullara sahip yerlerde barındığı*nı belirttiğimiz hipotezimiz doğrulanmıştır.

Sığınmacı çocukların en fazla yaşadığı sorunların başında yer alan dil bilmeme sorunu nedeni ile sosyal ve kurumsal alanlarda sorunlarını ifade edemedikleri ve bu sorunun yerelle olan iletişimlerini de olumsuz yönde etkilediği ortaya çıkmıştır. Ayrıca sığınmacı çocukların, toplumsal alanlarda dışlandıkları, ayrımcılığa maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır. Okulda, işyerinde, çarşıda, pazarda, sokakta kötü muamelelerle karşılaşmaktadırlar. Etnisiteye maruz kalan çocukların mağduriyetleri de artmaktadır. Okula gitmeyi, dili öğrenmeyi isteyen çocuklar dışlandıklarında okula devam etmede sıkıntı yaşamakta ve yerelle olan ilişkileri zedelenmektedir. Kendilerine yardım elinin uzatılmasını bekleyen sığınmacı çocukların gördükleri muameleler, sorunlu bir etkileşim ve ilişki ağının varlığını ortaya çıkarırken bu durum toplumsallaşmalarını da engellemektedir. Sığınmacı çocuklar dil sorunu nedeniyle sosyal hayat karşısında özgüvenleri düşük, iletişim ve etkileşim kanalları kapalı, sorunlarını ifade etme güçlüğü içindedirler. Yine çocukların dış dünyayı güvensiz ve riskli bulmaları onları sosyal hayattan uzaklaştırmaktadır. Bu durumlar ise çocukların toplumsallaşmalarına engel olmaktadır. *Dil sorunu, güvenlik ve risk gibi durumlar sığınmacıların sıkıntı ve sorunlarını ifade etmelerini etkilediği gibi sığınmacıların yaşadıkları yerlerde dışlanarak, öteki muamelesi görmelerine neden olmaktadır* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Dil sorunu, güvenlik ve risk durumları ile toplumsallaşma doğru orantılıdır.

Araştırma kapsamındaki Suriyeli ailelerin büyük bir çoğunluğunun, ilkokul çağını geçmiş kız çocuklarını (12-13 yaş) okulların karma olması nedeniyle okula

göndermedikleri tespit edilmiştir. Bu da Suriyeli ailelerin geleneksel ve ataerkil bir anlayışa sahip olduğunu göstermektedir. Aile yapısının kız çocuklarının eğitim hakkından faydalanmalarını etkilediğini ortaya çıkmıştır. Bu da *Suriyeli sığınmacıların gelenek ve görenekleri nedeniyle kız çocuklarının okula gönderilmedikleri* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır.

Suriyeli ailelerin yoğun ekonomik sıkıntılar yaşaması, hanede çalışabilecek bir yetişkinin olmaması, hanedeki yetişkinlerin veya hane reisi babanın iş bulamaması ya da işverenlerin iş vermemesi, işverenlerin çocukları çalıştırmayı tercih etmesi (düşük ücretle çalıştırmak, kayıt dışı istihdam gibi durumlar daha kolay olduğu için), çocukların okula gidememesi ve çocukların aile ekonomisine destek olmayı tercih etmeleri gibi nedenlerle çocukların çalışma hayatında yer aldığı ortaya çıkmıştır. Bu ekonomik sorunlar, zor yaşam koşulları ve diğer durumlar çocukları ağır koşullarda, düşük ücretlerle fazla çalışma süresi içinde çalışmak zorunda bırakmaktadır. Ayrıca bu durumlar çocukların, çocuk işçiliğinin en ağır şekillerine maruz kalmalarına sebebiyet vermektedir. Bu durum da *ekonomik kaygılar ve sorunların artmasının çocuk işçiliğine sebebiyet verdiği* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Böylece her iki faktörün (ekonomik sorunlar ile çocuk işçiliği) birbiriyle doğru ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırmamız dâhilinde yer alan çocuklardan ikisi evli, biri nişanlı iken biri boşanmıştır. Çocukların yaşları 15, 17 ve 18'dir. Çocuklarla yapılan görüşmelerde neden erken yaşta evlendiklerini sorduğumuzda, çocukların savaş nedeniyle hem okul hayatlarının bittiğini hem de savaş ortamında yaşanan güvenlik endişeleri nedeniyle evlenmekten başka çarelerinin kalmadığını ifade etmişlerdir. Ayrıca sahadayken görüştüğümüz sığınmacı aileler, çocuklarını bundan sonra ancak evlendirerek onlara bir gelecek imkânı sağlayabileceklerini ve bu şekilde yardımcı olabildiklerini ifade etmişlerdir. Savaş ve zorunlu göç, çocukların okuyamamakla birlikte geleceklerini ve hayallerini çalmıştır. Bu da çocukların erken yaşta evlilik ile sonuçlanan bir başka sorunla karşılaşmalarına sebebiyet vermiştir. Evli ve nişanlı durumda olan çocuklar ile gelecek hayallerinde evlilik olan çocukların durumu güvenlik kaygısı ve okula gidememenin de bir sonucudur. Bu da *savaş mağduru olmak, erken yaşta evlilik durumuyla karşı karşıya gelme ihtimalini arttırmıştır* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır.

Sığınmacı çocukların zorunlu göç ile başlayan yeni hayat deneyimi onlara bambaşka bir dünyanın kapılarını açmıştır. Çocuklar savaş ortamından kaçarak can güvenliklerini korusalar dahi, yeni bir ülkeye göç sığınmacıların güvenlik sorunlarının

olmadığı anlamına gelmemektedir. Başka bir ülke, başka mekânlar, başka insanlar, başka bir kültür sığınmacıları tedirgin etmektedir. Hem sığınmacı kimliği altında yaşamak hem de toplumsal kabul görememek onları dışarıdaki dünya ile aralarına mesafe koymaktadır. Göçmen veya sığınmacı olmak beraberinde birçok sorunla yan yana anılmak demektir. Ekonomik sıkıntılar, dil sorunu, psikolojik sorunlar ve daha birçok sorunla hayata tutunmaya çalışan sığınmacılar için bu sorunlar üstesinden gelinmesi güç durumlardır. Bu sorunları küçük bedenleriyle göğüslemeye çalışan sığınmacı çocuklar için ise durum birkaç kat daha ağırdır. Çocuklar hem savaş ve göçün sebep olduklarına maruz kalmakta hem de yeni bir yerde gelişimlerini tamamlamaya yani var olmaya çalışmaktadırlar. Dış dünyaya açılamayan çocuklar evlere hapsolmakta, sosyal hayattan kopmaktayken, dışarıya çıkan çocukları da kaygı ve korkularla dolu bir dünya karşılamaktadır. Okulda, işyerinde, sokakta toplumsal mekânlarda dışlanma, ayrımcılık vb. gibi kötü muameleye maruz kalmaktadırlar. Bu da s*ığınmacı çocuklar, göç pratiği içinde güvenlik ve ekonomik kaygılar nedeniyle çocukluğunu tam olarak yaşayamamakta ya çalışmakta ya da ev içi sorumluluklar almak zorunda kalmaktadırlar* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Göçün sebep oldukları çocukların gündelik hayat pratiklerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle çocuklar çocukluklarını tam anlamıyla yaşayamamaktadır.

Dil sorunu yaşayan çocukların sosyalleşemedikleri ve entegrasyon sorunu yaşadığı ortaya çıkmıştır. Ancak dili öğrenebilmiş ve kendini ifade edebilen çocuklar ailelerine de kıyasla daha rahat iletişim kurabilmekte ve yerli halkla ilişkilerini geliştirebilmektedir. Dil konusu, başta çocukların okula devam edebilmelerini kolaylaştıran önemli bir faktördür. Kendini ve sorunlarını ifade edebilen çocukların özgüvenlerinin daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bu da çocukların sosyalleşmelerini kolaylaştırmaktadır. Ancak şunu da ifade etmek gerekirse, dili öğrenmek sosyalleşme ve entegrasyon konusunda bir yere kadar etkili bir araç olmaktadır. Suriyelilerin yerelden izole mekânlar içinde yaşamaları ve toplumsal kabulün gerçekleş(e)mediği gerçeği entegrasyon sürecini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum da *yeni bir toplumsal alanda farklı bir kültürel yapıyla karşı karşıya kalan sığınmacı çocuklar, yetişkinlere göre daha hızlı dil ediniminden dolayı iki kültür arasında köprü olma pozisyonuna sahiptirler. Sığınmacı çocukların dil edinimini kazanması sosyal problemlerin azalması ve uyum süreçlerinin sağlıklı sürdürülmesi hususunda etkisi olan önemli bir faktördür* şeklinde ifade ettiğimiz hipotezimizi doğrulamaktadır.

Bu araştırma hipotezleri çalışmamız verilerini ve çıktılarını özetlemektedir. Sığınmacı çocukların yaşadıkları değişim ve dönüşümlerin neler olduğunu ve niçin sosyolojik olarak analiz edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Çocuklar bu değişim ve dönüşümleri, zor yaşam koşulları altında yaşayarak, çoğu zaman eğitim imkânlarından mahrum kalarak, sosyal hayattan kopuk, kimi zamanda çocuk işçi kimliği ile yaşamaktadır. Savaş öncesi normal olarak her çocuk gibi yaşam süren Suriyeli çocuklar, savaş ve göç sonrası ağır travmatik deneyimler geçirmiş ve sığınmacı olarak yaşamak zorunda kalmıştır. Sığınmacı olma kimliğini yaşadığı zorlu hayat pratiklerinde sık sık tecrübe eden çocuklar, toplumsal alanda da ötekileştirilme ve dışlanmaya maruz kalmaktadır. Bu da onların gündelik hayat pratiklerini olumsuz yönde etkilemekte ve "çocuk sığınmacı olma" olgusunu kötü şekillerde nasıl deneyimlediklerini ortaya koymaktadır. Suriyeli çocukların savaş mağduru ve zorunlu bir göç sürecini yaşamış küçük bedenlerinin bu araştırma sonucunda nasıl büyük hikâyelere dönüştüğüne tanıklık etmiş bulunmaktayız.

Maddi sıkıntılar sebebiyle sığınmacı çocuklar çalışma hayatına girmekte ve genelde de yetişkinlere göre daha kısa sürede iş bulabilmektedirler. Çalışan çocukların yaptıkları işlere baktığımızda yetişkinler gibi genel olarak yevmiyeli, sanayide, günlük veya haftalık ücretler karşılığında çalıştıkları ortaya çıkmıştır. Özellikle sanayi, inşaat vb. gibi beden gücü gerektiren yerlerde çalışan çocukların sağlıklarının ve fiziksel gelişimlerinin ciddi tehdit altında olduğu söylenebilir. Öyle ki çocuklar, ağır iş yükleri ve çalışma süreleri açısından bir yetişkine göre çok daha fazla yıpranma ve olumsuz sonuçlara sebep olabilecek durumlara maruz kalmaktadırlar. Çocukların erken yaşlarda çalışmaya başlamaları, çalışma nedeniyle ve çalıştığı sırada yeterli bir eğitim alamamaları biyopsikososyal gelişimlerini olumsuz etkilemektedir. Çocukların uygun olmayan koşullarda çalışmaları gibi ihmal ve istismara işaret eden bu tespitler elbette çok önemlidir.

Suriyeli sığınmacıların yaşadığı en temel sorunlardan biri olan ekonomik sorunlar, çocuklar açısından daha ağır sonuçlara sebebiyet vermektedir. Ailenin ekonomik yükünü üstlenmeye çalışan küçük bedenler, yetişkinlere göre daha fazla sömürülmeye müsait bir grup olarak görülmektedir. Erkek çocuklar eğer okula devam edemiyorsa çalışma hayatını tercih etmektedirler. Kızlar ise, küçük yaştakiler için okula gitme imkânı bulunmaktayken, daha büyük yaştakiler için (ilkokul çağını aşmış) okulların karma olması nedeniyle okula gidememe sorunu bulunmaktadır. Çocuklar ya gün boyu

çalışmakta ya da evden dışarıya çıkamadan (örf-adetleri, güvenlik sebepleri, vb. gibi sebeplerle) kapalı bir hayat sürdürmeye mecbur kalmaktadırlar. Bu durumda da çocuklar günlük yaşamlarında sadece maddi imkânlardan yana bir mahrumiyet değil, aynı zamanda sosyal hayattaki imkânlardan faydalanma konusunda da mahrumiyet yaşamaktadırlar. Yaşanılan bu yoksulluk ve yoksunluk durumları karşısında sığınmacı çocuklar tam anlamıyla çocukluklarını yaşayamadan birer yetişkin çocuk profilleriyle karşımıza çıkmaktadırlar. Hayata eksik ve zor şartlarda yeniden başlamak zorunda kalan sığınmacı çocuklar için bu durum gelecekleri adına endişe vericidir.

Bir diğer önemli husus olan toplumsal kabulünde sürdürülebilir olması, nefret ve düşmanlığa dönüşmemesi için toplumun hassasiyet ve isteklerinin de dikkate alınması gerektiği gerçeğidir. Suriyelilerin uyumu konusunda sağlıklı politikaların ve çözümlerin üretilmesi gerekmektedir. Hem sosyal uyum hem de toplumsal kabulün en önemli ayağını oluşturan eğitim olgusu bu açıdan çok önemlidir. Sosyal entegrasyonun sağlanmasında çocuklar için en başta eğitim gelmektedir. Sağlıklı bir entegrasyon süreci için çocukların sorunları ve ihtiyaçlarının anlaşılması ve çözümler üretilmesi gerekmektedir. En başta Türkçenin öğretilmesi ile işe başlanarak çocuklara okulda, işyerinde, sokakta yani toplumsal alanda görünür oldukları her yerde kendilerini ifade edebilme şanslarının olması imkânı verilmelidir. Araştırmamızın da en önemli çıktısı, Suriyeli çocukların dil sorunu nedeniyle sosyal hayat ve imkânlarından mahrum kaldığı gerçeğidir.

Ülkemizde bulunan Suriyeli sığınmacıların neredeyse yarısının çocuklardan oluştuğu bilinmektedir. Bu da çocuklar lehine ciddi uygulama ve politikaların geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Çocuklar göç pratiği içinde daha çok hassas, kırılgan ve savunmasızdırlar. Eğitim, barınma, sağlık gibi pek çok ihtiyaçlarının karşılanması hususunda sorunlar yaşamaktadırlar. Çocukların bu savunmasız göç pratiği içinde yaşadıkları sorunlar, onların daha fazla hak ihlallerine maruz kalmalarına sebebiyet vermektedir. Bu çalışma özelinde ise sığınmacı çocukların yaşadıkları sorunları şu başlıklar altında toparlayabiliriz:

a) Savaş, şiddet nedeniyle yaşanılan kayıplar (ebeveyn kaybı), yaşam hakkının tehlike altına girmesi ve yoğun baskılar

b) Savaş ve şiddetin neden olduğu post-travmatik stres bozuklukları

c) Ekonomik sıkıntılar

d) Kötü koşullarda barınma

e) Sağlıksız beslenme

f) Çocuk işçiliği ve istismar

g) Ötekileştirilme, etnisite, dışlanma ve ayrımcılık

h) Eğitim hakkından mahrum kalma veya eğitim hakkından yeterince faydalanamama

i) Okul ve müfredatla ilgili yaşanılan sorunlar

j) Dış dünyadan izole bir şekilde hayat yaşama

k) Dil sorunu

l) Sosyal ve kültürel uyum sorunu

m) Yerli halkla yaşanılan ilişki problemleri, çatışmalar

n) Hayattan beklentilerinin olmaması

o) Vatansızlık, aidiyet sorunu, vatan toprağına özlem

p) Temel insani gereksinimlere (erzak, kıyafet, sağlık gibi) olan ihtiyaç

q) Yalnızlık, karamsarlık, güvenlik ve endişe kaygısı

r) Belirsizlikler içinde ve bir gelecek hayalinden uzak bir hayat yaşama.

Sonuç olarak, Suriyeli sığınmacı çocukların profilleri, onların yaşadığı sorunlar ve ihtiyaç duydukları şeyler etrafında şekillenmektedir. Suriyeli çocukların ihtiyaçları, onların beklentileri hakkında fikir vermektedir. Çocukların savaş ve göç sonrasında hayatlarında meydana gelen değişim ve dönüşümler onların gündelik yaşam pratiklerini etkilemektedir. Suriyeli çocukların başta toplumsal uyum ve kabul sorunları ile ekonomi ve eğitim alanlarındaki ihtiyaçlarının giderilmesi entegrasyon süreçlerini kolaylaştıracaktır. Gözlemlerimiz ve sahadaki notlarımız, sığınmacı çocukların hayat koşullarının iyileştirilmesi sonucunda çocukların sosyal ve kültürel entegrasyonlarının ve toplumsallaşma süreçlerinin daha sağlıklı olacağı sonucuna varmıştır. Zorunlu olarak göç eden ve başka bir ülkede var olmaya çalışan çocukların hayatlarındaki sorunlar, sağlıklı ve yapıcı politikaların üretilmesiyle giderilebilir. Suriyeli çocukların bir geleceklerinin olabilmesi için en başta eğitim imkânından faydalanmaları gerekmektedir. Daha sonra ise toplumsal kabul edilme ve uyum sürecinde her iki tarafında beklentileri gözetilerek sağlıklı bir entegrasyon süreci yürütülmelidir. Gelecekten beklentisi olmayan bir neslin yetişmemesi ve umutlarını Türkiye topraklarında yeşertmeye çalışan Suriyeli çocuklara gerekli yardım ve destek sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

ABADAN-UNAT, N, (2002), *Bitmeyen Göç/Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul:İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

ABADAN-UNAT, N., (2017), *Bitmeyen Göç/Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul:İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

ABÜLFEZ, S., (2013), "Zorunlu Göç ve Psikolojik Etkileri, http://www.uskudar.edu.tr/tr/icerik/176/zorunlu-goc-ve-psikolojik-etkileri, E.T. 25.03.2017

ADIGÜZEL, Y., (2016), *Göç Sosyolojisi*, Ankara, Nobel Yayıncılık

AFAD, (2017), "Barınma Merkezlerinde Son Durum", *02.10.2017 tarihli rapor*, https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/2374/files/02_10_2017_Suriye_GBM_Bilgi_Notu.pdf , E.T. 08.05.2018

AKÇABAY, C., (2015), "Mülteciler ve Hukuk Politikası: Suriyeli Sığınmacılara Tanınan Geçici Koruma", DİSK-AR Dergisi, Sayı:4, ss.126-134,

AKINCI, B., NERGİZ A., ve GEDİK, E., (2015), "Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul", Göç Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, ss. 58-83

AKTAN, S., (2019), https://tr.euronews.com/2019/09/09/unicef-turkiye-de-suriyeli-multeci-cocuklarin-kayip-nesil-olmamalar-icin-size-ihtiyac-var , E.T. 11.09.2019

AKTAŞ, M. T., (2015), "Ücret Odaklı Uluslararası İşgücü Hareketliliğinin İşgücü Piyasalarına Etkileri", Tesam Akademi Dergisi - Turkish Journal of TESAM Academy, 2 (2). 197 - 219 ISSN: 2148 – 2462

ALTUN, F., ve BİRİNCİ, M.,(2015), "Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Uygulamalarının Göç Yönetimi Bağlamında Değerlendirilmesi", Disiplinler Arası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu, 29-30 Mayıs 2015, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, ISBN: 978-605-66079-0-5 İZÜ Yayın No: 12, SS.103-133

ALVER, K., (2010), *Siteril Hayatlar*, Ankara: Hece Yayınları

ASLAN, D., (2016), "İnsani Krizler, Mülteci Sorunu Ve Beslenme Öncelikleri", Yayına Hazırlayan: Işıl Ergin, Savaş, Göç ve Sağlık içinde (SS. 62-66), Türk Tabipleri Birliği Yayınları, http://www.ttb.org.tr/kutuphane/siginmacilar_rpr.pdf

ATASÜ TOPÇUOĞLU, R., (2014), "Hayatı Değiştirmek İçin Yola Çıkanlar-Yola Çıkınca Değişen Hayatlar: Bir Müracaatçı Grubu Olarak Göçmen Çocuklar", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi, 25(1), 89-108.

ATASÜ TOPÇUOĞLU, R., (2015), "Göç Ve Sermaye İlişkisi Ve Türkiye'de Göçmen Çocuk Emeği", DİSK-AR, Sayı:4, SS. 116-126

ATTEPE, S., (2010), "Anne Baba Kaybının Çocuklar Üzerindeki Etkileri", Aile ve Toplum Yıl: 11 Cilt: 6 Sayı: 23, ISSN: 1303-0256

AVŞAR KURNAZ, Ş., (2007), "Çocuk Yoksulluğu", Aile ve Toplum Yıl: 9 Cilt: 3 Sayı: 12, ISSN: 1303-0256

AVŞAR, Z. ve ÖĞÜTOĞULLARI, E., (2012), "Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliği İle Mücadele Stratejileri", Sosyal Güvenlik Dergisi, Sayı:1

AYDIN, D., ŞAHİN, N. ve AKAY, B., (2017), "Göç Olayının Çocuk Sağlığı Üzerine Etkileri", İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hast. Dergisi, 7(1):8-14, doi:10.5222/buchd.2017.008

AYGÜN, M. ve KAYA, C., (2016), "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7(1):87-142

AYTAÇ, Ö., (2006), "Mekân(ın) Sosyolojisi: Toplumsalın Yeniden Kuruluşu", Yay. Haz.: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, *Sosyoloji Ve Coğrafya* İçinde (Ss.876-897), İstanbul: Kızılelma Yayıncılık

AYTAÇ, Ö., (2013), "Yoksulluk, Kentsel Sınıfaltı ve Sosyal Dışlanma: Modern Kentlerde Sınıfsal/Mekânsal Yarılma ve Suçlaştırılma Mekânizmaları", Ömer Aytaç ve Süleyman İlhan (Ed.), *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek* içinde (S.65-125), Ankara: Birleşik Yayınevi

BAHADIR, H., UÇKU, R., VAROL, Z.S., ÇİÇEKLİOĞLU, M., ve USTURALI MUT, A. N., (2016), "Kamp Dışında Yaşayan Sığınmacılar; Çalışma, Gelir, Eğitim, Barınma, Su, Banyo Ve Beslenme Koşulları", Yayına Hazırlayan: Işıl Ergin, Savaş, Göç ve Sağlık içinde (SS. 32-38), Türk Tabipleri Birliği Yayınları, http://www.ttb.org.tr/kutuphane/siginmacilar_rpr.pdf

BARTRAM, D., POROS MARİTSA V., MONFORTE, P., (2017), *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*, Çev.: Itır Ağabeyoğlu Tuncay, Hece Yayınları: Ankara

BAŞEL, H., (2011), "Türkiye'de Nüfus Hareketlerinin Ve İç Göçün Nedenleri", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 0 (53), s. 515-542, Retrieved from http://dergipark.gov.tr/iusskd/issue/898/10088

BAUMAN, Z., (2015), *Özgürlük*, (Çev., Kübra Eren), İstanbul: Ayrıntı Yayınları

BAUMAN, Z., (2017), *Cemaatler: Güvenli Olmayan Bir Dünyada Güvenlik Arayışı*, İstanbul: Say Yayınları

BERNİNGHAUS, S. ve SEİFERT-VOGT, H. G., (1988), "Temporary Vs. Permanent Migration A Decision Theoretical Approach", Journal Of Population Economics Springer-Verlag, 1:195-211

BOZBEYOĞLU, E., (2015), "Mülteciler ve İnsan Hakları", Moment Dergi, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi 2015, 2(1): 60-80 ISSN: 2148-970X. DOI: https://doi.org/10.17572/mj2015.1.6080

CASTLES, S. ve MİLLER, M., (2008), *Göçler Çağı-Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketi*, Çev.: Bülent Uğur Bal-İbrahim Akbulut, İstanbul:İstanbul Bilgi Yayınları

CASTLES, S., HAAS, H. ve MILLER, M. J., (2014), *The Age Of Migration: International Population Movements In The Modern World*, Palgrave Macmillan: Basingtoke UK

CHAİSSE, J. ve MENG, L., (2016), "Labor Migration İn A Globalized World: The Human Journey's Challenges For International Law And Policy", Emory International COLEMAN, J. S., (1988), "Social Capital in the Creation of Human Capital", American Journal of Sociology (AJS), Volume 94, PP: S95-S120, Stable URL: http://www.jstor.org/stable/2780243

ÇAĞLAR, A., (2011), *Türkiye'de Sığınmacılar*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları: Ankara

ÇAĞLAYAN, S., (2006), "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi", Muğla Üni., SBE Dergisi (İLKE), Güz-Sayı:17

ÇAKIR, S., (2011), "Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme", SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:24, ss.129-142

ÇAKIRER-ÖZSERVET, Y., (2017), "Çocuğun Mekân Hakkı", İstanbul Barosu Dergisi, Çocuk Hakları Merkezi (Çhm) 23 Nisan Özel Yayını

ÇAVUŞOĞLU, H., (2006), "Uluslararası Göç: Nedenleri, Tipleri, Türleri ve Göçmenler", Folklor/Edebiyat, Cilt:12, Sayı: 48, 2006/4, Ankara, SS. 83-104.

DAM, H., (2008), "Öğrencinin Okul Başarısında Aile Faktörü", Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2008/2, c. 7, sayı: 14, ss. 75-99

DANIŞ, D., (2011), "Küreselleşme Çağında Ulusötesi Göç ve Ulus-Devlet", Özgür Adadağ ve Cemil Yıldızcan (Der.), Küreselleşme ve Demokrasi-Küreselleşmenin Farklı Yüzleri, içinde SS.269-303, Dipnot Yayınları: İstanbul, https://docplayer.biz.tr/4130425-Kuresellesme-caginda-ulusotesi-goc-ve-ulus-devlet.html, E.T. 24.12.2018

DANIŞ, D., (2016), "Demografi: Nüfus Meselelerine Sosyolojik Bir Bakış", https://acikders.tuba.gov.tr/pluginfile.php/4144/mod_resource/content/2/TUBA1.pdf, E.T. 21.08.2017

DATTA, L., (1990), *Case Study Evaluations*, Washington, DC: U.S. General Accounting Office, Transfer paper 10.1.9., https://www.gao.gov/special.pubs/10_1_9.pdf

DEDEOĞLU, N., (2016), "Savaş, Göç ve Sağlık", Yayına Hazır.: Işıl Ergin, Türk Tabipleri Birliği Yayınları, http://www.ttb.org.tr/kutuphane/siginmacilar_rpr.pdf

DEMİR, E., ERGİN, I., KURT, A.Ö., ve ETİLER, N., (2016), "Sığınmacıları/Geçici Koruma Altına Alınanların Sağlık Hizmetlerinden Yararlanmasında Mevcut Durum ve Yaşanan Sorunlar, Engeller", Yayına Hazırlayan: Işıl Ergin, Savaş, Göç ve Sağlık içinde (SS. 83-94), Türk Tabipleri Birliği Yayınları, http://www.ttb.org.tr/kutuphane/siginmacilar_rpr.pdf

DİLEK, B. S., (2018), *Suriyeli Göçü*, Ankara: Kripto Yayınları

DUYAR, İ. ve ÖZENER, B., (2003), *Çocuk İşçiler: Çarpık Gelişen Bedenler*, Ankara: Ütopya Yayınevi

DUYAR, İ., (2010), "Çalışan Çocuklarda Bedensel Yıpranmalar", Kemal İnal (Der.), *Türkiye'de Çocuk Emeği* içinde (SS.184-206), Ankara: Ütopya Yayınevi

DÜZEL, B. ve ALIŞ, S., (2018), "Düzensiz Göçle Gelen Suriyeli Mülteci Çocuklar Bağlamında Türkiye'de Refakatsiz Göçmen Çocukların Durumu Ve Başlıca Risklerin Değerlendirilmesi", Asia Minor Studies (AMS), Cilt: 6, Sayı: AGP Özel Sayısı

EGALİTE, A., (2016), https://ifstudies.org/blog/the-link-between-family-background-and-academic-success , E.T. 08.07.2019

EKİCİ, S. ve TUNCEL, G., (2015), "Göç ve İnsan", Birey ve Toplum Dergisi, Cilt:5, Sayı:9

ELA ÖZCAN, E.D., (2017), "Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme", İş ve Hayat Dergisi, Sayı 4, SS. 183-215, http://www.sekeris.org.tr/dergi/multimedia/dergi/45_cagdas_goc_teorileri_uzerine_bir_degerlendirme.pdf

ERBAY, E. (2010), "Çocuk İşçi Olmak: Çocuk İşçiliğine Retrospektif Bir Bakış", K. İnal (Der.), *Türkiye'de Çocuk Emeği* içinde (s.206-244). Ankara: Ütopya Yayınları

ERDER, S., (1986), *Refah Toplumunda "Getto" ve Türkler*. İstanbul: Teknografik Matbaacılık

ERDOĞAN, M. M., (2014), *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması*, Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırma Merkezi, Ankara: HUGO Yayınları

ERSOY, A., (2006), "İlköğretim Beşinci Sınıfta Teknoloji Destekli Proje Tabanlı Öğrenme Uygulamaları", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir

ERSOY, Z., (2002), "Konut Ve Ev Kavramlarının Karşılaştırılmalı Analizi", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir

ESCWA ve University Of St Andrews, (2016), "Syria At War: Five Years On", https://www.unescwa.org/publications/syria-war-five-years , E.T. 08.06,2019

ESKİCUMALI, A., ve EROĞLU, E., (2014), "Ailenin Sosyo-Ekonomik Ve Eğitim Düzeyleri İle Çocukların Problem Çözme Yetenekleri Arasındaki İlişki", Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 0 (1), Retrieved from http://dergipark.org.tr/sakaefd/issue/11223/134005

EZRA PARK, R. ve BURGESS, E. W., (2017), *Asimilasyon ve Sosyal Kontrol*, Çev.: Pınar Sayar Kızılçalı, İstanbul: Pinhan Yayıncılık

FIELDEN, A., (2008), "Local Integration: an Under-Reported Solution to Protracted", https://www.unhcr.org/research/working/486cc99f2/local-integration-under-reported-solution-protracted-refugee-situations.html

GENCER, T. E., (2017), "Göç Ve Eğitim İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme: Suriyeli Çocukların Eğitim Gereksinimi Ve Okullaşma Süreçlerinde Karşılaştıkları Güçlükler", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 10 Sayı: 54, Issn: 1307-9581, http://dx.doi.org/10.17719/jisr.20175434652

GENÇLER, A., (2002), "Yabancı Kaçak İşçilik Gerçeği ve Türkiye Örneği", TÜHİS- İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Cilt.17, Sayı.3, SS.28-46, http://www.tuhis.org.tr/upload/dergi/1349437218.pdf , E.T.22.12.2018

GIDDENS, A., (2017), "Göçmenlerin Emek Piyasası Üzerine Etkisi", Ed. A. Giddens, İng. Çev.: Günseli Altaylar, *Sosyoloji Başlangıç Okumaları*, Say Yayınları: Ankara

GÖKÇAN, G., AÇIKYILDIZ, Ç. ve ATAMAN, S., (2010), "Göç ve Mültecilik", http://multeci.net/?p=16 , E.T. 31.11.2018

GÖKÇE, B., (1992), "Toplumsal Bilimlerde Araştırma", Ankara: Savaş Yayınları

GÖKDERE, Y. A., (1978), *Yabancı Ülkelere İşgücü Akımı ve Türk Ekonomisi Üzerine Etkileri*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yay., Genel Yayın No:196

GÖREGENLİ, M., ve KARAKUŞ, P., (2014), "Göç Araştırmalarında Mekan Boyutu: Kültürel Ve Mekânsal Bütünleşme", Türk Psikoloji Yazıları, 17(34), 101-115

GÜÇTÜRK, Y., (2014), "İnsanlığın Kaybı: Suriye'deki İç Savaşın İnsan Hakları Boyutu", Rapor, http://file.setav.org/Files/Pdf/20140203173339_insanligin-kaybi-pdf.pdf , E.T. 10.06.2018

GÜLLÜPINAR, F., (2012), "Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları", Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:4

GÜLMEZ, S.C., ve ÖZTÜRK, A., (2018), "Göç Yaşantısı Çerçevesinde Çocukta Psikososyal Uyum Süreci Üzerine Bir İnceleme", Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Yıl: 18 Sayı : 40/2, SS: 449-481 ISSN: 2148-9424

GÜMÜŞTEN, D., (2017), "Mülteci Çocukların Eğitim ve Uyumlarına Yönelik Yapılan Müdahale Programları Üzerine Bir Derleme", Nesne Psikoloji Dergisi (NPD), Cilt 5, Sayı 10, Volume 5, Issue 10

GÜN, S., (2017), *Çocuk: İşçi, Yoksul, Göçmen-İktisadi ve Politik Bir Analiz*, İstanbul: NotaBene Yayınları

GÜN, Z., (2006), "Psikolojide, Göç Çalışmalarındaki Metodolojik Problemler ve Çözüm Önerileri", Türk Psikoloji Bülteni, Cilt 12, Sayı 38, SS.27-42

GÜRKAN, M., (2006), "Sosyolojik Açıdan Göç Ve Yasadışı Göç Hareketleri", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sos. Bil. Ens., Kırıkkale

GÜVEN, H.S. (1977), "Dış Göç ve İşçi Yatırım Ortaklıkları", Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara

HAAS, H., (2008). "Migration and Development. A theoretical perspective," International Migration Institute Working Paper no.9. University of Oxford

HARUNOĞULLARI, M., (2016), "Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçiler Ve Sorunları: Kilis Örneği", Göç Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, sf. 29 – 63 ISSN: 2054-7110 e-ISSN: 2054-7129

IHLAMUR ÖNER, S. G., (2015), "Ulus-Ötesi Göç Sürecinde Dini Ağlar ve Örgütler", Der.: S. Gülfer Ihlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner, *Küreselleşme Çağında Göç-Kavramlar, Tartışmalar* içinde (s. 309-334), İstanbul: İletişim Yayınları

IHLAMUR ÖNER, S. G., (2018), "Suriyeli Çocukların Eğitim Hakkı ve Eğitime Erişimi", Bilhan Kartal ve Ural Manço (Der.), *Beklenmeyen Misafirler: Suriyeli Sığınmacılar Penceresinden Türkiye Toplumunun Geleceği* içinde (s.221-253), London:Transnational Press London

ILO, (2017), "Global Estimates of Child Labour: Results and trends, 2012-2016", Geneva, September, https://www.ilo.org/global/topics/child-labour/lang--en/index.htm , E.T. 08.06.2019

ILO, *Labour Migration*, https://www.ilo.org/global/topics/labour-migration/lang--en/index.htm , E.T. 04.02.2019

IOM Releases Global Migration Indicators Report, (2018), https://www.iom.int/news/iom-releases-global-migration-indicators-report-2018 , E.T. 25.12.2018

IOM, Göç Terimleri Sözlüğü, 2. Baskı (Türkçe, 2013), Edt: Richard Perruchoud ve Jillyanne Redpath – Cross, No 31, https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf, E.T. 09.10.2018

İÇDUYGU, A. ve SİRKECİ, İ., (1999), "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri", O. Baydar (Ed.), 75 Yılda Köylerden Şehirlere içinde (s. 249-268), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

KARA, M. A., (2017), *Göç Yazıları*, Kırmızı Çatı Yayınları:Ankara

KARABAŞ, B., (2018), "Suriyeli Göçmen Çocukların Ev Bağlamında Mekânla Olan İlişkileri Ve Türkiye'ye Uyum Süreçleri", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, SBE, Sosyal Hizmet ABD, Ankara

KARAKILIÇ, İ. Z., (2007), "The Work Strategies And Experiences Of The Wave Of 1989 Immigrants From Bulgaria Settled In Ankara", (The Graduate School Of Social Sciences Of Middle East Technical University,Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), , Ankara, S.S.158

KARAMAN, B. ve ÖZÇALIK, M., (2007), "Türkiye'de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü, Yönetim ve Ekonomi", Cilt:14 Sayı:1 s. 25-41. Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F.

KARASU, M. A., (2016), "Şanlıurfa'da Yaşayan Suriyeli Sığınmacıların Kentle Uyum Sorunu", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21 (3): 995-1014.

KARTAL, B., (2018), "Sığınmacı Statüsünün Dönüşümü ve Entegrasyon", Bilhan Kartal ve Ural Manço (Der.), *Beklenmeyen Misafirler: Suriyeli Sığınmacılar Penceresinden Türkiye Toplumunun Geleceği* içinde (s.117-141), London:Transnational Press London

KEÇELİ-KAYSILI, B., (2008), "Akademik Başarının Arttırılmasında Aile Katılımı", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi 2008, 9 (1) 69-83

KİRİŞÇİ, K., (2014), "Misafirliğin Ötesine Geçerken: Türkiye'nin "Suriyeli Mülteciler" Sınavı", Rapor, Ankara: Brookings Enstitüsü & Uluslararasi Stratejik Araştirmalar Kurumu (Usak), https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/syrian-refugees-and-turkeys-challenges-kirisci-turkish.pdf , E.T. 10.06.2018

KOYUNCU, A., (2014), *Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler*, Çizgi Kitabevi:Konya

KRITZ, M. M., (1987), "International Migration Policies: Conceptual Problems", Prepared for the IUSSP Workshop on International Migration Data: Their Problems and Use, Ottawa, Canada, November 10-13, 1987, Revised February, Stable URL: http://www.jstor.org/stable/2546499

KUREKOVA, L., (2011), "Theories Of Migration: Conceptual Review And Empirical Testing İn The Context Of The EU East-West Flows", Paper prepared for Interdisciplinary conference on Migration. Economic Change, Social Challenge, April 6-9,University College London, https://www.researchgate.net/publication/268393052 , E.T.20.04.2018

KUZU, İ., ve PAKER, M., (2005), "Psikolojik Açıdan Göç", Birgün Gazetesi Pazar Eki Röportaj, http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/46/psikolojik-acidan-goc#.WNZlrWjyhPY, E.T. 25.03.2017

LEE, E. S., (1966), "A Theory Of Migration", Demography, Vol. 3, No. 1 (1966), pp. 47-57

LEFEBVRE, H., (2014), *Mekânın Üretimi*, İstanbul: Sel Yayıncılık

LEVENT, F. ve ÇAYAK, S., (2017), "Türkiye'deki Suriyeli Öğrencilerin Eğitimine Yönelik Okul Yöneticilerinin Görüşleri", Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt:14-1, Sayı:27, 2017-1, s.21-46

LORDOĞLU, K. ve ASLAN, M., (2018), "Görünmeyen Göçmen Çocukların İşçiliği: Türkiye'deki Suriyeli Çocuklar", Çalışma ve Toplum Dergisi, http://www.calismatoplum.org/sayi57/arslan.pdf

LORDOĞLU, K., vd. (2004) "Türkiye'de Enformel İstihdam ve Yabancı Kaçak İşgücü", Uginar Proje Raporu, http://www.kuvvetlordoglu.com/yazilar/informel_istihdam_yabanci_kacak_isgucu.pdf

LUNDBORG, P. ve SEGERSTROM, P. S., (2002), "The Growth And Welfare Effects Of İnternational Mass Migration", Journal Of International Economics, 56, PP. 177-204

MARTÍNEZ-VELA, C. A., 2001."World System Theory", ESD.83 – Fall 2001. Pp. 1-5, https://web.mit.edu/esd.83/www/notebook/WorldSystem.pdf

MASSEY, D. S., ARANGO, J., HUGO, G., KOUAOUCI, A., PELLEGRINO, A. ve TAYLOR, J. E., (2014), "Uluslararası Göç Kuramlarının Bir Değerlendirmesi", Çev.: Saniye Dedeoğlu, Burcu Oskay, Çağlar Özbek, İbrahim Sirkeci ve M. Murat Yüceşahin, Göç Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, sf. 11 – 46, ISSN: 2054-7110 | e-ISSN: 2054-7129

MCNEILL, W. H., FRANK, A. G., GILLS, B. K., vd., (2003), *Dünya Sistemi-Beş Yüzyıllık Mı, Beş Binyıllık Mı*, Der.: Andre Gunder Frank ve Barry K. Gills, Çev.: Esin Soğancılar, İmge Kitabevi:Ankara

MEB, Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi, 2014/21, E.T.,30.07.2018, http://mevzuat.meb.gov.tr/html/yabyonegiogr_1/yabyonegiogr_1.html

MERRIAM, S. B., (2013), Nitel Araştırma, Çev. Ed. Selahattin Turan, Nobel Yayın: Ankara

NAZ, Y., (2015), "Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikası Ve Uluslararası Göçün Türkiye'deki Güncel Sorunları", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Dermirel Üni., S.B.E., Isparta

ÖZDAMAR, K., (2003), "Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri", Eskişehir: Kaan Kitabevi

ÖZDEMİR, O., ÖZDEMİR, P. G., KADAK, M. T. ve NASIROĞLU, S., (2012), "Kişilik Gelişimi", Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar- Current Approaches in Psychiatry, 4(4):566-589 doi:10.5455/cap.20120433

ÖZEN, Y. Ve GÜL, A., (2007), "Sosyal Ve Eğitim Bilimleri Araştırmalarında Evren-Örneklem Sorunu", Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi , 0 (15) , SS:394-422, file:///C:/Users/PB/Downloads/evren-rneklem.pdf

ÖZER, A., GÜRKAN, A.C. ve RAMAZANOĞLU, M.O., (2006), "Oyunun Çocuk Gelişimi Üzerine Etkileri", Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi, Cilt 4, Sayı 3, SS. 54 – 57

ÖZKARSLI, F., (2014), "Suriye'den Türkiye'ye Göç ve Suriyelilerin Enformel İstihdamı (Mardin Örneği)", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin

ÖZKUL, O. ve VERMEZ, H., (2009), "Dağlık Karabağ Göçmenlerinin Sosyo-Ekonomik Sorunları", Bilig Journal of Social Sciences of the Turkish World, Güz, Sayı 51, SS:139-170

ÖZYAKIŞIR, D., (2013), *Göç: Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*, Ankara: Nobel Yayıncılık

PARLAK, B., ve ŞAHİN, A. U., (2015), "Türkiye İltica Ve Göç Mevzuatının Coğrafi Kısıtlama Uygulaması Yönünden Analizi", Tesam Akademi Dergisi - Turkish Journal of TESAM Academy, SS. 65-79, ISSN: 2148 – 2462

PETERSEN, W., (1958), "A General Typology of Migration", American Sociological Review, Vol: 23, No: 3, PP. 256-266, Published by: American Sociological Association (ASA), Stable URL: https://www.jstor.org/stable/2089239 , E.T. 24.12.2018

POLOMA, M. M., (2012), *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, Çev.: Hayriye Erbaş, Ankara: Palme Yayıncılık

RAVENSTEİN, E.G., (1885), "The Laws Of Migration", Journal of the Statistical Society of London, Vol. 48, No. 2, pp. 167-235

SAYAR, K., (2015), "Göç ve Göçmen Psikolojisi Üzerine", http://www.kemalsayar.com/KatagoriDetay-Kemal-Sayar-ile-goc-ve-gocmen-psikolojisi-uzerine-257.html, E.T. 25.03.2017

SAYIN, Y., USANMAZ, A. ve ASLANGİRİ, F., (2016), "Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler" Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Yıl.18, Sayı.31., s.1-13

SCHMIDT, C. M., STILZ, A. ve ZIMMERMANN, K. F., (1994), "Mass Migration, Unions, And Government Intervention", ELSEVIER, Journal of Public Economics, 55, 185-201

SETA ve THEİRWORLD, (2017), "Engelleri Aşmak: Türkiye'de Suriyeli Çocukları Okullaştırmak", https://setav.org/assets/uploads/2017/11/Engelleri-A%C5%9Fmak-T%C3%BCrkiye%E2%80%99de-Suriyeli-%C3%87ocuklar%C4%B1-Okulla%C5%9Ft%C4%B1rmak.pdf , E.T. 08.06.2019

SEYİDOĞLU, H. (1995), "Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı", 6. Baskı, İstanbul: Gözem Yayınları

SİRKECİ, İ. ve GÖKTUNA YAYLACI, F., (2019), "Küresel Hareketlilik Çağında Göç Kuramları ve Temel Kavramlar", Der:Filiz Göktuna Yaylacı, *Kuramsal ve Uygulama Boyutları ile Türkiye'de Sığınmacı, Mülteci ve Göçmenlerle Sosyal Hizmetler* içinde (sf.15- 39) Londra: Transnational Press London, file:///C:/Users/PB/Downloads/9781910781906_Kuramlar_ISirkeci_FGYaylac.pdf , E.T. 10.03.2019

SMITH, P. J., (2007), "Climate Change, Mass Migration and the Military Response", Published by Elsevier Limited on behalf of Foreign Policy Research Institute, ORBIS, Elsevier Science B. V., 51, 4; 617-633, https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0030438707000786 , E.T. 25.12.2018

SOLAK, S., (2017), "Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal Ve Kuramsal Bir Bakış", Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6 (1), 13-37

SORİNEL, C., (2010), "Immanuel Wallersteın's World System Theory", Annals of Faculty of Economics, 2010, vol. 1, issue 2, 220-224

SOYALP, İ. O., (2016), "Suriye'den Gelen Göç Ve Çocukların Mevcut Durumu" Türkiye'de Çocuk İşçiliği Sorunu: Suriye'den Gelen Mülteciler Sonrası Mevcut Durum ve Çözüm Önerileri Konferans Raporu, Hayata Destek Derneği ve Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

ŞAHİN, C., (2001), 'Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme', G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 21, Sayı 2, Ankara, 2001, s.57-67.

ŞANLI, Y., (2004), "Küreselleşme Sürecinde İnsan Hakları", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi SBE., Ankara

ŞENGÖNÜL, T., (2013), "Sosyal Sınıfın Boyutları Olarak Gelirin, Eğitimin ve Mesleğin Ailelerdeki Sosyalleştirme-Eğitim Süreçlerine Etkisi", Eğitim ve Bilim, Cilt 38, Sayı 167

ŞENOL SERT, D., (2015), "Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru", Der.: S. Gülfer Ihlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner, *Küreselleşme Çağında Göç-Kavramlar, Tartışmalar* içinde (s. 29-49), İstanbul: İletişim Yayınları

TANRIKULU, Faik, (2017), "Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Çocukların Eğitim Sorunu ve Çözüm Önerileri", Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 22, Sayı: 86, Bahar 2017, ss. 127-144.

TARLAN, K. V., (2016), "Suriyeli Mülteciler: Büyüyen Sorunlar, Daralan Zaman", http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/7771/suriyeli-multeciler-buyuyen-sorunlar-daralan-zaman#.XXYDsygzZPb , E.T. 08.06.2019

TAŞÇI, H., (2014), *Bir Hayat Tarzı Olarak Şehir, Mekân, Meydan*, İstanbul:Kaknüs Yayınları

TILLY, C., (1976), "Migration in Modern European History" https://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/50920/145.pdf?sequence=1&isAllowed=y , E.T. 21.10.2018

TOĞROL, B., (1991), *Direniş (Bulgaristan Türklerinin 114 Yıllık Onur Mücadelesinin Karşılaştırmalı Psikolojik İncelemesi)*, İstanbul:Boğaziçi Üniversitesi

TOKUZLU, L. B., (2016), "Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanun'unun Yasal Belirlilik İlkesi Konusunda Türk Uygulamasına Katkısı Üzerine Bir Değerlendirme", Journal of Judgments by the Court of Jurisdictional Disputes / Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Issue 7, p1061-1105. 45p.

TOLAN, B., (1996), *Toplum Bilimlerine Giris*, Ankara:Murat&Adım Yayıncılık

TORAN, M., (2010), "Yoksul Çocukların Kaderi: Çalışmak", Kemal İnal (Der.), *Türkiye'de Çocuk Emeği* içinde (S.290-245-313), Ankara: Ütopya Yayınevi

TSO Elazığ Ticaret ve Sanayi Odası, (2019), "Elazığ Ekonomik Raporu", Yayını Hazırlayan: M.Mehmet KARABULUT, Etem YALIN, Osman Seçgin, Prof. Dr Kenan Peker, http://www.elazigtso.org.tr/menu/167/elazig-ekonomik-raporu-2019

TUNÇ, A. Ş., (2015), "Mülteci Davranışı Ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme", Tesam Akademi Dergisi- Turkish Journal of TESAM Academy, 2 (2), S.29-63.

TUZCU, A. ve BADEMLİ, K., (2014), "Göçün Psikososyal Boyutu", Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry; 6(1):56-66, DOI: 10.5455/cap.20130719123555

TÜİK ve ILO (2013), Çalışan Çocuklar 2012, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası

TÜİK, (2013) Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları 2012, Türkiye İstatistik Kurumu, http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659

TÜRKAY, M., (2016), "Çocukların Sorunları", Yayına Hazırlayan: Işıl Ergin, *Savaş, Göç ve Sağlık* içinde (SS. 71-75), Türk Tabipleri Birliği Yayınları, http://www.ttb.org.tr/kutuphane/siginmacilar_rpr.pdf

TÜRKOĞLU, O., (2011), "Mülteciler Ve Ulusal/Uluslararası Güvenlik", U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt XXX, Sayı 2, http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423935830.pdf , E.T. 27.12.2018

TÜZÜNKAN, D., (2013), "Uluslararası İş Gücü Göçünün Uluslararası Sosyal Politika Ve Düzgün İş Unsurları İçinde İncelenmesi", Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt 5, No 1, ISSN: 1309-8012

UNHCR, (2017), "Global Trends-Forced Displacement", https://www.unhcr.org/5b27be547 , E.T. 14.10.2018

UNHCR, Refugee Situation, https://www.unhcr.org/research/working/486cc99f2/local-integration-under-reported-solution-protracted-refugee-situations.html , E.T. 13.08.2019

URK, M., (2010) "Göç Olgusu Bağlamında Mülteciler, Sığınmacılar ve İnsan Hakları", Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan Hakları Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul

UYAN SEMERCİ, P., ERDOĞAN, E. ve DURMUŞ, G., (2017), "Çalışan Çocuk: Bağcılar ve Küçükçekmece Pilot Araştırması", İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

VATANSEVER, K., (2016), "Sığınmacılarda Sağlığın Belirleyicileri", Yayına Hazırlayan: Işıl Ergin, *Savaş, Göç ve Sağlık* içinde (SS. 20-31), Türk Tabipleri Birliği Yayınları, http://www.ttb.org.tr/kutuphane/siginmacilar_rpr.pdf

VURAL, D. G., (2007), "Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta

WALLERSTEIN, I., (2013), "World-systems Analysis", Sociopedia.isa, DOI: 10.1177/2056846013114

WEDEL, H., (2001), "Siyaset ve Cinsiyet-İstanbul Gecekondularında Kadınların Siyasal Katılımı", İstanbul: Metis Yayınevi

WEİNER, M., (1993), "Security, Stability, and International Migration", International Security, Vol. 17, No. 3 (Winter, 1992-1993), pp. 91-126, Stable URL: https://www.jstor.org/stable/2539131 , E.T. 26.12.2018

WOOD, W. B., (1994), "Forced Migration: Local Conflicts and International Dilemmas", Annals of the Association of American Geographers, Vol. 84, No. 4 (Dec., 1994), pp.607-634

YALÇIN, C., (2004), *Göç Sosyolojisi*, Ankara:Anı Yayıncılık

YALÇINKAYA, M. H. ve DÜLGER, S., (2017), "Küreselleşmenin Beyin Göçü Üzerindeki Etkisi: Türkiye", Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR), Vol:4, Issue:14, pp:1646-1654

YAŞAR, M. R., (2014), "Kilis'te Sığınmacı Algısı: Toplumsal Otizm Ve Ötekileştirme Sürecinin İlk Görünümleri", Kilis 7 Aralık University Publishing Office, S.S. 170,

https://docplayer.biz.tr/3868191-Kilis-te-siginmaci-algisi-toplumsal-otizm-ve-otekilestirme-surecinin-ilk-gorunumleri-dr-m-ruhat-yagar.html

YAZICIOĞLU, Y., ve ERDOĞAN, S., (2004), "Spss Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri", Ankara: Detay Yayıncılık

YILDIRIMALP, S., İSLAMOĞLU, E., ve İYEM C., (2017), "Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma", Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, Vol:35, SS. 107-126

YILDIRIMOĞLU, H., (2013), "Uluslararası Emek Göçü: Almanya'ya Türk Emek Göçü", Kamu-İş; C:8, S: 1/2005, http://www.kamu-is.org.tr/pdf/817.pdf , E.T. 11.09.2018

YILDIZ, İ., (2018), *Türkiye'ye Uluslararası Göçler ve Türkiye'nin Göç Politikası*, Ankara:Kırmızı Çatı Yayınları

YILMAZ, A., (2014), "Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/2, SS. 1685-1704

YİN, R., (1984), Case Study Research: Design And Methods, (5. Basım), California: Sage Publications, https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/1742025/mod_resource/content/1/How%20to%20know%20whether%20and%20when%20to%20use%20the%20case%20study%20as%20a%20reserach%20method.pdf

YÜCEŞAHİN, M.M. ve SİRKECİ, İ., (2018), "Suriyelilerin Demografik Yapısı", https://www.researchgate.net/publication/330094648_SURIYELILERIN_DEMOGRAFIK_YAPISI , E.T. 19.08.2018

ZOLBERG, A. R. (1989), "The Next Waves: Migration Theory for a Changing World. International Migration Review", 23(3), 403–430, doi:10.1177/019791838902300302

Beyin göçü, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c5bfefe578f30.10079620 ,E .T. 02.03.2019

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi, http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uamevzuat/birlesmismilletler.pdf, E.T. 20.02.2019

Çocuk İşçiliği, https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm , E.T. 05.09.2019

Figures At A Glance, http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html, E.T. 12.12.2018

Forced Migration Or Displacement, https://migrationdataportal.org/themes/forced-migration-or-displacement , E.T. 20.11.2018

Geçici koruma, https://www.goc.gov.tr/files/files/03052014_6883.pdf , E .T. 02.03.2019

Göç, https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/goc_terimleri_sozlugu(1).pdf , E.T. 02.03.2019

Göçmen, http://www.goc.gov.tr/icerik6/goc-terimleri-sozlugu_363_382_727_icerik , E.T., 23.12.2019

Hanenin Reisi, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=6998 , E.T. 15.07.2019

İkincil koruma, https://www.goc.gov.tr/icerik3/ikincil-koruma_409_546_551 E.T.02.03.2019

İskan Kanunu, (2006), http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/09/20060926-1.htm , E.T. 25.12.2018

İşkence Ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani Veya Küçültücü Muamele Veya Cezaya Karşı Sözleşme, http://www.danistay.gov.tr/upload/iskence_ve_diger_zalimane_gayri_insani_veya_kucultucu_muamele_veya_cezaya_karsi_sozlesme.pdf, E.T. 20.02.2019

Kaçak göçmen, http://www.goc.gov.tr/icerik6/goc-terimleri-sozlugu_363_382_727_icerik, E.T., 23.12.2016

Law Review, Vol.31, http://law.emory.edu/eilr/_documents/volumes/31/1/chaisse-meng.pdf , E.T. 04.02.2019

Mültecilerin Hukuk Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü, http://www.goc.gov.tr/files/files/M%C3%9CLTEC%C4%B0LER%C4%B0N%20HUKUK%20STAT%C3%9CS%C3%9CNE%20%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0N%201967%20PROTOKOL%C3%9C(1).pdf , E.T. 09.02.2019

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, BMMYK Türkiye Temsilciliği, http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf , E.T. 09.02.2019

Suriyeli Sığınmacıların Türkiye Üzerindeki Demografik Baskısı", https://www.21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/suriyeli-siginmacilarin-turkiye-uzerindeki-demografik-baskisi , E.T. 27.06.2019

Şartlı mülteci, E.T. 02.03.2019, https://www.goc.gov.tr/icerik6/sartli-multeci_409_546_550_icerik

Understanding migration, https://www.striking-women.org/module/migration/understanding-migration, E.T. 26.05.2019

EKLER

Ek 1. Orijinallik Raporu

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI BENZERLİK RAPORU

FORM 30

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı	**PELİN KILINÇ**
Öğrenci Numarası	**132210202**
Anabilim Dalı	SOSYOLOJİ
Programı	**DOKTORA**
Danışmanının Unvanı, Adı-Soyadı	**Prof. Dr. ÖMER AYTAÇ**
Tez Başlığı (Türkçe)	**Suriyeli Sığınmacı Çocukların Sosyolojik Profili (Elazığ İli Örneği)**

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 340 sayfalık kısmına ilişkin, 02/07/2020 tarihinde Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 17'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
2- Kaynakça hariç
3- Alıntılar hariç/dâhil
4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Prof. Dr. Ömer AYTAÇ
Danışmanın Adı-Soyadı
(İmzası)

Prof. Dr. Ömer AYTAÇ
Anabilim Dalı Başkanı
(İmzası)

Lisansüstü tezler, savunma öncesinde intihal program raporu ile birlikte enstitüye teslim edilir.

İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

Fırat Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
23119 – Elazığ / TÜRKİYE
http://sosbe.firat.edu.tr/
Telefon : +90 424 241 5480
Fax: +90 424 233 2180
e-posta : sosbilenst@firat.edu.tr

Ek 2. İzinler

T.C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
Göç Politika ve Projeleri Dairesi Başkanlığı

Sayı : 62103649-604.02.02- 40458 19 /09/2017
Konu : Anket Çalışması İzin Talebi

İlgi : a) 04/04/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu.
b) 22/10/2014 tarihli ve 6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği.
c) Fırat Üniversitesi Rektörlüğü'nün 24/08/2017 tarihli ve 63666 sayılı yazısı.

İlgi (c) yazı ile Prof. Dr. Ömer AYTAÇ'ın danışmanlığımda yürütülen Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı doktora öğrencisi Pelin BUDAK'ın "*Suriyeli Sığınmacı Çocukların Sosyolojik Profili: Elazığ İli Örneği*" konulu tez çalışması kapsamında yapılması planlanan anket uygulamasına ilişkin gerekli iznin verilmesi talep edilmektedir.

Bu çerçevede,

1) İlgi (a) Kanun ve Yönetmelik (b) hükümleri ile terimsel uyum açısından tez başlığının "*Suriyeli Sığınmacı Çocukların Sosyolojik Profili: Elazığ İli Örneği*" yerine "*Geçici Koruma Kapsamındaki Çocukların Sosyolojik Profili: Elazığ İli Örneği*" olarak değiştirilmesinin tavsiye edildiği,

2) Söz konusu çalışma, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 94 üncü maddesi ile 2014/6883 karar sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği 51 inci maddesinde belirtilen gizlilik ilkelerine gerekli hassasiyetin gösterilmesi; çalışmaya konu kişilerden ve/veya aile üyelerinden ad, soyad, telefon, adres ile din, mezhep, etnik gruba mensubiyet gibi hassas bilgilerin istenmemesi; çalışmalar esnasında ses/video kaydı alınmaması kaydı ile uygun görülmüş olup proje çıktılarının uygulamadaki aksaklıkların giderilmesi ile ileriki çalışmalarda daha sağlıklı politikaların belirlenmesi açısından çalışmanın sonucunun Genel Müdürlüğümüz ile paylaşılması hususunda;

Bilgi ve gereğini rica ederim.

Salih BİÇAK
Bakan a.
Genel Müdür Yardımcısı

Dağıtım:
Gereği:
Fırat Üniversitesi Rektörlüğüne

Bilgi:
Uluslararası Koruma Dairesi Başkanlığına

Lalegül Caddesi Mebusleri 122. Sokak No: 1 - 06470 Yenimahalle/Ankara
Telefon: (312) 422 [illegible] Faks: (312) 422 [illegible]
e-posta: proje@goc.gov.tr / Elektronik Ağ: www.goc.gov.tr

Bilgi için: Elif Çınar BOYRAZ
Göç Uzmanı V.d.
Telefon: (312) 422 [illegible]

ETİK KURUL KARARI

TOPLANTI TARİHİ	TOPLANTI SAYISI	KARAR NO	ÇALIŞMACININ ADI SOYADI
16.03.2017	05	11	Prof. Dr. Ömer AYTAÇ

KARAR

"Suriyeli Sığınmacı Çocukların Sosyolojik Profili: Elazığ İli Örneği" konulu çalışma etik kurulumuzda görüşülmüş olup; çalışmanın etik kurallara uygun olduğuna oybirliğiyle karar verilmiştir.

Prof. Dr. Mustafa KAPLAN (Başkan)			
Prof. Dr. Demet ÇİÇEK (Üye)	Bulunmadı	Prof. Dr. Figen DEVECİ (Üye)	İmza
Prof. Dr. Erdal TAŞKIN (Üye)	İmza	Prof. Dr. Nuri GÖMLEKSİZ (Üye)	İmza
Doç. Dr. Funda GÜLCÜ BULMUŞ (Üye)	İmza	Doç. Dr. Süleyman İLHAN (Üye)	İmza
Doç. Dr. İrfan EMRE (Üye)	İmza	Doç. Dr. Sebahattin DEVECİOĞLU (Üye)	İmza
Doç. Dr. Özge HANAY (Üye)	İmza	Yrd. Doç. Dr. Nurhan HALİSDEMİR (Üye)	Bulunmadı
Yrd. Doç. Dr. Taner YILDIRIM (Üye)	Bulunmadı	Yrd. Doç. Dr. Mehmet TUZCU (Üye)	Bulunmadı

ÖZ GEÇMİŞ

1988 yılında Elazığ doğdum. İlk ve Ortaöğrenimimi Elazığ İstiklal İlköğretim Okulu ve Korgeneral Hulusi Sayın Lisesi'nde tamamladım. 2007 yılında Fırat Üniversitesi'nin İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nin Sosyoloji Bölümünü okumaya hak kazandım. 2011 yılında aynı bölümden mezun oldum ve yine aynı yılda Sosyoloji Bölümü'nün Genel Sosyoloji ve Metodoloji Bilim Dalın'da yüksek lisans yapmaya hak kazandım. 2014 yılında aynı bilim dalında Doktora eğitimime başladım. Şubat 2013 tarihinden itibaren Fırat Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktayım.